HASAN İZZETTİN DİNAMO

roman

SAVAŞ ve AÇLAR

heyamola
yayınları

Savaş ve Açlar

Savaş ve Açlar

Yazar
Hasan İzzettin Dinamo

Kapak
Serkan AKSAN

Grafik Tasarım
Çiğdem YÖRÜSÜN

Editör
Crocus Sinope

İlk Basım Mayıs 2005 İstanbul

Baskı
Çağın Matbaacılık
Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Bağdat Cad. Sümbül Sok. No: 10-A
Maltepe - İstanbul

İletişim
heyamola@attistanbul.com
www.attistanbul.com

©ATT Basım Yayın Ltd. Şti.

ISBN 975 - 6121 - 04 - 1



heyamola
yayınları

Hasan İzzettin Dinamo

Savaş ve Açlar

heyamola
yayınları

Birinci Bölüm

1

Tenzile, yine yarı çıplak aynanın karşısındaydı. Akzambak gibi ışık saçan bir teni, dal gibi ince, canlı bir vücudu vardı. Yer yer kararmış masa aynasının önünde kapkara saçlarının, apak yüzünün, zeytin gibi kara, çekik gözlerinin birer küçük topak tereyağı gibi dikilen memelerinin güzelliğini doymamacasına aç gözlüce seyrediyor, bunları her yönden iyice görmek için aynanın önünde dönüp duruyordu. Aynaya gülücükler, öpücükler gönderiyor, dilini çıkarıyor, bir yandan da karakolun arka bahçesinde her zaman görmeye alıştığı birini arıyordu. Nedense Enver Paşa bıyıklı genç, yakışıklı polis, henüz görünürlerde yoktu. Böyle soyunuk olarak ona görünmek, kendisine onunla koyun koyuna yatıyormuşçasına tatlı geliyordu.

Sonra, kimi yerleri kırılmış aynayı küçük tahta masanın üstünden indirerek duvara dayadı. Vücudunun ak bir balık gibi yere doğru süzülen alt bölümüne daha büyük bir hırsla içi titre-

yerek baktı. Kendisini sevilmeye, okşanmaya değer buldu. Göbeğinin altından sonraki yasak bölgede koyu renkli sevgi bitkileri bitmeye başlamıştı.

Aynanın önünde bir süre vücudunun güzelliklerini inceleyen Tenzile, bir kez daha perdelerin arasından dışarı göz atınca dik Enver Paşa bıyıklı genç polisi eski yerinde kendisini bekler buldu. Küçük pencerenin alt keten perdesini aralayarak onun görebileceği bir durum aldı. Odanın alacakaranlığını yırtan ikindi güneşi Tenzile'nin kımıltısız vücudunu bir fildişi Hint heykeli gibi ağartıyordu. Genç polis hoşnuttu. Küçük, kara bıyıklarını burarak bakıyordu.

Tenzile bununla da yetinmeyerek elindeki değirmi küçük aynayı öğle güneşiyle doldurarak genç polisin yüzüne yansıttı. Polis, gülerek gözlerini kaçırdı. Genç kızı biraz daha iyi görebilmek için perdeyi biraz daha aralamasını elinin işaretiyle ona anlatmaya çalıştı. Tenzile, bunun üzerine perdeyi şimşek gibi bir açıp kapadı. Polis, bütün görebileceği güzel nesneleri gördü ve sendeler gibi oldu. Bu arada başka bir polis gelerek onu içeri çağırdı.

Ötede, Azime odanın kapısını gümbürdeterek Tenzile'den açmasını istiyor, O da:

"Kız patladın mı, çamaşır değiştiriyorum" diyor, öbürü:

"Ne çamaşır değiştirmesi? Biliyorum senin ne yaptığını: Sokaktan gelip geçenlere ayna tutuyorsun. Vallahi anneme söyleyeceğim seni" diye yanıtlayarak kıracakmış gibi kapıyı döVüp duruyordu.

Tenzile, en sonra işin sarpa sardığını görerek çabucak giyindi. Yine de kapıyı açmadı:

"Git başımdan alla sen, Azime, rahatımı bozma."

"Ne rahatıymış o kız? Sabahtan beri gözüne kestirdiğin erkeklere ayna tuttuğunu bilmiyor muyum sanıyorsun?"

Tenzile, kapıyı açmamakta diretiyor, bir yandan da elindeki aynayla caddeden geçmesini beklediği bir atlıyı kolluyordu. Atlı en sonra sebze bahçelerinin arasındaki tabakhaneden şehre inen çitlerle çevrili tozlu yolun sonunda, bakkal Osman Efen-

di'nin dükkânı önünde belirdi. Yine kır atının üstünde, elinde gümüş savatlı kamçısı, uzun boyu, güzel kalıplanmış kırmızı fesi, mavi ceketi, yazlık ak pantolonuyla göz kamaştırarak ilerliyordu. Tenzile'nin aynasında çakan gümüş şimşekler, onun sarışın yüzünü, mavimtırak yeşil gözlerini kamaştırdı. Aynanın şimşekleri direterek onun yüzünü kovalıyordu. Tenzile'ye bu serbestliği veren, Tahar Hanımların evinin hemen önünde yükselen yeşil ve kuru çalılıkların meydana getirdiği geniş çitin hemen ötesindeki ıssız sebze bahçeleri ve bostanlardı. Küçük, iki katlı tuğla evin pencereleri buraya bakıyor, sağ yanda ilerleyen ana caddeyi de kontrol ediyordu.

Caddede kır atının üzerinde çalımla ilerleyen delikanlı, şehrin büyük zenginlerinden ve siyaset adamlarından Emiroğlu'nun oğlu Mümtaz'dı. İttihat ve Terakki'nin de önemli adamlarından olan Emiroğlu, şehirde büyük bir güce sahipti. Mümtaz, bir süre İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde okumuş, sonra bunu kıvıramayacağını anlayarak Samsun'a dönüp babasının paracıklarını eritmeyi daha uygun bulmuştu. İşte böylece, bir yıldan beridir babasının kendisine aldığı küheylan gibi güzel kır atın üstünde kasılarak, gümüş üzengilere kışın pırıl pırıl çizmeleriyle, yazın da gıcır gıcır ruganlarıyla basarak gezip tozuyor, kız tavlıyor, tam anlamıyla aylak bir yaşam sürüyordu. Şehrin bu yoksul bölgesinde gerek halkın, gerekse genç kızların kendisine gösterdiği büyük ilginin tadına bir türlü doyamamıştı. Yakışıklıydı. Zenginlikle birleşen bu gövde erdemi, ona karşı duyulan ilgiyi son kerte artırıyordu.

Tenzile'nin onu tanıması, yine bu ayna merakından olmuştu. O, küçükten beri sokaktan, caddeden gelip geçenlere rasgele ayna tutmayı, onlarla eğlenmeyi seviyordu. Bu yüzden annesi Tahar Hanım'dan çok dayak yemişse de bu alışkanlığını boşlamamıştı. Sonra yaşı ilerledikçe bunu güzel erkeklere ve delikanlılara karşı flört isteği olarak kullanmaya başlamıştı. İşte bir gün caddede ayna tutacak yakışıklı adam arayan Tenzile, kır atının üzerinde kasılarak gelen bu yakışıklı delikanlıyı görünce hemen değirmi aynasına vuran altın renkli ikindi ışıklarını gü-

müş şimşekler gibi onun yüzüne boşaltıvermişti. Mümtaz, pencereyi iyice kolladıktan sonra Tahar hanımların evinin önünden birkaç kez geçmiş, bu fındık kurdu gibi sevimli, apak, tatlı Tatar kızını yakından da görmüş, onunla iyice ilgilenmeye başlamıştı. Samsun'daki Tatar kızlarının en güzeli olduğuna yemin etse başı ağrımazdı.

Mümtaz, aylardır, belli bellisiz saatlerde, kır atının üstünde, bu yoksul mahallenin sokaklarında görünüyor, kendisine tatlı tatlı bakan Tenzile'yi görmeye can atıyordu. Polis Rıfkı Efendi, Mümtaz görününce yüzünü buruşturuyor, bir korkutma işareti olarak Tenzile'ye şahadet parmağını sallayıp meydandan çekiliyordu. Tenzile, Rıfkı Efendi'ye pek çok kez anadan doğma görünmenin yolunu bulmuşsa da Mümtaz'a görünememiş, görünmekten çekinmişti. Her nedense ona karşı daha derli toplu görünmek istiyordu. Onu gördükçe, içinde ılık ılık bir nesnenin kaynadığını duyuyordu. Sevgi denen nesne bu muydu ki?

İşte bu gün de Tenzile'nin aynasından fırlayan sevgi şimşekleri, Mümtaz'ın yüzünü yalayarak geçtiğinde genç adam her zamanki gibi atını dörtnala kaldırarak karakolun önünden yel gibi geçip ırmağa doğru uzaklaşmıştı. Her zaman yaptığı gibi öteden ırmak mahallesini ikiye bölen tozlu sokağa sapacak, orada gerektiğince dörtnal ya da tırıs ilerleyerek Tenzilegiller'in evi önüne çıkacak, orada, iyice yavaşlayarak, henüz adını bile bilmediği bu ak pak ve güzel Tatar kızını görüp geçecekti. Çünkü gerçekten de Tenzile, hep, kapısı açık bırakılmış taşlıkta dikilip onun geçişini heyecanla bekliyordu.

Tenzile çabucak ak keten entarisini sırtına geçirip, kendisinden bir yaş küçük esmer, ablak yüzlü Azime'yi iterek aşağı indiğinde, kapıdan geçmekte olan annesi Tahar Hanım'la yüz yüze geldi. Sırtında soluk bir manto, başında temiz, ak bir baş örtüsü bulunan Tahar Hanım, iri yarı, geniş omuzlu, ablak yüzlü, çatık kaşlarıyla iki kızına birden sordu.

"Kayta kettiler küçükler"

"Mahallede oynuyorlar"

Tenzile, bunu söylerken iki küçük kardeşleri dört yaşında

Semiha ile beş yaşında Şaban'ın annelerinin arkasından içeri süzüldüğünü gördü:

"Nah, işte, geldiler."

Şehirden kimi öteberiyle dönen Tahar Hanım, küçük kahverengi gözlerini Tenzile'nin yüzünde iki ağulu örümcek gibi gezdirerek:

"Tenzile, Tenzile, dedi, aklını başına devşir, yoksa ağabeyine kemiklerini kırdırırım. Eğer bütün babasız kızların analarına ettiklerini sen de bana etmeye kalkışırsan, seni kendi şu ellerimle boğarım alimallah!"

"Ne yaptım ki ben anneciğim?"

"Daha ne yapacaksın? Elin heriflerine ayna tutuyorsun. Yarın, burasını başka bir yer sanarak bütün erkekler kapıya toplanırsa seni parçalar önlerine atarım. Bu sana son öğüdüm olsun, Tenzile. Sen cahil bir kız da değilsin. Seni elimden geldiğince okuttum da." Tenzile, ayaklarının ucuna basarak annesinin yanaklarından öptü:

"Peki anneciğim, bir daha öyle çocukluklar yapmam."

"Hani çocuk bile olsan ayıp. Oysa sen koskoca gelinlik kız oldun. Bu yaptığını hiç kimse çocukluğuna vermez. Namusumuz bir paralık olur. Yarın kötü kız diye Allah etmesin, kimse seninle evlenmek istemez. Sonra halimiz nice olur yavrum, nice olur düşünsene biraz."

"Peki anne, söz veriyorum, artık bu ayna oyununa temelli son veriyorum. Ayna tuttuğum erkekler bana baktığına göre demek ki ben, artık, kocaman bir kızım. Erkekler bende bir kadınlık görüyorlar."

Tahar Hanım, artık onu dinlemeyerek yukarı çıkmaya başlamıştı. İri gövdesinin altında tahta merdiven zangırdıyordu.

2

Temel Çavuş, sırtındaki ağır yatak dengiyle inleyerek dışarı çıktı. Altı çocuk da karınca kararınca yüklü olarak dışarıda bekliyordu. Şakire'yi bekliyorlardı. O da en sonra ağır yatak

denginin altında iki büklüm ıhlayarak dışarı çıktı, dönüp çarparak kapıyı çekti. Bu sırada Temel Çavuş, geniş bahçelerin, tatlı yeşilliklerin içine gömülmüş, su şırıltıları ve kuş sesleriyle süslenen güzel görünüşlü köye karşı ağzı dolusu bir tükürük attı:

"Tüh sıfatınıza, diye bağırdı, senin Kötüköy gibi, senin de ev gibi. Az kalsın çeluk çecuk geberip gidecektuk ha bu sıtma çukurunda. Haydi uşaklar, bir daha şeytan görsün bu cehennemin yüzünü. Sivrisinekler biraz da başkalarından beslensin."

Sonra şehre giden tozlu yola koyuldu. Onun arkasından Şakire gidiyor, onu da büyük oğul Ali, büyük kız Asile, Musa, Adviye, Hüseyin, Fatma izliyordu. Tek sıra gidiyorlardı. Temel Çavuş'la Ali'den başkası yalınayaktı. Bütün çocukların elinde ve sırtında küçük birer ev eşyası vardı. Köyün içinden geçerken sık kafesli pencereler açılıyor, sıtmadan tütün gibi sararmış kadın ve erkek yüzleri beliriyor, onlara güzel yolculuk diliyorlardı.

Temel Çavuş, çoluk çocuğunu almış sıtmanın önüne geleni kasıp kavurduğu bu suyu bol, güzel köyden kaçıyordu. Sivrisinek canavarları, bir yıl boyunca onların kanlarını kurutmuştu. Temel Çavuş, bu yeşil cehennemden kaçmak uğruna her çareye başvurmuş, ancak bu günlerde bir iş başarabilmiş, Samsun'un doğusunda, Irmak Mahallesi'nin üstündeki bahçelerden bir bölümünü Yanko adlı Rum'dan kiralamış, bunun içinde bulunan bir kulübede de yerleşmek hakkını sağlamıştı.

Çoluk çocuktan hiç birini sıtmaya kurban vermeden bu "namussuz" yerden ayrılabildiklerine son kerte seviniyor, dermansızlıktan dizleri titrediği halde durmadan mudullanan bir lagar ve zavallı eşek gibi çapulalarıyla yolu tozutarak ilerliyordu. Yatak denkleriyle kap kacağı yüklenmiş olan Temel Çavuş, Şakire ve Ali, Evliyatepe'ye tırmanırken kan ter içindeydiler. Körük gibi soluyorlardı. Nerelerinde saklı olduğunu bilmedikleri bir güçle yine de yürüyor, bu cehennemin yöresinden bir ayak önce uzaklaşmak için çırpınıyorlardı. Güneş de yükseldiğinden yolun ince toz yığınlarını ısıtmış, çocukların yalınayaklarına eğlenceli bir toz banyosu olanağı sağlamıştı. Cansız, cılız gövdelerini bu kadife yumuşaklığındaki sarı toz yığınlarına göme-

rek dinlenmek ve keyiflenmek ister gibi bir halleri vardı. Ara sıra yalınayaklarını toza daldırarak kürüyor, arkalarında yarık izler bırakıyorlardı. Evliya tepeye çıktıklarında ırmağın beri yakasında kurulmuş un fabrikası, incir ağaçlarıyla dolu yemyeşil bahçesi, mezarlığın uzun servileri, ondan sonra küçük evleriyle sıralanan Irmak Mahallesi göründü. Temel Çavuş, yolun kıyısına çökerek ötekilerine de çökmelerini söyledi.

"Biraz dinlenelum da şehre hiç olmazsa insan gibi gidelum."

Kollarını dengin iplerinden kurtararak fakfon tabakasını çıkardı. Kötüköy'ün tarlalarında kendi yetiştirdiği tütünden bir tutam alarak, oluklaştırdığı sigara kâğıdına yerleştirmeye çalıştıysa da bunu pek güç başardı. Parmakları rüzgârdaki dallar gibi titriyordu. İpler, kol kaslarını iyice ezmiş, hırpalamıştı. En sonra, sigarasını tüttürürken elini uzatarak kent evlerinin hemen üstünde, birkaç yüz metre ötedeki bir kerpiç ve kırmızı kiremitli kulübeyi gösterdi:

"İşte uşaklarım, dedi, bizim kulübe orda."

"Şakire buna çok sevindi:

"Kuru, desene biz neredeyse şehrin koynuna girduk."

"Elbette, ne sanayisun!"

Keyifle sigarasının dumanlarını savurarak güldü. Ağzında sigaradan sararmış iki sıra sağlam inci gibi dişi parladı.

"İşleyeceğumuz toprak da şuradan başlayi."

Hepsi baktı. Bu oturdukları yere çok uzak değildi. Bahçıvanlar, yeni diktikleri lahana, karnabahar gibi kış fidelerini suluyor, sırık fasulyelerinin, domateslerin üzerindeki son ürünleri topluyorlardı. Hemen yanı başlarında bu bahçelere giden daracık bir arkın içinden tatlı şırıltılarla ince bir su geçiyordu.

Temel Çavuş, uzun uzun düş görür gibi bahçelere baktı. Ötekini söndürmeden bir sigara daha sardı. Derin soluklar çekerek:

"Çocuklar, dedi, göreceksunuz, şu küçük topraktan sizlere altın gibi yemişler çıkaracağum. Allah bilir ya seveyirum bu toprağı ben. Ancak, onu yoğurup adam etmesini bileceksun. O zaman o, sağa her nesneyi verur. Bütün gördüğün düşlerin yüzünü kara çıkarmaz. Epeyce dinlenduk. Haydi, şimdi, sarulun

bakayum yüklere."

Hepsi birden yekindi. Üç büyükler, yüklerin altına kahramanca girdi. Çocuklar ellerindeki mutfak eşyalarını sallayarak yine tek sıra yola dizildiler. Biraz sonra yüksek çitlembik, servi ağaçlarıyla donanmış eski yoksul mezarlığın kıyısından geçtiler. Mezarlıktan kazma kürek seslerine karışan türlü kuş cıvıltıları geliyordu. Yolun sol kıyısına sarılan ufak ufak, kafesli evleri arkada bırakarak mahalleyi ortasından ikiye bölen yola girdiler. Yolun ortasından geçen pis, kirli su, kazlarla ördeklerin egemenliğindeydi. Durgun yerlerinde de sivrisinek bulutçukları inip çıkıyordu.

Temel Çavuş'la ev halkı, sokağa girdiğinden beri herkesin ilgisini çekmiş, özellikle çocuklar onları bambaşka bir ilgiyle karşılamışlardı.

Tozlu yolun sol kıyısını izleyerek ilerleyen kafileciğin en başında Temel Çavuş gidiyordu. Sırtındaki ağır denk altında ıhlıyor, sık sık elinin tersiyle yüzünden kıvılcımlar gibi dökülen terleri siliyordu. Yükünün üstüne de canı gibi sevdiği kırma çiftesini yerleştirmişti.

Onun arkasından kocaman yüküyle ilerleyen Şakire'nin durumu daha da ağırdı. O, ıhlamıyor, bayağı inliyordu. Sırtında alaca çarşafı vardı. Sarışın yüzü, mavi gözleri yere eğikti. Ancak bastığı yerleri görebilecek durumdaydı. Zavallı, Temel Çavuş gibi yüzündeki terleri silmek mutluluğundan da yoksundu. İki elinde de mutfak eşyası vardı. Yalınayaktı. Burnunun ucundan şapır şapır damlayan terler, Temel Çavuş'un eskimiş pabuçlarının kaldırdığı tozlara karışarak ağzına doluyordu.

Şakire'nin arkasından Ali geliyordu. Onun sırtında bir yığın eşyayla birlikte kazma, kürek, çapa gibi bahçe, tarla aletleri bulunuyordu. Onun yükü de babasıyla annesininkinden daha az ağır değildi. Onun ardından sarı saçlı, mavi gözlü, sekiz yaşındaki kız çocuğu Asile geliyordu. Ona da kaldırabileceğinden çok yük yüklenmişti. Ali'nin çapulalarından kalkan tozlar da onun terli yüzüne yapışıyordu. Asile'nin sırtında soluk eski basma bir entari vardı. Onun arkasında yeşil gözlü Musa yürü-

yordu. O da ablası gibi bir kirli entari giyiyordu; makasla merdiven merdiven kırkılmış başı, çıplak, ayakları yalındı. En sonra Musa'nın arkasında da beş yaşındaki Adviye, dört yaşındaki Hüseyin, üç yaşındaki Fatma geliyordu. Hüseyin daha çok yeşil gözlü abisi Musa'yı andırıyordu. Ancak onun gözleri kahverengine çalıyordu. Fatma'nın gözleriyse Asile ablasınınki gibi maviydi.

Sokağın başından beri bu garip kafileciği ilginç bulmuş olan mahalle çocukları, gittikçe kalabalıklaşarak onların yanı sıra yürüyor, gülüşerek şu türküyü söylüyorlardı:

Ey Lazlara Lazlara
Yem verelim kazlara
Kazlar yemi yeyince
Sarılalım kızlara

Temel Çavuş'la Ali ara sıra başlarını çevirip ters ters onlara bakıyorlarsa da onları azarlayacak güçleri olmadığından la havle çekip duruyorlardı. Temel Çavuş'la Ali'nin kırmalı zıpkaları, süslü sakoları, kara Trabzon başlıkları, uçları kıvrık çapuları, çocuklara her zaman olduğu gibi eğlenceli görünüyordu. Küçük kafileyle eğlenmeye yeltenen mahalle çocuklarının görünüşü de Temel Çavuş'unkilerden daha iyi değildi. Kazları ahmak, Lazları da onlar kertesinde ahmak sanan yanlış bir halk mizahının geleneklerine uyarak Temel Çavuş ailesiyle eğlenip duran mahalle çocukları, mezarlık yönünden doludizgin gelen bir atın nalları altında ezilmemek için çil yavrusu gibi dağıldılar.

On sekiz - yirmi yaşlarındaki atlı, boşalan sokaktan yıldırım gibi geçerken Temel Çavuş'un kafilesine sırayla şöyle bir dokundu. İçlerinden hiç biri sağa devrilerek çamurlu, pis sulara yuvarlanmaktan kendini kurtaramadı. Çocuklar arktan kolayca çıktılarsa da Temel Çavuş, Şakire ve Ali denklerle birlikte suya yan yattıklarından kurtulmaları daha güç oldu. İlkin doğrulan Ali oldu. Yatak dengi kapkara çamura bulanmıştı. Sırtındaki denkten kollarını kurtararak annesiyle babasını da pis suyun içinden kaldırdı. Bu sırada suyun kıyısında tuvalet yapan bir sürü kaz da atın nalları altında ezilmemek için havalanarak önlerindeki geniş sebze bahçesinin çalılıklarına bindirmiş, şimdi,

büyük yaygaralarla oradan kurtulmaya çalışıyorlardı. Evlerden dışarı dökülen mahalleliler, biraz ötedeki karakoldan fırlayan genç polisler, bir yandan pis suların içinden çıkıp üstlerini, başlarını silkeleyen Temel Çavuş ailesine, bir yandan da karakolun yanı başında atını durdurup bu yaptığı işe elinde olmadan gülerek bakan uzun boylu, sarışın, iyi giyimli gence bakıyorlardı.

Bir bey çocuğu olduğu görülen sarışın delikanlıya ters ters bakan Temel Çavuş:

"Tüh boyuna, posuna! Sen de kendine insan mı deyisun?" diye bağırdı. Sonra yüküyle sola dönerek yukarıdaki bahçeler içinde görünen kerpiç kulübeye doğru ilerlemeye başladı. Şakire'yle ufaklar da sessizce onun arkasından yürüdüler. Hiçbiri Ali'nin, çamur içinde kalan dengini bir yana iterek, Tahar hanımların eviyle karakolun arasında kişneyen atının üzerinde kasılmakta olan kibar delikanlıya doğru atıldığını görmedi.

Ali'nin, genç atlıyı atının üzerinden çekip yere alması ve sürükleyerek pis çamurlu suya doğru götürmesi, herkesin şaşkın gözleri önünde ancak birkaç saniyelik iş oldu. Mavi ceketine, ak pantolonuna, kalıplı kırmızı fesine, rugan ayakkabılarına hiç acımadan onu kapkara çamurlu suya boylu boyunca yatırdı. Delikanlının bütün çırpınmaları, karşı koymaları boşunaydı. Ara sıra suyun içinden doğrulup Ali'nin gırtlağına sarılır gibi oluyorsa da ötekindeki öfkenin şahlandırdığı acı gücün ağırlığı altında yine boylu boyunca su arkına uzanıyordu. Olayın geçtiği yerin çevresinde bir yığın halk toplanmış, merakla seyrediyordu. Bu sırada iki genç polis Ali'yi tutmaya çalıştıysa da başaramadı. Ali, ikisini de, polis olduklarını anlamayarak öteye savurdu.

"Allah'ını seven tutmasın beni, bu Allahsuz beyzadeye haddini bildireyum." diye bağırıyordu.

Arkadaki gürültüyü işiten Temel Çavuş, döndü, Ali'yi görmeyince işi anladı. Yükü yıkarak aşağıya koştu:

"Durun ula, durun bakalum, ne oluyi?" Diyerek kalabalığı yardı. Ali'yi kolundan tutarak genç adamı sulardan kurtardı:

"Ula Ali, yakışır mı sağa böyle vukuat çıkarmak? Sen kül-

hanbeyi misun oğlum? Polis efendiler, gençtir, kusura bakmayın. Bizi çamura seren ha bu delikanlı da bunu hak etmedi değil ya. Her neyse. Ödeştuk. Bir daha atunî doğru sürmeyi öğrensun."

Baştanbaşa pis kokulu çamura bulanmış olan genç adam, kalabalığı yararak atına doğru ilerlerken iki polis memuru, çevresini alarak bir yakınması olup olmadığını sordu. Delikanlı:

"Hayır yok, dedi, yalnız ben bu kaz oğlu kaza dünyasını şaşırtacağım. Bu da benim bileceğim iş." Tahar Hanımların kapısında dikilen Tenzile'nin kar gibi yüzüne ve iki kara zeytin tanesi gibi gülümseyen gözlerine tebessümle baktı. Sonra çevik bir davranışla kır atına atlayarak caddeden şehrin merkezine doğru sürdü. Halk, bu olayda Ali'den yana çıkmışa benziyordu. Kır atının üstünde dört yana çamurlar saçarak giden delikanlının ardından küçümsemeyi andıran gülüşmelerle bakan halk, ağır yükünü yine sırtına vurup yukarıdaki kulübeye iki büklüm yürüyen Ali'nin arkasından hem acıyan, hem de değerlendiren bakışlar fırlatıyordu.

İki odalık kerpiç kulübenin önünde yüklerini yıktıklarında Temel Çavuş bir sigara tellendirerek aşağıya bir göz attı. Halk dağılmıştı. Ancak, birkaç meraklı kişi ilgiyle yukarıya doğru bakıyordu. Temel Çavuş, eşyayı yerleştirmek için içeri girip çıkan Şakire'ye:

"Ha bu namussuz beyzade sağa çok iş çıkardı, dedi. Hepimizin üstü başı berbat oldu. Bunları yıkamakla baş edemezsun."

"Bol su olsa kolay,ama ne gezer. Sokağun yarısındaki o gördüğümüz çeşmeden taşıyacağuz."

Denkleri bozdular. Çamurlanan eşyayı güneşe sererek kurutmaya bıraktılar. Ali'yle Temel Çavuş da zıpkalarıyla sakolarını güneşe serdiler. Ondan sonra ovalayarak çamurunu çıkaracaklardı. Eski iş giyneklerini giyerek sırtlarını kerpiç duvaraverip, bağdaş kurdular. Güneş evin arkasını dolanmaya başladığından, Karadeniz'den gelen tozlu, iyotlu bir serinlik şehrin ağır kokusunu da yüklenerek yüzlerine çarpıyor, gövdelerindeki ağır yorgunluğu ve sırtlarını kaşındıran terin tuzunu tereyağı gibi damla damla eriterek yok ediyordu. Temel Çavuş:

"Ali, dedi, ha bu kulübe, İstanbul'da oturduğumuz kulübeden daha ferah. Şehrin de yanı başında. Burada bir bela çıkarmadan oturmaya bakalım. Bak, seni mektebe gönderemedum. Ben Yemen'e gittum, sen de nenenle tarlada çalışmak zorunda kaldun. Mezarlığı dönerken gördün herhalde. Orda güzel bir mektep var. Hiç olmazsa erkek kardeşini orda okutur, adam ederuz. Şimdilik en çok sevindiğum bu."

"Okusak ne olacak boba? En sonra efendi olacağız değil mi? Şu burnunu çamura sürttüğüm züppe gibi. O, belliki okumuş ama adam olmamış. Olmasını öğrenmemiş."

"O, adam olmamış ama biz oluruz oğlum. Onun mayası bozuk. Biz, zorluklarla boğuşmasını öğrenmişiz. İnsanı adam eden zorluklardır. Bu zorluklar bize başkalarına, kendimizden daha aşağılara acımasını da öğretiyi. O beyzade bundan habersiz. Sırtında bunca yük yüklü, yüzünden terler boşalan yoksul insanlara atıyla toslayarak onları bir gösteriş uğruna çamurlu sulara yuvarlayabilmek, az hayvanluk değildur. Ama sen de iyi ettun, zupurun munzuruni bir iyi yerlere sürttün. Aferin uşağum! Sen benim gençliğimi andıraysun. Gençliğimi dedim de beni sakın yaşlı sanma. Daha otuzikisindeyim. İyi ettun, hoş ettun, elin dert görmesin ama uşağum, orada kulağıma çalındığına göre bu zupurun arkasında büyük adamlar varmış. Emiroğlu mu ne dediler? Güya onun babası şehrin beyuk zenginlerinden, ittihatçı siyasetçilerden bir belâlıymış. Herifçioğlu üstümüze salarsa köpeklerini, onunla nasıl baş edeceğiz? Dur bakalım; birkaç sata kalmaz kokusi çıkar."

Bu sırada ince, yumurta biçimi kemikli yüzü ve tatlı tatlı bakan çakır gözleriyle Şakire eşikte dikildi:

"Kuru, haydi, kuymak pişti. Uşaklar açluktan eldi. Gelin de birkaç kaşık atıştıralum."

Temel Çavuş'la Ali, o zaman açlıktan ölmek üzere olduklarını anlayarak yerlerinden fırladılar. Sofra, evin sol gözünde kurulmuştu. En büyük bakır tencerede pişirilmiş olan bu un lâpasının üzerinde gezdirilen erimiş inek yağının iştah açıcı kokusu odayı dolduruyordu. Çocuklar, ellerinde tahta kaşıklarla

onları bekliyorlardı. Onlar da oturunca bütün tahta kaşıklar birbiriyle çarpışarak tencereye saldırdı. Ancak, Şakire, küçük Fatma'yı bir yanına, Hüseyin'i de öbür yanına oturtmuştu.

Kuymak denen un lâpası, kolay kolay soğumak bilmez bir yemek olduğundan ilk kaşığı çalanların gözlerinden yaş geldi. Şakire, kaşığındaki lâpayı üfleyip soğutarak bir Fatma'ya, bir de Hüseyin'e uzatıyor, kendisine ancak boşalmış olan kaşığı yalamak düşüyordu.

Sofranın ekmeksiz tek yemeği olan kuymak bittiğinde "nene"leri kursağına ancak birkaç kaşık indirebildiyse de Fatma'yla Hüseyin büyükler kertesinde doymuştu. Herkes kaşığını yalayarak sofradan kalktıktan sonra "nene", kaşığıyla tencereyi uzun uzadıya sıyırarak karnına bir şeycikler indirmeye boşuna çalıştı.

Temel Çavuş, yemekten sonra dışarıda, duvarın dibine serdirdiği bir çulun üstünde, bir saat türkü söyleyip kemençe çaldı. Ali'de yanı başında oturup hayran hayran onu dinledi.

"Boba, bağa da bir kemençe yapalum."

"Yapalum uşağum. Ama şimdi bağa bizim kırmayı getir de bir gözden geçireyim. Yarın tanyeri atarken ava çıkacağım."

3

Temel Çavuş, tedirgin bir uykudan birden bire uyandı. Oda, zifiri karanlıktı. Hemen yer yatağının karşısına düşen iki pencereden durgun ve duru bir denizaltı suyunu andıran mavimtırak bir aydınlık giriyordu. Sağdaki pencerenin küçük camları bütünse de soldakinin üç camı yoktu; bunların yerine teneke kaplanmıştı. Bunun, yalnız bir tek camından aydınlık girmekteydi.

Elini duvarın dibinde, yatağın kenarındaki fakfon tabakaya attı. Akşam sardığı sigaralardan bir tane alarak tabakayı gürültü ile kapadı. Sonra onu dudaklarının arasına sıkıştırarak mumlu kibriti yine el yordamıyla buldu. Çaktığı kibritle sigarasını yaktıktan sonra elini havaya kaldırdı, yan yana serilmiş üç yer yatağına sıralanmış çoluk çocuğun yüzlerini aydınlattı. Bu küçük

odada sekiz kişi yatıyordu. Bütün çocuklar mışıl mışıl uyuyorlardı. Yalnız, kibrit aydınlığı yanı başında yatan Şakire'nin çakır gözlerinin içine vuruyordu. Kibrit söndü. İçilen sigaranın ilk dumanları karanlıkta yanıp sönen ufacık ateşin etrafında yükselmeye, uyuyanların üzerine sis gibi çökmeye başladı.

"Uykun mi kaçti, Temel?"

"Yok canum sabah oldi, baksana pencerelere!"

Şakire, yarı doğrularak baktı.

"Şafak yeni sökeyi. Biraz daha uyuyalum."

"Siz uyuyun. Ben çifteyi alıp şöyle yukarlara doğru çıkmak isteyrum. Belki bir iki tavşan vururum." Şakire, çocuklardan yana dönerek yorganı başına çekti, dalmak istedi.

Bu sırada Temel Çavuş, sigaranın meydana getirdiği öksürük nöbetlerinden birine tutuldu. Öksürdükçe ciğerlerinin acıdığını duyuyor, göğsünü sert parmaklarıyla yırtarak bu sıkıntıyı oradan söküp atmak istiyordu. En sonra balgam söktü. El yordamıyla başucundaki balgamlık olarak kullandığı dağarı buldu. İçine üst üste tükürdü. Biraz rahatladı, gözlerinden de yaş geldi.

Sonra, ağır ağır yerinden doğruldu. Artık, pencereden giren aydınlık, odanın eşyasını, yerde serilmiş yatanları şöyle böyle gösteriyordu. Ayak bileklerine dek uzayan keten donu ve ev dokuması uzun gömleğiyle bir hayalet gibi kapıya doğru yürüdü. Dış kapının önünde arkaları basık ve uçları havaya kalkık çapulalarını ayaklarına geçirdi. Kapının arkasına dayalı küreği alıp bir yana koyarak dışarı çıktı. Sigarası ağzında, Uçkurları elinde kapının önünde bir süre durup Karadeniz'in uzaklarına baktı. Çaltıburnu feneri hala Çarşamba ormanlarının karanlık çıkıntısında şimşek çakıyordu. Deniz, şehre doğru yaklaştıkça rengi açılan lacivert suyu ile kıpırtısız duruyordu. Havada tatlı bir serinlik vardı. Temel Çavuş, aşağıda, karakolun yanında ana caddeye sıralanmış bir kağnı dizisi gördü. Buraya dek korkunç gıcırtılarla gelen kağnılar, polislerce durduruluyor, şehri gürültüden kurtarmak için kağnıların tekerleklerine sabun sürdürülüyordu. Köylüler habire dingilleri yağlamaya uğraşıyordu. Bu işi bitiren kağnılar, gürültüsüzce şehrin merkezine doğ-

ru yol alıyordu. Bu, Temel Çavuş için yeni bir şeydi. Kulübe yolunun solunu kapayan kuru çalılardan meydana getirilmiş geniş çit üzerinde yüzlerce serçe ötüşüyordu.

Temel Çavuş, evin sol yanına düşen ayakyoluna girdi.

Kara, çürük tahtalardan meydana gelen abdesthanenin aralıklarından dışarısı iyice görünüyordu. Tabakasını çıkıntıya yerleştirerek çömeldi. Kafası, düşüncelerle yüklüydü. Yataktan kalkarken yaktığı sigaradan bir yenisini yaktı. Bu pis kokulu yerde çömelip sigara üstüne sigara içerek düşünmekten, çoluk çocuk için daha elverişli bir kurtuluş yolu aramaktan hoşlanıyordu. Burada yalnız kendi düşünceleriyle baş başa kalabiliyor, kafası bütün aydınlığıyla işliyordu. Bir de sabah uykuları kaçtıktan sonra buradaki gibi yeni düşüncelere kavuştuğu oluyordu. Ne de olsa buradaki rahatlık başkaydı. İstanbul'da tutunamayıp yine Karadeniz kıyılarına dönüşünün büyük acısını bir türlü unutamıyordu. Ne aptal hemşeriler İstanbul'da iş tutup yerleşmiş, hiç de memleketi aramamışlardı. Kendisine feleğin ettiği bu kahpelikler daha ne güne dek sürecekti? Akçaabat'tan ilk çıkışını düşündü: Gencecik karısıyla iki çocuğunu Lütfiye ile Ali'sini geride bırakarak bir gemiye binmiş, İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Ne var ki bu yolculuk gönlünce bir yolculuk değildi. Sırtındaki asker elbisesiyle doğruca Yemen'e gidiyordu. Denildiğine göre Yemen'de Araplar yine ayaklanmıştı. Onları bastıracaklardı. Temel Çavuş, İstanbul'u ilk kez görmüş, çok beğenmişti. İnsan yaşayacaksa ancak böyle bir yerde yaşamalıydı. Ne güzel, ne zengin bir şehirdi bu. Trabzon, bunun yanında bir mahalle gibi kalırdı. Ne varki Temel Çavuş'la arkadaşlarını İstanbul'da çok bekletmemiş, Taşlıtarla'da birkaç gün konuk ettikten sonra yine bir vapura bindirmiş, Çanakkale Boğazı, Adalar Denizi, Akdeniz kıyıları derken Süveyş Kanalı'ndan geçirmişler, Yemen'in iskelesi Hudeyde'de karaya çıkarmışlardı. Aman Allah, ne yaman sıcaktı o! İnsan solurken hava değil de ateş yutuyordu sanki. Bu sıcak hava insanı bir yandan bir susatıyor, bir de terletiyordu ki insanın gövdesi sanki ter olarak eriyip gidiyordu. İnsan yitirdiği terin yerine su bu-

lup koyabilse yine bir şey değildi. Nerede? Suyu bulabilene aşk olsun. Cayır cayır yanan kel kayalıklar ve kum çölleri uzayıp gidiyordu. Vapurdan çıkıp da kışlaya vardıklarında komutan onları sıraya dizmiş, gözden geçirmiş:

"Karadeniz uşakları, demişti, sizlerin ne kadar yürekli olduğunuzu bilirim. Bu ayaklanan kabilelerin hakkından ancak sizlerin gelebileceğini düşünerek başkumandanlıktan istedim. Hoş geldiniz! Trabzon kıyılarının ve yaylalarının güzelliği, yeşilliği burada yoktur. Tek tük hurma ağaçları da sizin istediğiniz gölgeyi vermez. Ama ne çare ki burası da bir vatan köşesidir. Cahil kabileler sık sık ayaklanarak bu uzak köşenin huzurunu bozmaktadırlar. Ben, sizleri buraya getirerek artık usanç veren bu ayaklanmaların önüne geçmek istedim. İnşallah sizin yürekliliğiniz, atıcılığınızla ayaklanmaların köküne kibrit suyu ekeceğiz." Bir iki gün koyun kavurması, pirinç pilavı ve hurma yiyen Trabzon taburu, çok çetin, öldürücü bir çöl ve dağ yürüyüşüne çıkarılmıştı. Ne korkunç bir yürüyüştü o. Hepsinin ayakları, postalların içinde pişip kavrulmuş, yüzleri yanıp kavlamış, dudakları çatlayıp yarılmıştı. Üzerlerine bastıkları kayalar külrengi birer kor parçası gibi yakıp kavuruyordu. Mataralarındaki sular kaynıyordu. Susuzluktan baygınlıklar geçirdikleri günler olmuştu. Katırlar kaşınırken karavanlarını altlarına tutuyor, zehir gibi kaynayan bu sidiği içmeye çalışıyorlardı. Orada yedi yıl kalmış, insanlıktan çıkmışlardı. Türlü sıcak memleket hastalıkları, bu yeşil toprakların çocuklarına aç kurt gibi saldırmış, onları insafsızca kırıp geçirmişti. Hele dizanteri denen hastalık, insanın dizlerinde derman bırakmıyordu. Nice yiğit arkadaşlarını bu yüzden uzak kum tepelerine gömmek zorunda kalmışlardı.

Trabzon kışlasından Yemen'e onbaşı olarak giden Temel Çavuş, orada gösterdiği yararlıklarla çavuş olmuştu. Onu pek seven ve beğenen kumandanları, tezkere bırakmasını, böylece başçavuş olmasını istemişlerdi. Gönlü çoluk çocuğunun, Trabzon yeşilliklerinin özlemiyle yanıp tutuşan Temel Çavuş, komutanlarının bu tatlı sözlerine kulak asmayarak sağ kalan birkaç hemşerisiyle Trabzon'a dönmüştü. Yalnız, dönüş yolunda

birkaç gün İstanbul'da kalmış, önceden buraya yerleşen kimi hemşerileri onun düşüncesini çelmişlerdi. Akçaabat'ta yetiştireceği bir avuç "lâzut"la biraz tütün onun ne işine yarayacaktı? Bunlar, ancak, kalabalık ailesinin yoksulluk içinde bir ömür tüketmesine yarardı. Temel Çavuş, dizanteriden iğne ipliğe dönmüş takatsiz gövdesiyle İstanbul sokaklarında dolaşırken bu güzel şehirde yaşayanların mutlu olduğunu düşünüyor, memleketi bırakarak buraya yerleşmenin çarelerini araştırıyordu. Sarıyer'de sütçülükle uğraşan birkaç hemşerisini bulmuş, buralarda beslenecek birkaç Kırım ineğiyle geçimlerini sağlayıp sağlayamayacaklarını incelemişti. Olumlu bir karara vardıktan sonra içi taze bir umutla dolu olarak Akçaabat'a doğru yola çıkmıştı. Memlekete vardığında şaşırmıştı. O, hiç de komutanının bel bağladığı, övdüğü kahramanlardan biri değildi. Arabistan güneşiyle yanıp kavrulmuş yüzü ve kuru gövdesiyle bir hayalet gibi hemşerileri arasına karışmış, birkaç akrabasından başka hiç kimsenin ilgisini çekmemişti. Demek ki onun yedi yıl yaptığı kanlı iş, hiç de kahramanlıktan sayılmıyordu. Binlerce kilometre uzaklıktaki Arapları gidip öldürmek, halkın gözünde bir kahramanlık destanı niteliğine erişemiyordu. Oysa yaylada bir ayı ile boğuşan, bir kurdu öldüren ya da bir eşkıyaya tüfek atan herhangi bir hemşeri, halkın gözünde birden bire bir kahraman olup çıkıyordu. Demek ki Yemen çölünde yedi yıl boşuna ömür tüketmişti. Aklı mı ererdi hükümetin işine? Trabzon neresi, Yemen neresiydi? Elden ne gelirdi? İnsanoğlu doğduğu günden beri iki nesneye kulluk etmek zorundaydı: Allah'a ve hükümete. Bir insan bu ikisiyle oldum olası başa çıkamamıştı.

Temel Çavuş, çoluk çocuğunu, sağ salim bulduğuna çok sevinmişti. Mektup çok güç gidip geldiğinden, uzun zaman birbirlerinden haber alamamışlardı. Hele Temel Çavuş'un ölü olduğuna gerçek gözüyle bakılıyordu. Onun böyle birdenbire hem de güzel umutlarla çıkagelişi çoluk çocuğu sevinç gözyaşlarına boğmuştu:

"Uşaklar, demişti, sizi İstanbul'a götüreceğum. Orda inek besleyeceğuz. Şuradaki avuç içi kadar toprakta tütün yetiştirip

satacağız da geçineceğiz diye kendimizi aldatmayalum. Bizden başka herkes cennet yaşayışı süreyi. Biz de insan değil miyuz?"

Temel Çavuş, Yemen'de bulunduğu sürece, karısı Şakire ve oğlu Ali, geceli gündüzlü çalışarak tarlada onun yokluğunu duyurmamışlar, kıt kanaat geçinip gitmişlerdi.

Ahanda, Pulathane'nin güzel bir köyüydü. Kasabaya en çok iki saat çekerdi. Kasabanın mahallesi gibi bir şeydi. Gelgelelim, bu güzellik karın doyurmuyordu. Evde birkaç kişi çalıştığı halde karınlarını güç doyuruyorlardı. İstanbul'da bu çalışma ile insanın para sahibi olması işten bile değildi. Karar, karardı. Temel Çavuş, yüreği sızlaya sızlaya o güzelim kulübeciğiyle tarlasını sattı savdı; akrabası ve dostlarıyla helâlleşerek çocuklarıyla Gülcemal vapuruna bindi. Kalbi güzel umutlarla çarparak İstanbul'a yollandı. Orada daha güzel yaşayacaklar, çocuklarda okulda okuyup adam olacaktı. Yaş hızla ilerliyordu. Hiç olmazsa bundan sonra kalan günlerini felek yağma edemeyecekti.

İstanbul'a vardıklarında Sarıyer'in karşı sırtlarında, orman içinde ağaçlardan temizlenmiş bir alandaki kerpiç bir kulübeye yerleştiler. Burası, ıssız, vahşi bir güzellikle örtülüydü. Alanın üst yanında doğru bir çizgi üzerinde hizalanmış olan ormanlık fundalıkları ve ağaçları, her an bu boş alana saldıracakmış gibi sıra bekliyora benziyordu. Alanın üzerinden ara sıra sülünler uçuyor, ormanın derinliğinde yaban horozları ötüyordu. Temel Çavuşlar bu tek odalı kulübeye yerleştiklerinde ilkbahar başlangıcıydı. Mor yaban sümbülleri, yaban lâleleri ve yaban gülleri yer yer açıyordu. Çoluk çocuk buraya çabuk ısınmıştı Burası da Ahanda'nın yeşil güzelliklerinden bir şeyler taşıyordu. Temel Çavuş, kulübeden bir - iki yüz metre ötede tuğla beton karışığı güzel bir ahır yaptırdı. Az zamanda bu ahırın konukları da geldi. Bunlar, dört tane kınalı alacalı irikıyım Kırım ineğiydi. Artık, Ali ile annesi, bütün gün bunlarla uğraşıyor. Temel Çavuş da dışarı işleriyle ilgileniyor, sütleri eşekle Sarıyer'e indiriyordu. Birkaç yıl böyle yuvarlanıp gittiler. İnekler hastalanıp kısırlaştı öldü, geri kalanlar da yok pahasına satıldı. Temel Çavuş ailesi, ırgatlığa, işçiliğe düştü. Bütün sermaye canlı hayvanlara yatırıl-

dığından bir daha dönmemek üzere geçip gitmişti. Umutsuzluk, sık sık bu tek odalı kulübeciğin kapısını çalıyordu. Bir gün geldi ki umutsuzluk, bu kapıyı daha sık çalmaya başladı. Temel Çavuş, elinde çiftesi, sabahtan akşama dek ormanlarda av avlıyor, tüfeğinin sesinde kahpe feleği ürkütecek bir güç bulmaya çalışıyordu. İyi atıcı olduğundan türlü hayvanlardan bir sergi halinde eve dönüyor, avların kimisi evde yeniyor, çoğu da Sarıyer'de satılıyordu. Yaban horozları, sülünler, çulluklar, karatavuklar, tavşanlar avlaya dursun evin önündeki yüksek incir ağacının üzerinde tüneyen sekiz - on tavuğu sansarlar yiyip tüketmişti. Hele kışın Temel Çavuş'un avladığı tavşanların kanları çok sık olarak karları kızartmaktaydı. Birkaç tavşanla her eve dönüşünde tavşanların karda izlerini yitirmek için nice kurnazlıklar, oyunlar yaptıklarını anlata anlata bitiremiyordu. Sansarların tavukları boğduğu incir ağacının dallarında nice kınlı tavşan asılarak yüzülmüştü. Ne yazık ki bütün bu kan dökmeler ve çabalamalar, onun beklediği mutluluğu getirmiyordu.

İstanbul'u yedi köşe dört bucak dolaşmış, kendine göre, şerefiyle çalışabileceği bir iş bulamamıştı. Kala kala yine memlekete dönmek kalıyordu. Bu da ona ölüm kadar acı geliyordu. İstanbul'a yerleşip de bir iş başaramamak, sonra da bir tek dikili ağacı kalmayan memlekete dönmek, gerçekten öldürücü bir şeydi. Ahanda'dan beş nüfus çıkmışlardı. Şimdi sekiz nüfustular. Bu nüfusu memlekette neyle besleyecekti? Ne yazık ki memlekete dönmekten başka da çıkar yol yoktu. Bu köpek eniği gibi sekiz nüfus, Temel Çavuş'un gözünü öyle korkutmuştu ki İstanbul'da açlıktan ölmektense Ahanda'nın kaya kovuklarında barınıp yaban yemişler, av etleri yiyerek yaşamayı yeğ gördü ve kesin olarak dönmeye karar verdi. Verimsiz, gelirsiz bir yaz geçmiş gidiyordu. Ramazanın da sonlarıydı. İçi zindan gibi kararan kulübenin önünde serilmiş yaygının başında çepeçevre oturmuş, boğazın üzerindeki tabyalardan atılacak iftar topunu bekliyorlardı. Orada, evin bu sekiz kişilik aç nüfusundan başka iki canlı daha vardı. Bunlardan biri, sekiz kişinin arasına sıkışmış, birkaç lokmacık bekleyen evin dişi tekiri, öteki de kulübe-

nin kenarındaki tahta kafesinde mırıldanıp duran yaban tavuğuydu. Bunu, Ali vurmuş, az yaralı olduğundan kesmemiş, beslemeye başlamıştı. Sürülen yağlarla yaraları sağan hayvan, evin nüfusundan biri olup çıkmıştı.

En sonra, çöken akşam karanlığıyla birlikte tabyalardan toplar atılmış ve sekiz nüfus aç kurt gibi yemeğe girişmişti. Bulgur pilâvı, hoşaf, taze soğan ve zeytin serpiştirilmiş kıvırcık salatalık bir de ramazan pidesi çabucak silinip süpürülmüştü. Şakire, kediye bir parçacık pide ile biraz da pilâv vermişti. Orman gittikçe kararıp koyulaşır ve alanı esmer gölgelere boğarken dağların üzerinden yusyuvarlak, altın renkli ay, yavaş yavaş yükselmeye başlamıştı. Temel Çavuş, sofradan kalkıp uçları yukarı kıvrık bıyıklarını elinin tersiyle silerken:

"Haydin, uşaklar, dedi, herkes bir şeye yapışsın, iskeleye inelim. Gülcemal yarın sabah kalkayi, ancak yetişir, yer tutarız."

Ali, yaban tavuğunun kafesine doğru ilerledi:

"Boba, ne yapalum bu hayvani? Ben salıvereceğum."

Tombul ve ürkek hayvanı kafesten çıkarıp eline almıştı.

Babası:

"Ali, dedi, bunun yolunmuş kanatları bile doğru dürüst çıkmadı, korkarım tilkilerle sansarlar boğacak onu. Ama istersen sal, gitsun."

Ali

"— Bismillah!"

Diyerek kocaman kuşu havaya savurdu. Hayvan, ormanın üzerine doğru uçarak uzaklaştı Bütün ev halkı, yaban tavuğunu gözden yitirinceye dek izledi. Hayvan, vadideki sık ağaçlığın üzerinde iniş yaparken ev halkı, gitmeye davrandı. Götürecekleri pek az eşya vardı, iki yatakla iki yorganı, Temel Çavuş, Şakire ve Ali paylaştılar. İstanbul'da doğmuş olan iki küçük çocuğu Temel Çavuş sırtına ve kucağına aldı. Geri kalanlar, yayan yürümeye başladılar. Yüz adım kadar ilerlemişlerdi ki Şakire birden dönüp arkaya baktı: Evin tekir kedisi, bu ıssız dağ başında, çömelmiş, belki de sahipsiz ve kimsesiz kalmanın acısını duyarak miyavlıyordu. Kulübenin kapısı çekilmişti. Kedi,

bir süre arkalarından yürümüş, sonra durmuştu. Sanki boşalan evin olağanüstü bir serüven yaşadığını sezmiş gibiydi. Ne var ki insanoğulları, böyle tekirlerin yaşadıkları trajedileri düşünemeyecek kerte çetin bir yaşayışın çarkına takılmış sürüklenmekteydiler. Yalnız, dağ başında tek başına bırakılan o tekir kedi, bir resim gibi Temel Çavuşun kafasına yerleşmiş kalmıştı. Belki de ölünceye dek bu resim orda takılı kalarak durmadan içini sızlatacaktı.

Küçük göçmen kafilesi, bayırdan aşağı inerken ay da yükseliyor, ay ışığı gümüş bir sessizlik halinde toprağı ve ağaçları örtüyordu. Sonra iskelede Şirket-i Hayriye vapurlarından birine bindiler; Galata rıhtımına vardıklarında Gülcemal vapurunu orda buldular. Bacasından dumanlar çıkıyordu.

Gülcemal, Karadeniz'in oynak dalgaları üzerinde Yunus balığı sürüleriyle yarışarak Trabzon'a doğru ilerlerken Temel Çavuşta kara kara düşünüyordu. Böyle bir dönüş, onun için büyük bir yüz karasıydı. Akıllı bir insan olduğuna, artık kim inanırdı? Güçlü adam, gurbetin kayalarına yapışır, yine de böyle yenilmiş olarak boynu bükük geri dönmezdi. Ne yazık ki o, böyle yelkenleri suya indirmiş olarak dönüyordu. Memlekette çoluk çocuğu el kapısında ırgatlık bekliyordu. El âlemin tütün tarlalarında iki büklüm çalışıp bir avuç lâzut parası çıkaracaklardı. Eşin dostun yüzüne nasıl bakacaktı Temel Çavuş? Hep başı yerde gezecekti. Gülcemal, Samsun'a varınca biraz çokça eğlenmişti. Samsun'un ak evlerini şirin görünüşünü uzaktan uzağa bir «manzara kartı» gibi seyreden Temel Çavuş, birden bire vapura tanıdık bir kimsenin tırmandığını görmüştü. Bu, kendi yaşında, uzun boylu, burma bıyıklı, sarışın, efendi kılığında genç bir adamdı. Uzak akrabalarından Trabzonlu Osman Bey idi. Temel Çavuş, onu çocukluğundan beri tanırdı. Osman Bey, hiç askerlik yapmamıştı. Parası vardı. Bu para, onu her türlü zorluktan kurtarıyordu.

"Temel Çavuş, demişti, nereden nereye böyle? Ben, senin İstanbul'a yerleştiğini duymuştum. Trabzon'a mı gidiyorsun yoksa yine?"

"Öyle, Osman Bey. Yine Ahanda'ya döneyrum. İstanbul'da edemedik. Hürriyet, müsavat derken ortalığı bir karıştırdılar ki, biz de bir şey anlamaduk. Bize yararından çok zararı oldu; ne biçim hürriyettur bu, Allah aşkına?"

"Sen onu bırak ta şimdi, beni dinle. Trabzon'a haber göndermek için vapura çıktım. Seni bulduğuma sevindim. Bana da senin gibi tütünden, tütüncülükten anlayan bir adam gerek. Vazgeç Trabzon'a dönmekten. Sana bir köyde bir ev vereyim, O köyde tütün ekimine gözcülük et. İyi tütün yetiştirilmesine çalış. Ekmek paranı çıkar. Ne yapacaksın memlekete gidip de?"

Temel Çavuş'un umutsuz bakişları canlanmıştı

Allah yarı yolda imdada yetişmişti.

"Peki, deduğun gibi olsun, Osman Bey. Seninle bile geleyrum." İşte, böylece Trabzon derken Samsun'a inmişlerdi. Osman Bey'in Irmak Mahallesi'ndeki konağında bir gece konuk kalarak Samsun Irmağı'nın kaynakları üzerinde kurulmuş çok kötü bir köye götürülmüş, orda kararmış ağaç kütüklerinden çatılmış iki oda bir sofa ve altında bir de ahırdan meydana gelen bir eve yerleştirilmişlerdi. Buranın adı "Kötüköy"dü. Sivrisinekler çevrede kol geziyor, karnı su toplamış çocuklarla yaşlılar dermansız gövdeleriyle bu güzel yeşillikler içinde birer hayalet gibi dolaşıyorlardı. Temel Çavuş, bunu gördükten sonra çoluk çocuğa;

"Uşaklar, demişti, burası adıyla sanıyla gerçekten Kötüköy. Burada ancak ölümün sözü geçer, ölüm burada mutlaka insanlardan uzun yaşar. Hemşerimiz bizi doğrusu çok kötü bir yere yerleştirdi. Ama bizim de ölmeye niyetimiz yok. Allah bizi doğuştan tütüncü yaratmamış ya. Varır şehrin köşe bucağını yoklar, bahçıvanlık edecek sağlam bir karış toprak bulmaya çalışırım. Trabzon tütünü böyle çok para etmeden önce lâzut, fasulye, bakla yetiştirirdik. Yine öyle yaparuz olur gider."

Temel Çavuş, ertesi sabah Ali'yi de yanına alarak köyü çepeçevre saran tütün tarlalarını gezmeye gitti. Kırmızımtırak, nemli yamaçlarda tütünler boy atmış, kırılacak duruma gelmişti. Temel Çavuş, tütün yapraklarını şöyle bir okşamış gözleri

yaşarmıştı. Eski tütüncülüğünü anmıştı. Tütünlerin geniş, enli yapraklarıyla güneş altında öyle keyifli bir duruşları vardı ki, uzun uzun, Karadeniz rüzgârı altında kımıldanan tütün tarlasını gözden geçirmiş, sonra tabakasını çıkararak bir sigara sarıp tüttürmeye başlamıştı. Parmakları uzanıp çıtır çıtır yaprak kırmak istiyordu. Bu işe öyle alışmıştı ki, bir başına şu koca tarlayı kırsa doymazdı. Ne zevkli işti bu rençperlik. Gelgelelim, bu emek artık karın doyurmuyordu. Bunun yemişlerini ancak Osman Bey gibiler, belki ondan da satın alanı daha başkaları devşiriyordu.

Tarlaya bir daha alcı gözüyle baktı. Fidelerin ne canlı bir büyüyüşleri, ne nazlı bir duruşları vardı. Acaba kendisinin bir daha böyle güzel bir tarlası olacak mıydı? Yoksa ölünceye dek hep başkalarının kapılarında kulluk mu edecekti?

Uzun uzun, hayran hayran tütünleri seyrettikten sonra Ali'ye döndü:

"Ali, İstanbul'da bu meretlerden birkaç yıl uzak kalınca bayağı göreslemişiz. Şunların gelin gibi süzülüşüne bak. Eğer, «Kötüköy» denen bu yeşil köy, dendiği kadar kötü çıkmazsa ben, bütün bu fundalıkları söker tarla yaparım. Evi de şöyle bir tepe üstüne yaparsak artık sıtmadan da korkmayız." dedi.

Temel Çavuş, köylülerle tanışınca hepsinin buraya bu yıl yerleştirilmiş olduğunu anlamıştı. Dışları ve içleri katran gibi kararmış bu kütük çatması evlerin bir - iki yılda bir insanlarını değiştirdiğini anlayan Temel Çavuş, biraz sabretmeye karar vermişti. Bakalım belki de dendiği kadar kötü değildi.

Osman Bey'in boş evlere yerleştirdiği ırgatların çoğu Trabzonlu'ydu.

Tütünleri kırma zamanı gelip çatmıştı. Ne yazık ki Temel Çavuş'un evinde gün geçtikçe hastaların, sıtmalıların sayısı artıyordu. Çocukların hepsi hasır gibi serilmiş yatıyor, ateşler içinde kıvranıyorlardı. Köydeki bütün köpekler sıtmadan ölmüş, geri kalanlar da birer köşeye büzülmüş dişleri nöbetten birbirine çarparak titreyip duruyordu. Temel Çavuş, bu zavallı hayvanların durumunu görünce şaşırmıştı;

"Vay canına be! Köpeklerin bile sıtmadan geberdiği bir yerde insan nasıl yaşar?"

Karısı ile Ali'den sonra o da kafayı yere vurmuştu. Şiddetli nöbetlerle sarsılıyor, ateşler içinde yanıyordu. Arada bir de;

"Ulan bu köpoğlu Osman Bey, bizi bilebile buraya ölüme gönderdi. Üç beş kuruş kazanacağum diye bunca insanı öldürmek reva mı?"

Tütün fidelerini toprağa diken köylülerin çoğu yaz gelip de yeni sivrisinek saldırılarına uğramadan önce paralarını alarak kaçıp gitmişlerdi. Temel Çavuş, şu sırada bile bu belâlı yerden kaçıp gitmek istiyordu. Ne yazık ki ne kesesinde ne de gövdesinde takat vardı, yer yataklarında serilmiş yatan çocuklar, ara sıra ayağa kalkıyor, birer hortlak gibi evin çevresinde dolaşıyorlardı.

Temel Çavuş, Şakire, Ali tütün kırma günü zorla yataklarından doğrulmuş, hemen köyün yanı başından başlayan tarlaya dizleri titreyerek yanaşmışlardı. Osman Bey, kır atının üzerinde iyi kalıplanmış fesi, altın renkli saçları, bıyıkları ve mavi gözleriyle yanı başlarında bitivermişti.

"Nasılsın, Temel Çavuş iyi misin?"

"Ne iyisi, ilâhi Osman Bey, öleyruz. Sen bizi öldürmeye mi getirdin ha buraya, daa?"

"Ben sizi memlekette bekleyen utançtan kurtarmak istedim. Gelgelelim, bu sivrisinek milleti, ferman dinlemez eşkıyaya benziyor. Bıldır o kadar değildi, ama bu yıl çok azıtmışlar diyorlar. Bu yıl yağmur çok yağdı, hava da mülayim gidince melunlar çoğaldıkça çoğaldı."

Temel Çavuş baktı: Osman Bey'in sülün gibi güzel kır atının kuyruğu üzerinde bir sivrisinek bulutu yükseliyor, zavallı hayvan, boşuna kuyruğuyla sağrılarını kamçılayıp duruyordu.

Temel Çavuş;

"Bismillah!" Çekip tarlanın başındaki ilk tütünün alt yapraklarını «çıt - çıt» diye kırmaya başladı. Onun yanı başında Şakire, sonra Ali, eğilmiş, kırıyorlardı. Temel Çavuş, dizlerinde derman olmadığı halde iki büklüm eğilmiş, habire kırıyordu. Bu iş-

ten öyle hoşlanıyordu ki bacaklarının dermansızlığını, belinin ağrısını bile unutuyordu. Onlardan başka daha birkaç kadın ve erkek eğilmiş, yaprak kırıyordu. Hepsi de çalışırken soluyordu. Çünkü hepsi sıtmalıydı. Karınları davul gibi şişmiş çocuklar, tarlanın dibinde durmuş, büyüklerin yaptığı işi kaygısızca seyrediyorlardı. Bu yenilmez, yutulmaz acı yapraklar, onlara hiçbir şey söylemiyordu. Fundalıklar içinde buldukları mor ve sert bir tümürdün eriğiyle toprağın altından kazarak çıkardıkları domuz elması, onları yüz kez daha çok ilgilendiriyordu. Osman Bey, atın üzerinden onların nasıl arı gibi çalıştıklarına bakıyor, bu işe yatkın ellerin, çekirge gibi sıyırarak yarı çıplak bıraktığı bu canlı yeşil bitkilerin sonraki yoksul görünüşü de yalnız çocukları ilgilendiriyordu. Tütünlerin üzerinde ancak iki kez kırılacak yaprakçıklar kalıyor, Temel Çavuş'un küçük oğlu Musa yaklaşarak bu güdük kalmış zavallı bitkileri yakından inceliyordu.

Osman Bey, ırgatların başından ayrılarak öbür tarlalara doğru uzaklaşınca Temel Çavuş, ilk kez doğrulmuş, uzun bir soluk koy vermişti. Şimdi, dizleri daha çok titriyor, ayakta zor duruyordu. Sonra, çömeldi ceketinin cebinden tabakasını çıkararak bir sigara sardı; keyifle tüttürmek istedi. Ne gezer. Ağzı ağı gibiydi:

“Sıtma bizi fena çarpmış!”

Diye söylendi. Karısına baktı, o da durmuş, dinleniyor, ona bakıyordu. Çakır gözlerinin içinde sıtma ateşinin soldurduğu bitkin bir renk yüzüyordu. Bu sırada komşu kadınlardan biri halsizlikten tütünlerin içine yuvarlandı. Onu kaldırıp Tarladan dışarı çıkardılar. Orada bir süre kımıldamadan uzandı kaldı.

Osman Bey’in kır atı, yeşillikler arasından yine görünmüş, biraz soluk alan ırgatlar yeniden karınca gibi çalışmaya başlamışlardı.

Temel Çavuş, biraz da namus belâsından bu işi yarıda bırakıp, bu belâlı yerden kaçmamıştı. Bütün tütünlerin kırılmasına, tarlalardan dizime ve kurutmahaneye taşınmasına yardım etmişti. Şakire, öbür köylü kadınlarla birlikte elindeki çuvaldızla yapraklan dizip uzun diziler meydana getiriyor, sonra bu he-

venkler uzun tahta barakanın içine uzatılmış sıra sıra askılara asılıyordu. Tütünler, böylece gölgede kurutulup altın gibi bir renk alınca denk yapılmış, rejiye götürülmüştü. Temel Çavuş, bu işler bitince hemen Osman Bey'in kapısını çalmış, kendisini bu ölümlü yerden alıp daha insanca yaşanabilir bir yere yerleştirmesini istemişti. İşte Osman Bey de onu o sıtma cehenneminden alıp şimdiki bu iki odalı kerpiç kulübeye yerleştirmiş, bu toprağı onlar hesabına kiralayarak onlara bir iyilik de yapmıştı. Burası, sivrisineğin barınabileceği bir yer değildi. Nemlioğlu Çiftliğinin yaslandığı yamaca doğru hafifçe yükselerek giden bu toprağı Karadeniz'in serin rüzgârları yalıyordu. Sonra sivrisineğin barınacağı su birikintilerinden yoksundu. Burası, bahçıvanlık için biçilmiş kaftandı. Zaten burada oldum olası sebze yetiştiriliyor, şehrin sebzesini şöyle böyle burası karşılıyordu. Irmağın kaynaklarından açılmış bir örtülü ark şehrin göbeğine dek kurbağalı, balıklı, yılanlı ve sapsarı bulanık bir su taşıyor, bundan aşırılan ufak sızıntılarla da bu sebze bahçeleri sulanıyordu. Irmak Mahallesi'nin beş on adım üst yanında bulunan bu kulübe, şehrin evlerinden biri sayılabilirdi. Sarıyer'deki ve Kötüköy'deki o ıssızlık ve yalnızlık, artık burada yoktu. Aşağıda, cadde üzerinde geceleri gidilip oturulacak birkaç kahve de vardı. Evet, artık, Temel Çavuş'lar, şehre yerleşmiş sayılırdı. Burada insan gibi yaşamanın bir yolunu bulmak gerekiyordu. Temel Çavuş, düşüncesinin burasında elindeki izmariti hızla yere fırlatarak doğruldu. İçine bir güç gelmişti, içerdeki bakır ibrikle sabunu aldı. Karadeniz'in maviliğine bakarak elini yüzünü yıkadı. Kumral bıyıklarını burarak içeri girdi. Güneş doğmadan tüfeğini alıp dışarı çıkmak için davrandı. Zıpkasını giydi, sakosunu sırtına geçirdi, kara Trabzon başlığını başına sardı. Çapulalarına kıymayarak çarıklarını giydi, kırda, dağda taşta dolaşacaktı. Çapulalarını ancak şehre gidip gelirken giyecekti.

Kayışından duvara asılı kırma çifteyi alarak dışarı çıkmadan önce baktı: Çoluk çocuk hâlâ horul horul uyuyordu. Sıtma, zavallıları perişan etmişti. Kendilerine zor gelecekleri belliydi. Ama o cehennemden de kurtulmuşlardı ya, yeterdi. Sonra dışa-

rı çıktı, beline sardığı fişeklikten iki fişek alarak çifteye sürdü. Bunlardan biri iri saçmalı tavşan fişeği öbürü de daha küçük saçmalı bıldırcın fişeğiydi.

Kulübenin arkasını dönerek ince patikadan yukarı doğru yürümeye başladı. Issız bahçeler arasından geçerken tüfeğini atışa hazır tutuyordu. Söğüt ağaçlarıyla çevrili sulama havuzunun sağından geçerek yabani otlar, çakırdikenleriyle örtülü işlenmemiş kıra çıktı. Böyle şeyler eskiden beri hoşuna giderdi; Çakırdikenlerinin üzeri baştanbaşa yer örümceklerinin gümüş ağlarıyla örtülmüştü. Bu ağlara gümüş rengini veren, ağların iplikleri üzerinde birikmiş gece çiyleriydi. Küçümencik pırlanta parçalarına benzeyen bu çiy tanecikleri, bütün bu kır parçasını, örümcek ağlarının yardımıyla bir cennet köşesine çevirmişti. Bu güzelliğe bir süre durup baktı. Çarıkları, bir dereden geçmişçesine ıslanmıştı. Yine yürümeye başlamıştı ki hemen ayağının altından pırrr diye bir bıldırcın kalktı, biraz sonra ona bir bıldırcın daha katıldı, dümdüz uçmaya başladılar. Temel Çavuş, tetiğe dokunarak sağ fişeği boşalttı. Her iki bıldırcın da biraz ötede yere düştü. Bıldırcınları gidip aldığında henüz sıcacıktılar ve kalpleri atıyor gibiydi. Bunları bacaklarından beline asarak yürüdü. Su arkının altındaki çalılıklarla yüksek otlar arasından dikkatle ilerleyerek Evliyatepe'ye dek gitti. Evliyatepe, şimdiki oturdukları kulübe ile Kötüköy arasında yarı yolda bulunuyor daha çok yapma bir tepeye benziyordu. Buralarda buna benzer başka hiçbir tümsek de yoktu. Üstü, çalılarla örtülü tepeye tırmanarak dört yanı gözden geçirdi. Aşağılarda, kışın azgın bir hale gelen ırmağın suları ince bir şerit gibi geniş yatak içinden sessizce denize doğru sürükleniyordu. Karşı yamaçlarda boşalmış tütün tarlaları, biçilmiş buğday tarlaları, bomboş yatıyor, daha yukarılarda fundalıklar başlıyor, dağlara doğru yükseldikçe ormanlaşıyordu. Kışlalara doğru uzanan ekin tarlalarında sırıtan saplar arasında, epeyce uzakta bir tilki belini kamburlaştırıp sinerek Nemlioğlu Çiftliği'ne doğru ilerliyordu. Bu zamanda vurulacak tilkinin postu beş para etmezdi. Temel Çavuş, tepenin öbür yanından aşağı inerken birden bire büyük

bir tavşan, gürültüyle sindiği yerden fırladı, bayıra doğru kaçmaya başladı. Tetiğe dokunmak üzereydi ki hayvanın karnının pek sarkık olduğunu gördü ve emzikli olduğunu anlayarak parmağını tetikten çekti. Biraz sonra da yanlış görmediğini anladı; ama tavşanın kalktığı sık çalılığın dibinde birkaç tane sevimli tavşan yavrusu, sinmiş, duruyordu. "Bu avcılığın da Allah belâsını versin, az daha şu yavruları nenesiz bırakıyorduk." diye düşündü.

Güneş doğmuştu. Altın renkli serin bir ışık yağmuru, örümcek ağlarının üzerine boşalmış, sabahleyin pırlanta sergisi gibi parlayan bu milyonlarca çiy tanesini sanki altın yuvarlacıklara dönüştürmüştü. Temel Çavuş, bunlara bakarak; "Ne yaşanası dünya, diye düşündü, yalnız insanın yiyecek bir lokma ekmeği olsa da şu güzel şeyleri seyretmeye vakit bulsa!"

Sıcaklık artmış, örümcek ağları, çiyler buğulanıp uçtuğundan, görünmez olmuş, tılsım bozulmuştu. Yalnız, uzun boyunlu sakız otlarının pek tatlı çivit rengi bir dumanla dolu çiçekleri bozkırımsı bir ton alan toprağa yine de düş gördürücü bir canlılık ve güzellik veriyordu.

Temel Çavuş, çiftesini atışa hazır tutarak ilerlerken küçük bir sel yatağında uyuyan bir tavşanla karşılaştı. Hayvancağız, kim bilir ne kerte yorgundu ki onun çarıklarından çıkan hafif gürültüyü işitmemiş, tehlikeye düşmüştü. Tavşan, çoktan beri yararlandığı anlaşılan bu yerde bir kedi gibi çömelmiş, açık gözlen cam gibi parlayarak uyuyordu. Temel Çavuş, bu yaşlı hayvancağızı böyle uyurken öldürmeyi kendine yediremedi. Hiç olmazsa kaçıp kurtulmanın umudu içinde ölmeliydi. Çarığının ucuyla hayvana doğru bir taş parçası fırlattı. Tavşan, ne olduğunu anlamadan ok gibi üzerine atıldı. Ona çarptıktan sonra yolunu buldu, yukarı doğru yerleri döverek koşmaya başladı. Temel Çavuş, tetiğe dokundu. Tavşan, bir kez havaya sıçradı, sonra ince bir sesle bağırarak olduğu yerde debelenmeye başladı. Temel Çavuş, hemen yetişerek hayvanı zorla yakaladı. Keskin bıçağıyla boynunu kesti. Tavşanın yaşlıca bir erkek olmasına bir yandan da sevindi; yeryüzünün hayvan döllerini tüketme-

ye elbette hakkı yoktu.

Eve vardığında güneş bir mızrak boyu yükselmişti. Ali, dışarıda yere bağdaş kurmuş, yeni çarıklarını dikiyordu. Dün aldıkları çarıklık gönden kendi payını kesip almış, kenarlarından iki uzun sırım çıkardıktan sonra gönün kenarlarında elindeki bıçağın sivri ucuyla eşit delikler açmış, şimdi, bu sırımı deliklerden geçiriyor, burnunu büzüp ayakkabı burnuna benzetmeye çalışıyordu. Temel Çavuş, oğlunun usta bir çarıkçı gibi dikişinden hoşlandı:

"Ula, Ali, dedi, seni okutabilseydim beyuk adam olurdun sen."

"Zevklenme benimlan boba! Hiç iyi çarık dikmekle beyuk adam olunur mi?"

"Anla, ula, anla, seni methedeyrum ki nenenin çarıklarini da bana pirakmadan sen tikesun diye."

Ali, babasının şakacı, güleç yüzüne bakarak gülümsedi. Temel Çavuş, baktı: Oğlanın çarıkları iyice delinmişti.

"Boba, boğun bir parça gön daha al da neneme de bir çift çarık dikeyim."

Şakire ile bir sürü çocuk bu sırada dışarı fırladı. Temel Çavuş'un evin önündeki şeftali ağacına astığı tavşanı pek yakından incelemeye başladılar. İstanbul'ca da öyleydi; getirilen avların başına üşüşüp köpek yavruları gibi hırsla seyrederlerdi.

Şakire, Ali'nin başına dikilmiş duruyor, onun açık başını, dağınık kumral saçlarını tütün yapraklarının sarartıp çatlattığı parmaklarıyla okşuyordu:

"Demek, bağa da çarık dikeceksun, ha, Alim! Oh, ellerin dert görmesun!"

Çocuk gibi sevinerek içeri girerken:

"Kuymak ta pişeyi. Pirazdan yeruz!", Diye sesinde göze çarpan bir sevinçle hepsine duyurdu.

Ali, çarıklarının tekini dikip bitirene dek Temel Çavuş da tavşanın derisini yüzmüş, karnını temizlemişti. Bunu kapıdan karısına uzatarak:

"Al şunu, Şakire de pişur, uşaklar piraz et yüzü görsünler.

Hepsi sıtmadan eridi gitti." dedi.

Şakire, uzaktan kanlı tavşanı alarak mutfağa çekildi.

Biraz sonra içerde, yattıkları odada yere serilmiş geniş bir yaygının başında sekiz kişi bağdaş kurdu. Hepsinin elinde birer kocaman tahta kaşık yaygının ortasındaki tahta sofranın üstünde de ağzına dek dolu büyük bir tencere kuymak vardı. İlk kaşığı bismillah çekerek tencereye daldıran Temel Çavuş:

"Uşaklarım, dedi, artık köyleri birakup şehre geldik. Bundan böyle yavaş yavaş hepimiz şehirli gibi yaşamaya alışacağuz. Ali'den geçti ama ufak uşaklarımızı hep mektebe göndereceğum. Okuyup adam olsunlar. Gezdum, gördüm, öbür insanlar da bizden ayırt edilmez kişiler. Ellerine geçmiş, okumuş adam olmuş, en güzel nimetlerin başına çökmüşler. Allah kısmet ederse bizim uşaklar da öyle olacak. İlerde beyuk adam olup bizi de bu kötü köylerden temelli kurtaracaklar. Mezarlık yoluna doğru giderken soldaki camiinin yanındaki kocaman mektebi gördünüz mü? İşte, benum uşaklarım da orda okuyup böyle yaşamaktan kurtulacaklar. Konaklarda oturacaklar. Onların çocukları da daha güzel konaklarda yaşayacaklar." Temel Çavuş, kuymağı o açlıkla ağzına atmış, dili damağı kavrulmuştu: Gözlerinden yaş geliyordu.

İkinci kaşığı tencerenin kenarından almaya çalışırken:

"Ha Uşaklar, dedi, neneniz kuymağı ateşte pişirmiş. Sakın yiyeyum demeyun ha, sonra yanarsunuz. Ben tencereyi bitirince size soğuyup soğumadığını bildiririm."

Hepsi güldüler. Ali:

"Boba, dedi, biraz kaşuğunu geri çek de biz de anlayalum sıcak mi, soğuk mi?"

Temel Çavuş, bu sırada Şakire'nin çakır gözlerine bakarak:

"Şakirecuk, dedi, sağa da bir iki güne kalmaz bir inek getireceğum."

"Essah mi deyisun Kuru?"

"Essah ya yalan mi? Getireyim de gör. Ufak, kara bir inek, çok ta genç."

"Hangi parayla alacaksun?"

“Üzümünü ye de bağını sorma. Sonra anlatırım.”

Sonra bir sessizlik oldu. Artık, soğuyan buğday unu lapasını büyük bir iştahla atıştırdılar. Tahta kaşıkların bakır tencerenin kenarlarına çarparak çıkardığı sesten başka gürültü işitilmiyordu.

4

Başlarında Temel Çavuş Şakire ile Ali, usulca evden çıkıp kapıyı gürültüsüzce kapadılar. Güneş, Karadeniz’in ufkunda doğmak üzereydi. Ufuk üzerinde zengin bir pembelik havada dupduru bir aydınlık vardı. Tarlaya yollanmadan önce Şakire bir daha pencereden içeri baktı: Çocuklar mışıl mışıl uyuyordu.

Üç büyükler, bir ellerinde birer bel, öbüründe birer parça hamsili mısır ekmeği, evin arkasına dolanarak yukarı yollandılar. Bahçeye vardıklarında Temel Çavuş, yere çömeldi. Ceketinin cebinden fakfon tabakasını çıkardı. Sigarasını sardı, sonra, mumlu kibriti çakarak yaktı.

İlk soluğu çekti. Dalgın dalgın bellenecek tarlayı şöyle bir gözden geçirdi. Bu avuç içi büyüklüğünde toprak onları ancak açlıktan öldürmemeye yarayacaktı. İlerisi için mutluluk hayalleri kurmağa hiç de elverişli değildi. Sigarasından yine birkaç soluk çekerek:

“Bu bahçe bizi doyurmasına doyurmaz, ama açlıktan da öldürmez. Yalnız, burasını bir basamak yapacağuz. Uşakları mektebin yani başına dek geturduk. El birliğiyle onları yetiştirmeye çalışacağız. Çok çalışmamız gerek. Şu avuç içi kadar toprağı gelin gibi süsleyeceğuz. Artık, bahçıvanlık edeceğiz. Bu da bizim için yeni bir iş değil. Pulatane'de de mısır, bakla, fasulye, karalâhana, domates, patlıcan ekerdik. Bunda da evvel Allah, ustaluğuna ustayız. Üç el durmadan çalışırsak yokluktan kurtuluruz.”

Tarla çoktan beri kullanılmadığından çimenler, türlü yabanî otlar, her şeyden çok da çakırdikenleri ve ayrık otlarıyla kaplanmıştı. Erken erken çakırdikenleri üzerinde isketeler, ispinozlar ve kınalı boyunları, çok süslü tüyleriyle saka kuşları, ötüşerek

yem bulmaya çalışıyorlardı.

Temel Çavuş:

"Şu güzel kuşların da çok düşmanı var dedi. ömrümde böyle güzel hayvanlara tüfek atmadım."

Sonra, birden bire doğruldu, izmariti yere fırlatarak Şakire'ye, evden beri omuzlarına atarak getirmiş olduğu kara ceketini uzattı:

"Al şu sakomu, şu yana ko," dedi. Sonra:

"Ya bismillah!"

Diyerek nasırlı avuçlarına tükürdü. Ağır beli iki eliyle yakaladı. Sağ ayağıyla belin üzerine basınca belin iki çatalı kara toprağa keyifle gömüldü. Sonra lop bir et gibi kocaman bir toprak parçası havaya kalkarak tersine döndü. Bir yığın böcek ve solucan aydınlığa çıkınca şaşkın şaşkın kıvranmaya ve öteye beriye kaçışmaya başladı. Şakire ile Ali de Temel Çavuş gibi birer iri kara toprak parçası kaldırıp devirdiler. Temel Çavuş, ıslakça topraktan biraz alarak elinde inceledikten sonra:

"Çok yanan bir toprak değil, dedi, iyi fışkılanırsa iyi iş görür. Hey gözünü sevduğumun toprağı! Şu toprağı görey misunuz, uşaklar, şu toprağı? İşte, insanoğlinin umudu budur, insan bu topraktan halk edilir, bu topraktan beslenir, yine bu toprağa döner. Ne insan umutları, yemiş olmadan şu kara toprağa gömülmüştür."

Şakire, yaşmağının ucuyla alnını kaplayan terleri silerek:

"Kuru, dedi sen molla mi oldun boğun? Agzundan inciler döküleyi."

Temel Çavuş, bir hıhlayıp beli toprağa gömerken

"Zengin uşaklar gibi beni de okutsalardı, o zaman görürdün molla olup olamayacağumu" dedi.

Sonra, hiç konuşmadılar. Güneş, tepelerine dikilip onları cayır cayır yakıncaya dek bel bellediler. Yüzlerinden ter yerine kıvılcım saçılıyordu. Yüzlerindeki iri ter tanelerine çarpan hafif rüzgâr serinlemelerine yardım ediyordu. Bir ara Şakire:

"Uşaklar evde açluktan elmişlerdir dedi, hemen gidip bir kuymak yapayım. Onları doyurduktan sonra bizumkini tarlaya

getiririm. Ha burda yeruz."

Sonra, beli bir yana bırakarak yere oturdu. Çarıklarını çıkararak içlerine dolan toprakları temizledi. Aklına bir şey gelmiş gibi bunları orda bıraktı. Yalınayak kulübeye doğru hızlı hızlı uzaklaştı. Temel Çavuşla Ali, ondan sonra, durup dinlenmeden çalıştılar.

Şakire, kulübeye vardığında açların çığlığıyla karşılaştı:

"Nene, açluktan elduk, nene!»

Şakire, hepsinin başını şöyle çabucak yorgun parmaklarıyla okşadı:

"Oy, kurban olsun size neneniz. Şimdi, kuymak yapayrum. Hepinizi doyurup öyle gıideceğum. Sakın tarlaya geleyum demeyesunuz. Güneş Cehennem gibi yakayi. Sonra hasta olursunuz."

Çocukların en büyükleri olan sarı saçlı mavi gözlü tombul Asile:

"Korkma, nene, dedi, hepumuz kulübede uslu uslu oturup sizi bekleriz. Hiç birini evden uzağa komam."

"Hay, çok yaşayasun benum akilli uşağım! Nasıl sıtman var mi, dizlerin titreyi mi?»

"Demincek fenaydım, ama şimdicek iyiyum, bir şeyim yok."

Şakire, hem çalı çırpı ile ocağı tutuşturuyor, hem de kızıyla konuşuyordu:

"Sen, ufakların başını bitlersin, sirkelere gazyağı sürersin. Sakın, çok sürüp de uşakların başıni yakayum deme ha! Sonra derileri kavlar, yara olur."

"Bitlerim başlarını, bitleri, yavşakları, sirkeleri kırarum, nene!"

Şakire, kuymağı çabucak yapıp üzerine de tavada kızdırdığı bir parça sade yağı gezdirince ortalığı iştah açan mis gibi bir koku kapladı Çocuklar, toplanmış, tencereye bakıyorlardı. Anneleri, kuymağın yarısını büyük bir bakır sahana aktararak çocukların önüne sürdü. Sonra, tencereyi bir beze sararak kapıdan dışarı çıkarırken:

"Gözünüzü seveyum, uşaklarım, dedi, ötekiler de tarlada açluktan eldiler. Varup onları da doyurayum. Yaramazluk etmeyin emi?"

Kocaman tahta kaşıklarla sahanın başına bağdaş kuran çocuklar, analarının sözlerini dinleyecek durumda değildiler. Dumanları tüten sıcak yemeğe aç kurt yavruları gibi gözleri kararak bakıyorlardı; yemeği gözleriyle yiyecek gibiydiler.

Şakire, tarlaya vardığında kocasıyla oğlunu da kurt gibi acıkmış buldu. Yere bağdaş kurup beş dakikada tencereyi temizlediler.

Temel Çavuş:

"Şakire, dedi, şu sakomun sağ cebindeki tabakamı uzat bağa da bir sigara sarayum bari: Millet ne demiş ister fakir ol, ister fukara, yemekten sonra iç bir sigara."

Sigarasını sarıp yaktıktan sonra boş bir çuval gibi gelişigüzel yere uzanarak sigarasının dumanlarını gökyüzüne doğru üflemeye başladı. Oldukça hızlı bir rüzgâr mavilik üzerindeki ak bulutları güneye doğru kovalıyordu.

Ali de biraz ötede sırtüstü yatmış, kollarıyla yüzünü örtmüş, dinleniyordu. Hepsi yorgundu. Şu sırada düşünmek, konuşmaktan daha kolay, rahattı. Her üçü de bu çetin yaşayışın tatlı yanından tutmuş düşünüyordu. Bu, çetin günlerin, saatlerin cehenneminden geçici bir kaçıştı. Çok gerekliydi de. Yoksul insanı dinlendiren biricik içkiydi bu.

Temel Çavuş, durup dururken birden bire bir çıkış yaptı:

"Şakire, dedi, bir gün şu yoksulluğun anacuğuni satacağum gibi geleyi bağa. Bu yeryüzü yaşanası, güzel bir yer. Ah, şu çalışmamız bir para etse!"

Kimseden ses çıkmadı. O yine uyur gibi gökyüzünün maviliğinde uzaklaşıp giden düşüncelerinin ardından genç bir koşucu gibi koştu durdu. Omuzlarının altında ana toprak, ona güven veriyordu. Bütün mutluluklar bu topraktan yeşererek fışkıracaktı. Ne olurdu, onun bu yıl yetiştireceği domatesler, patlıcanlar, lahanalar, karnabaharlar, fasulyeler gizlice, kimse görmeden altın oluverseydi. Bunca sevdiği, güvendiği bu mis kokulu toprak, ondan bu isteğini esirgemese ne olurdu sanki? Kıyamet mi kopardı yani? O, yeraltından ara sıra çıkan, bulanı zengin eden nesnelerden istemiyordu. Yetiştireceği ürünler, yeşillikler, Tan-

rının bir işaretiyle bir sabah altın ve mücevher olsalar yeterdi.

Hayali kamaşmıştı. Birden bire bir delikanlı gibi ayağa fırladı: «Haydi uşaklar, dedi, boş duranı Allah sevmez, derler.» Bunu söyleyerek beli hızlı hızlı toprağa daldırıp çıkarmaya başladı.

5

O gün cuma idi. Temel Çavuş, cuma namazını kaçırmamak için evin eşiğine oturdu. Bakır ibrikten su dökünerek abdest aldı. Trabzon başlığını başına, çapulalarını ayağına geçirdi. Kulübenin ince yolundan aşağı inmeye başladı. Mezarlığın hemen bitişiğindeki camide ilk kez namaz kılacaktı. Camiye varmadan önce ortasından ince, kirli bir su akan tozlu sokak boyunca yürüdü. Sokağın sağındaki evler, daha varlıklı insanların olduklarını gösteriyordu. Sol yandakiler, daha derme çatma, daha bakımsızdı. Görünüşlerinden yoksulluk akıyordu. Ama kendilerinin şimdi içinde bulundukları kerpiç kulübe, bunlardan birçok kez daha kötüydü. Yolun sağındaki çeşmenin başı su doldurmaya gelmiş kadınlar, kızlar ve çocuklarla doluydu. Onun çocukları da suyu buradan alıyordu. Bu su, bahçelerin üstündeki arktan geçen ırmak suyundan geliyordu. Deposunda kurbağalar öter, testilere ve bakraçlara gümüş renkli balık yavruları dökülürdü. Suyun rengi de her zaman sarıydı. Bu da sarı balçık zerreleriyle yüklü olmasındandı.

Temel Çavuş, çeşme başındaki kadınları görmemek için başını sola çevirerek ilerledi. Daha ilerde sol yandaki okulun önüne gelince durdu, garip duygularla bu iki katlı, ak badanalı yapıya uzun uzun baktı, işte, Temel Çavuş ailesinin kurtuluş ve mutluluk anahtarı bunun içindeydi. Hiç olmazsa erkek çocukları buraya yollayacak, adam edecekti. Bunun için de yıllarca eşek gibi çalışmak gerekiyordu. Buna da razıydı.

Ezan okunuyordu. «Aziz Allah» diyerek adımlarını açtı. Camiden çekinerek içeri girdi. Sanki bu Laz başlığı sarmış köylünün burada ne işi var diyeceklermiş gibi geliyordu ona. Ne var ki burası Allah'ın eviydi. Herkes, buraya kollarını salla-

yarak girebilirdi. Gerçekten de çapulalarını çıkarıp kilimler üzerinde ilerlerken hiç kimsenin ona baktığı yoktu.

Namazdan sonra ellerini açarak Tanrı'ya pek içten bir dua etti:

"Allahum, dedi, sen göreysun, yoksuluz ama iyi, çalışan insanlaruz. Bize de herkes gibi bol para ver de insan gibi yaşayalum. Nedir şu çektuğumuz kepazeluk. Yıllardır üç el çalışır dururuz hâlâ açuz. Bari şu çalıştığumuz bahçede yüzümüzü güldür. Bizleri muhanete muhtaç edip el kapısında süründürme. Yıllardır oradan oraya göçüp durayruz. Daha bir paltaya sap olamaduk. O güzelum İstanbul'da bizi barındırmadın. Biz, bütün orada barınanlardan kötü miyduk? Ey Allahum, sağa güveneyrum. Senden başka hiçbir dayanağım yoktur."

Temel Çavuş, bu duayı yüreğinin bütün sıcaklığıyla yaptıktan sonra, Sürmene ya da Oflu olduğu dilinden anlaşılan imam vaaza başladı:

"Sizlere boğun cennet cehennem üzerine birkaç lâf etmek isteyrum, dedi. Ey müminler, Tanrının iyi kulları bugün şurda namaz kılıyorsunuz, ama hangimizin cennete, hangimizin cehenneme gideceğini ancak Allah bilir. Dünyada yediğimiz, içtiğimiz şeylerden yetmiş iki kat tatlıları cennette bizi bekliyor ama cehennemde de dünyadaki ateşin yetmiş iki kat yakıcısı yine bizi bekliyor."

İmam, Cennetteki hurilerden, meleklerden, gılmanlardan cehennemdeki zebanilerden uzun uzun söz etti. Mezarda başlayan münkir nekir sorgu sualinden, kıyamet günü günahların nasıl tartılacağından uzun uzun dem vurdu.

Temel Çavuş, imama bir soru yöneltti:

"Ha imam efendi, Cennette de yoksulluk zenginluk var midur?"

"Herkes, zenginliği fakirliği yeryüzünde bırakır cennete ya da cehenneme anadan doğma gidecek. Elbette zenginlik fakirlik yoktur."

"Peki, ama zenginler, cami, köprü çeşme yaptırayi; buna karşılık cennette daha güzel köşkler, bağlar, bahçeler istemeyecekler mi?"

Hoca, sarığını biraz yukarı itip dikkatlice ona baktı. Şimdiye dek böyle sorularla hemen hiç karşılaşmamıştı. Yine de zeki bir din adamı olduğunu gösterdi:

"İsterler, elbette, verseler, bütün cenneti de isterler, kendilerine tapulamak isterler, ama onlara veren kim?"

Bu sırada tcmbulca iyi giyimli bir adam, ters ters Temel Çavuş'a baktı. Imama şunu sordu:

"Herkes, dünyada işlediği sevapların karşılığını bütünüyle almayacak mı? Cami yapan bir adam, imaret açan bir hayır sahibi zengin, bir çeşme yapıp ölmüşlerinin ruhunu sulayan bir kimse elbette ki cennette daha güzel ve süslü köşklere sahip olacak öyle değil mi?"

Temel Çavuş, imama ünleyerek:

"İmam efendi, dedi, sağa deyrum, doğru midur ha bu adamın deduğu? Öbür dünyada da herkes köşklerde biz yine kerpiç kulübelerde mi oturacağuz? Bizum ne cami ne de çeşme yaptıracak paramuz var. Bizum uşaklar aha hep yalnayak gezeyi. Bu uşaklar, bir çeşme yaptıramaduk diye orda da yalnayak mi gezecekler? Öyleyse Allanın Cennetinde hep zenginler oturacak. Desene ki fakirlere dünyadaki yaşaduğundan farklı yaşamak yok."

İmam, yine zekâsını gösterdi:

"Yok, oğul, yok, dedi, Cenneti verirler mi sade zenginlere? Dünyada sevaplar karınca kararınca işlenir, ama öbür dünyada Allanın nezdinde bunlar niyetlerine göre tartılır. Susuz bir karıncaya su veren bir adamla altın yaldızlı bir çeşme yaptıran bir adamın işledikleri sevap değerce birdir."

Temel Çavuş'un içine soğuk su serpilmişti. Bu söz aklına yatmıştı. "Desene ki herifçioğulları, öbür dünyayı da şimdiden paylaşmaya hevesleniyler. Orda da bizleri yurtsuz bırakacaklar. Ama yağma yok" diye düşündü.

Eve doğru yürürken çok önemli bir sorunu çözümlemiş bir insan rahatlığı taşıyordu. Yoksa az kalsın "tövbe tövbe" imanını da yitirecekti.

Eve vardığında Şakire'nin küçük kız çocuklarının başını gaz-

ladığını gördü. Yaklaştı, baktı. Ufakların saçlarını karabaş bitinin sirkeleri ak bir dantelâ gibi işlemişti. Kılların dibinden doruğa dek sirke dizileri sıralanmış duruyordu. Şakire, elindeki gazlı bezle bunları ve onların analarını yok etmek için habire çalışıyordu:

"Kuru, dedi, çocuklar bite, pisliğe batmış; Kötüköy, hepimuzi bir kötületti ki sorma gitsun. Üstleri, başları bit kaynayi. Hepsinin çamaşırını tenekede kaynatayrum. Orası, Kötüköy değil bitli köymüş alimallah! Az geldi elecektuk bitten."

"Defet, defet bu namussuz hayvanları. Var mi bir yiyeceğun? Bağırsaklarımuz Açluktan kuridi?"

"Biraz bekleyun da size kuymak yapayrum."

"Pıktuk şu kuymağından senin. Durun ben biraz çarşıya kadar inip geleyim. Kırk yılda bir, bir hovardalık edelum."

Hovardalık sözü üzerine Şakire araştırıcı çakır gözlerini kocasının gözlerine dikti:

"Ne o, kuru, bitin mi kanlandı yoksa? Ne hovardaluğu bu?»

Temel Çavuş, iki kat oluncaya dek güldü. Çocuklar da babalarının gülmesine katıldılar. Kıkır kıkır güldüler.

Temel Çavuş, ceketini omzuna atarak patikadan aşağı inmeye başladı. Bir iki kez daha dönerek arkasına baktı. Şakire'nin gözleri hâlâ merakla onu kovalıyordu:

"Kuymak yapayum mi?" Diye bağırdı.

"Yapma, yapma, beş dakikaya kadar geleyrum."

Şakire, bu hovardalığı büyük bir merakla bekledi. Bu da neyin nesiydi?

Biraz sonra, bu bilmece de çözülmüştü: Temel Çavuş, koltuğunun altında iki kocaman sıcak somun, elinde de yağlı paket kâğıdından dışarı sızmış kocaman bir tahin helvası parçası tutuyordu.

"İlahi gözün kör olmasun Temel, demek buymuş hovardaluk deduğun? Böyle hovardalığa her zaman can kurban!"

Çabucak sofrayı kurdu. Temel Çavuş, helvayla ekmeği çoluk çocuğa bölüştürdü. Küçük çocuklar, şimdiye dek birkaç kez un helvası yemişlerse de tahin helvasını ilk kez yiyorlardı. Öyle hoşlarına gitti ki yaşadıkları sürece bunun tadını unutmayacaklardı.

Yemekten sonra, Temel Çavuş hartuçlara tavşan kuş saçması doldururken Ali'ye sordu:

"Nenenun çarıklarını ne gün tikeceksun?" Ali, annesinin yalın ayaklarına baktı:

"Boğun dikeceğum, Boba!"

"Tik, tik te yarın yalınayak bel bellemeye gelmesun!"

Ali, içerue, kırık bir çömleğin içindeki suya yatırılmış ham bir inek gönü parçasını alıp dışarı çıktı. Bu gönü bir tahta parçası üzerine gererek iki eşit parçaya ayırdı. Sonra ikisinin kenarlarından döndüre döndüre iki uzun sırım kesip çıkardı. Bıçağın ucuyla gönlerin kenarlarında eşit delikler açmaya başladı.

Annesi, oğlunun başucunda dikilmiş, çocuk gibi sevinerek hazırlanan çarıklarına bakıyordu, İstanbul'dayken birkaç yıl ora kadınlarının giydiği iskarpinlerden giymiş, kendini zengin insanların arasına karışmış sanmıştı. Şu sırada o günlerden çok geride bulunuyorlardı. Temel Çavuş ile Ali'den başka bütün ev halkı yalın ayak geziyordu. Hele çocukların ayakları oldum olası ayakkabı yüzü görmemişti. Onlar da ancak, kendileri ekmek parası kazanmaya başladıktan sonra ayakkabıya benzer nesneler giyebileceklerdi.

Ali, bu sırada babasına dönerek:

"Boba, dedi, benum lüveri ne zaman alacaksın?"

"Ali, lüverin sırası mı şimdi? Ürün yetişinceye dek ekmek parasını yetiştirebilecek miyuz diye tüşünüp durayrum. Keçi can derdinde sen de..."

Şakire, Temel Çavuş'a:

"Kuru, dedi, şu ufaklara bu kış çarık dikmeyecek misun? Hepsi elur soğuktan, buyarlar."

"Onlari kışın tüşünürüz, Şakire, kışın. Pirak şimdi çarığı marığı da şöyle içeri gel benumlan. Bak sağa bir şey göstereceğum."

Beraberce odanın alacakaranlığına daldılar. Temel Çavuş:

"Sen, bir inek istey misun, oni de bağa!" diye sordu.

"İstemez olur miyum, helbet isteyrum, ineksiz edemem ben. Ama neylan alacaksun ineği, paramuz var mi ki?"

Bu sırada Temel Çavuş, boynundaki büyük hamaylıyı çekti

çıkardı, bir yandan da kapıyı gözetleyerek bunun üzerindeki balmumlu bezi katmer katmer açtı. Sonra, bunun içine kurnazca gizlenmiş bir keseyi karısının kulağı dibinde şıngırdattı:

"Bak Şakire, şunun içinde ta Yemen harbinden beri sakladuğum birkaç beşibirlik var. Bunları en güç zamanımda meydana çıkaracağuma yemin ettiydum. Şimdi, sırası geldi. İşte, bu paradan sağa bir inek alacağum. Bir hemşeriden gebe bir inek peyledum bile. Boğun almaya gideceğum. Siz de Ali ile ahırı hazırlarsınız."

Ahır, dış kapıdan içeri girilince sağ yanda kalan bölme olacaktı. Yatak odası buradan ufak bir giriş yeri ve kapı ile ayrılıyordu.

Temel Çavuş, karısına:

"Aç avucunu bakayum" dedi.

Şakire'nin koşmasına birden kesenin içindeki çil çil altınları boşalttı. Şakire'nin çakır gözleri, odanın boşluğunda mavi bir alevle parladı.

"Kuru, tevekkeli değil, bu ne biçim muskadır derdum kendi kendime. Acaba hoca bütün Kuran'ı Kerimi mi yazıp doldurmuş bu muskanın içine derdum. Demek iş başkaymuş."

"Ben de bunları, eldurduğumuz arapların üzerinde buldiydum. Demek şimdiye kısmetmiş."

Bunu dedikten sonra beşibirlikleri yine keseye doldurdu. Keseyi, muskanın içine sarmalayarak ceketinin cebine indirdi. Şakire buna dünyalarca sevinmişti. Kaynayan çamaşırları indirmek için ocağın başına giderken sanki ayakları yerden kesilmiş uçuyordu:

"Temel ne akıllı adamsun sen. Sen başumuzda oldukça sırtımız yere gelmez bizum."

"Temel Çavuş, karısının bu sözlerine tatlı tatlı güldü. Sonra, duvardan kemençesini indirdi, dışarı çıktı. Ayrık otlarının meydana getirdiği yemyeşil halının üzerine bağdaş kurdu. Cebinden çıkardığı yeni teli kemençesinin eski teliyle değiştirdi; akort etti. Sonra, çalgıyı baş aşağı tutarak yayı çekmeye başladı. Çocuklar, başına toplanmış merakla bakıyorlardı. Babaları,

onların her zaman kendisinden dinledikleri maniyi bir kez daha söylüyordu:

Kemençemun telleri
İbrişimdir, ibrişim.
Al yanaktan dişlerken
Kırıldı altın dişim.

Bu sırada Şakire, elinde büyük, kara makasla dışarı fırladı. Makası Temel Çavuş'un eline sıkıştırdı:

"Bırak kemençeni da şu oğlan çocuklarının başlarını kırk. Bitler, oğlanların başını yeyip bitirecek."

Temel Çavuş, çaresiz, kemençeyi bir yana bırakarak erkek çocukların büyüğünü çağırdı:

"Musa, gel otur daha şu dizumun dibine."

Giynek yerine yalnız ak, kirli bir gömlek giymiş olan yeşil, dalgın bakışlı, beş yaşındaki oğlan çocuğu, babasının dediğini yaptı. Temel Çavuş, bismillah diyerek Musa'nın başını önden arkaya doğru kırkmaya başladı. Ne kadar dikkat ettiyse de saçların merdiven merdiven kesilmesini önleyemedi. Sonra ondan küçük olan oğlan çocuğunu çağırdı:

"Gel buraya İseyin!"

Tıpkı Musa'ya benzeyen pembe yanaklı, kahverengi gözlü Hüseyin de babasının önüne oturarak başını kırktırdı:

" Şakire, iyi ki gazlamışsun; uşakların başı sirke, bit kaynayi."

"Ne edelum, sıtmadan, tütünden baş mi kaldırabilduk? Aha, şimdi, biraz vaktirmuz oldi."

"Yak ocakta şu bitli saçlari, allahaşkına, toprak da bit dolacak."

Şakire, kesilmiş saçları toplayarak götürüp ateşe attı. Ortalığa yanık yün kokusu yayıldı.

"Bizde bit mi vardi ki, Temel? Hep o Kötüköy denen yerde, batasica yerde geldi bu işler başumuza."

Temel Çavuş, yine kemençesini eline aldı, yayı nasırlı ellerinin bütün gücüyle tellere sürmeye başladı. Artık, kimseye kulak verdiği yoktu. Yalnız kendi içine kapanmış, Trabzon yaylalarının canlı, güneşli yeşillikleri içine düşmüştü:

Yaylanun çimenine

Gel, menine, menine...
Ey kız kurban olayım
Boylaruğun enine!

Çamaşır teknesinin başından Şakire'nin sesi işitildi:

“Kuru, kuru, hangi kızların boylarına kurban olaysun gene?”

Temel Çavuş bir kahkaha attı:

“Bunca yıl sonra helbet sağa kurban olacak değilum ya!”

Şakire, buna ses çıkarmadı. Çünkü Temel Çavuş'un namuslu bir ev erkeği olduğunu biliyordu. Hoş, elinde olsa o da her erkek gibi hovardalık etmeyi günah saymazdı ya! «Erkek milleti deduğunla boy ölçüşülmez.» Diye söylenerek kaynayan çamaşırları çamaşır teknesine doldurmaya başladı.

Temel Çavuş, kemençesini böyle bir süre çalıp manilerle ona eşlik ettikten sonra birden bire yerinden fırladı:

“Çecuklar, diye bağırdı, şimdilik bağa allahaısmarladuk. Her hayırlı iş Cuma günü olur derler. Biz da hayırlısiyle şu işi bitirelum.”

Ali, başını kaldırıp araştırıcı gözlerle babasına baktı. Küçükler pek oralı olmadılar. Yalnız, bu sözü işiten Şakire'nin yüzü aydınlanmıştı:

“Sen sağ olasın e mi, benum akilli erkeğum Allah seni hiçbir vakit başumuzdan eksik etmesun. Allah, tuttuğunu altın etsun, güle güle!”

Temel Çavuş, kulübenin ince yolundan aşağı indi, karakolun önünden geçen caddeden şehre doğru hızlı hızlı ilerlemeye başladı. Ali, annesinin çarıklarını dikmeye uğraşıyordu. Yalnız, Şakire, kapının pervazına dayanarak Temel Çavuş'u gözden yitirinceye dek bakışlarıyla kovaladı.

İstanbul’da vaktiyle beslediği Fatma, Ayşe, Emine adlı alaca, iri yapılı kırım inekleri gözlerinin önünde boy veriyordu.

Akşamın alaca karanlığı basarken durmadan karakolun yanından yukarı çıkan yolu gözetleyen Şakire'nin gözleri en sonra aradığını gördü. Trabzon başlığı sarmış kara giysili bir adam, ipinden tuttuğu kara bir ineği yederek geliyordu. Bu Temel Çavuş'tan başkası değildi.

Şakire:

"Ula, bin yaşayasun, herifim!"

Diyerek yerinde bir kez sıçradı. Sonra, bahçeye girilen parmaklıklı kapıya dek koşarak gitti. Temel Çavuş'un yanık yüzünde büyük bir mutluluk aydınlığı parlıyordu. Şakire, hemen ineğin ipini kocasının elinden aldı, hayvanı kendisi yedmeye başladı.

Ali;

"Boba, nerden buldun bu sığırı?"

Diye şaşkınca sordu.

"Oğlum, ineği kim yitirdi de biz bulacağız. Altınları bayılırsan inek değil deve bile satın alabilursun."

Temel Çavuş, eşiğe oturdu, epeyce yorgundu. Şakire hayvanın çevresinde dönerek eliyle, gözüyle her yanını yokluyor, inceliyordu. Sevindiği en büyük şey, hayvanın gebeliğiydi, hem de güz aylarının sonuna doğru doğuracağa benziyordu.

6

Yine, üçü de erkenden kalkıp tarlaya yollandı. Şakire'nin belini de Temel Çavuş omuzlamıştı. Şakire, arkadan kara ineği yederek gidiyordu. Üçü de ellerindeki birer parça mısır ekmeğini iştahsızca ısırarak ilerliyordu. Henüz güneş doğmamıştı. Karadeniz'in doğusunda tatlı bir kızıllık büyüyordu. Saka kuşları, ispinozlar, isketeler, floryalar yine onlardan erken uyanmış, kırları bu üç çalışkan insandan önce fethetmişlerdi. Temel Çavuş:

"Çecuklar, dedi, ben ha bu kuşlara bayilayrum. Ne güzel öteyiler, ne güzel! Ama hiç tutup beslemek nasip olmadi."

Tarlaya varmışlardı. Şakire, «Kara kız» dediği ineği yere çaktığı kazığa bağladı. Sonra onun yüzünü gözünü öpüp okşayarak;

"Ha benum Kara Kizum, dedi, senunlan iyi anlaşacağız. Çok yumuşak başlisun, pek severurm yumuşak başlilari."

Temel Çavuş, bu son sözleri kaçırmamıştı:

"Hey Şakire dedi, o yumuşak başli de biz sert başli miyuz?"

"Yok, Kuru, yok, sen de yumuşak başlisun. Allah senden razi olsun. Eğer senun çok paran olsaydi sen bizi sarayda yaşatırdun. Ne edelum, Cenabu hak vermemiş. Sen de yumuşak başlisun, Alim de yumuşak başli, ben de yumuşak başliyum. Biz hepumuz yumuşak başliyuz."

Temel Çavuş, derinden bir of çekerek;

"Şakire, Şakire, dedi, hep bu yumuşak başliluğumuz değil midur ki bizi ezdireyi. Yumuşak başli kişinin iyi olduğunu hiç kimse anlamak istemeyi. Haçanki yumruğun kavidur, dünya iyi gözle bakar sağa, karşunda boyun kırar, Allaha ettuğu duaları sağa da eder. Her neyse molla gibi konuşmadan işimize bakalum."

Üçü de uçları iki çatallı ağır belleri kara toprağa saplayarak sırtlarına bastılar. Ali, annesinin ayaklarına bakarak:

"Nenecuğum, dedi, nasıl, tiktuğum çarıklar ayağuna rahat mi?"

"Elun dert görmesun. Alim, hiç rahat olmaz mi? Tıpkı kuti gibi ol di ayağuma!"

Sonra hiç konuşmadan kara toprağı devirip durdular. Güneş doğmuş, enselerini, sırtlarını tatlı tatlı ısıtmaya başlamıştı.

Bu sırada ötücü kuşların türküleri daha hızlanmıştı. Çakırdikenleri üzerinde kümeleniyor, zararlı otların tohumlarını becerikli gagalarının ucuyla kolayca çıkarıp ayıklıyor, sonra büyük bir iştahla yiyorlardı.

Kanarya sarılığında, sülün gövdeli birkaç kuyruksallayan, tarlanın ortasından geçen daracık su arkının kıyısında bir aşağı bir yukarı uçuyor, toprak altına saklanmasına pek az kalmış olan kurtları ve türlü böcekleri toplayıp duruyorlardı.

Bu sırada baştan dördüncü çocuk olan Musa, elinde bir değnekle oynayarak geldi, kocası ve oğluyla aynı hizada bel belleyen annesinin arkasına dikildi: "Ne var, uşağum?" "Nene, abdesum geldi."

Ötekiler belleyedursun Şakire, beli toprağa saplayarak oğlunun uçkurunu çözdü. Çocuğun ayağında daha çok beze benzer ince, kara bir kumaştan zıpka biçimli bir pantolon vardı, yukarıdan geniş ve kıvrımlı başlayıp ayak bileklerinde büsbütün daralıyordu.

Şakire, Musa'nın uçkurunu çözerek eline verdi: "Hade, git ha şuracığa abdesunu boz!" Diyerek yine bel bellemeye başladı. Üçünün de beli toprağa saplarken, çıkardıkları hıhlamalardan başka ses çıkmıyordu.

Temel Çavuş, sessizliği bozdu:

"Musa, ha uşağum, dedi, ha bu bahçemizi memişane mi sandın?"

Arkasından makaraları koyverdi. Musa, içine gizlendiği kuytu yerde utancından daha çok büzüldü. Ah, bir uçkurlarını kendisi çözüp bağlayabilseydi hiç bunca yakında abdese oturur muydu?

Temel Çavuş, Musa'ya yine takıldı;

"Ziyani yok uşağum, toprağa nasıl olsa kemre tökeceğuz."

Sonra Ali'ye ünledi:

"Ali, bu yıl, buldurki gibi hamsi bol olsa da şu toprağa bolca hamsi tökebilsek, O zaman bak ne sebze alırduk. Bizum Trabzon olmalı ki gözunu sevduğum, hamsi vursun karaya zibil gibi uşaklar yesun, sen ye, toprak yesun, doysun. Haburalar her şeyden yana kısır. Talihumuz Kötüköy'le açıldı, bakalım neylan bitecek? Şu bellemeyi bir ayak önce bitirsek de biraz kış zebzesi ekebilsek. Zamani geçmek üzere ama biraz lahana, karalâhana, salatalık gıbi şeyler dikmeye çalışalum."

Ali; başlarının üzerinde bağrışarak uçuşan martılara bakarak:

"Boba, dedi, şu zinoslara bak; sanki tarlaya hamsi tökmüşuz gibi başumuzun istinde uçaylar."

"Haçan hamsi bol olanda haburalara da hamsi töktüklerini bileyrum. Hayvanlar, alişmiş, araylar."

Gerçekten de martıların kimisi bellenmiş topraklar üzerine dalışlar yapıyor, sonra havalanıyordu.

Su arkının kıyısında oturmuş, gözleriyle martıların davranışlarını kovalayan Musa, bir yandan da yanı başına dek sokulan sarı kuyruksallayanların uzun ve güzel kuyruklarını sallayarak bellenen topraklardan böcek toplayışlarını seyrediyordu. Bellerin zoruyla tersine dönüp duran kara toprakla birlikte aydınlığa dökülen bir sürü böcek arasında uzun, kalın ve besili

solucanlar, kimi zaman parçalanmış olarak kıvrılıp duruyordu.

Musa solucanları göstererek;

"Boba, dedi, bu ziziller adami ısırır mi?"

"Isırmaz uşağum. Bunlar zararsız hayvanlardır. Zararini pirak, yararlı hayvanlardur. Toprağun ciğerine hava verur ha bunlar. Bu toprak ne kerte besleyici olursa ziziller de o kerte iri olur."

İkiye parçalanmış, kıvranıp duran ìri ve kanlı bir solucanı gösteren Musa:

"Ama şu zizil iki bölük olmuş, kıvranıp durayi. Onun cani acimaz mi?" Diye sordu.

"Canlar arasinda hiç ayrılık yoktur, uşağum; Her can acır."

Musa, başka bir şey sormadı. Su arkının kıyısındaki, yumuşak, kara ve yapışkan topraktan bir parça aldı. Bunu avucunun içinde yoğurmaya can atıyordu. Yoğurup bir şeye benzetmek istiyordu. Yumuşak çamur, onun isteğine, düşüncesine kolayca boyun eğiyordu. Şimdiye dek hiçbir şey, ona böyle boyun eğmemişti. Kendisinden küçük kardeşleri bile kendilerine herhangi bir isteklerini söyleyince karşı koyuyorlardı. Bu yumuşacık çamur topu hiç de öyle değildi. Onu istediği biçime sokmak elindeydi. Avucunda yuvarlayıp topak yapıyor ince, uzun biçimlere sokuyordu. Sonra, bunu bir insan biçimine sokmak isteğini duydu. Uzun bir gövde yaptı, üstüne baş olarak ufak bir çamur toparlacığı oturttu. Bacak olarak koyduğu iki uzun çamur parçası, ağır gövdeye dayanamayarak çöktü. Sonra, bacak olarak gövdeye iki çöp sapladı. Adam, ayakta duruyordu. Bunu uzun uzadıya seyretti. Bu, oradaki biçimsiz çerçöp, çalı çırpı, ot kalıntıları arasında bir anlam taşıyordu. Mini mini bir insan gibi bu kıranda dikilmiş duruyor, sanki bir şeyler demek istiyordu. Bu, Musa'nın çok hoşuna gitti. Temiz yanından bir topak çamur daha aldı. Şimdi, ne yapmalıydı? Babasının yeni satın aldığı kara inek, biraz ötede otluyordu. İşte bu ineği çamurdan yapmalıydı. Çamuru yoğurarak tombulca bir gövde yaptı. Buna küçücük boynuzları olan bir baş ekledi. Ne var ki bu da deminki insan gibi ayakta durmak için dört tane çöpten ayak istiyordu. Bu dört çöpü, çamurdan ineğin baş ve kıç yanlarına sap-

ladı. İnek, gerçeği gibi dört ayak üstünde duruyordu. Dönüp Karakız'a baktı. Bu adı, geldiği akşam annesi takmıştı. Bu sırada İstanbul'da oturdukları orman içinde kulübeyi andı: Orada da inekleri vardı. Yalnız, o inekler kocamandı. Onlara Kırım ineği diyorlardı. Birisi alaca bir inekti. Ondan korkmuyordu. Yalnız, karamsı bir inek, bir bayırda boynuzlarını dikerek onun üzerine saldırmıştı. Ali ağabeyi elindeki değnekle yetişmeseydi karnını deşip bağırsaklarını dışarı dökebilirdi. Bu yüzden şimdi bile ineklerden korkuyordu. Hele o mandalar ne korkunç hayvanlardı öyle. Dünyada en çok korktuğu hayvanlar onlardı. O yay gibi kıvrık boynuzları ne korkunçtu. Bir de manda heykelciği yapmayı tasarladı. Yine bir avuç çamur aldı, yoğurdu; deminki inek biçimine benzer bir şey yaptı, yalnız buna yay gibi kocaman iki boynuz taktı. Ne de çok mandaya benziyordu.

"Boba, bak, kömüş yaptım."

Bel belleyenlerin üçü de işlerini bırakıp baktı Babasıyla annesi tatlı tatlı gülümsediler. Babası;

"Ula, aferun uşağum, dedi, sen bir şey olacaksun ama, şimdi, bir şey diyemem! Seni o caminin yanındaki mektebe yollayacağım. Orda okutup adam edeceğum seni."

Ali, manda heykelciğine dikkatle baktı:

"Boba, tıpkı kömüş. Şu boynuzlarına bak!"

"Elbet, ne sandun, o da senun, benum gibi semelek mi olacaktı? Çocuklarımuz helbet bizden daha iyi yetişecekler. Bakarsun çocuklarımuz bey olur, paşa olur. Bizler, anca bu apotraklarm yetiştiği beybatlarda barınayruz. Yarın çocuklarımız konaklarda oturmali. Habu iş senden de geçti Ali, ama Musa için umut vardur. O, okuyup adam olabilur. Adam olacağı da şundan belli ki hiç kimse öğretmeduğu halde oturmuş kömüş resmi yapayi. Şakire, şu testiden bir meşrebe su versene bağa. Ciğerum yandi susuzluktan."

Şakire, biraz ötede otların arasına saklanmış testiden teneke maşrapayı doldurarak getirdi. Bulanık ırmak suyunu göğsünün kıllarından aşağı döke döke içen Temel Çavuş, kara bıyıklarını elinin tersiyle silerek:

"Hey gidi zalum felek, dedi, kimine kavun yedirur, kimine kelek. Güzelum İstanbul'a ayak attıktan sonra gene buraya mi tüşecektuk? Şakire, inek boşaldı, ha bunun pasalini daha derince çek!"

Yine bir sessizlik oldu. Üç büyükler, yine toprakla boğuşmaya başladı. Musa da mandaların çoğaltma işinin büyüleyici dakikaları içinde, yaratmanın ilk güzelliklerini ruhunda yeni girdiği bambaşka bir çiçek bahçesi gibi duyarak herkesi ve her şeyi unuttu.

7

Temel Çavuş, tarladan eve dönerken Ali'yle Şakire'ye:

"Çecuklar, dedi. Şu tarlayı çabuk aktarabilirsek iyi olacak. Biraz gecikmiş olsak bile kışlık sebzeleri yine ekebiliniz. Gece yarısından sonra dolunay çıkayi. O zamana dek yatıp uyur, ay doğunca bellere sarılıp toprağı devirmeye çalışırız. Yarın akşama dek durmadan çalışırsak bahçenin büyük bölümünü kurtarırız. Bu yılkı geçimimiz buna bağlı."

Ötekiler seslerini çıkarmadılar. Temel Çavuş, böylece düşüncesinin doğrulandığını anlayarak sevindi.

Eve vardıklarında ellerini yüzlerini yıkayarak eski birer çuval gibi birer yana serildiler. Üçünün de kemikleri sızlıyordu. Yorgunluktan açlık bile duymuyorlardı. Kendi hallerine bırakılsalar oldukları yerde böylece yirmi dört saat kalırlardı.

Beş küçük çocuk ta yan yana oturmuş, aç kurt yavruları gibi onlara, daha çok annelerine bakıyordu. Yemek denen kutsal nesne, ancak onun elinin altında bulunuyordu. Nitekim de öyle oldu. Şakire, yorgunluktan hiçbir yanı tutmayan gövdesini zorla kaldırdı. Nasır içindeki yalınayaklarını eski, ağır kunduralar gibi sürükleyerek ocakla ahırın bulunduğu öbür yana geçti. Büyük tencereyi suyla doldurarak sacayağının üstüne bindirdi. Çalı çırpıyla altını tutuşturarak suyu kaynattı. Unu yavaş yavaş içine atıp karıştırarak kaynattıktan sonra bir sürü aç boğazın önüne sürdü. Tahta kaşıklar, yine şakırdadı.

Millet öyle acıkmıştı ki yine zavallı Şakire'ye ancak tencerenin dibini sıyırmak düştü. Her zaman olduğu gibi iki yanına oturttuğu Fatma'yla Hüseyin'i doyurayım derken kendisi aç kalmıştı.

Temel Çavuş, eski iş sakosunu omuzlarına atarak dışarıda, evin saçağı altında yere bağdaş kurup oturdu. Dizinin üzerine koyduğu sarı fakfon tabakasından bir sigara sarmak istedi. Tabakada bir içimlik bile tütün kalmamıştı. Şu sırada tütün kıymak ta ölüm demek olmakla birlikte Şakire'den tütün kıyım tahtasını istedi. Bir deste de Kötüköy tütünü alarak eğri, kara saplı bıçağıyla kıymaya başladı. Tütün yapraklarından yükselen güzel koku, başına vuruyordu. Şu sırada yeryüzünün en güzel kokusu bundan başkası olamazdı. Dikkatle kıyarak ince telli bir tutam sarı saça benzettiği tütünü tabakasına yerleştirdi. Sonra, bir tutamını kâğıda sararak yaktı. Durgun akşam havasının içinde masmavi mis kokulu dumanlar yükseldi. Eşikte oturmuş, aşağıdaki mahalleyi, caddeyi seyreden Şakire, tabanları ateş gibi yanan ayaklarına suyu dökerek serinletmeye çalışıyordu. Çocukların hepsiyle birlikte Ali de içerde serilen yataklara uzanmış, uyuyordu.

"Uşaklar yattı mi, Şakire!"

"He, kuru."

"Gel yanuma, senunlan şöyle bir dertleşelum."

"Ne dertleşmesi, kuru? Ağzımızı açıp konuşacak halmuz mi kaldi? En iyisi yatup uyuyalum. Zaten yatsak da yorgunluktan uyku tutmayacak. Hiç olmazsa öteye beriye dönüp dinlenuruz. Birkaç saat sonra da gece işine başlayacağuz." diyerek eşikten zorla kalktı. Temel Çavuş'un yanına oturarak bacaklarını uzattı. Yarı kerpiç duvara, yarı da ona yaslandı. Temel çavuş, kolunu onun boynuna attı:

"Şakire, dedi, işte, şu aşağıdaki evlerde insanlar yaşayi. Orası şehir denen yer. İnsan olmak için mutlaka o evlerde yaşamak gerek. Gerisi lâf, benim aslan karıcığum. Seni, sizi, hepumuzi şehirli, yani insan etmek için aldum, İstanbul'a götürdüm. Ama felek yar olmadı. Orda da belumuze vurdu. Bizum insan olarak yaşamamızı istemedi. İnsanların hanımları senin yaptı-

ğın işin onda birini yapsalar, yorgunluktan yatar köpek gibi olur, o cehennemden kaçıp gitmek için ellerinden geleni yaparlar. Seninlen benum kaçacağumuz hiçbir yer yok ki. Nereye kaçsak karşımızda ha bu kara yer. İsteyi ki durmadan onu ovartlayalım, telleyelim, pulluyalım, güzelleştirelim de o da bize birkaç lokma bir şey versun. İşte biz bu kara toprağın, o da bizim başumuzun belâsi İstanbul'da sağa birkaç Kırım ineği aldığım zaman kara toprağın zulmünden artık temelli kurtulduk demiştum. Ama kara toprak bizum hayvan kalmamıza ant içmiş gibi bütün o alaca, o güzel hayvanlari elumuzden aldi, bizi gene bu dev zenaati denen toprak işlerine bağladi.

Yemen'de ettuğum yedi yılluk askerluk, bu toprak işlerinden de baskın çıktı. Ordan kurtulabilmek uğruna en zor toprak işlerini yana yana arar olmuştum. Ben, Yemen'de Allanın güneşinde cehenneme dönen kumlarda cayır cayır yanarken sen yine kara toprakla boğuşup durdun. Uşakları beyuttun. Dedum bu hatuncağıza bir gün göstereyim, o da nasip olmadı. Çalışan insanın ha bu yoksulluğunu aklım almayi. İsteyrum ki ha bu çalışmayla önümüze cennet yemişleri, cennet yemekleri, cennet urubaları, tökülsün. Ama nerde? Bana öyle geliy ki gücüne gitmesin ama bu iş Allanın elinde değil. O da bir şeylere boyun eğeyi, istemeyerek katlanayı."

Tatlı bir akşam meltemi çıkmıştı. Gökyüzünü dolduran yıldızları gümüş akçakavak yaprakları gibi titretiyordu. Yarasalar, karanlığın içinde karmakarışık dalışlar yaparak uçuyor, ateş böcekleri, anıları gıcıklayarak yüzlerine çarparcasına yakından geçiyordu. Cırcır böcekleri, kemençelerinin tellerine yaylarını uykulu uykulu dokunduruyordu, belki bir yandan da uyuyordu.

Evlerdeki gaz lâmbalarının sarı ışıkları, eski püskü perdeleri, kafesleri içinde yorgunluk, yoksulluk bulunmayan mutlu bir dünyanın yansımaları gibi gösteriyordu. Temel Çavuş baktı: Bakkal Osman Efendi'nin oradaki kahvenin lüks lambası kalabalık bir müşteri yığınını aydınlatıyordu. Ah, bu kerte yorgun olmasaydı, gece de onun olsaydı şimdi, hemen seğirterek oraya gider, herhangi biriyle birkaç el kâğıt ya da tavla oynayıp bir

iki de demlice çay içerek dünyanın keyfini çıkarırdı. Bu isteğinden söz etmek üzere döndüğünde Şakire'nin omuzuna yaslanarak mışıl mışıl uyuduğunu gördü.

"Allah belasuni versun böyle yaşamanun: Ne kadıni rahat ne erkeği. Ha bu zavallı kadına kendimden çok acımayısam Allah bin kez kahretsun beni." diye söylenerek Şakire'yi dürttü:

"Şakire, haydi, kalk, yataklarımıza gidelum. Toprak üzerinde uyur kalırsak hasta oluruz."

Şakire, onuncu uykulardan kalkmış gibiydi. Bir uyurgezer gibi öteye beriye çarpmamak için ellerini ileriye uzatarak içeri girdi. Yatak odasındaki koyu karanlığın içinden düzgün soluklar geliyordu. Ali herhalde sırtüstü yatmış olacaktı ki horluyordu. Üç gözü cam yerine teneke kaplı pencerenin içindeki gaz lâmbasıyla kibriti el yordamıyla bularak yaktı. Çocuklar, yer yataklarında bir sıra olarak koyun koyuna uyuyordu. Sarı petrol ışığı, odanın yoksulluğunu örten tatlı bir büyü yaratmıştı. Odaya kara düş gibi çöken karanlık, bir yerlerden kaçıp giderek odada mutlu mutlu uyuyan gül pembe yanaklı bir yığın çocuk bırakmıştı. Temel Çavuş, çabucak iş giyneklerini çıkarıp sırtından atarak kara kıllı göğsünü meydanda bırakan ev dokuması uzun keten gömleği ve paçaları düğmeli uzun keten donuyla kendini köşedeki yerine bir külçe gibi attı. Şakire de usulcacık onun yanına uzanmadan önce lâmbayı üfledi. Temel çavuş, göğsünden çıkan keskin hırıltılar ve tavşan iniltisine benzeyen incecik seslerle çoktan dinlenen insan gövdeleri arasındaki yerini almıştı.

Şakire, gece yarısı, bir hafta boyunca kırbaçlanıp durmuş işkencedeki bir insan kırık döküklüğüyle uyandı. Sanki kolları ve bacakları kalın zincirlerle yere bağlanmış gibiydi. Güç belâ başını yastıktan kaldırıp dirseğinin üstünde doğruldu. Kocasına baktı. Pencereden vuran dolunay ışığının aydınlığında işkenceli bir uykuda olduğu görülüyordu. Onun da gece yarısı uyanabilmek direncini kullandığı bu yüzden kalkmak ister gibi kımıldayıp durduğu görülüyordu. Onu dürtüp uyandırmaya kıyamıyordu. Ama gece yarısının geçmekte olduğu da anlaşılıyordu. Ge-

ce yarısı horozlar yırtınırcasına ötüşüyordu. En sonra kararını verdi:

"Kuru, kalk, tarla vakti geldi." diye seslendi. Temel Çavuş, yay gibi yerinden fırladı. "Geç mi kalduk aca?"

"Ziyanı yok. Artık işin ucunda ölüm yok ya, gücümüzün üstünde de bir şey yapamayız."

Şakire, Ali'yi de uyandırmaya gitti. Yatakların öbür ucunda gençlik uykusunun en derini, en zavallısıyla uyuyordu. Sekiz - on saatlik uyku gereksinimiyle dolu gövdesi annesinin şefkatli dürtüşlerine bana mısın demedi. En sonra babası, ayağıyla onun ayağını iyice ırgaladı da oğlan uykunun tatlı cennetinden can korkusuyla kendini dışarı attı.

Kapının arkasına dayalı küreği çekerek kulübeden dışarı çıktıklarında masmavi, bulutsuz gökyüzünde yeni kalaylanmış bakır bir siniye benzeyen kocaman biri ay parlıyor, ortalığı gündüz gibi aydınlatıyordu. Cırcır böcekleri alabildiğine ötüyor, dağlardan Karadeniz'e doğru serin, canlandırıcı bir yel esiyordu. Mahallenin kara kiremitli damlarından ve neft yağı rengi ağaçlardan baykuş sesleri geliyordu. Çarşamba kasabasının kuytu ve basık ormanlarının bittiği yerde Çaltı Burnu ucunda, yeşil kırmızı ışıklarıyla Çaltı Burnu feneri uzaktan uzağa çakıp duruyordu. Karadeniz, koyu lacivert sularıyla ay ışığının gümüşle savatladığı uzak ufuk çizgisine dek uyuyor ve yayılıyordu.

Temel Çavuş, tabakasından bir sigara sararak bu görünüşü biraz da uyku sersemliğiyle seyrettikten sonra:

"Ali, benum gırmayı getir içerden. Belki bir iki tavşan ney vururuz. Silâh geceleyin en iyi arkadaştır. Ha, az kalsın unutaydum. Benum kemençeyi de al." dedi. Ali içeri girerken Şakire:

"İlâhi Temel, dedi, düğüne mi kideyruz?"

"Elbette düğüne kideyruz. Toprakla güreşirken çalgı da çalarsak işimiz daha yeğnik olur."

Ali, tüfekle kemençeyi getirip babasına verdikten sonra kulübeden aşağı inmeye başladılar. Kendi bahçelerine yukarıdan gitmek daha kolaysa da gece yarısı el âlemin bahçeleri içinden geçmeyi doğru bulmayarak şehir yoluna yönelmişlerdi.

Bahçenin ağaçlardan çatılmış parmaklıklı kapısını açarak mahallenin ortasından geçen pis kokulu sokağa daldılar. Suyun kıyısında toplu olarak yatan küçük kaz sürüsü, onları görünce uzun uzun tısladı. Onlar güneye doğru uzaklaştıktan sonra da arkalarından çığlıklar attılar. Çeşmenin başına vardıklarında pazvant denen gece bekçisi, kalın değneğini yere vurup «tok tok» öttürerek onlara yaklaştı:

"Nereye böyle hemşerim? Siz kimsiniz?"

"Biz Temel Çavuş ailesiyiz. Şu yukarıdaki bahçıvan kulübesinde oturayruz."

"Anladım. Birkaç gün önce gelmiştiniz. Emiroğlu'nun Mümtaz'ı çamurlu sulara sokup çıkaran delikanlı herhalde şu olacak?"

Bunu söylerken yaklaşıp Ali'nin yüzüne dikkatle baktı:

"Peki, gecenin bu vaktinde nereye böyle?" Az kalsın Temel Çavuş'un sabrı taşıyordu: "Yahu hemşerim, dedi, şu sırtımızdaki bellerle nereye gittiğimizi anlamadıysan sen nasıl pazvantlık edersun? Görmeymisun yoksulluk bizi gece yarısı kaldırmış sıcacık yatağımızdan, zorla bel bellemeye yollayi. Senin de soyun herhalde köylüdür, ama nedense bunu çabucak unutaysun."

Bekçi; "Haydi, güle güle" diyerek oradan uzaklaşırken uzun bir düdük öttürdü. Temel Çavuş, elindeki beli yere bırakarak çeşmeden avucuyla kana kana su içti. Bu sırada çeşmenin sarnıcından «guak guak» diye kalın ve üzgün bir kurbağa sesi işitildi. Ali'yle Şakire de buna aldırmayarak avuçlarını musluğun altına açıp sularını içtiler. Ancak, Şakire, son yudumunu içerken dudaklarına değen kaygan bir nesneden ürkerek bir çığlık attı. Baktılar: Yerde dolunay ışığının parlattığı gümüş renkli bir balık yavrusu sıçrayıp duruyordu. Temel Çavuş, Şakire, elindeki testiyi doldurduktan sonra yollarını sürdürdüler. Mezarlığı sıyırarak geçen yola girerlerken Şakire: "Geçen gün muhtar, çeşmenin sarnıcını temizletirken içinden kocaman baluklar çıktı." dedi. Yaşlı çitlembik, servi ağaçlarının koyu bir karanlığa boğduğu mezarlığın gece yansı görünüşünden üçü de ürktüyse de hiçbiri, bunun sözünü etmedi. Tarlaların arasındaki

yoldan geçerlerken Temel Çavuş kemençesiyle belini Ali'ye vererek kırmasını kılıfından çıkarıp içine iki fişek sürdü, ötekilerden on - on beş adım ileri geçerek bir tavşan görmek umuduyla tilki adımlarıyla ilerlemeye başladı. Az kalsın bıldırcın avına çıkmış, ağzının tadını bilen avcı bir kediyi tavşan diye vuruyordu.

Tarlaya varıp da ilk beli bismillahla kara yere sapladıklarında ay, başlarının üzerindeydi. Yer, gümüş tozuyla bezenmiş gibi parlıyordu. Daracık arkın içinde akan su, kalın gümüş bir çubuk gibi uzuyor ve ışıldıyordu.

Üçü de hıhlayarak beli toprağa gömüyor, sonra hep birden uyumlu olarak deviriyordu. Temel Çavuş:

"Çecuklar, dedi, ha bu serinluk gündüzleyin de olsa ben yorulmadan kırk saat çalışırum."

Devrilen kara bir toprak keseğini kaldırıp ay ışığında gözden geçirerek dudaklarına götürdü. Seslice öperek şöyle dedi:

"Hey seni yaratana kurban olayum. Cennetin tohumları sende değilse nerdedur? Seni francala somunu gibi iştahla dişleyeceğum geleyi. Şu sırada gül gibi kokayisun burnuma. Kurtarırsan Temel Çavuş'un uşaklarını açluktan, ölümden sen kurtaracaksun. Göreceksun, ben seni nasıl gelinler gibi süsleyip güzelleştireceğum. Haydi, uşaklar, toprak bizum dilimizden anlayi. Onunla iyi anlaşacağuz. Basın bellerinize, devirin oni tahan helvası gibi açluğumuzun önüne."

Hep birden hıhlayarak çok hızlı bir tempoyla bellemeye başladılar. Samsun dağlarından Karadeniz'e doğru inen serin yel bile biraz sonra üçünün de kan ter içinde kalmasını önleyemedi.

Durup dinlenmeden saatlerce çalıştılar. Mahallenin bütün horozları yırtınırcasına ötüştüğü halde bir türlü sabahı edemedi. Bu da Temel Çavuş'un biricik dileğiydi. Şu bahçenin bellenmesi bitinceye dek hiç sabah olmamasını istiyordu. En sonra horozların isteği baskın çıktı. Gök kubbe, içi en temiz ışıkla dolu mavi bir yakut gibi ışıdı. Arkasından Çaltı Burnu fenerinin ışıklarını söndüren altın renkli parlak bir güneş, Temel Çavuş'u bayağı üzdü. Belini toprağa gömülü bırakarak yere bağdaş kur-

du. Keten gömleği terden sırsıklamdı. Şakire'den sakosunu omuzlarına atmasını istedi. Tabakasını açarak esans koklar gibi derin derin kokladıktan sonra bir sigara sardı. Bakışlarını Karadeniz'in masmavi bir çarşaf gibi serilmiş sularında uzun uzun yıkayarak sigarasını tüttürdü: "Yaşamak ne güzel! Dünya ne güzel, uşaklar. Eşek gibi yorulduktan sonra bunu daha iyi anlayrum. Şu serın mavi deniz, şu mavi gökyüzü, içimi bir tatlı yelpazeleyi ki değmeyin gitsun. Böyle hayvan gibi yorgun olmadığım zamanlar, bunların güzelliği gözüme bile görünmeyi." Ali güldü:

"Boba, biz denizin, göğün, yeryüzünün güzel olduğuni anlamak için hep böyle eşek gibi mi yorulacağuz?"

"Uşşağum, eşekle bizum aramızdaki ayrılık şurda ki eşek yoruldukça daha çok eşeklenup hiçbir nesneyi göremez olayı; bizse güzel nesnelerin varluğuni böyle zamanlarda daha iyi göreyruz. Bunun için de eşeklikten kurtulabilmemiz için talih bize ara sıra gizlice işmar edeyi. Ama onun göz kırpmalarini kaçırmamalı!

Ben, ha bu toprağı bellerken burdan salt üç beş okka lâzut ekmeği çıkarmayı değil, kaybolmuş bir sarayın altın temellerini meydana çıkarmak için de belleyrum. Anladın mi bununla ne deduğumi?"

"Yani, umudum beyuk demek isteysun."

"Aferum sağa! Kafan çalışayi. Biz, akilli insanların soyundanız. Elbette çalışacak senin de kafan. İşte, benum akilli uşağum, biz, bu kara toprağa çarıklarımızı kavice basarak güzel bir yanlarına yükseleceğiz. Olduğumuz yerde kalamayız. Eşek gibi yorulalım ki eşeklukten kurtulmayi tüşünelim. Yeryüzünün yaşanası bir yeryüzü olduğunu duymasaydık, eşek olarak kalmak ta bir mutlulukti."

Temel Çavuş, hem sigarasını içti, hem de böyle konuştu. Sonra, kemençesini alarak oynak havalar çaldı, maniler söyledi. Ali:

"Boba, bağa da bir kemence yapalum" dedi. "Yapalum, uşağum. Ben, sağa ağacini alayım, sen de oyar, yaparsın. Telle-

ri, çarşıda çok." Şakire: "Şu ağır işleri bir bitirelum de, ben de bizim tezgâhta biraz keten dokuyayım, dedi. Gömleklerimuz da kalmadi.»

Temel Çavuş:

"Sen şimdi hemen eve koş da bize biraz kuşluk yemeği hazırla. Açlıktan karnumuz guruldayi." dedi.

"Bizum kara kizı da getireyim de biraz otlasun."

Şakire, kalkıp bahçelerin arasındaki ince cılgalardan döne dolaşa kulübeye doğru uzaklaşırken, Temel Çavuş da kemençesini bir yana bırakarak eline tükürdü ve bele sarıldı. Ali'yle birlikte çevik bir Lâz horonu oynar gibi kara toprağı büyük bir keyifle devirmeye başladılar.

Güneş, yavaş yavaş yükseliyor, terli sırtlarındaki ıpıslak gömleklerini ısıtıyor, sırtlarında bir cennet havası yaratıyordu. Kuşluk vaktine dek durmadan bellediler. Sonra Temel Çavuş belini toprağa saplayarak yirmi adım ötede toprağa diz çöktü, uzun uzun çöğdürdü. Ali, hâlâ çalışıyordu. Babasının sesini işitti:

"Pirak, artık. Bak nenen de kuymağı getireyi. Açlıktan bağırsaklarımız kurudu."

Şakire, üç tahta kaşıkla kuymak tenceresini getirip iki erkeğin bağdaş kurup beklediği yere koydu. Üçü de kaşıklara sarılıp aç kurt gibi yedi. Üzerine birer maşrapa da su içerek sıcak toprağa uzandılar.

Temel Çavuş:

"Çecukları doyurdun mi?" diye sordu.

"Doyurmaz olur miyum? yavrucaklar kırılmışti açluktan."

"Musa'yı neden getirmedun buraya. Oni okutacağuna aydınlık bir pencere gibi açmak isteyrum. Hüseyin ilerde bizi küçümsemesun. Oni bizum ailenin karanluğuna aydınlık bir pencere gibi açmak isteyrum. Hüseyin'i de okuturuz daha sonra."

Bu sırada biraz ötedeki çalı fasulyelerinin uzun, dik yeşilliği arasından kara zıpkacığı, kara bezden ceketçiği, yalınayaklarıyla Musa belirdi. Temel Çavuş:

"Gel benum sevgili uşağum, diye bağırdı, bak, senden ko-

nuşayruz. İnşallah bizum yüzümuzi kara çıkarmazsun." Musa, utangaç utangaç geldi. Annesinin dizi dibine oturdu. Sağ kolunun yeniyle akan burnunu sildi. Kolunun üzerinde bir sürü salyangoz gezmiş gibiydi. Burnunu oldum olası hep koluna siliyordu. Babası bunu görünce:

"Uşağum, dedi, kolunun üstünde koklisler mi gezeyi? Nedir o gümüş gümüş parlayan izler?"

Musa, pespembe yanakları, yeşil gözleriyle güzel bir çocuktu. Ali'nin küçük bir örneğiydi. Büyüyünce de Ali gibi çok yakışıklı olacağı sanılıyor ve bu, aile arasında sırası geldikçe konuşuluyordu.

Üçler, yine bellerine abanıp kara toprağı lop lop etler gibi devirmeye başladığı sırada Musa da yine daracık su arkının kıyısında oturmuş, çamurdan insanlar ve mandalar yapıyordu.

Çok sıkı çalıştılar. Güneş, gökyüzünün ortasından güneye devrilirken ancak bir günlük işleri kalmıştı. Temel Çavuş, bir kez daha paydos yaptı. Teneke maşrapayı bir kaç kez doldurup boşaltarak susuzluğunu dindirdikten sonra fakfon tabakasını açıp bir sigara tellendirdi. Sırtını güneşe, gözlerini Karadeniz'in masmavi ufuklarına dikerek bir süre dalgın dalgın baktı. Sonra yanı başındaki kemençesini alarak canlandırıcı havalar çalmaya başladı. Ali'ye:

"Ali, biraz daha oturursak ayaklarımız tutulacak, kalk da usuldan bir horon oynıyalım." dedi. Ali, inanmayarak ona baktı:

"Çok yoruldum, Boba, kolumu kımıldatacak takatum yok."

"Kalk deyurum sağa. Dinlenirsek daha kötü olacağuz."

Ali istemeyerek kalktı. Babasının çalarak oynadığı horona sürüklenir gibi katıldı. Sonra, ayakları açıldı. Çevik figürler yapmaya başladı. Karısının dirseği üzerinde bitkin uzandığını gören Temel Çavuş, onu da kolundan tutup zorla kaldırdı. Horona soktu. Şakire de oğlunun omzuna elini koyarak onlarla birlikte ayaklarını yere vurup dönmeye başlayınca Temel Çavuş büsbütün coştu. Kemençesinin tellerinden en coşkun, oynak sesler çıkardı. Bir yandan da dönüler çevirerek dönüyordu.

Bu sırada soldaki Şehir yolundan aşağı inen beş altı kişilik

bir erkek topluluğu, onlar ayırt etmeden, tarlaya girip yanı başlarında belirdi.

İlkönce onları gören Şakire oldu. Hemen horondan ayrılarak yaşmağını çenesinin altından burnunun altına çıkardı. Gidip Musa'nın yanı başına çömeldi.

"Selâmünaleyküm, hemşeriler."

"Ve aleykümselâm. Karadeniz uşakları." Hepsinin omzunda çatallı beller vardı. Demek ki onlar da bir yanda bel bellemişlerdi.

"Nerden böyle? Buyurun birer sigara sarın da..."

Temel Çavuş'un yaşında olan biri: "Ula Temel Çavuş, dedi. Sen benum Yemen'den silâh arkadaşım değil misun? Osman Çavuş'u tanimadun mı?"

"Nasıl tanimam, nasıl?"

Temel Çavuş koşarak onu kucakladı, yüzünü gözünü öptü. Bir dönü çevirip yere bağdaş kurdular. Hepsinin sırtında zıpka, sako ve ayaklarında çapula vardı. Tabakalar çıkarıldı. Herkes birbirine saçaklı Trabzon ve Samsun tütünü sunmakta yarış etti. Temel Çavuş:

"Hangi yandan böyle?" diye sordu. Osman Çavuş, yanıtladı:

"Nemlioğlu Çiftliği'nde bel belleduk. İşimiz bitti gideyruz. Siz, buraya mi yerleştunuz yoksam?"

"Öyle oldu. Bu kısır toprakları kiraladık. Bakalım felek ne gösterecek?"

"Zerzavat mi ekeceksunuz?"

"Öyle."

"Geç kalmadunuz mi?"

"Biraz geç kalduksa da gene bir şeyler yapmaya çalışacağız."

Yeni gelenler, epeyce oturdular. Memleketteki yoksuluktan işsizlikten, Pulathane'de bütün yoksulların İstanbul'a, Adapazarı'na, İzmir'e göçettiğinden sözettiler. Kalkıp gidecekleri sırada Osman Çavuş'un usuna bir düşünce geldi:

"Temel Çavuş, dedi, sağa bir şey diyeceğum ama sözümü geri çevirmek yok ha?"

"De bakayum neymiş o söz?"

"Sen iyi kemençe çalardın. Ne horonlar oynattun bize Yemen Çölleri'nde. Şimdi, hepumuz bellere sarılıp senin şu kalan toprağuni devireceğuz, babamızın hayrına hem de eski arkadaşluğumuzun şerefine. Yalağuz, biz bellerken sen de horon oynuyormişuz gibi kemençe çalacaksın. Nasıl aklun yatti mi bu işe?"

"Uşaklar, Allah tuttuğunuzi altun eylesun, ama siz de bizum kadar yorgunsunuz. Acırım size. Nasıl kabul ederum bu beyuk eyuluğu? Karşuluğunda size verecek bir meşrebe suyumdan başka bir nesnem yok."

"Şunun dediğune bak. Yahu, Temel Çavuş, ben sağa deyurum ki bugünkü çalışmamızi sağa armağan edeceğuz, anlamaz misun?"

Temel Çavuş, anlamasına anlamışsa da bu sıtmanın sararttığı insanları kendi hesabına karşılıksız çalıştırmak, duygularını incitiyor, sanki namusuna dokunuyordu.

Ne var ki Osman Çavuş'un direnci onun ikirciğini yıktı. Osman Çavuş'la birlikte beş arkadaşı da hışım gibi bellerini toprağa saplamaya başlayınca o da Osman Çavuş'un yanı başında oynak horon havaları çalıp güzel maniler türküler söylemeye koyuldu. Sıranın en sonunda, Ali'nin yanı başında imeceye katılmak isteyen Şakire'yi de sıradan çıkarıp dinlenmeye bıraktılar.

Temel Çavuş, çaldıkça beller, uyumla kalkıp iniyor, toprağı hep birden kaldırıp önceki keseklerin üzerine deviriyor, ayaklarını bellerin sırtına oyun oynar gibi koyuyorlar, bu sırada gövdeleri, başları, yüzlerinin mimikler benzeri figürlerdeki uyumu öykünüyordu.

Çalışma temposu o kerte hızlıydı ki az zamanda bellenmemiş toprak parçası kar gibi eridi.

Bu büyük iyiliğe karşı ne yapacağını kestiremeyen Temel Çavuş, şu sırada çok büyük fedakârlık demek olan bir işe karar verdi: Ali'yi sıradan çıkararak kesesindeki çok değerli gümüş beşliklerden birini onun eline sıkıştırdı:

"Koş, dedi, beş okka has ekmekle yarım okka tahan helvası al, gel. Hiç olmazsa bu iyi insanların karınlarini doyuralum. Nemlioğlu gibi onlara verecek paramız yok. Eveti git gel, oğ-

lum. Tarla biteyi."

Ali, parayı sımsıkı avucunda tutarak usulca oradan ayrıldı. Yola inince koşmaya başladı.

Ekmeklerle helvayı alıp geldiğinde bellenecek ancak bir iki sıralık yer kalmıştı. Güneş de altın renkli ikindiüstü ışıklarıyla Karadeniz insanlarının kara giyneklerini ve yüzlerini cömertçe aydınlatıyordu. Sert gerçek payını hiçe sayan bir tatlı masal havası çevrede cömertçe yüzüyordu.

Temel Çavuş, son kesek devrilirken kemençesini bir kenara bıraktı:

"Hay Allah hepunizden çok çok razi olsun, benum insan hemşehrilerum, dedi. Haydi, şimdi, beş on dakika dinlenerek biraz bir şeyler yiyelum. Sigara içeyim demeyin. Yedukten sonra içersunuz."

Hepsi, eline yüzüne biraz su vurarak bir dönü çevirip yere bağdaş kurdu. Temel Çavuş, hepsinin eline yarımşar sıcak somun tutuşturarak helvalarını da bölüştürdü: Ekmeklerini yiyip, sigaralarını içtikten sonra güneş batıncaya dek tatlı tatlı çene çaldılar. Sonra, hep birlikte şehre yollandılar. Mahalleyi ikiye bölen pis ve çirkef kokulu tozlu yolu birlikte geçerlerken, çeşmeden kana kana su içtiler. Çeşmenin başında akşam suyu için kuyruk yapan kızlarla kadınlar sıralarını onlara vermekte ivedi davranmışlardı. İmececiler yolun ucunda karakolun yanından ana caddeye çıktılar. Temel Çavuş ailesi de arkalarında «kara kız»'ı yederek yukarı kulübeye giden yola saptı. Karadenizlilerin geçişinden tedirgin olan küçük kaz sürüsü, onların ardından uzun uzun yakınmalarda bulunup birbirlerine bir şeyler anlattı.

8

Bir başını Karadeniz'e gömmüş yedi renkli ebemkuşağı ejderhası, öbür başını, artık, meşeleri paslı demir rengini almaya başlamış Samsun dağlarının batıdaki ormanları arasına daldırmıştı. Fısıl fısıl güneşli bir güz yağmuru yağıyordu. Temel Ça-

vuş'un «uşakları» çığlıklar atarak kulübenin önünde koşuşuyor:

"Şeytanlar düğün yapıyor, şeytanlar düğün yapıyor!" diye bağırıyorlar, kafalarının içini gıcıklayan ebemkuşağına yetişip elleriyle değmek ister gibi zıpzıp zıplayıp duruyorlardı. Hepsinin başı da yeşil gözlü Musa'ydı. Hayran bakışlarla ebemkuşağının ölümsüz renklerini süzüyor, heyecandan ürperiyor, ne yapacağını bilmiyor, ancak kardeşlerini öteye beriye koşturarak heyecanını dindirmeye çalışıyordu. Bu sırada ablaları Asile, onları durdurarak:

"Bakın, dedi, size bir şey söyleyeceğum. Şimdi, ben bir kızım değil mi? Onun altından geçersem hemen Musa gibi erkek olurum. Musa geçse o da benim gibi kız olur." Musa, buna şaşmakla birlikte düşüncesini de açmakta gecikmedi:

"Ben, onun altından geçmek istemem. Erkekluk daha iyidir." Kızlar hep bir ağızdan:

"Biz, geçmek isteruk, erkekluk daha iyidir. Erkekler serbesttir." diye bağırdı.

Çocuklar, böyle hem oynuyor, hem de ara sıra kapıdan kafalarını uzatıp sacın üzerinde hamsili mısır ekmeği pişiren annelerini kolluyor, ekmeğin pişerken çıkardığı iştah açıcı balık kokusunu içlerine çekiyorlardı. Ali ile Temel Çavuş, içerde, kaldırılmış yatakların yerinde kuru tahta üzerine uzanmış, başlarını yatak denklerine yaslamış, şekerleme yapıyorlar, bir yandan da Şakire'nin kedilerini uyandırarak hamsili mısır ekmeği yemeye çağırmasını bekliyorlardı.

Bu sırada Musa, iki gündür parmaklarıyla sallayıp durduğu çürük dişini en sonra çıkararak kardeşlerine gösterdi. Hepsi, dişe ilgiyle baktılar. Sonra «nenelerine» koşarak dişi gösterdiler. Şakire, gülerek:

"Atun o dişi dama da karga bir yenisini getursun size." dedi.

Bunun üzerine çocuklar sevinçle dışarı koştular. Musa, dişe bir süre baktıktan sonra:

"Ne diyeceğuz, şimdi" diye ablasına sordu.

"Karga, karga, bu çürük dişimi al, bağa yenisini ver, diyeceksun."

"Atmazsam vermez mi?"

"Dişsiz kalırsın sonra."

Bunun üzerine Musa, Asile'nin kendisine öğrettiği lâfları yineleyerek dişi dama fırlattıysa da ulaştıramadı.

İki üç kez yineledikten sonra başardı. Sonra içi rahatlayarak yeni dişi beklemeye başladı. Artık, bundan böyle dama konacak her karganın ağzında getireceği inci gibi ak ve güzel dişi bekleyecekti.

Bu sırada Temel Çavuş, asık suratıyla eşikte gözüktü:

"Ula, nedur bu gürültü? Piraz dalayum dedum pirakmadınuz. Ne afkurup duraysunuz böyle? Defolun ne fışkı yiyecekseniz başka yerde yeyin. Sonra kırarum munzurunuzi, gulum gulum ağlarsunuz. Nenenuz bile kurtaramaz sizi elumden."

Bu sözü söylerken ocak başında yüzü kıpkırmızı kesilmiş olan Şakire'ye gülerek işmar etti. Şakire:

"Sen, iyi adamsun, uşakları döğmezsun, dedi. Zaten zavallıları Allah döğüp durayi. Milletin kobeli giyimli kuşamli, bizimkilerin üstü başi töküleyi. Bu kış da onlara ucuz birer çift ayakkabı alamayacağuz demek?"

"Alamayacağuz, Şakire. Ne yapalum, kışın evden çıkmazlar. Senin yanında otururlar. Üşüdükçe ayaklarini dışarda tütüp duran fışkının içine sokup ısıtırlar. Odun da ateş pahası. Yine şurdan burdan mısır kostelleri çalı çırpı toplayarak kışı geçirmeye bakaruz. İnşallah gelecek yıla daha insanca, daha adam gibi gireruk. Uşaklara böyle sertlenduguma bakıp ta yirinme. Şaka edeyrum. Yoksa bu yellemeleri kendi başına pirakırsan yarın ne olacaklarını Allah bile - hâşâ - bilmez. Sen oni söyle bağa: Ne zaman pişecek şu zıkkımlar? Açluktan eleyrum."

"Bir yarım saat daha ister. İstersen şöyle bir gez dolaş. Gelduğunde hazırdur."

Bu sıra da Ali de uykulu gözlerle dışarı çıkmıştı.

Temel Çavuş:

"Haydi, Ali, giy çaruklarini de seninlen bahçelere uğrayalum. Bakalum, zerzevat ne âlemde?" Çarıklarını ayaklarına çekerek komşu bahçelerin cılgalarından kendi bahçelerine doğru

ilerlediler. Güneşli ahmakıslatan, toz gibi yağıyordu. Bahçeye vardıklarında az zaman önce diktikleri kışlık lahana, karnabahar fidelerinin enli yeşil yaprakları, toz gibi yağan yağmur altında tatlı fısıltılar çıkararak sallanıyordu.

Ispanak, semizotu yataklarında birkaç günden beri yağan bereketli yağmurlar, arkasından yetişen sıcak dalgalarıyla tatlı bir yeşillik serpintisi başlamıştı. Kışlık yeşil soğanlar da yeşil yapraklarıyla güneşe, yaşamaya doğru atılmaya hevesleniyordu. Bol gübre yiyen kıvırcık salatalar, yatak odalarını beğenmişe benziyor, nazlı nazlı yeşeriyordu.

Böyle de olsa Temel Çavuş bir türlü sevinemiyordu. Kışlık ekimde ve dikimde geç kalmışlardı. Şiddetli soğuklar henüz palazlanmamış bu umutsuz yeşilliği kırar, kırana geçirirdi. Buna bir umar bulmalıydı. Yoksa bu kış çoluk çocuk aç kalabilirdi. Hiçbir yandan da umutları yoktu. Bu yeşilliği nasıl etmeliydi de öbür bahçelerdeki palazlanmış soydaşlarının kertesine yetiştirmeliydi? İşte birkaç gündür Temel Çavuş'un kafasını yorup duran bu düşünce, en sonra bir açıklama biçimine kavuşur gibi oldu. Cılız, umutsuz bitkilere yüzünün sarkmış çizgileriyle acı acı bakıp dururken birden kafasında beklediği şimşek çaktı. Yüzü, çakan şimşeğin gümüş ışığıyla aydınlandı. Şahadet parmağıyla başparmağını havada şaklatarak:

"Ali, buldum, diye bağırdı. Buldum, benum sevgili uşağum. Bizum zerzevatımız yakında büyücek, ötekilerin erken ekilen zerzevatını bile geçecek. Tüşün bakalum, bulabilecek misun? Kırk yıl tüşünsen bulamazsun. Eğer bu kış şu çıkmazdan kurtulabilirsek akıllı adamlar olduğumuzu göstereceğuz."

Ali, ağzı açık ona bakıyor, demek istediğini bir ayak önce demesini sabırsızlıkla bekliyordu.

"Oğlum, dur, sabursızlanma. Her tüşünce, sabrın yemişidir. Öyle mantar gibi bir gecede çıkmaz. Kaç gündür yatağumda bile bunu tüşüneydum. Türkçesi, oğlum, biz bu zerzevatçıklarımuza öteki bahçıvanlarınkinden başka kemreler vereceğuz. Askerde bizum doktordan ispanakta temir olduğum tuymuştum. İnsan, hayvan kanlarini kırmızı yapan da topraktan, yiyecekler-

den alduğumuz temirmiş. İşte, biz de ispanaklarımıza hayvan kani içireceğuz."

"Nerden bulacağuz o kadar kani?"

"Salahaneden. Hiç görmedun mi? Yüzlerce hayvanın kani Mert Irmağı'na akayi. Her gün tenekelerimizi salhanenin oluğu altına tutup kanla dolduracağuz. Sòra, bunları buraya yüklenip getireceğuz. Bizum sitile doldurup maydanoz, ispanak, semizotu, kıvırcık salatalık, soğan, lahana, karnabahar yataklarını bununla şerbetleyeceğuz. Baktum, koyunların ince bağırsaklariyle daha birçok işe yaramaz sandıkları parçalarını ırmağa tökeyiler. Onları da toplayıp bizum lahanaların, karnabaharların dibine gömeruz. Al sağa kemreden daha güçlü yeni bir kemre. Balukhaneden, balukçilardan işe yaramayan birçok deniz hayvanini alup yine bizum öksüz yeşilliğun diplerine gömeruz."

Ali ağzını büzerek, gözlerini devirerek bir türlü inanmadığı bu deli saçmasına benzeyen nesneleri önemsemeden dinliyordu. Onun işi alaya alma eğilimini gören Temel Çavuş:

"Evetlemeliyiz oğlum, dedi. Azığımızı çıkarmak için herkesten başka tüşünmek zorundayız. Birkaç ay sonra bizum Karakız'ın ağuzunu yerken lahanalarımız da pazarlık hale gelmelidir. Yoksa, bizden önce Tavşanlar hepsini yer bitirir. Bu nekes toprağı adam etmek bizum elumuzdedir. Yoksa bu kırda ancak elinde tırpaniyle ancak kırgan gezer. Akıllarumuzi daha çok kılavlamalıyız. Şu sıradaki uslarumuz yarın bize yetmez, anlaymisun beni, oğlum?"

"Eh, şöyle böyle."

"Anlarsun, anlarsun. Sen. Temel Çavuş'un oğlisun. Haydi, şimdi, salhaneyi östereyum sağa. Hemen tertibimizi alalum. Yarın zerzevatumuz kanli sular içmeye başlasun."

Bunları söyleyerek mezarlıktan aşağı şehre inen yola saptı. Hızlı hızlı yürüyor, düşüncelerinin hızına yetişmek ister gibi sabırsız adımlar atıyordu. Ali de henüz askerlik yapmadığından kısa, karmakarışık adımlarla onun yanı sıra tökezleyerek ilerliyordu. Mezarlığı sağda, biraz ilerdeki okulu solda bırakarak ana caddeye çıktılar. Mert ırmağının üzerindeki köprüye vardık-

larında suyun kıyısında kurulmuş yayvan yapıyı gördüler. ırmağa doğru uzanan kalın künkün altında bir yığın sahipsiz köpek oluktan dökülmüş bağırsakları çekiştirerek karınlarını doyurmaya çalışıyordu.

"İşte, görey misun, benum akilli uşağım. Şu oluğun altında köpeklerin yeyip durduğu nesneler en bulunmaz kemredur. Hele bunların yani sıra akıp giden kan, bütün yiyeceklerin şahını içinde taşır. O da boşuna tenize akıp gideyi. Şimdi gidup üç dört gaz tenekesi alalum. Yarın sabah erkenden oluğun altina tenekelerimizi tutaruz. Bir deneyelum, uşağım. Denemek bedava."

"Deneyelum, Boba."

Mezbahanın çevresinden, bağırsakların döküldüğü ırmaktan ağır bir leş kokusu geliyordu. Kesilen hayvanların bağırsak ve işkembelerinden dökülen pisliklerin ağır kokusu çürük kan ve bağırsak kokularına karışarak çevreyi boğucu bir kokuya mahkûm ediyordu.

Baktılar, yarın sabah kesilmek üzere bir yığın koyun, keçi şimdiden itile kakıla mezbahaya sokuluyordu. Bunları gören Temel Çavuş, bir sigara sarmaya çalışarak:

"İşte, biz de vaktiyle Yemen çöllerine bu koyunlar gibi sürüldük, dedi. Araplarla çölün sıcağı, tifo, diş hastalıkları, dizanteri canimuza okudu. Yüzlerce Trabzonlu hemşerimizi kumlara gömdük. Bizum tönmemuz bile bir mucizedur uşağum. İnşallah, bundan böyle bir savaş çıkmaz da küçükleri okuturuz. İki yakamız bir araya gelur. Biz gidup cephede savaşırken beride herkes kesesini doldurup zengin olayi. Ben, Yemen'de yedi yıl kalıp geri döndüğümde memlekette oğullarını askere vermeyen zenginlerin bir kat daha zenginleştiklerini gördüm. Balkanlar'da bir savaş olacak diyenler var ama inşallah yalandır. Yoksa bizi yine alıp o salhaneye sürmektan çekinmezler. Yalağuz beni değil seni de alıp götürürler Allah etmesun."

Oradan çarşıya giderek dört gaz tenekesi alıp eve yollandılar. Tahar Hanımların evinin önünden geçerlerken Tenzile birden bire kapıya çıktı. Zeytin gibi kara, parlak gözleriyle, başı öne eğik, elinde iki gaz tenekesiyle geçen Ali'yi bombardıman

ettikten sonra yanındaki esmer, ablak yüzlü kardeşi Azime'ye:

"Ne güzel çocuk, dedi. Kız gibi. Ben ona Kız Ali diyeceğim."

"Ama çok yoksullar değil mi?"

"Çalışan insanlar hep yoksuldur kızım."

"Mümtaz'dan daha güzel bulmuyor musun?"

"Mümtaz'ın bir kır atı bir de cici urubaları var. Sarı çıyan gibi bir oğlan. Güvenilmez. Onun bir dolu sevgilisi vardır. O, yalnız eğlenmek için kız arar. Şu Ali'yi Mümtaz gibi giydir, kuşandır, bir de kır atın üzerine bindir. Bak, o zaman bütün şehrin kızları ona âşık olmaz mı?"

"Babası da yakışıklı. Lâz urubaları içinde dimdik, sert gövdeleri var."

İki kardeş, Temel Çavuş'la Ali kulübeden içen girinceye dek bakışlarıyla kovaladı.

Temel Çavuş'la Ali eşikten içeri adımlarını attıklarında çocukların hamsili mısır ekmeğini obur gibi yediklerini gördüler. Onlar da sofranın çevresinde bağdaş kurarak paylarına düşeni sonsuz bir iştahla yediler.

Temel Çavuş'la Ali, getirdikleri, üzerinde Batum gazı yazılı gaz tenekelerine birer sap takarak bunları omuzlarında taşıyabilmek için birer de sırık hazırladılar. Sabahleyin ilk hayvanın boynuna ilk bıçak vurulmadan önce salhanenin oluğu altında beklemeye başladılar. Yanı başlarında birkaç başıboş köpek de şölene konmak üzere bekliyordu. Salhanenin içinden keçi ve koyun melemeleri geliyordu. Temel Çavuş, burnunu tutarak:

"Çok zor dayanayrum" dedi.

"Sen demeseydin ben diyecektum boba."

"Dayanılmaz bir koku. Tıpkı, Yemen'de güneşte kokan ölülerin çıkardığı kokulara benzeyi."

Bu sırada içerden acı acı keçi meleyişleri işittiler ve sabah serinliğinde ilk sıcakkan tüterek oluktan akmaya başladı. Temel Çavuş, hemen tenekesini altına tuttu. Birinci teneke dolmakta gecikmedi. Az zamanda tenekelerini doldurarak sırıklara takıp omuzlarına vurdular. Sakalar gibi sallana sallana bahçeye dıklarında omuzlarının koptuğunu sandılar. Böyle bir işe hiç

alışık değillerdi.

Temel Çavuş, Ali'ye:

“Haydi, kestirme yoldan git de süzgeçli sitili suyla doldur, al getir. Kani biraz sulandıralum.” dedi.

Ali, koşarak sitili suyla doldurup getirdi. Babası suyun bir bölüğünü kan tenekelerinin üzerine boşaltarak kanı suyla karıştırdı. Sonra suyla iyice karışmış olan kanı süzgeçle lahana, karnabahar fidelerinin, kıvırcık salatalıkların diplerinde gezdirmeye başladı. Maydanoz, ıspanak semizotu evleklerinin seyrek yeşilliğini kanla suladı. Bahçelerin arasındaki ince cılgalardan eve dönerlerken öteki bahçelerdeki lahanaların, karalâhanaların ve karnabaharların yemyeşil, geniş yapraklarını güneşe vererek kendilerine meydan okuduğunu sandılar.

Temel Çavuş, Ali'nin umutsuzluğunu görerek:

“Ters ters bakma şu zavallı yeşilliklere, diye güldü. Bir ay sonra bizimkiler de onlara yetişir, onları geçer bile, göreceksun.”

“Öyle olsun.”

O günden sonra her Allahın günü durmadan sebzeleri kanlı sularla suladılar. Temel Çavuş, bir kaç kez balıkçıların attığı balıkları tenekelere doldurarak getirip lahanaların, karnabaharların diplerine gömdü. Sebzelere gübre olabilecek ne bulursa getirip onlara ikram ediyor, her gün onlarla komşu bahçedekileri karşılaştırıyor, kimi gün umutlanıyor, kimi gün de büsbütün umutsuz düşüyordu. Az uz değil epeyce bir yer ekmişlerdi. Buradan bir şey çıkmayacak olursa çok yanacaklardı.

Bir ara büyük yağmurlar yağdı. Bütün toprağı kazıyıp götürecek gibi görünen bu sürekli yağmurlar, birden bire bıçakla kesilircesine kesildi. Güzel bir pastırma yazı başladı. Ne yapacağını şaşırmış görünen cılız sebzeler, sürekli güneşli günler boyunca yeni kan şölenlerinin de yardımıyla birden bire boy attı, yeşerdi ve serpildi, güzün güneşli günleri, bahçelere ayrılık için el sallarken sebzeler, kendilerini kurtarmakla kalmayarak komşu bahçelerdeki yeşillikleri de boy bos, renk yönünden iyice geçmişti. Artık, kar da gelse korkmayacak kerte palazlanmışlardı.

Şimdi, Temel Çavuşla birlikte bütün ev halkı, seviniyordu. Ayakkabılarını, üst başlarını, yiyeceklerini hesaplıyor. Temel Çavuş'un akıllı bir adam olduğuna daha çok inanıyorlardı. Bir gün bu hesaplar sırasında Ali:

"Boba, diye sordu, aca bağa da bir ufak lüver alabilecek miyuz?"

"Kazancımıza bakar, uşağım. Çok çalıştın. Elumuze çokça para geçerse senin lüveri de helbet tüşüneceğiz."

Ali'nin en güzel düşü, güzel bir kızdan önce güzel bir tabancaydı. Çarıksız, çapulasız da gezerdi, yeter ki bir tabancası olsundu.

Yürekleri umutla dolu olarak eve yollandılar. Temel Çavuş «rıv - rıv - rıv da rıv - rıv - rıv» diye bir kemence, ağzı tutturmuştu. Ara sıra çapulasının topuklarını yere vurarak bu melodiye tempo tutuyordu. Kulübeye vardıklarında Şakire'yi çamaşır yıkar buldular.

"Oy olayum sağa Şakire, bizum zerzevat komşularınkini geride pirakti."

Şakire'nin sapsağlam iki sıra inci gibi dişi şimşek çaktı:

"Helbet pirakur. Sağa Temel Çavuş dememişler mi? Sen eluni atarsun da hangi iş ondan kurtulur?"

Bu sevinçli günü herhangi bir biçimde kutlamak isteyen Temel Çavuş, Ali'ye:

"Haydi, uşağum, dedi, giy yeni urubalarini de seninlen kahveye gidip biraz çay içelum. Siyaset dınleyelum. Pakalum savaş ney var mi? Çecuklara da gelurken biraz tahan helvasi alırız, bu güzel muştunun şerefine ağızlarını tatlilandururlar."

Zıpkalarını, sakolarını sırtlarına, yeni aldıkları kalıplı feslerini başlarına, yeni çapulalarını da ayaklarına geçirerek aşağı indiler. Tahar Hanımların evinin önünden geçerlerken Tenzile'yle Azime açık kapının eşiğinde dikilerek onlara gülümsediler. Ali, henüz hiçbir kızın güzelliğine bakarak bozmadığı yeşil bakışlarının bakirliğini Tenzile'nin yüzünde bir zaman dinlendirdi. Bu, birkaçtır oluyordu. Ali, güzel bir kızın kendisine ilgiyle bakışı olayıyla ilk kez karşılaştığından tatlı şaşkınlıklar içindeydi. Tenzile acaba kendisiyle, kılığıyla eğleniyor mu diye

karakolun önünden sola kıvrılırken bir kez daha dönüp bakmak zorunluluğunu duydu. Tenzile, tertemiz genç kız bakışlarıyla onu kovalayıp duruyordu. O zaman, Ali'nin içi umutla doldu. Şu bahçe işleri iyi giderse bir iki yıl içinde belki evlenebilirdi de. Kahveye geldiklerinde grup grup herkesin İstanbul gazetelerini okuyup dinlediğini gördüler. Osmanlılar'a karşı Balkanlar'da büyük savaş hazırlıkları, kışkırtmalar başlamıştı. Temel Çavuş'un yüreği cız etti. Acaba bir daha onu cepheye sürüklerler miydi?

Akşam ezanında eve dönerlerken karakolun önünde Mümtaz'a denk geldiler. Yine atının üstündeydi. Sırtında yepyeni bir avcı giyneği ayaklarında bir çift gıcır gıcır sarı çizme vardı. Onların bir kaç adım önünden gidiyordu. Karakolun önünden sağa kıvrıldı. Kapıda dikilen iki kız kardeşe gülümseyerek baktı. Ali, Tenzile'nin umut verici bakışlarını ondan esirgeyerek kendisine fırlattığını görünce büsbütün afalladı. “Elin zengin uşağından da bize pay düşer miymiş?” diye düşündü.

Eve doğru uzaklaşırlarken Tenzile'yle Azime, hâlâ arkalarından bakıp duruyordu. Bu garip durumu çakmış olan Temel Çavuş da bir kez dönüp arkaya bakmaktan kendini alamadı:

“Ula Ali, diye güldü. Bu güzel kız sağa mi bakayi yoksa bağa mi?”

Oğlunun omzuna bir şaplak indirdi. “Turnayı gözünden vurdun gibi geleyi bağa. Ama şu senin, munzurunu çamura sürttüğün zengin uşağı da onun ardında dolaşayi. Bunun için derum ki bu güzel parçayı sağa bağa yedurmezler.”

Ali, içinden “Boba, ben yerum o parçayi!” diye düşünerek babasına:

“Nedelum, boba, dedi, yiyene helâl olsun.” Ali, şimdiye dek babasıyla bu konu üzerinde tek lâf etmiş insan değildi. Bunu söylemeyi başardıysa da domates gibi de kızardı. Temel Çavuş bile onun bu görgülü konuşmasına şaştığını gösterir gibi bir kez dönüp araştırıcı bakışlarla onun yüzüne bakıp güldü. O akşam, küveren sebzelerin şerefine alınan tahin helvası, Şakire başta olmak üzere hepsinin yüzünü güldürdü. Canları öyle çok

tatlı istiyordu ki.

Bütün ev halkı, bahçede gürbüz gürbüz yetişmekte olan sebzelere büyük umutlar bağlayarak tatlı düşler görüyordu. Sanki birkaç ay içinde Karun'un hazinelerinden bir bölüğü kendilerinin olacakmışçasına sevinçliydiler. Doğdukları günden beri bir türlü peşlerini bırakmayan yoksulluğu yenmelerinin artık gün sorunu olduğunu sanıyor, bundan böyle her gün mutluluğun yeni bir basamağına tırmanacaklarını düşünerek uçuyorlardı. Bir akşamüstü, ağzına bir yudum içki koymamış olan Temel Çavuş, bir yeni ahbabının sunduğu bir kadeh rakıyı içerek eve çakırkeyif geldi. Kemençesiyle saatlerce oynak Trabzon, Karadeniz havaları çaldı. Şakire'yi elinden tutarak zorla horon oynattı. Tatlı şakalar yaptı, mutlu kahkahalar attı. En sonra, onun aşırı mutluluğundan bıkıp usanan Şakire:

"Kuru, kuru, sen bir kadeh rakıyla bu hale gelirsen bir şişe devirseydin şimdi ne olurdun diye tüşüneyrum. Mahalleleri yıkan sarhoşların bu işi nasıl yaptuklarını şimdi daha iyi anlayrum. Biz yoksullar, o şişelere yanaşamadıkça demek insanluğumuzi daha iyi koruyabileyruz. Yoksa yoksullar da zenginler kertesindeki rakı bulabilseydi dünya çoktan başumuza yıkılırdı."

"İlâhi Şakire, bir kadeh rakı içtuk diye mi bu kadar lâf?"

"Söz gelişi konuştum, kuru paran varsa iç. Erkeğun işine kim karişur?"

Temel Çavuş, ertesi sabah tanyeri atarken kırmayı duvardan alarak biraz avlanmak üzere kırlara açıldı. Hava oldukça serindi. Kuru otların üzerinde artık pırlanta iğne başlarına benzeyen milyonlarca çiy tanesi yerine gümüş kırağı serpintileri yatıyordu.

Çifteye tavşan saçmasıyla doldurulmuş fişekler sürmüştü. Buralarda ondan daha okkalıca av bulmak zordu. Kuru bir su arkının yatağında gündüz uykusuna çekilen iri bir erkek tavşanın açık gözlerine fişeğin birini boşalttı. Hayvan, hiç debelenmeden olduğu yerde kalakaldı. Hemen belindeki eğri saplı bağ bıçağıyla boğazını keserek kanını akıttı. İki yabani güvercin, bir çulluk da vurdu. Güneş birkaç mızrak boyu yükselince geri döndü. Bir cennet yeşilliğine bürünerek boy atan, yavaş yavaş

göbek bağlamaya başlayan lahanaları, taze soğanları, kıvırcık salatalıkları, ıspanakları ve semizotlarını bir kez daha görüp sevinmek üzere bahçeye uğradı. Birden bire hiç anlam veremediği bir görünüşle karşılaştı; Sanki at nalları giyinmiş demir ayaklı dev bir şeytan gelmiş, bütün gece bahçede, güzelim,cennet yeşili giyne!:ler giyinmiş sebzeler üzerinde alabildiğine tepinip durmuştu. Döne dolaşa, tepine tepine bahçeyi çiğnemiş, ayakta hiçbir sebze bırakmamıştı.

Baktı, o yöredeki bütün bahçelerde sebzeler sapasağlam, ayaktaydı. Hepsi, bu yangın yerine dönmüş yoksul bahçeye çalımla bakıyor gibiydi. O güzelim lahanalar, karnabaharlar, kıvırcık salatalıklar, ıspanak evlekleri, çiğnenmiş yeşillikleriyle çamurlar içinde yatıyordu. Birden bire hiçbir şey anlayamayan Temel Çavuş'un boğazına yumruk gibi bir şey tıkanır gibi oldu. Şu çamurlara bulanmış çiğnenmiş yeşillikler, onun çoktan beri beslediği o güzel umutlardan başka neydi ki? İçinden hüngür hüngür ağlamak geldi. Kafasına saldıran öfke fırtınası, gözyaşlarının yolunu kesti. O oldum olası ağlamasını beceremeyen bir adamdı. Hele şu sırada bir doğa afetine benzeyen şu işe ağlanamaz da ne yapılabilirdi?

Demir ayaklı iblis Cennette Hazreti Adem'e ettiği oyuna benzer bir oyunu da demek burada ona etmişti. Bu, göğsünün altında bir insan yüreği taşıyan bir kişinin yapacağı iş değildi. Onların kime zararı vardı ki? Hayır, iblisten başka hiç kimse bu işi yapamazdı.

İblis'in varlığına inanıyordu, iblis, çocukluğundan beri onun çevresinde dolaşıp duruyordu. Henüz iki günlük güveyken başından geçen korkunç serüveni andı: Ahanda'da «Çepel» çamurlu bir geceydi. Köyün kahvesinden tek başına ıssız yollardan geçerek biraz ötedeki eve dönüyordu. Birden bire çalılıklar arasından bir hışırtı kopmuş, garip kılıklı, kapkara yüzlü bir yaratık elinde parlayan bıçağıyla yolunun üstüne dikilivermişti. Bu, korkunç bir yaratıktı. Bir tek lâf etme den Temel Çavuş'un üzerine çullanmıştı. Bıraksa kendisini delik deşik edecekti. Karşısındaki mademki bıçaklıydı, o da bıçağına asılmış, çamur-

ların içinde bir ölüm dirim boğuşması başlamıştı. İblis, ara sıra insan gibi soluyor, hırıltılar çıkarıyor, Trabzon şivesiyle sövgüler savuruyordu. Bu, bir İnsan olamazdı. Çünkü. Temel Çavuş'un köyde hiçbir düşmanı yoktu. Olsa olsa iyi bir insan olduğundan iblis onun canını cehenneme göndermek istiyordu.

En sonra daha atik davranan Temel Çavuş, İblis'e can alacak birkaç bıçak vuruşu sallayarak onu kaçırmıştı. O günden beri de İblis'ten korkmaz olmuştu. Mademki o da insan gibi bıçaktan yılıyordu, korkacak ne vardı?

Ancak, ertesi gün Ahanda'nın acar delikanlılarından birini bıçak yaraları içinde köyün kenarında yan baygın buldularsa da onu yaralayanın kim olduğunu anlayamadılar. Oğlanın yüzü kazan karasıyla da bir güzel boyanmış, tanınmaz bir durumdaydı. Kendisine uzun uzadıya sorular yöneltildiyse de oğlan hiçbir şey bilmediğini söyledi. Temel Çavuş, İblis'e öyle inanmıştı ki oğlanın bu durumunu gördüğü halde hiçbir şeyden kuşkulanmamıştı. Oysa on dört yaşındaki sarı tütün saçlı, mavi Karadeniz gözlü Şakire'ye o gece bıçaklaştığı İblis'in de küçükten beri göz koyduğunu ve bu yüzden kendisine diş bilediğini bilmiyordu.

Temel Çavuş, aşkta rakibinin on yedi yıl önce İblis kılığında kendisine bıçakla saldırışını sırası gelince sık sık çoluk çocuğa anlatıyor, bütün çocuklar bunu üst üste dinlemekten korkunun o büyük şehvetiyle hoşlanıyorlardı.

İşte, bu gece de o kara yağlı yüzü karanlıkta ışıl ışıl ışıldayan iblis, demir ayaklarıyla gelip bahçesini çiğnemiş, bütün umutlarını yerle bir etmişti. Ne var ki ilk heyecanı geçip de yere daha dikkatle bakınca at nallarının izlerini apaçık gördü. Usunun ışığında «şernaz» bir insanın salt kötülük etmek üzere sebze bahçesine daldığını anlar gibi oldu. Şimdi, iş, bunu yapanı bulmaya kalıyordu. İlk usa gelen, komşu sebzecilerin kıskançlıktan bu kötülüğe başvurmalarıydı.

Böyle düşünerek kafası karmakarışık eve vardığında herkes onun durumundan ürktü. Onu şimdiye dek hiç böyle umutsuz, öfkeli görmemişlerdi. Yüzünden düşen bin parça oluyordu.

Elindeki tavşanla kuşları yere fırlatarak kapının eşiğine otu-

rup dalgın dalgın aşağılara caddeden gelip geçenlere bakmaya başladı. Onun biraz durulduğunu gören Şakire yüreklendi:

"Kuru, dedi, nen var? Yüzünden tüşen bin parça olayi."

Temel Çavuş, elinin sırtıyla bahçe yönünü gösterdi:

"Ne varsa orda var. Gidun da bir o güzelum bahçelere gözatun. Namussuzlar bu yıl bizi aç pirakti."

"Ne olmuş bahçelere? Hiç bir şey anlamayrum."

Bu sırada, babasının yüzündeki felâket habercisi çizgileri olduğu gibi gören Ali, evden dışarı fırladı. Koşarak bahçelerin aralarından kendj bahçelerine vardı. Gördüğü şeye ne anlam vereceğini bilemezdi. Bir süre ağzı açık Tanrının gazabına uğramışa benzeyen bahçeye bakakaldı. Kafasında şimşek gibi bir sezgi çaktı. Beyzade Mümtaz'ın yüzü bahçe yıkıntısının üzerinde sudaki bir insan yüzü gibi dalgalanıyordu. "Ula namussuz, diye söylendi, ben sağa göstereceğum güzelim bahçenin çiğnenip rezil edilmesini."

Bu sırada Temel Çavuş'tan başka bütün ev halkı koşarak oraya yetişmişti. Şakire bu korkunç görünüş karşısında ellerini yüzüne kapayarak ağlamaya başladı. Bir yandan da:

"Elleri kurusun, ayakları kurusun kim ettiyse bize bunu! Ne yeyip ne içeceğiz biz bu yıl? Bıldır sıtmayla boğuştuk. Bu yılda bu mu gelecekti başımıza. Bir yıl ölümle boğuş, bir yıl açlukla. Dilerum Allahından bulsun o muhannat eller. Nasıl içleri sızlamadan bu canım bahçeye, bu cennet yeşilluğuna kıydılar? Şu yoksul uşakların üstü başı bu yeşillukla donanacak, şu bomboş karincuklar bu yeşillukla doyacaktı. Lahanaların dış yapraklarini da bizim Karakız yeyip buzağini büyütecekti. Kim ettiyse bunu bize dert bitsin o bet munzurlarina."

Sonra, gözlerindeki yaşları kara çiçekli ak yaşmağının ucuyla kurulamaya çalışarak eğildi, at nalları altında çiğnenerek yan yatmış, bir bölüğü kopmuş ya da ezilmiş lahanaları, karnabaharları doğrultup yerine oturtmaya yeltendi. Ali, annesine bakarak:

"Nene, dedi, ben bileyrum bu işi kimun yaptuğuni. Bu, o yellemenin işidur. Yeduğum ekmek gibi bileyrum, o salahane

yaptı bu rezilluğu."

"Hangi salahaneden konuşaysun?"

"Hangi salahane olacak, bu kulübeye gelduğumuz gün atıyla çarparak hepumuzi çamurlu sulara yuvarlayan yelleme."

"Gören, eden ney var mi?"

"Nerden olacak? Yapan gecenin karanluğunda yapmiş. Bizi aç pirakup buradan kaçırmak istemişler. Alacağı olsun o yellemenin. Görey misun nene, şu sırada bir lüver nasıl gerekeyi."

Aile, bir mezarlığa en sevgili ölülerini gömen bir topluluk gibi başları önlerinde, yürekleri öfkeden, umutsuzluktan, üzüntüden kabarmış olarak eve döndüklerinde Temel Çavuş'u tabancasıyla çiftesini silip parlatır buldular. Gözleri aşağıda caddede gezerken kendi kendisiyle konuşur gibi şöyle diyordu: "Evleneli pek az olmuştu. Asker urubasını geçirip sırtımıza yolladılar bizi Yemen denen Allahın cehennemine. Yedi yıl yanıp kavrulduk o belâlı yerde. Biz orda katırların sidiğini içerken bu yellemeler buralarda sulak yerlerin sebzeleri gibi yetişip boy attılar Ali, kimdur bize bu oyunu eden, tuşundun mi?"

"Tuşundum. O, bizi suya töken hergelenin ta kendisidur."

"Çok iyi tüşünmişsun. Ondan başkası değil. Ama elden ne gelur?"

"Bilmem. Meram edince, helbet, elden birçok şey gelur."

"Benum bilduğum, ekmekle ancak alçaklar oynar. Şimdi kalduk yaz sebzesine, elun piçleri onları da atlarına çiğnetursa ondan sonra vay halimuza!"

Çoluk çocuğun durumunu pek umutsuz, perişan gören Temel Çavuş, birden bire yerinden fırladı:

"Verun bağa şu kemençemi, diye bağırdı. Korkmayın. Ben sizi aç komam, evvelallah. Temel Çavuş elmedukça hiçbiriniz aç kalmazsunuz."

Musa'nın koşup getirdiği kemençeyi baş aşağı tutarak yayı hırçın hırçın tellere sürmeye başladı.

Şakire kuşları yolarken için için ağlıyor, ara sıra alçak sesle hıçkırıyor, burnuna saldıran yaşları entarisinin ucuyla silmeye çalışıyordu. Aç, karanlık, üstsüz başsız bir yıl kapıda bekliyordu.

9

Felâketin ardından gelen mutluluğa benzer bir olay, ailenin yüzünü güldürür gibi oldu. Şakire'nin sevgili inekçiği Karakız kendisi gibi kara bir buzağı doğurdu. Şakire'nin çakır gözleri umut ve sevinçle parlıyordu. Çocuklar, kopkoyu sapsarı bir süt olan «avuz»u iştahla yediler. Buzağı, sağlam bir hayvandı. İyiliği şurdaydı ki dişiydi. O da bir iki yıl içinde bir ikinci inek olacak demekti. Şakire, doğum günü ev halkına:

"Benum Karakızum ak umutlar doğurayi, dedi. Sizin yeşil zerzevatunuz içimizi kapkara etti."

İstanbul'da, Sarıyer'de sağdığı dört Kırım ineğini anan Şakire'nin içi umutla doldu, öyle tarla bahçe işlerinden oldum olası hoşlanmıyordu. Birkaç güzel inek, çoluk çocuğun rızkını çıkarır da artardı bile. Ne yazık ki İstanbul'daki deney başarılamamıştı. Ömrü oldukça buna yanacaktı.

Şimdi, Karakız'ın doğurduğu dişi buzağı, onda yine eski sütçülük umudunu uyandırmıştı. Ev halkı, günün birinde yine o kapıdan geçinebilirdi. Şakire, bu umuda kapılarak Karakız'ı sağdığı sırada Temel Çavuş'la Ali'ye bakarken gözleri övünçle parlıyordu.

Bahçeleri yüzüstü bırakmışlardı. Artık, onlardan hayır gelmezdi. Temel Çavuş, ancak yaz ekimi için hazırlanmaları gerektiğini söylüyordu. Bahçelerinin ortasına bir de tahta kulübecik dikilecek, burada geceli gündüzlü elde silâh nöbet beklenecekti. Bahçelere yan gözle bakmak yürekliliğini gösterecek herkesin üzerine çifteyle, lüverle ateş edilecekti.

Erkekler, bahçeleri yüzüstü bırakmışlarsa da Şakire Karakız'ı doyurmak için oralara uğradığında, evce yemek üzere diktikleri, ezilmiş, hırpalanmış karalâhanaların alt yapraklarıyla eteklerini doldurarak dönüyor, bu yaprakların işe yaramayanlarını lohusa Karakıza veriyordu. Ötekileri de bulgurla ya da kuru fasulyeyle birlikte pişirerek yararlı yemekler yapıyor, Karakız'ın sütünü yayıkta çalkalayarak aldığı yağı bu yemeklerde kullanıyordu. Böylece uşaklar yavan kuymak ya da mısır ekme-

ği yemekten biraz olsun kurtuluyorlardı. Şakire, evdekilere söylemiyorsa da bu zavallı bahçe yıkıntısında umutlu kimi canlanmalar, gelişmeler görmeye başlamıştı. Yan yatmış, çamura gömülmüş lahanalar, soğanlar, karnabaharlar, kıvırcık salatalıklar yan yatarak da olsa büyüyor, güzün son güneşleriyle Temel Çavuş'un, diplerine döktüğü kanı, gömdüğü balıkları iştahla sömürerek inanılmaz bir canlılıkla, yaşama sevinciyle boy atıyorlardı. Şakire'nin çoktan beri kapkara kesilen yüreği bir çiçek bahçesi gibi yepyeni, taze umutlarla bezenmeye başlamıştı. Yıkılmış, çiğnenmiş bahçelerde öyle görülmemiş bir dirim mucizesi başlamıştı ki komşu bahçelerin sebzeleri, bunların yanında cılız kalıyordu.

Temel Çavuş'un, yine ilkyaz ekiminden, dikiminden evin arkasında boydan boya uzanan camekânlı fide yatağına ekilecek tohumlardan söz etmeye başladığı sırada Şakire, baklayı ağzından çıkardı, sevinçten parlayan bir yüzle:

"Kuru, kuru, dedi, sen ne deyusun. İlkin kış zerzevatını topla sat ta ondan geri yaz zerzevatına başla."

Temel Çavuş, ne demek istediğini anlamak için karısının gözlerine baktı:

"Ne demek isteyisun?"

Şakire:

"Hepinuz gelun benumlan" dedi. Evden, çıkıp bahçelerin arasından, su arklarının yanı sıra kıvrıla kıvrıla giden ince cılgaya saptı.

Hem yürüyor, hem de sağ elini arkaya uzatarak «gel gel» işareti yapıyordu. Hava serinse de güneşliydi. Temel Çavuş, bunda bir iş olduğunu anlayarak karısının ardından fırladı, Ali ile öbür çocuklar da onun arkasından dışarı döküldüler. Tek sıra olarak kendi bahçelerine vardılar. Kötü bir insanın gazabına uğramış zavallı bahçenin zengin görünüşüne bir göz atan Temel Çavuş, birden bire diz çöktü. Kocaman göbekler salıvermeye başlamış olan lahanalardan birini kucaklayarak şapur şupur öptü:

"Sana şükür yarabbi." dedi. Bütün aile bir mucize ile karşı

laşmış gibi put kesilmiş duruyor, gözlerinde bir zaman yitip gitmiş eski güzel umutlar yine ışık damlacıkları gibi uyanıyordu. Temel Çavuş, gövdesinin kuş gibi yeğnikleştiğini duyuyor, sevincinden horon oynamak istiyordu. Ali'ye:

"Uşağum, koş eve, dedi, benum kemençemle, kırmayi eveti al da gel."

Ali, bunların, bu sırada, ne işe yarayacağını bilmemekle birlikte yine de babasının kafasında bir nesneler estiğini anlayarak bir koşu istenenleri alıp geldi.

Tabancasını belinden çıkarıp Ali'ye uzattı:

"Al şu lüveri, içindeki bütün kurşunları havaya boşalt." dedi.

Ali, canı gibi sevdiği, kutsal bir nesne saydığı babasının tabancasını yüksek bir din duygusunun coşkunluğu içinde aldı, öptü. Sonra, emniyeti açıp havaya doğrultarak tetiğe dokundu. Kurşunlar vızıldayarak havayı delip giderken bütün çocuklar elleriyle kulaklarını, yüzlerini kapamıştı.

Sıra kendisine gelmişti. Bu kez Temel Çavuş çifteyi kavradı, gözlerindeki iki fişeği de havaya boşalttı.

"Uşaklarum, dedi, kurtulduk. Birkaç gün içinde öteberi satmaya başlayacağız. Borçlarımızı ödeyerek size güzel urbalar, ayakkabılar da alacağum. Bu lüverle kırmayı işte bunun şerefine havaya boşalttuk."

Sonra, Şakire de içlerinde olarak hepsini horon düzenine geçirdi. Kendisi kemençesiyle başa geçti. Ali ile Şakire sırayla onu izliyordu. Hepsi, elini birbirinin omzuna atmış olarak Temel Çavuş'un çaldığı oynak horon havasına uygun bir çeviklikle sıçrayıp tepinmeye başladı. Temel Çavuş, kahkahalarla gülüyor, Şakire, durmadan:

"Rezil ettun beni kuru, hiç kadın kısmi horon oynar mi?" diye yakınıp duruyor, bir yandan da çocukların neşesine ortak olmanın mutluluğu içinde çırpınıyordu.

Zerzevatın kurtuluşunu böylece kutladıktan sonra sevinç içinde kulübeye döndüler. Şakire, açlıktan ölen ev halkına bir kuymak yapmak üzere ocağa suyu bindirdiği sırada evin büyük kızı olan değirmi sarışın yüzlü, mavi gözlü Asile, dışardan so-

luk soluğa gelerek annesini dürttü:

"Nene, nene, bak, birileri geleyi."

Şakire, dışarı fırladı. Gelen iri yarı, geniş omuzlu, ablak yüzlü, Tatar görünüşlü, orta yaşlıca bir kadınla on üç yaşlarında görünen, kar gibi ak yüzlü ceket ve eteklik giymiş bir genç kızdı. Bunlar, Tahar Hanım'la Tenzile'den başkası değildi. Tahar Hanım'ın elinde bir de mektup sallanıyordu:

"Hoş geldunuz, komşular."

"Hoş bulduk hanım. Daha adınızı sanınızı da öğrenemedik. Ancak, kocanız Temel Çavuşla Ali her gün evimizin önünden gelip geçtiğinden onları tanıyoruz. Size şu mektubu getirdik. Pulathane'den geliyor Postacı bütün mahalleden sordu. Kimse tanımıyordu. En sonra Temel Çavuş deyince biz anladık. Al, Temel Çavuş nerde?"

"İçerde uzanaylar!"

Temel Çavuş'la Ali, söylenenleri işittiklerinden eşiğe çıktılar. Şakire, mektubu Temel Çavuş'un eline tutuşturdu. Temel Çavuş mektubu evirdi, çevirdi, okuyamadığını anlatmak ister gibi bir davranışta bulundu. O zaman, Tahar Hanım gülerek:

"Verin bana mektubu, Tenzile okusun, dedi, onu buraya onun için getirdim. Mahallede kızlar arasında okuma yazma bilen bir tek o var. Belki Temel Çavuş' larda okuma yazma bilen yoktur dedim."

Şakire:

"Çok iyi etmişsun, hanumcuğum dedi. Bizde hiç okuma yazma bilen yoktur. Hiçbirimiz okumaya fırsat bulamaduk. Şimdi, size oturun diyeceğum, ama hiç oturacak yerumuz yok. Çok utanayrum hanumcuğum, kusurumuza bakma."

"Yok canım, ne münasebet, yavaş yavaş yerleşir düzelirsiniz. Biz de yoksul sayılırız. Çocukların babası öldü. Bir tek delikanlı oğlumuzun eline bakıyoruz. Zamanlar kötü. Buraya Kırım'dan göçtük. Savaşların ardı bir türlü kesilmedi. Bütün erkek akrabamız savaşlarda kırıldı."

Temel Çavuş, lâfın uzamasına içerlemeye başlamıştı. Onun sabırsızlığını anlayan Tahar Hanım, mektubu Tenzile'ye verdi:

"Haydi, oku amcanın mektubunu, kızım, dedi, onu ayakta tutmayalım."

Tenzile, mektubu alıp çıtır çıtır bir solukta okudu, Temel Çavuş'un annesi Asiye, Gülcemal vapurunun gelecek seferinde Samsun'a doğru yola çıkarılacaktı. Kadıncağız sürekli bir hastalığa tutulmuştu. Memlekette bakanı da olmadığından oğlunun yanına yerleşmek istiyordu. Temel Çavuş, Tenzile'ye:

"Diline sağlık kızım, dedi. Hoş geldi safa geldi. Annemizdur. Helbet ona biz bakacağuz." Temel Çavuş, Tenzile'yle Tahar Hanım'a bakarak böyle söylerken Tenzile de eşikte dikilip durmakta olan Ali'nin pespembe, biçimli yüzüne tatlı bir yeşillik taşıyan iri gözlerine imrenerek bakıyordu. Kendi gözleri zeytin gibi kara olduğundan açık renkli gözlere, hele yeşillerine bayılıyordu. Mahallede Ali'nin gözlerine benzer güzellikte hiçbir göz yoktu. Böyle güzel gözlere ilk kez rastlıyordu. Ali, genç kızın baygın baygın kendisini süzüşünden şimdiye dek türünü bilmediği bir yepyeni duygular cennetine yuvarlandığını duydu. "Acı sevdaluk dedukları bu midur?" diye içinden söylendi. Demek, bir Laz uşağı parçasına gönül verir gibi bakan kızlar da vardı. Şakire, Tahar Hanıma:

"İlkyaz gelsin, bizum yukarı bahçelere buyurursunuz, altınıza yaygı serer, sizi ağırlaruz. Ama, ne yazık boğun sizi ayakta piraktuk," dedi.

"Zarar yok, Şakire hanım, biz halden anlarız. Haydi, şimdilik hoşça kalın. Allaha emanet olun."

Giderlerken Tahar Hanım'ın geniş gövdesi yanında Tenzile'nin ince uzun varlığı dal gibi görünüyordu.

Temel Çavuş, bir hafta sonra bir gün Trabzon'dan İstanbul'a dönen Gülcemal'i Samsun iskelesine bıraktığı annesiyle üzeri parlak kabaralı renkli resimlerle süslü tenekelerle kaplanmış kocaman, gâvur ölüsü gibi sandığını tatar arabasına yükleyip eve getirdi.

Kuru kemik kalmış zavallı kadıncağızın ayakta duracak hali yoktu. Deniz de içini dışına çıkarmıştı. Hemen ona ayakuçlarında çaprazlama yatak serdiler. İnleyerek uzandı. Asiye, çocuk-

ların ancak bir ikisini o da doğuşlarında görmüştü. Yattığı yerden dikkat ve ilgiyle onları gözden geçiriyordu. Hepsi de ana babanın karışığıydı. Babanın kahverengi ananın mavi gözlerini bütün çocuklar paylaşmıştı. Hepsi de maşallah nur topu gibiydi. Başucunda diz çökmüş olan Şakire'ye:

"Ne de güzel torunlarım var kızım, inşallah, savaş ney çıkmaz da Temel'le onları adam etmeye çalışırsınuz. Baktum memlekette bağa bakacak kimsem kalmadı. Kalanlar da oturmiş toprağumun istine yalağuz yeyip dursunlar. Bir insanluklari yok. Kalktum geldum buraya. Elursam oğlumla gelinimun yaninda eleyum dedum."

"Allah etmesun, yakında iyileşursun. Hep birlukta yaşar gideruz. Allahtan umut kesilmez."

Asiye, gelinine inanır gibi yaparak gözlerini yumdu. Temel Çavuş çocuklara:

"Uşaklar, diye öğütledi, beyuk neneniz hasta. Pirakun uyusun." sonra, Ali'yi yanına alarak yarın sabah pazara götürmek üzere ıspanak yolmaya gitti. Uzun yapraklı, gürbüz ıspanak milleti, kandaki demiri içtiğini ne güzel de gösteriyordu. Temel Çavuş, askerde öğrendiği bu bilgiyi Ali'ye şöyle aktardı:

"Bak uşağum, şu ıspanak milletinin böyle edepsizce boy atması, hep onlara içirduğumuz kan yüzündendur. Kanın kırmıziluğuni veren temirdur. İspanak ta topraktan temir alır. Biz ona bolbol kan verince istedukleri temiru aldılar. Bizum da yüzümuzi güldürdüler."

Yığınlarca ıspanak yoldular, selelerle eve taşıdılar. Yarın yağmur yağacak olursa buradan komşu bahçıvanlardan kiralanacak bir eşeğe yükleyip pazara götüreceklerdi. Temel Çavuş'la Ali nerdeyse, tanrının, kendilerine yürü ya kulum dediğine inanmak üzereydiler. Ispanakları selelerle eve taşırlarken Temel Çavuş Ali'ye: "Uşağum, dedi, ilk işum sağa bir lüver almak olacak. Allah, yoksulluğun bize yakışmadığını görmüşe benzeyi."

Şiddetli soğuk güz yağmurlarından biri, Karadeniz'de dalgaları sürükleyerek kumsallara çarpan güçlü poyrazın etkisiyle

daha da şiddetlenerek rastladığı her yerde bir şamar gibi şaklıyor, günlerdir aralıksız yağıp duruyordu.

Temel Çavuş'un ev halkı karanlık kulübelerinin içinde can sıkıntısından patlayacak duruma gelmişti. Kulübenin iki küçük penceresi de cam yerine paslı tenekelerle kaplı olduğundan içeride sürekli bir alacakaranlık egemen oluyordu. Karakız'la buzağısının yağmura meydan okurcasına şar şar işeyip durmaları ahır olarak kullanılan ikinci toprak tabanlı odayı bataklığa döndürmüştü. Altlarına serecek kuru ot da bulunmadığından hayvancağızlar perişan durumdaydı. Şakire, tepeden tırnağa ıslanmak pahasına bahçelere uğrayarak lahana kökleri ve yaprakları getiriyor, onları aç bırakmamak için çırpınıp duruyordu. Kimi zaman onları ısıtmak için içine karalâhana yaprakları doğranmış bir çeşit hayvan çorbası, malez yapıyor, hayvanlar bunu iştahla içiyordu.

Büyük 'nene' yatağında her zamanki gibi upuzun yatıyor, kendisine verilen çorbayı yatağında doğrularak içiyor, sonra yine susarak, gözleri tavanda bitip tükenmez can sıkıntılı, umutsuzluk saatlerine gömülerek gençlik günlerinin çiçek kokularıyla yüklü aydınlık bahçelerinde gezip dolaşıyor, yaklaşmakta olduğu görülen ölümün karanlığına meydan okumaya çalışıyordu.

Çoluk çocuk, ocak başında bir çember çevirip oturuyor, Şakire'nin esirgeyerek yaktığı çalı çırpının ateşinde ısınmaya çalışıyordu. Rüzgâr, dumanı bacada boğarak içeri püskürtüyor, göz gözü görmüyordu. Karakız'la buzağısının iri gözleri ateşin aydınlığında üzgün parıltılarla parlıyordu.

Karadeniz'deki fırtına biraz dinince Temel Çavuş, kapıyı ardına dek açtırdı. Günün puslu, tatsız aydınlığıyla birlikte saatlerdir sığınacak bir saçak altı arayarak ağlanacak bir hale düşen dört beş gecikmiş kırlangıç, içeri atıldı. Ahırda bir iki dönüp dolaştıktan sonra gelip çamaşır ipine kondular. Temel Çavuş:

"İşte, yollarını şaşırmış birkaç zavallı daha. Bu havalarda sıcak memleketlere güç varırlar. Sakın kimse ilişmesin onlara. Kurunup dinlensinler. Bu havada sinek de bulamayacaklarından açluktan halleri yamandur." dedi.

Bu aylak günlerden yararlanarak Ali, babasının da yardımıyla kendi kemençesini yapmış, geceli gündüzlü tımbırdatıp duruyor, küçüklükten beri severek ezberlediği birçok Trabzon manisini ardı ardına sıralayarak babasını bayağı imrendiriyordu.

Çoluk çocuğun biraz içi açılmıştı. Bir yandan fasulyeli karalâhananın pişerken çıkardığı güzel koku, bir yandan ateşin sıcaklığı bir yandan da açık kapıdan içeri dolan donuk günışığı biraz önceki öldürücü sıkıntıyı silip süpürmüştü. Ali, kemençesini çocuk gibi dizine dayamış oynak oynak söylüyordu:

"Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni.
Zincir kâr etmez iken
Zülfün bağladı beni."

Temel Çavuş, bunu işitince aşka geldi. Duvardan kendi kemençesini kaptığı gibi Ali'nin karşısına dikildi:

"Haydi, şimdi, bir sen söyle bir de ben, Bakayum dertli kimmiş?" güldü, sonra yayı kemençeye sürdü:

"Gemi geliyi baştan
Yelkenleri kumaştan
Bir evlendum olmadi
Evleneceğum baştan!"

Manisini söyler söylemez, Şakire, onun omzuna iki yumruk indirdi.

"Bak hele, gâvurun herifine bak, baştan evlenecekmiş" diye bağırdı. Gülmekten Temel Çavuş'un gözlerinden yaş geldi.

Aldı Ali:

"Cebumde altun saat
Binduğum kırmızı at
Sevdum da alamadum
Nasil olayum rahat?"

Aldı Temel Çavuş:

"Cigaramun dumani
Boğayı nafesumi.
Konuş, sevduğum konuş
İşiteyum sesunî."

Aldı Ali:
"Çeşme başi su başi
Severum kara kaşi
Çirkin ile bal yemem
Güzel ile taş taşi"
Aldı Temel Çavuş:
"Çıkma dağlara çıkma
Çıkıp seyran eyleme
Bir gönül yapamazsun
Yıkıp veran eyleme."
Aldı Ali:
"Derenun kıyısında
Olta attum baluğa.
On beş yaşinda iken
Başladum sevdaluğa."
Aldı Temel Çavuş:
"Derenun kenarında
Vurdum sari yilani.
Ne eptum ne dişledum
Ne söylersun yalani?"
Aldı Ali:
"Derenun kenarinda
Tiktum gazuklarumi.
E kız bağla kocani
Yedi lâzutlarumi."
Aldı Temel Çavuş:
"Duman aldi dağlara
Yittun ufuğum yittun!
Ne ağlayisun bağa
Ben askere mi gittum?"
Aldı Ali:
"Duman dere yukari
Gılavuzdur gılavuz.
Alu gaçarum seni
Nenen kalur yalağuz."

Aldı Temel Çavuş:
E Gülcemal Gülcemal
Dört dene direğim var.
Aldun gittun yârimi
Ne hain yüreğun var."
Aldı Ali:
"E kemençem kemençem
Zerdali dali misun?
Meraklı çalayisun
Benden sevdalı misun?"
Aldı Temel Çavuş:
"Elumdeki cigara
Tuşti gömüldi kara
Sen de türkü bilmezsun
Defol ordan maskara."
Aldı Ali:
"Elumde sari kâğat
Ağlarum saat saat.
İşte, ben gideyirum
Oturun rahat rahat."

Baba oğul, ayakta hem horon oynar gibi yapıyor, hem de çalıp söylüyorlardı. Şakire başta olmak üzere çoluk çocuk, sevinçle ilgiyle onları dinliyordu. İnekle buzağının gözleri de kapıdan gelen aydınlıktaydı. Dışarıda yağmur dinmişti. Bulutlar yükselmişse de güneş çıkmamıştı.

Çocukların babaanneleri Asiye, oğluyla torununun yarışırcasına mani söylemelerinden çok duygulanmıştı. Islak kirpiklerinin arasından onları seyrediyor, çocukluğundan beri bildiği bu manilerin yinelenmesi onun yaşlı damarlarının içinde tatlı heyecanlar koşturuyordu. Ne yazık ki bu sevgili insanların türkülerini daha yakından dinlemek olanağından yoksundu. Ancak, daharın üzerine, o da yardımla, oturabilmek üzere ayağa kalkabiliyordu.

Havanın açmaya başladığını gören kırlangıçlar kuruttukları kanatlarını çırparak birbiri ardınca uçup gitti.

Çocuklar, iyice acıkmıştı.

"Nene, daha pişmedi mi?" diye sorup duruyorlardı. En sonra Şakire, büyük tahta kaşıkla yemeğin bir lahanasına bir de fasulye tanelerine bakarak:

"Yemek pişti uşaklar. Baklalar biraz diri kaldı. Ama yenebilir." dedi.

Çabucak yatak odasının toprak tabanlı bölümünde sofrayı kurdu. Büyük kara tahtalı sofranın başına sıralanan çoluk çocuk, ellerindeki kocaman tahta kaşıkları birer silâh gibi saplarından yakalamış bekliyordu. Kocaman tencere ortaya gelince yemeğin çıkardığı buğudan göz gözü görmez oldu. Yarı haşlanmış karalâhana yapraklarıyla kabuklarından yeni sıyrılmış barbunya fasulyesi taneleri kolay kolay soğumadığından, uzun uzun, tahta kaşıklarda tutulup soğutuluyor, sonra da yarım yamalak çiğnenerek yutuluyordu. Küçükler, kaşıklarına aldıkları yemeği parmaklarıyla yem yer gibi yemeye çalışıyorlardı. Yalnız, yemeğin yeşil, bulanık suyunu, içine atılmış biraz tereyağı, ırmak suyundan biraz daha içilebilir bir duruma getirmişti.

Bu sırada dili damağı haşlanan Temel Çavuş, Ali'ye: "Oğlum, dedi, şu arkandaki raftan bir sahan versene bağa. Şu yemeği soğutarak yiyeyim. Ağzım burnum haşlandi."

Ali kalktı. Musa'nın arkasındaki kap kacak rafından bir sahan alayım derken rafın çivisine iliştirilmiş olan kocaman bakır süzgeci düşürdü. Süzgeç bu sırada başını çevirip ağbisine bakan Mjsa'nın hemen burnunun köküne keskinlemesine düştü. Çocuk, acıdan bağırdı. Temel Çavuş kızdı:

"Ula avanak, diye bağırdı, çecuğun beynini delacektun? Ben sağa uşağı mı eldur dedum?"

Hemen Musa'nın başına üşüştüler. Oğlanın yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Temel Çavuş:

"Çabuk biraz örümcek ağı bulun bağa." dedi. Sonra, tabakasını açarak yaraya tütün bastı. Şakire'nin bir köşede bulduğu örümcek ağını da yaranın üzerine bastırdı. Yara çok derin olduğundan kan kolayca durdurulamadı. Musa, bu derin yaranın izini abisinin anısı olarak ömrünün sonuna dek burnunun kökünde taşıyacaktı.

10

Temel Çavuş'la Ali'nin karşılıklı mani söylediği, kırlangıçların fırtınadan ahırdaki iplere sığındığı günden sonra havalar üst üste güzel gitti. Yalancı bir sıcaklık, böcekleri öldüren soğuk yağmurların ardından bir cennet muştusu gibi geldi.

Temel Çavuş'la Ali, çiğnenip pestile çevrilmiş bahçeden imam sarığı gibi kocaman lahanaları devşirerek pazara taşıdılar. Sebzeciler, onların sebzelerini bayağı kapışırcasına aldılar. Daha bahçede yığınla zerzevat vardı. Ancak, Karadeniz'in çelik mavisi ufuklarında boşalıp gelen azgın soğuk dalgaları bu günlük güneşlik günleri birer anı uzaklığıyla geride bıraktı. Yağmurla başlayan sulu kar, kuru kara çevirdi. Bahçedeki sebzelerin üstleri ağu gibi bir kar tabakasıyla örtüldü. Kar, yağdığı gibi yerde sebzelerin üzerinde kaldı. Arkasından canların iliğini donduran kuru bir soğuk dalgası geldi.

Temel Çavuş'la Ali, bahçelere uğrayamaz oldular, kaskatı kar altında sebzeleri söküp almak çok zordu. Ancak, Ali evce yenmek üzere bir iki göbekli lahana getirmek üzere gittiğinde yaralı bir tavşan yavrusuyla döndü. Lahanayı kökünden sökmek için kazmayı indirdiğinde lahananın dibinde yarı donmuş uyuyan tavşancağızın arka bacağına vurmuş, derisini boydan boya sıyırarak kıpkızıl etini meydanda bırakmıştı. Hayvan, altı aylık bir kedi yavrusu iriliğindeydi. Evce ona acıdılar. Yarasını sardırıp koy vermeye karar verdiler. Ali, gece yatarken hayvanı koyarak üzerine de en ağır tencereyi baş aşağı kapadı. Sabahleyin erkenden tavşanını görmeye gittiğinde yerinde yeller estiğini gördü. Hayvan, kendisinden umulmayan bir güçle bakır tencereyi devirmiş, bir buçuk metre yüksekliğindeki raftan aşağı atlayarak eşiğin altındaki küçük delikten kaçıp gitmişti. Temel Çavuş:

«Yaz olsaydı hayvan bu yarayla elurdu ama şimdi kış olduğundan yarası çabucak sağar,» dedi.

Tavşan yavrusunu lahananın dibinde donduran kış, Temel Çavuşlara da az kalsın önemli bir oyun oynuyordu. Gittikçe ar-

tan soğuk, ateşsiz oturan ev halknın sırtlarındaki çullardan içeri Azrail gibi giremiyorsa da delik deşiği daha çok olan ahıra acımadan saldırıyor, Karakız'la kızına soluk aldırmıyordu. Ama inek, dayanıklı çıktıysa da küçük buzağı donma tehlikesi geçirmeye başladı. Bunun üzerine evce buzağıcığın yatak odasına alınmasına karar verildi. Yatak odası ne de olsa ahırdan daha korunuşluydu. Buzağı, Şakire'nin mutluluk düşlerinin temel taşlarından biriydi. Onu öldürmemek gerekiyordu. En sonra, Temel Çavuş, annesini yattığı köşeden kaldırarak çocukların ayakuçlarında bir yere uzattı. Küçük kara buzağıyı getirip köşeye bağladı. Hayvancağız daha sıcak bir barınak bulduğundan keyiflendi, canlandı, donma tehlikesini yendi.

Ancak onun varlığı yatak odasının havasını dayanılmaz bir duruma getirdi. Ev halkı, derin uykularındayken «Şar - şar - şar» işiyor, sidik serpintileri uyuyanların yüzüne bir aptal ıslatan yağmuru gibi yağıp duruyordu. Hele Temel Çavuş'la Şakire, en başta duvara yaklaşık yattıklarından onların yüzlerine sıçrayan damlacıklar daha da iri oluyordu.

Buzağıcık, o köşeyi bir küçük ahır haline getirmişti. Dondurucu soğuklar kırılıncaya dek de buradan ayrılmadı.

Temel Çavuşlar ağlamaklı bir duruma sokulan bahçeden umulanın üstünde para kazandılar. Kiralarını ödedikleri gibi çocukların üstlerine başlarına da bir şeyler alındı. İlkbahar adımlarını sürükleyerek kulübenin önünden geçerken Temel Çavuş, Namlioğlu Çiftliği'nin altına düşen sulak bahçeleri kiralamakta gecikmedi. Bu bahçelerin başında kocaman bir de beton havuz vardı. Bu, Mert Irmağı'nın kaynaklarından şehre içme suyu olarak akıtılan kurbağalı, balıklı suyu ile dolduruluyor, oradan da bahçelere veriliyordu. Bu bahçeler bıldırkinden daha büyüktü. Ark boyunca kırmızı başlayan topraklar, aşağı indikçe kararıyor, humuslu toprak görünüşü alıyordu.

Temel Çavuş, ilk iş olarak bunun göbeğine bir tahta kulübe dikti. Burasını mutlaka tüfekle beklemek gerekecekti. Hem eski iblis, hem de yenileri, bahçeleri bir gecede kül edebilirdi. Kulübe dikilirken Ali, babasına:

"Boba, dedi, şimdiye dek sağa söylemekten çekinduğum bir şeyi söyleyeyum! Eğer öbür yandaki bahçemuz sonradan yüzümuzi güldürmeseydi ben senin luverini çalarak o zupuri gebertecektum. Öyle vuracaktım ki kırk yıl arasalar kim olduğunu bulamazlardı."

"Allah seni katil olmaktan korudi, uşağum."

"Ben de buna çok sevindum."

"Bundan sonra sebzeler olduktan sonra her gece bir sen bir ben burda asker gibi nöbet tutacağız. Benim lüverle kırma vazife görecek. Yiyeceklerimuzi koruyacağuz. Ali, başka çaresi var mi? Şehirlerin kanunları, hâlâ bizi korumayi. Onlar, ancak kendilerini korumak için kanun yapayılar. Bizum kanunumuz da tüfeğin namlusindan bakayi."

Güzel bir ilkyaz başladı. Yine üç büyükler, bellerine abanıp, kara toprağa gömdüler. Bu hıhlamalar günlerce sürdü. Ancak, bu kez Şakire'nin ayağında güzel bir çift çarık vardı.

Martın acı günleri arkada kalmıştı. Topraktan ak buğular tütüyor, havada saydam bir sıcaklık titriyordu, Tarlakuşları, toprak keseklerinin arasındaki yoksul yurdunu bırakmış, göğün ışıklı maviliği içine fırlamış, oradan en içli sevda türkülerini döküyordu. Onlar öterken Temel Çavuş, bellemeyi bırakıp başını gökyüzüne kaldırıyor, esmer bir asma yaprağı gibi ışıklı mavilik içinde asılıp duran kuşa hayran hayran bakıyor, şöyle diyordu:

"Şakire, sağa sevdalanduğum günleri tüşüneyrum hep bu kuşun türkülerini işitince. Ahanda'nın yemyeşil çimenleri üzerine sırtüstü uzanır, hep ha bu kuşu dinlerdum. Elimde kemençem varsa bir yana pirakurdum. Ha bu kuşa duyduğum saygıdan."

Ali, bu kuşun değerini babasının anlatması üzerine yeni yeni anlamış, ötmeye başlayınca da bir ara başını kaldırmış onu arıyordu.

Nisan girince evde ufak bir değişiklik yapıldı. Buzağı, yine ahıra, anasının biraz ötesine bağlandı. Ancak, hayvanın ahırda bıraktığı ağır kokudan aylardır yakınan «Büyük nene»yi evin dış duvarına bitişik olarak yapılan teneke damlı küçücük tahta

bir kulübeye yerleştirdiler. Yüksek, geniş tahta bir kerevet üzerine üst üste serilen iki yün yatak, temiz hava, onu oldukça sevindirdi. Geceleri yalnız başına yatmaya korktuğundan yanına erkeğe benzer bir de can kattılar. Bu, yeşil gözlü küçük Musa'ydı. Akşamlara dek kendi havasında gezip dolaşıyor, yatak zamanı babaannesinin iskelete dönmüş bacaklarının arasına sokularak yatıyor, hemen de uyuyordu. Büyükannenin en çok sevdiği çocuk buydu. Onu ilk gördüğü gün sevmiş, bu duygusunu da meydana vurmuştu. Kızlar, çakır gözleriyle daha çok analarına benzediğinden ona hiç de sevimli gelmiyorlardı.

Küçük Musa'nın başından bu sıralarda bütün ömrünce unutamayacağı birkaç küçük olay geçti: Bir sabah, babasıyla abisinin tabanca atışı yaptığı yeni bahçelerinin üst yanındaki bir tepeye götürüldü. Eline bir tabanca tutuşturularak tetiğe basması, gözlerini kapamadan ateş etmesi öğretildi. İlk atışta epeyce korktuysa da Nemlioğlu Çiftliği yönünde geçip giden ikinci mermi, onu hiç ürkütmedi. Babası, Ali'ye oracıkta birçok mermi yaktırarak nişan eğitimi yaptırdı. Bu yaz Ali'ye bir tabanca alınacağından, babası onun elinin alışmasını istiyordu. Temel Çavuş, Musa'ya:

"Beyuduğun zaman sağa da güzel bir lüver alacağum, benum tatlı uşağum!" Diyerek onun merdiven merdiven kırkılmış çıplak başını çatlak nasırlı parmaklarıyla okşadı.

Ali'yle babasının avcılık merakı onda da bir avcılık tutkusu yaratmaya başlamıştı. O günlerde büyük bahçe havuzunun kıyısında oynarken kırda otlayan bir sürü serçeye rasgele bir taş savurdu. Sürüden bir serçe cansız oracıkta kaldı. Gitti, ilk avını aldı, sıcacık gövdesini yumuşacık tüylerini uzun uzadıya okşadı. Bunu babasıyla abisine büyük bir başarı olarak göstermek isteyince babası:

"Oy uşacuğum, dedi senin vurduğun bir serçe yavrusudur. Henüz av mevsimi gelmedi. Şimdi, hiçbir ava taş, kurşun atılmaz. Günahtır, bir daha yapma."

Bir ölü serçe yavrusu, Musa'nın yüreğini bir tabut gibi kullanarak bütün yaşayışı boyunca orada yatacak, onu zaman za-

man, lirik şiir tonlarıyla, tedirgin edecekti.

Musa'nın aile içindeki küçük destanı böylece başlamıştı. Sürüp gidecekti: Bir sabah henüz kaldırılmamış yataklar üzerinde kendisinden küçük kardeşleriyle oynarken, tekir kedinin yatakların içine taşıdığı yavrularından birini görmeden çiğnedi. Soluğu kesilen hayvancağızı ocakta süt kaynatan annesine götürdü. Annesi, bir yana bırakmasını söyleyince ateşin yanında eski bir kunduranın içine koyarak boşuna dirilmesini bekledi. Kedi yavrusunun ölümünden sonra yüreğini elinde kızgın damda demiriyle, ikinci kez yoklayan acıma, ona yok olma ve ölüm üstüne de ilk duyguyu aşıladı.

Musa, bir sabah sol kulağında dayanılmaz sancılarla kalktı. "Uy kulağum! Uy kulağum!" diye akşama dek ağladı. Ev halkı onunla ilgilendiyse de bahçedeki işlerin çokluğundan vakit bulup kimseye bir şey danışmadılar, Temel Çavuş, akşamüstü yorgun argın bahçeden dönünce çocuğun hâlâ ağrıdan ululuğunu gördü. Hemen Şakire'yi mahalledeki biricik tanışları Tahargillere koşturdu. Kadıncağız etekleri zil çalarak bir koşu gitti geldi. Tahar Hanım'dan öğrendiği adresi yineledi. Bu bir halk doktorunun adresiydi. Salhaneye giden yol üzerindeydi. Bulunması da kolaydı.

Temel Çavuş, büyük bir umutla Musa'yı elinden tuttu. Mahallenin ortasından geçen yolu bir solukta aldılar. En sonra, oğlanın adamakıllı ateşli de olduğunu gören Temel Çavuş, onu kucağına aldı. Okulun parmaklıkları önünden geçerken:

"Bak, görey misun, uşağum, dedi, seni burda okutup adam edeceğum. Sen, bizum gibi eşek olmayacaksun. Sen, çocuklarını bizim gibi eşek doktorlarına değil essah doktorlara baktıracaksun, anladun mi?"

Yavrucak, anlamasına anlamışsa da kulağından gelen sancılar, sözlerin güzel etkisini yutuyordu.

Temel Çavuş, kucağındaki çocukla hızla ana caddeyi kestirdi, yolun altındaki daha yoksul görünüşlü, kerpiçten kümes gibi küçük evlerin sıralandığı bir başka mahallenin daracık sokaklarına daldı. Orada bir demirciye adresi sorunca, demirci, çırağını

koşturarak doktoru çağırdı. Bu, uzun boylu, kara, eski püskü giynekli, pala bıyıklı, esmer, orta yaşlı bir adamdı. Temel Çavuş'a ne istediğini sordu. O da durumu anlattı. Adam:

"Gelin!" Diyerek öne düştü, iki insanın yan yana güçlükle geçebileceği daracık sokaklardan geçip, kerpiç bir kulübenin önünde durdular. Adam onları, yoksul bir halk evi odasına aldı: üzerine eski, rengi atmış bir kilim serilmiş kerevete oturttu. Sonra, raftaki kaplar arasından tahta küleğe benzer bir kap indirdi. Bunun için de bir odundan yontulup sivriltilerek yapılmış, çuvaldız büyüklüğünde şişler vardı. Bunlardan birini seçerek aldı. Sonra, Temel Çavuş'a:

"Çocuğu sıkı tut!" diyerek ağrıyan kulağı kavradı. Musa, bu ana dek olanları rasgele bir seyirci gibi seyretmişti. Adamın elindeki tahta şişi kulağının içindeki katı bir yere saplamasiyle bir çığlık attı.

"Oldu mu?"

"Elbette olacak, olmayacak nesi var bunun?"

"Artık ağrımaz mi oğlanun kulağı?"

"Birkaç saat içinde bir şeyi kalmaz."

Temel Çavuş, askerlikte ne okullu büyük doktorlar görmüştü. Doktor diye kendisine bu zibidiyi salık verişlerine çok şaştı ve üzüldüyse de yapacak başka bir şey yoktu. Cebindeki gümüş paraları adamın kara kuru eline sıkıştırarak evden ayrıldı. Yolda giderken Musa'ya:

"Nasil, uşağum, geçti mi kulağunun ağrisi?" diye sordu.

"Ne gezer. Boba, eskisinden çok ağriyi. Herif kulağumi sağır etti."

Musa'nın kulağının ağrısı ile ateşi günlerce sürdü. En sonra, yavaş yavaş azaldı. Günün birinde büsbütün kesildi.

Musa'nın küçük serüveni, hep sırat köprüsünün dolaylarında gezinip duruyordu. Bir gün, onu orman yangınları gibi bütün canlıları birkaç saniyede yiyip bitiren bir ateş içinde cayır cayır yanar buldular. Baygınlıktan baygınlığa düşüyordu. Mahallede doktor adına hiç kimse olmadığından, olsa da ona verecek para bulunmadığından Temel Çavuş'la Şakire, baş başa ve

rip çocuğu bir keten örtünün içinde sıcak su buğusuna tuttuktan sonra bir okka keskin sirkeyle sırsıklam ıslattıkları bir çarşafa beleyip mumya gibi yatırdılar. Annesiyle babasını bir bulup bir yitiren Musa, bir kaç saati böylece geçirdikten sonra iyice kendine geldiyse de on beş gün yatağa mıhlanıp kaldı.

İlk kez evden çıkarak ince cılgalar boyunca kardeşlerinin yanı sıra Nemlioğlu Çiftliğinin altındaki yeni bahçelerine giderken sıcacık ilkyaz güneşinin tatlılığını iliklerine dek işleyen bir şeker banyosu gibi duyuyordu. Bahçelerde kanatlanmaya başlayan bir sürü yeşillik, sanki havada bayram yapan tarlakuşlarıyla kırlangıçlara yetişmek istiyormuş gibi dirimle, uçmak hevesiyle dopdoluydu. İçinden geçtikleri bahçelerde kadınlı erkekli Rum bahçıvanlar, iki büklüm, çalışıyor, onlara aldırış bile etmiyorlardı. Ne güzeldi yeryüzü! Ne güzeldi dirim! Canlı bir nesne olmanın ne anlatılmaz güzelliği vardı. Musa, evin karanlığını, ölümün son kerte yaklaşan soluklarını arkada bırakmış olmanın korkunç güzelliğini kanatlanmak isteyen ufacık ruhunda duyarak yürüyordu. Bahçıvan kulübesine doğru yalınayak ilerledikçe ışığa, aydınlığa, dirime daha çok yaklaştığını duyuyordu. Ömrünün ilk büyük mutluluğuna duyuyordu. Babasının ikide bir başucuna dikilip kendisine ilgi ve şefkatle bakarak:

"Oğlan kefen yırtacağa benzeyi." dediğini anarak çok büyük bir tehlike geçirdiğini, şimdiyse bunu geride bırakmış olduğunu anlıyordu. Yemyeşil ayrık otlarıyla sarmaş dolaş olan toprak, yalın ayaklarının altında sıcacık, yumuşacık bir şefkat iklimi gibi uzuyordu. Musa, bunu ta içinden duyuyordu. Sanki ruhu, bu sırada yalın ayaklarındaymışçasına toprağın şefkatiyle o kerte yakından kucaklaşıyordu.

Kardeşleriyle kulübeye vardığında babasının, annesinin ve ağabeyleri Ali'nin açılıp gübrelenmiş ocaklara domates, biber, patlıcan fideleri diktiklerini gördü. Onların yanına vardığında babası fidelerin yeşilimsi bir sarılığa boyadığı nasırlı parmaklarıyla onun yanaklarını okşadı:

"Nasılsun, uşağum, artuk kalktun demek? Ben, dedum kefeni yırtacaksun diye. Temel Çavuş sağ oldukça evvelallahın izniy-

le ezraile adam kaptırmaz. Bizum soyumuz temirdendur. Ezrailun dişlerini kırar." Bir kahkahayla sözünü bitirdi. Bu kez, Şakire'nin çakır ışıklı gözleri Musa'nın yüzünde bir şefkatli elin dokunuşu gibi güçlü dolaştı.

"İyi misun, uşağum?"

"İyiyum, nene!"

"Her zaman iyi olasun. Çok yaşayasun uşağum."

Bunu söyleyerek elindeki çubuğu ocağa daldırıp yer açarak domates fidelerini kıvrılmış eteğinin torbasından alıp oraya dikme işini sürdürdü.

Ali ise hiç kimseye aldırış etmeden birkaç ocak önde fide dikip duruyordu. Musa, sıcacık toprağa oturup yalınayaklarını güneşe uzattı. Anasının, babasının, abisinin diktiği fidelerin örselenmesinden dağılan domates yaprağı kokusu, ona cennet kokularından biriymiş gibi geliyordu.

11

Musa, güneşin doğmasından önceki ışıklı maviliğin, kırık camlardan içeri süzülmesiyle gözlerini açtı. Ablası Asile, sarı saçları, kar gibi ak yüzüyle bir yanında, esmerimsi tatlı yüzüyle kendinden iki yaş küçük kız kardeşi Adviye öbür yanında mışıl mışıl uyuyordu. Musa, yatakta oturunca Asile'nin iri mavi gözlerini açarak kendisine sorucu bakışlarla baktığını gördü.

"Yat, daha erken."

"Ben neneme gideceğum."

"Yat deyrum sağa, hep birlikte kalkar gideruz."

Musa, onu dinlemeyerek kalktı. Kapının mandalını açarak dışarı çıktı. Soldaki kara, çürük tahtalarla örtülü kenefe uğrayarak işini gördükten sonra kulübenin arkasına dolandı, cılgadan kendi bahçelerine yollandı. Cılganın her iki yanını kuşatan uzun sırıklara sarılmış çalı fasulyelerinin üzeri pıtrak gibi fasulye yüklüydü.

İncecik arkın içinden sırıklayarak geçen duru bir su, fasulyelerin, patlıcanların, domateslerin evlekleri boyunca yayılıp

dağılarak gözden yitiyordu. Mor patlıcanların, kıpkırmızı domateslerin, kendilerine doğru koşan suya eğilişleri vardı ki Musa bunun seyrine doyamıyordu. Kendisi de bir şeyler sulamak, büyütmek için içinden çırpınıp duruyordu. Havada hoş bir serinlik vardı. Hıyar evleklerindeki güzellik de bir başkaydı: Suya kanmış kara toprak keseklerinin üzerinde bakımlı birer çocuk gibi uyuyan hıyarlar, yeni hıyarların müjdecisi altın sarısı çiçekler onun gözlerini bir şölen gibi doyuruyordu. Sakız kabaklarının gramofon borusunu andıran kocaman sarı çiçekleri, onun karnından çok yüreğine, içindeki aç bir nesneye sesleniyordu. Toprağa boydan boya uzanmış ak, sakız tenli gelin gibi kabaklar sanki tencerelerde pişirilmek için değil de böyle mahşere dek seyredilmek, gözlerle okşanıp sevilmek üzere yetiştirilmişçesine şaşırtıcı bir güzellik taşıyordu.

Musa, bütün komşu bahçelerin sebzelerini böyle imrenerek seyrede seyrede kulübeye vardı. Kulübenin kapısı içerden kapalıydı. Dikkat edince birkaç gecedir babasıyla annesinin içinde birlikte yattıkları havuz başındaki çullarla tutturulmuş çadırımsı nesneyi gördü. Oraya doğruldu. Karakız'la yavrusu da orda otluyordu. Kulübenin arkasındaki yatağa ekilmiş olan havuçların sık yeşilliğini, hıyar, sakızkabağı, domates, patlıcan, sivri ya da dolmalık biber evleklerini yukarıdaki Rumların piyasa yolunun hemen altındaki yere ekilmiş bamya evleklerini, boylu mısır ve süpürgelikleri gözleriyle okşayarak, onlarla yan yana, iç içe yaşamanın mutluluğuna doyamayarak ilerledi. Havuzun başına vardığında henüz güneş doğmamıştı. Babasıyla annesi, ağzı açık uyuyor, babası arka üstü uzandığından horluyor, açık göğsünün kapkara kılları göğsüyle birlikte inip kalkıyordu, Musa, yalın ayaklarıyla bir tilki gibi sessizce havuza doğru yürüdü. Orda bir tümseğe çıkınca havuzun kıyısında uzun, kuru, yabani otlarla kaplı yere gözleri ışıldayarak baktı. Otların üzerinde toplu iğne başı büyüklüğünde on binlerce pırlanta parlıyordu. Bitki örümceklerinin geceleyin ördüğü ağlar, yağan çiyle göz kamaştıran gümüş danteller yaratmıştı. Periler dünyasının bir köşesine benzeyen bu görünüş, Musa'nın kafa-

sını o kerte gıcıkladı ki bir süre her şeyi unutarak onlara daldı.

Sonra, güneş doğdu. Mavimtırak bir yakut aydınlığı ve gümüş bir pırlanta ışığıyla dolu on binlerce, yüz binlerce elmas yuvarlacık birden bire altın bir ışıkla doldu. Sıcaklık, bu periler bahçesinin gümüş, altın dantelli düşlerini yutup yok edinceye dek Musa onlara bakıp kalmaktan kendini alamadı.

Balık görmek isteğiyle havuzun azalmış suyuna bakmaya başladı, iri bir yeşil kurbağanın büyükçe bir balığı yutmaya çalıştığını gördü. Onu ilgiyle seyrederken gözlerine daha ilginç bir olay çarptı: İri bir su yılanı birden bire kurbağaya saldırarak onu ağzına aldı, balıkla birlikte yutmaya koyuldu. Musa, o küçücük ağzın, kurbağayı yutarken ne kerte genişlediğini görerek şaştı.

Havuzun çamurlu dibinde ırmağın suyuyla buraya sürüklenip gelmiş birçok gümüş renkli küçük balık yüzüyordu. Bunlar, geceleyin bahçeler sulanırken suyla birlikte bahçelere sürükleniyor, sabahleyin suyu çekilen toprak üzerinde cansız yattıkları görülüyordu.

Biraz sonra Temel Çavuşla Şakire kalktı. Bu sırada Ali de yetişti:

"Kurt yine geldi mi, Boba?" diye sordu.

"Sabaha dek şu tepeden ayrılmadı. Danayı yemeye çok hevesliydi."

Bu kez, Musa da heyecanlandı:

"Ne o, kurt mi geldi bu gece boba?" Temel Çavuş anlattı. Kurt gelmiş, yanan ateşin sönmesini beklemişti. Canavarın gözleri uzaktan uzağa yeşil fosfor Işıklarıyla yanıyordu. Temel Çavuş, ona çiftenin bir gözünü boşaltmış, onu biraz daha öteye sürmüştü. Ancak, aç canavar sabaha dek oralarda dolaşıp durmuştu.

Temel Çavuş, bunu anlattıktan sonra:

"Şu gâvur milleti, gece hiç uyumaz mi? Bunların gündüzleyin hiç işleri güçleri olmaz mi? Gece yarısına dek üstümüzdeki yolda piyasa edip durdular. Havuzun ötesindeki çimenler üzerinde karılı erkekli uzanıp saatlerce içtiler. Rakı şarap kokuları bize dek geleydi. Ne mutlu onlara! Bütün para onlarda. Biz,

boşuna eşşek gibi çalışayruz. Bütün emeğumuz boşina. Birbirimuzun elinden tutmadukça sonuna dek de böyle eşşek kalacağuz. Onlar birbirine bağli. Yaşamasini eğlenmesini bileyler." diyor, bir yandan da testideki suyla yüzünü yıkıyordu.

Hep birlikte birkaç lokma bir şey yemek üzere kulübeye vardıklarında bahçelerin sahibi Yanko Ağa'yla karşılaştılar. Bu, uzun boylu, iri kıyım, esmer, etli yüzlü kara, posbıyıklı, orta yaşlı bir adamdı. Çok tedirgin görünüyordu. Hemen Temel Çavuş'u bir yana çekerek doğrudan şöyle konuştu:

"Temel Çavuş, seninle çok önemli birkaç lâf etmek istiyorum. Avrupa'da savaş hazırlığı var. Devletler, ayrı ayrı gruplar olarak birbiriyle savaşa hazırlanıyor. Almanya ile İngiltere iki dövüşçü horozu gibi karşı karşıya gelmiş, kabarmakta ve birbirlerinin boğazına atılmaya hazırlanmakta. Bizim Osmanlı Devleti, Almanlar için çantada keklik. Bizim zavallı devleti kendi çıkarları için savaşa sokup kırdıracaklar."

Temel Çavuş'un birden bire rengi atmıştı. Savaşın ne olduğunu biliyordu. Daha dün Balkanlar olduğu gibi yitirilmişti. Samsun, Balkan göçmenlerinin yoksul döküntüleriyle dolmuştu. Yemen de yedi yıl, hergün ölümle karşılaşarak mermi yakmış, oradan paçasını zor kurtarmış, çoluk çocuğuna kavuşmuştu.

Hemen tabakasını çıkararak kuru toprağın üzerine çöktü, Yanko Ağa'yı da yanına çökertti:

"Hele otur şöyle karşıma da dizlerimuz titremeden konişalum ha bu berbat işi."

Kendisi sigarasını sararken ona da tabakasını sundu. Yanko Ağa, onun tabakasını öteye iterek cebinden kocaman gümüş bir tabaka çıkarıp Temel Çavuş'a bunun içinde sıralanmış hazır sigaralardan sundu.

Temel Çavuş, içinden: "Bir de gâvur cigaracuğundan yakalum." diyerek bir hazır sigara aldı. Yanko Ağa, onun sigarasını çakmakla yaktı. Sonra sözlerinin sonunu getirdi:

"İki gözüm, Avrupa'da savaş nerdeyse patlamak üzere. Siyaset, çok karışık bir şey. Savaş patlar patlamaz, Yunanistan ister istemez İngilizlerin yanı başında yer alacağından, biz Rum-

lar da sözüm ona Yunanlı sayıldığımızdan, Almanların yanında yer alacak olan Osmanlı Devleti, İttihatçılar, Karadeniz'de Ruslara yol göstermeyelim diye bizi bu şehirlerden sürecekler. Bir kez Anadolu'nun içine sürüldük mü artık bizden hayır bekleme. Dediğimi anlıyor musun?"

"Helbet anlayrum. Bunlar olmayacak işler değil."

"İşte, ben de öteyi beriyi satıp savıp, toprakları da sizin gibi namuslu yurttaşlara kiraya bırakarak İstanbul'a varacağım. Bizi ancak orası paklar. Seni bugün birisiyle tanıştıracağım. Sen kiranı bundan sonra hep ona vereceksin."

"Verurum, işten değil o."

"İşte, o kirayla birlikte parasını azar azar ödeyeceğin bir şey daha bırakmak istiyorum sana. Sebzelerin pazarlık duruma geldiği şu sırada bu çok işinize yarayacak. Nedir, diye sormaya hazırlanıyorsun ama bunun adını da söyleyerek seni meraktan kurtaracağım: Bu at gibi iri yarı ak, genç bir Merzifon eşeğidir. Benim yetiştirmemdir."

Temel Çavuş, minnetle onun iki elini kavradı:

"Hay Allah senden razı olsun, dedi. Birkaç güne dek pazara sebze taşınacaktı. Neyle taşıyacağuz diye arpaci kumrusu gibi tüşünüp duraydık. Sen Hızır misun Yanko Efendi?"

"İşte, dostum, ne sayarsan say. Yalnız, bu gelecek savaş, bütün dünyayı kan, ateş içinde bırakacak. Bakalım, hangimiz bundan sağ çıkacağız? Hemen şimdi, giyin, birlikte şehre inelim. Eşeği sana teslim edeyim. Sen ona iyi bakarsın, hiç olmazsa gözüm arkada kalmaz."

Temel Çavuş, bir koşu eve gidip yeni zıpkasını, sakosunu çapulalarını giydi. Yeni fesini başına geçirerek geldi. Yanko Ağa'yla dikenli tellerin üst yanından geçen çiftlik yoluna çıkmaya hazırlanırken kendilerini sonsuz bir merakla seyreden ev halkına sevinç içinde gülerek şöyle dedi:

"Uşaklar, Allah razı olsun, bizum Yanko Efendi, zerzavatı taşımamız için bize koca bir eşek verecek. Şimdi oni almaya gideyrum."

Çiftlik yoluna çıkarak hızlı adımlarla şehre doğru yürümeye

başladılar.

Ev halkı bir iki saat sonra Temel Çavuş'un bir kır ata benzeyen kocaman bir eşeğin sırtında çiftlik yolundan tıkır tıkır geldiğini gördü. Hepsi tellere koştu. Temel Çavuş, sevinçten ağzı iki karış açık gülerek onlara bakıyor, çapulalarının topuklarını hayvanın karnına gömerek koşturuyordu.

Kulübeye vardığında çoluk çocuk Merzifon eşeğinin çevresini aldı. Çok güzel, besili bir hayvandı. Temel Çavuş, hayvanın yularını Ali'ye vererek:

"Haydi, indir takımlarını da biraz otlamaya pirak hayvani. Akşama doğru ilk sakız kabağı ürününü toplayıp yarın sabah bu uğurli hayvanla pazara götürelum."

Yarın ilk ürünün, durup dururken gelmiş güçlü ve güzel bir eşekle şehre götürüleceği muştusu ev halkını sevinçten deliye döndürdü.

Akşama doğru üç büyükler, kabak yataklarına girdi. Geniş yeşil yaprakların altında tombul, çırılçıplak bebekler gibi yüzlerce kabak yatıyordu. Toplayıcılar, sanki bu bebekleri uyandırmak istemiyormuş gibi yavaşça, ırgalamadan tutuyor, göbeklerini keser gibi, ellerindeki bıçaklarla keserek teveklerden ayırıyorlardı. İyi beslenmiş olan teveklerde pıtrak gibi kabak yavrusu, sayısız altın renkli çiçek vardı. En sonra Temel Çavuş:

"Çecuklar, dedi, iki sepetlik kabak döşürdük. Dağ gibi kumullandi. Yarinluk bize elverir. Bundan sonra şehre taşımakla bitiremeyeceğuz zerzevati. Rabbilâlemin en sonra bizi gördü. Yarin, öbürgün de Allah kısmet ederse iki küfe hıyar toplaruz."

Şakire'nin mavi gözleri mutlu ışıklarla yıkanıyordu:

"Kuru, kuru dedi, yarın eve bir okka tahan helvası alup geturmezsen seni kapidan içeri komam, alimallah!" diye kocasına gözdağı verdi.

Ertesi sabah güneş doğarken kabak dolu iki kocaman küfe eşeğin iki yanından asilmiş belini çökertmişti. Bütün ev halkı ordaydı. Babası, Musa'yı belinden yakaladığı gibi boş semerin üstüne oturttu. Musa kendini bir minarenin tepesine konmuş sandı. Utanmasa korkudan çığlık atacaktı. Onu indiren babası,

hayvanın kıçına bir şaplak indirerek yola sürdü. Ali'yle ikisi, her iki yanında koşarcasına gidiyordu. Hayvan iki ağır küfenin yükü altında bana mısın dememişti. Çiftlik yoluna çıkan yolcular, bir türkü gibi yeğnik ilerliyordu.

12

Tahar hanım, sert bir Kırım Tatarcası'yla kızlarına:

“Haydi, kızlar, dedi, biraz bahçıvanlara ketelim.”

Tenzile, ellerini çırptı:

“Ne güzel anneciğim. Boğulmuştum evin içinde. Biraz olsun hava alırız essahtan.”

Temel Çavuşların kulübesine giden yola dizildiklerinde sapsarı bir ikindi güneşi, yüzlerini sarartıyor, gölgelerini arkaya doğru uzatıyordu. Kulübenin önünde, gübreliğin kenarındaki yaşlı şeftali ağacının bir dalına tutunarak merakla kendilerine bakan Musa'yı gördüler. Musa, evden çıkmış, bahçeye yollanmak üzereyken onların geldiğini görerek durup beklemişti. Evde kimsecikler yoktu.

“Annenler yok mu evde güzel çocuk?” diye sordu. Musa, «güzel çocuk» sözünün kendisine söylenemeyeceğini düşünerek arkaya baktı.

“Sana diyorum, sana, güzel çocuk, annenler yok mu?”

“Bahçede hepsi.”

“Peki, size konuk geldik, bizi oraya götür.”

Tahar Hanım'ın büyük kızları Tenzile'yle Azime'den başka beş yaşındaki oğlu Şaban'la dört yaşındaki kızı Semiha da beraberdi. Gerek Şaban'ın gerekse Semiha'nın ayaklarında, biraz hırpalanmış da olsa şehirli çocukların giydiği ayakkabılardan vardı. Şaban kısa pantolon giyiyordu. Semiha etekleri dizlerinde cici bir entari giymişti.

Tahar Hanım'ın başında ak bir başörtü, sırtında uzun bir manto vardı. Tenzile'yle Azime, uzun etekli, temiz, ak birer entari giyiyor, bellerinde birer kara kemer taşıyorlardı.

Onların bu güzel giyimlerini bir bakışta kavrayan Musa, ken-

di yalınayaklarına bakarak çok utanmıştı. Bu yoksulluğunu görmesinler diye geride kalmak isterken Tahar Hanım:

"Haydi, oğlum, sen önümüze düş de bize yol göster" diye buyurunca ister istemez öne düştü.

Kulübenin arkasına kıvrılan patikada öne düşerek yürümeye başladı. Onun arkasından Şaban, Semiha, Azime, Tenzile, Tahar Hanım geliyordu.

Musa, incecik yol boyunca ilerlerken ayakçıklarını toprağa değil de ateşe basıyor gibiydi. Sanki bütün arkadan gelenler yalınayaklarının kirine bakıyorlardı. Yüzü utanmaktan pancar gibi olmuştu. En sonra, ayağına diken batmış gibi durdu; eğildi:

"Siz geçin, önden yürüyün" dedi. Arkadan gelenler bu düzeni yuttular ve onu geçip ilerlediler.

O, arkadan yoksulluğunu kimseye seyrettirmeden yürümeye başladı. Yol da kılavuzluk istemeyecek gibi belliydi. Temel Çavuş'la Ali'nin, Şakire'nin iki büklüm yeşillikler içinde uğraştıkları görülüyordu.

Gelenleri ilk kez Temel Çavuş gördü:

"Şakire, bizum bahçeye birileri geleyi."

Şakire, etekleri toplanmış patlıcanla dopdolu olarak doğrulup baktı:

"Ayol, Tahar Hanımgiller bunlar. Ben, hemen gidip eteklerimdekileri boşaltayum. Onları karşılayayum." diyerek seğirtti. Temel Çavuş'un kendisine yeni aldığı ayakkabılarını onlar gelmeden önce giyip karşılarına öyle çıkmak için yalın ayaklarıyla kan ter içinde koşuyordu. Eteğindeki patlıcanları, kulübeciğin önündeki meydana yığılan öbür patlıcanların üzerine dökerek çamurlu ayaklarını çabucak yıkadı. Yemenilerini giyerek bahçe yolunda ilerleyen konukları karşılamak üzere hızlı hızlı yürümeye koyuldu.

"Tahar Hanumcuğum, bize şeref verdunuz."

"O şeref bize ait Şakire Hanım."

Şakire, bu incelik karşısında keyfinden iki kat oldu. Tenzile'yle Azime'ye:

"Hoşgeldunuz, yavrularım" dedi.

"Hoş bulduk, Şakire Hanım Teyze."

"Çok yaşayasunuz."

Kulübeye vardıklarında, Şakire, onları kulübenin yanındaki ayrık otlarının yarattığı tertemiz yeşilliğe buyur etti:

"Altunuza serecek kilimimiz neyimiz yok, Tahar Hanumcuğum, kusurumuza bakma."

"Ne kusuru, ılâhî Şakireciğim, biz kıra geldiğimizi biliyoruz. Biraz hava alalım, dedik."

Genç kızlar, uzun etekleriyle dikkatle dizlerini örterek oturdular. Hepsinin yüzü, bol ürün verdiği görülen bahçelere karşıydı. Hemen önlerinden başlayan hıyar evleklerinde, görünüşü gönül ve iştah açıcı taptaze, serin hıyarlar yatıyordu. Altın renkli çiçekler, daha yüzlerce hıyarın doğuşunu muştuluyordu. Onlar, karşılarında diz çöken Şakire'yle konuşurken hem ağza ve karına seslenen bu güzellik üzerinde de bakışlarını gezdiriyor, bir yandan da Temel Çavuşla Ali'nin durmadan ürün devşirdiklerine bakıyorlardı.

Bu sırada, hiçbirinin dikkat etmediği bir olay geçmekteydi: Musa, hıyar evleklerini yoldan ayıran mısırların arkasına çekilmiş, Tenzile'nin apak güzelliğini seyrediyordu. Onu, gözleri çevresini görmeye başladığı günden beri gördüğü en güzel nesne olarak düşünüyordu. Onun karşısında duyduğu, yepyeni duygulardı. Ona baktıkça içinde bir yerler tatlı tatlı gıcıklanıyordu. Onun kar gibi ak yüzünün ortasında zeytin karası, yumuşak bakışlı iki çekik göz parlıyordu. Bu gözlerde, bu yüzde ne büyü vardı ki onu, çekiyordu? Yalınayaklarını, kılığının yoksulluğunu unutup gitmişti. Şimdi, koçana durmuş mısırların yanı başında birden bire yepyeni bir insan ya da varlık olarak boy veriyordu.

Bu sırada Temel Çavuşla Ali, eklerindeki selelerde getirdikleri patlıcanlarla, sakız kabaklarını usulca ötekilerin yanına döktüler. Temel Çavuş, konukların hepsine birden:

"Hoş geldiniz." dedi.

"Hoş bulduk, Temel Çavuş. Maşallah, sebzeleriniz çok güzel olmuş."

“Çok çalıştuk. Çok yorulduk. Allah da çok şükür, bizden esirgemedi.”

Ali, hiçbir şey demeden babasının yanında dikilmiş bakıyordu. Bir ara dikkat edince Tenzile'nin yer gibi kendisine baktığını gördü. Sırtındaki kirli ve yırtık iş giyneğinden utanarak büzüldü. Tenzile'nin kara kaytan gibi kaşını kaldırarak kendisine bakışı onu yüreklendirdi. Yerdeki patlıcanlarla kabakları kumullamaya çalışır gibi yaparak, annesiyle babasının arasından onu gözetlemeyi sürdürdü. Ali, kaçamak bakışlarla Tenzile'nin yüzünde öyle umutlandırıcı rüzgârlar yakaladı ki yüreğinin saçaklı tütün gibi kıyım tahtası üzerinde kıyım kıyım kıyıldığını duydu. Yine de çok tatlı bir şeydi bu. “Herhalde sevdaluk dedukleri bu olsa gerek.” diye bir kez daha düşündü. Temel Çavuş, Şakire'ye:

“Yahu, dedi, konuklara biraz taze hıyar topla da versene. Ağızlarını tatlandıracak çayımız, kahvemiz yok. Çoban armağanı çam sakızı.”

Şakire, hemen elini uzatarak bir yığın hıyar kopardı, konukların önüne döktü. Bıçağını da verdi Konuklar soyarak yemeğe başlarken Temel Çavuş’la Ali, yine selelerini doldurmaya gittiler.

Musa, bu sırada, konuklarının karşısında diz üstü oturan annesinin arkasına sığınmış, üstünün başının eskiliğini, yalınayaklığını saklayarak salt yeşil gözlerle süslü pespembe yüzünü gösterebilmenin mutluluğu içinde, Tenzile'nin bakmaya kıyamadığı yüzünü doyasıya seyrediyordu. Onun küçücük ağzıyla ısırdığı hıyara, ak inci dizisine benzeyen dişlerine imrenerek bakıyordu.

Tahargiller epeyce oturmuşlardı ki Tenzile annesine yukarıdaki piyasa yolunda biraz gezinmelerini önerdi: Tahar Hanım:

“Peki, gezelim kızım, dedi, çiftlik yolu geceleyin gâvurlarındır, gündüzün de hiç olmazsa bizim olsun.”

Kalkıyorlardı ki Şakire:

“Tahar Hanumcuğum, dedi, buraya dek yorulmuşken size biraz da zerzevat vereyum. Elunuz boş dönmeyun.” Hemen,

patlıcanların, kabakların, domateslerin iyilerinden bir yığın ayırdı:

"İsterseniz, çiftlik yolunda gezip döndükten sonra yine buraya gelur, alır gidersunuz."

"Evet, eline sağlık, öyle yapalım artık."

Onlar, havuzun başındaki dikenli tellerin aralığından yola geçtiği sırada Ali de küreği alarak bahçelere akşam suyunu vermek üzere havuza doğru uzaklaştı. Temel Çavuş, fakfon tabakasını açmış, mis kokulu Samsun tütününden bir sigara sararken:

"Şakire, dedi, bu kadının yüzünü nedense hiç beğenmeyrurn ben. Kızları, hoş, tatlı şeyler ama nenelerinin gözleri fıldır fıldır döneyi."

"Sen nenelerine bakma, kuru, büyük kızı Tenzile'yi nasil bulaysun? Çok güzel değil mi? Bizum Ali'ye yakışmaz mi? Ali'me baygın baygın bir de bakışı vardı, bayağı umutlandum."

"Sen umutlana gör, Tahar Hanım dedukleri, senden biraz zerzevat koparmaya geldi. O da benum zerzevatuma baygın baygın bakaydı."

"Canum, pirak hep öyle kötü kötü kuruntuları, yeryüzünde her insan bir yeşilluğe doğru gider."

Temel Çavuşla Şakire, böyle konuşup dururken çiftlik yolundan çığlıklar işittiler. Hemen oraya doğru seğirttiler. Ali, elindeki kürekle su yollarını onarıp dururken, Tahar Hanım kafilesinin çığlıklar atarak çil yavrusu gibi dağıldığını, bunun nedeninin de azgın bir manda olduğunu görünce tellerden dışarı fırladı. Evliya Tepe'nin arkasındaki otlaklardan dönen bir sürü mandadan biri, belki bir şeyden ürkerek, belki de kudurarak hem arkadaşlarını boynuzlanmış, hem de şehre doğru koşarken önüne gelene saldırmaya başlamıştı. Ali, elindeki kürekle yola fırlayınca manda yere yuvarlanmış olan çocukları bırakarak ona saldırdı. Ali, küreği bir iki kez onun alnının ortasına indirince hayvan sersemledi ve duraladı. Şiddetle pufluyor, kafasını sağa sola sallıyordu. Ali'nin mandayı durdurduğu birkaç saniye içinde Tenzile, başta olmak üzere bütün Tahar Hanım kafilesi, Ali'nin arkasında yer almış, ne olacağını bekliyordu. Ali,

mandaya son bir kürek vuruşu daha indirdi, hayvan sersemledi. Pabucun pahalı olduğunu anlamış olacak ki sola saparak çiftlik yolundan yine doludizgin şehre doğru koşmaya başladı. Hayvan, yandan geçip kafilenin arkasına geçince Ali hızla döndü. Hemen arkasına sinmiş olan Tenzile'yle kucak kucağa geldi. Tenzile, yarı baygın onun kollarına düştü. Tahar Hanımla Azime de dizlerinin bağı çözülerek yolun ortasına çöküvermişti.

Ali, ince, yumuşak, sıcacık kollarını kendisine dolayan Tenzile'nin sıcak soluklarını da yüzünde duyunca kendinden geçer gibi oldu. Kendisiyle kız arasında dikilip duran küreği fırlatıp attı. Tenzile'yi dikenli tellere doğru yürütürken Tahar Hanıma:

“Aman hanum teyze, diye bağırdı, asıl manda sürüsü arkadan geleyi. Çabuk bu yana koşun.”

Gerçekten de sürü, yay gibi kıvrık boynuzlarıyla birkaç adım ötelerindeydi. Ali, Tenzile'yi tellerin kıyısına bırakarak hemen Şaban’la Semiha'yı birer kolundan yakalayıp hendeğe attı. Ürkmüş mandanın ne kerte korkulu olduğunu biliyordu, Yirmi otuz mandalık sürü önlerinden geçip giderken Ali çobanlara seslendi:

“Ula, sizin kömüşlerden biri kudurmuşti. Az daha şu çoluk çocuğu çiğneydi.”

Çobanlardan biri:

“Kuduz değildi o, büvelek tutmuştu.” diye umursamayarak bağırdı ve uzaklaştı

Tellerin iç yanında Musa, Tenzile'nin kar gibi ak yüzünü sonsuz bir sevinçle seyrederken demin yol üzerinde abisinin onu kolları arasına alışını düşünerek imreniyordu.

Hep birlikte kulübeye vardıklarında biraz oturup heyecanlarını dindirdiler. Ali'nin yiğitliğinden söz ettiler. Sonra, Temel Çavuş, Ali'ye:

“Oğlum, dedi, Tahar Hanum Teyzene hediye ettuğumuz şu zerzevatı bir seleye koy da onlarla birlikte evlerine götür. Onlar taşıyamazlar bunu.”

Biraz sonra, ağırca seleyi omuzlayarak konukların yanı sıra

şehre yollanan Ali, kendini yeryüzünün en mutlu insanı sayıyordu.

13

Bir akşam, Temel Çavuş'la Ali, kahveden kurşun gibi ağır, fırtına bulutu gibi sarkmış, kararmış, somurtkan bir yüzle eve döndüler. Şakire, dut yemiş bülbül gibi susan kocasına:

"Nen var kuru? Beyuk bir kötülük olmayınca senin yüzün böyle kararmaz." diye sordu.

Temel Çavuş, tabakasından düşünen ellerle bir sigara sararak yaktı:

"Şakire, dedi, bizler hayvan gibi yaşayruz. Avrupa'da yedi düvel birbirine savaş açmiş. Biz sanayruz ki salt onlar boğuşacak, biz de ha burada domates, patlıcan, bamya yetiştireceğuz. Elin piçi pirakırsa yaparsun bu işleri. Ama pirakmaz. İlle senin burnunu da o pisliğe sokacak, Balkan savaşında bütün Rumeli'yi elumuzden aldılar. Şimdi de geri kalan topraklarımuzi alacaklar. Bizum İstanbul'daki ittihatçılar da onlara çanak tutayi. Bütün bunları pırak bir yana. Hükümet bütün eski yeni ihtiyatları toplamaya başlamış. Kırk yaşına dek herkesi toplayıp dördüncü orduya, yine Rus'un karşısına süreyiler. Yedi yıl Yemen'de yaptuğum askerluğu sayan yok. Bu herif çok yoruldi, biraz da çecuklarinin başında bulunsun diyen yok. Boğun yarın bizum kapiya da jandarmalar dayanacak."

"Aman, kuru doğru mi soyleysun?"

"Şimdi, şakanun sırasi mi, Şakire? İngilizlerle Alamanlar kapışmış. Bizum Enver Paşa da Alamanlardan yana savaşa girmemuzi isteyimiş. Ha bu bok yiyenun uşakları, bizi zorla ateşe sürüp eldurecekler. Ben, askerden kaçacağum, Şakire!"

"Nasil kaçarsun? Kurşuna dizerler seni."

"Şakire, ben cephede geberip gidersem hepinuz sinek gibi açluktan kırılırsunuz. Ali'yi piraksalar, askere almasalar ben seve seve giderum. Ama benum arkamdan oni da alırlar. Siz, çeluk çocuk kimsesiz perişan olursunuz. Artık, tüşünemeyrum.

Aklum durayi."

Saatlerce böyle konuştular. Pencerenin içinde yanan gaz lâmbası, onların yüzlerindeki üzgün anlamı daha çok dramlaştırıyordu. Felâket önsezisi, acı bir yanık kokusu gibi evin içini doldurmuştu. Arkasındaki yastıklara dayanarak saatlerce süren ağır konuşmaları dinleyen büyükanne Asiye, en sonra, oğluna:

"Temel, sen gene gidersen ne eder sonra bunca uşak?" diye sordu.

"Nene, biz de saatlardur ha bu belâlı işi konuşayruz ya."

"Yedi yıl askerluk ettuğunu söylesen seni pirakmazlar mi?"

"Kim kime dumduma, nene! Bakalum, bomba bugünlerde patlar. Bizi araya araya helbet gelip burda bulacaklar."

Bu ufacık konuşmayı bile büyük çabayla yapan büyükanne:

"Temel, uşağum, dedi, kendimi biraz halsiz bulayrum. Beni kulübeme götürün da yatayum."

Hemen üç büyükler, yardımlaşa onu Musa'yla yattığı kulübeciğe götürüp yatağına yatırdılar. Kardeşlerine sokularak kuru tahtanın üzerinde uyuklamış olan Musa'yı da kaldırıp onun yanına yatırdılar. Musa, gece yarısı, babaannesinin kuru kollarıyla sımsıkı kendisine sarıldığını duydu. Büyük annesinin kimi hırıltılar çıkardığını duyduysa da çok uykusu olduğundan onun kolları arasında uykusunu rahatça bütünledi.

Sabahleyin, gün ağarıp da kalkıp gitmek için davrandığında babaannesinin kollarının soğuk çemberinden kurtulamadı. Baktı, kadıncağızın gözleri ardına dek açık tavana dikilmişti.

"Büyüknene, kalkacağum!" diye dürtüp uyandırmak istediyse de kadıncağızda hiçbir kımıltı görülmedi. Henüz ölümün ne olduğunu bilmediğinden bundan hiç bir şey anlamadı. Ancak, ortada doğal olmayan bir olay da olduğunu sezerek:

"Nene! Nene!" diye avazı çıktığınca bağırdı. Yataktan kalkmış olan ev halkı, koşuşarak kulübeciğe doldu. Temel Çavuş, Musa'yı zorla annesinin kaskatı kesilmiş kollan arasından aldı.

"Bir şey yok, uşağum, korkma, dedi. Büyüknenen bayılmış.

Birazdan ayılır."

Çocuk, çiş için dışarı çıkınca Şakire:

"Allahtan ki çocuk ölümün ne olduğunu bilmeyi, yoksa korkudan elurdi." dedi.

Çileli, hasta «büyüknene» oğlunun bir kez daha askere alınacağını, belki arkasından Ali'nin de gideceğini işitince yüreğine inmişti. Çünkü bunun da arkasından ne korkunç felâketlerin ve yoksullukların sökün edeceğini biliyordu. Kadıncağızın ölüsü kuşluk vakti teneşire yatırılıp yıkanmış, kefenlenmiş, öğleye doğru da birkaç yüz adım ötedeki mezarlığın sivri dişleri arasına bırakılmıştı. «Seferberlik», Temel Çavuş'un evinden ilk kurbanını işte böylece aldı götürdü.

Evde ağlayıp sızlayan olmadı. Şundan ki herkes onun ölümünü bekliyor gibiydi. Yalnız, Temel Çavuş, öğleyin hiçbir şey yemeyerek, sigara üstüne sigara içerek Ali'yi alıp tarlaya gitti. Annesini öldüren haber onu da yarı kötürüm etmiş gibiydi. Ağzı acılık içindeydi. Her içtiği sigara buna biraz daha acılık katıyordu. Bahçeye varınca sırtını tahta duvara verip çöktü. Ali'ye;

"Oğlum, dedi. Zalum günler yine gelip çattı. Belki birkaç gün sonra bunca nüfusun bakımını sen yükleneceksun. Benum kırmayı da sana pirakacağum. Yalağuz yarın sabah pazara gittiğumuzde, sana bir lüver alacağum. Lüversiz erkek olmaz. Bunu ancak ölümle göz göze gelduğun zaman kullanacaksun. Sen erkeksun. Silahun da erkek olmalidur. Haksız hiçbir şeye, günahsız bir ağaca, bir lahanaya bile ateş etmeyeceksun. Hele benum çifteyi daha çok namuslu işlerde kullanacaksun. Etini yemeyeceğun hayvanlara, yavrulara, yararlı hayvanlara, canuna kasdetmeyen insanlara, bu kırmayla ateş edersen yarin ahirette iki elum yakanda kalsun. Nenenun, beş kardeşinun rızklarıni kumara, içkiye verirsen yine iki elum yakanda kalacaktır. Bunlar kulağunda küpe olsun. Savaş uzarsa belki seni de bir iki yıl sonra askere alıp cepheye sürerler. İşte o zaman bizum aile için felâket çani çalmış demektur. Bahçeleri nenenun elinden alıp çoluk çocuğu oturduğunuz kulübeden de dışarı atarlar. O zaman,

cecuklar sinek gibi kırılır giderler. Onlara acıyan bir tek kişi çıkmaz. Ya senun ya da benum askerden kaçmamuz gerek. Boğun zenginler bedel verip canlarını satın alayi, cepheye sürülmekten, elumden kurtulmanın çaresini bulayi. Bizum, canimuzi kurtarmak için devlete verecek meteliğumuz yok."

Temel Çavuş'la Ali, bahçede böyle dertleşirken Şakire de çocuklarla evde oturmuş, kaynanasının üstü tavus kuşu resimli, parlak kabara çivileriyle çakılmış tenekelerle kaplı ceviz sandığını açıp içindekileri bir an önce görmek hırsıyla yanıp tutuşuyordu. Çocukları birer yana savarak kaynanasının koynundan çıkan anahtarla elleri titreyerek sandığı açtı. Yanında yalnız, Musa dikilmiş duruyor, büyük bir ilgiyle annesinin yaptığı işe bakıyordu. Sandığın üst yanında evlerdeki el tezgâhlarında dokunmuş uzun keten donlar, gömlekler, yatak ve yorgan çarşafları vardı. Bunları çıkarıp odanın ortasına yayan Şakire, sıtmalı, kuru parmaklarıyla sandığın diplerini karıştırıyordu. Bir çift sedefli nalın, iki kalıp sabun, hamam kesesi, birkaç türlü yatık kumaş, bir alaca çarşaf ve bir sürü ıvır zıvırdan sonra dipte bir yerde bir küçük kese dolusu gümüş para buldu. Bunların arasında iki üç tane de altın parlıyordu. Keseyi yine çabucak bağlayarak, memelerinin arasından boynuna attı.

Bu sırada dışarıda ayak sesleri işitildi. Şakire, ortaya yaydığı öteberiyi toplamaya vakit bulamadan Tahar Hanım'ın geniş omuzlu, iri yarı gövdesi kapının çerçevesini doldurdu. Fıldır fıldır dönüp duran küçük ve kurnaz gözleriyle ortadaki eşyaya toptan şöyle bir göz attıktan sonra Şakire'nin yanına yaklaşırken:

"Başın sağ olsuna geldim Şakire Hanım, dedi. Kadıncağız birden bire gitti. Allah rahmet eylesin ama yatalak bir kadın hem kendisine hem de size dertti. Hiç olmazsa iki yan da kurtuldu."

Gitti, Şakire'nin yanı başına, kuru tahtaların üzerine bağdaş kurdu. Keten çarşafları, parmaklarının ucuyla yokladı:

"Güzel, sağlam çarşaflar ama, sen bunları kullanamazsın. Ölüler, arkalarında kalan sağlar gibi düşünmezler. Eski görenektir, ölülerin bıraktığı en güzel eşyanın bir bölüğünü olsun en yakın komşuya hediye etmek gerektir. Hediye edilmezse ne mi

olur diyeceksin? Korkunç bir şeyler olur, Şakireciğim, korkunç bir şeyler olur."

"Ne olur, Tahar Hanumcuğum?"

"Ölüler, eşyalarından bir bölüğü komşulara hediye edilmezse hortlayarak gelip evdekileri boğarlar."

"Ama benum kaynanam iyi bir kadındi. Günahkâr da değildi. O, hortlamaz. O, benum kocamun nenesiyse hortlamaz. Allah rahmet eylesun iyi kadındi benum kaynanam."

Şakire, bunları söylerken gözlerinin mavisi soluyor, göz bebekleri büyüyordu.

"Kaynanamın hortlamaması için ben neler vermeliyum, kimlere vermeliyum?"

"Meselâ, şu yatak yorgan çarşafları, onun ruhunu sevindirebilir. En yakın komşuna, meselâ bana verebilirsin. Zaten mahallede bizden başka tanışınız da yok. Ama, bana verin de diyemem. Bu çok ayıp olur."

"Yok yok, vermek gerekirse ancak sağa veruruz. Yalağuz, bizum Temel'le bir konuşayum. Sonra, kızmasun bağa."

"Yalnız, dediğimi kulak arkasına atma, Şakireciğim. Eğer bu dediğimi yapmayacak olursan iki üç gün içinde kaynanan mezarını yarıp çıkar, gelip camları tırmalar, köpek gibi ulur, seni eşyayı hediye etmen için uyarır. Eğer bu sefer de vermeyecek olursan kapıyı, pencereyi kırıp içeri girer, ilkin seni sonra da çoluk çocuğu uzun tırnaklarıyla boğup öldürür."

Bütün bunları büyük bir korku ile dinleyen Musa, içinden; "Beyuknenem beni boğmaz, o beni çok severdi." diye söylendi. Ancak, Şakire, büyük bir korkuya kapılmıştı. Bu sırada Tahar Hanım'la Musa yanında olmasa bu evin içinde yalnız başına kalamazdı, o kerte korkuya kapılmıştı.

Tahar hanım, biraz sonra çekilip gitti. Şakire ile Musa, bir süre büyümüş gözlerle birbirine baktılar. Musa: "Nene, beyuknenem essahtan hortlayıp da bizi boğmaya gelur mi?" diye sordu,

"Yok, uşağum, Tahar Hanım Teyzen şaka etti. İyi insanlar eldukten sonra hortlamazlar. Hortlayanlar hep kötü ruhli kişilerdur. Senun beyuknenen iyi kadındi."

Şakire, oğluna söylediği bu güzel sözlere kendisi de inanmak istiyorsa da olmuyordu. Tahar Hanım'ın dedikleri, onun içini kapkara etmişti. Hemen, ortaya döktüğü bütün nesneleri yine üstünkörü sandığa tıkarak kilitledi. Oğluna:

"Haydi, Musa, bahçeye gidelum." dedi. Eşikten ayağını dışarı atarken kaynanasının, eteklerine yapışıp kendisini evin alaca karanlığına çekeceğini sanıyordu. Kendini güneşli havaya atınca içinin karanlığı bir anda boşalır gibi oldu. Ayağındaki yemenilerle koşarcasına gidiyor, Musa da arkasından koşuyordu. Bahçeye vardıklarında kocasıyla oğlunun domates toplamakta olduklarını gördü. O da onlara, yardıma koştu. Tatlı akşam güneşi, kan, can dolu iri iri altın renkli domatesler, Tahar Hanım'ın onun ruhuna püskürttüğü iğrenç karanlığı sildi süpürdü.

Zerzevat toplamayı bitirip de kulübenin yanında bağdaş kurduklarında Şakire, çocuklara işittirmeden kocasının kulağına şöyle fısıldadı:

"Kuru, nenen iyi kadındi. Şimdi mezarında rahat rahat yatayi. Bugün sandığını açtum. Birkaç kuruş parayla öteberi pirakmiş. Nedelim? Bunlari biz mi kullanalum, yoksa komşulara mi verelum?"

"Helbet biz kullanacağuz, neden komşulara verelum?"

"Bilmem, boğun ben sandığı açtuğumda Tahar Hanum çıkageldi. Eşyanın en iyilerini en yakın komşumuza vermezsek nenenin hortlayıp geleceğini, birçoğumuzu boğacağını söyledi."

Temel Çavuş, bunları durgunca dinledikten sonra dişlerini sıkarak öfkesini belli ettikten sonra yere tükürdü. Sonra, şöyle dedi:

"Bu kari, ilk gördüğüm günden beri hoşuma gitmeyi. Bu kari orospunun, hırsızın, dolandırıcının biridur. Seni saf bir köylü parçası görmüş, nenemun çarşaflarına konmak isteyi. Benum nenem hortlamaz deyrum sağa. Hem hortlağı kim görmüş ki şimdiye dek? Millet, hep birbirini korkutmak için uyduray bunlari. Sakın o orospuya çarşaf marşaf vereyum deme. Sonra külahları değişiruz seninle. Hükümet canumuzi almak için bizi cephelerdeki salhanelere sürmeye hazırlanırken halkın açıkgözleri de bizi soy-

maya yelteneyi. Tüh! Hepsinun Allah belâsini versun."

Ağız dolusu tükürdü.

14

Temel Çavuş'la Ali, pazardan döndüklerinde biraz dinlenerek hemen Musa'yı da yanlarına alıp havuzun başına gittiler. Ali, babasının bugün kendisine aldığı küçük tabancayla ilk kez ateş edecekti.

Hep birlikte havuzun kıyısındaki tümseğin yamacına oturdular. Ali, tabancayı kılıfından çıkardı. Babasının, avucunda tuttuğu kurşunlardan beş tanesini tabancaya sürdü. Sonra onu, gösterdiği yakın bir ereğe ateş etti. Musa, ateş edilirken iki eliyle kulaklarını tıkamıştı. Temel Çavuş:

"Uşağum, dedi, kulağuni kapama. Bunlar bir zarar etmez sağa. Şimdi sen de atacaksun. Sen, erkeksun, silâh sesinden korkmazsun."

Ali, iki el daha ateş etti. Sonra, babası tabancayı ondan alarak Musa'nın eline tutuşturdu. Musa, ilk kez tabanca kullanacaktı. Korktu. Babası, tabancayı kendisi tutarak tetiği Musa'ya çektirdi. Mermi, Nemlioğlu Çiftliği'nin parmaklıklarına doğru uçtu gitti. Musa, ikinci ve üçüncü mermiyi daha yüreklice attı. Ancak, üçüncü atış, gövdesini iyice sarstı.

Temel Çavuş, Ali'ye:

"Lüver iyi atayi, dedi, güle güle kullan. Deduğum gibi, bu lüverle salt ölümün gözüne atacaksun. Bir de eğlenmek için boşa atabilirsun. Bunlardan başka bir nesneye atacak olursan yarın ahirette iki elum yakandadur, bunu bilesun."

Sözünü bitirirken Ali'nin sırtına bir de şaplak indirdi. Sonra, onun eline bir gümüş mecidiye sıkıştırarak;

"Koş, dedi, fırından iki okka has ekmekle yarım okka tahan helvası al. Çecuklarun karni boğun bayram etsun."

Ali, tabancasını kılıfına yerleştirerek şehre doğru seğirtti.

Biraz sonra bahçe kulübesinin önünde bağdaş kurarak tahin helvasıyla sıcak has ekmeği iştahla atıştıran çoluk çocuk, cad-

deden gelen boru sesleriyle yerinden fırladı. Aşağıdaki gür mısır tarlasını kendi bahçelerinden ayıran gümüş renkli yeni dikenli tellere yaslanarak caddeye merakla göz attılar. Başlarında atlı subaylarla bir sıra borazanın gırtlaklarının bütün gücüyle borularını öttürerek geçtiğini gördüler. Temel Çavuş, fesini yana yıkarak kumral başını kaşıdı:

"Eyvah, dedi, seferberluk başladı. Boğun yarın beni de alırlar. Artık, her şey gün gibi aşikâr. Yine yedi düvel birbirine girecek. Bu kıyamette artık kim öle kim kala."

Yediği tahin helvası şimdi ona zakkum gibi acı geliyordu. Askerliğin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Yemen Çölleri'ne gömülen yüzlerce, binlerce hemşerisinin, arkadaşının ak kemikleri belki hâlâ o yakıcı, kavurucu güneş altında ağarıp, duruyordu.

"Bu milletlerin akli mi vok ki ikide birde böyle ateşle, ölümle oynayilar?" diye söylendi.

Askerler geçti, boru sesleri Çarşamba yolunun ötelerinde sönerek en sonra işitilmez oldu.

Herkes, sonra yine oturup ekmeğini yemeye başladı. Kulübenin biraz aşağısından, boy atmış karpuzlar, sazlar, yaban naneleri, nergisler arasından yakınmaya benzer yanık ince bir ses geliyordu. En sonra bu, çoluk çocuğun ilgisini uyandırdı. Şakire:

"Nedir şu garip ses, deminden beri vızlayi?" diye sordu. Hepsi bunun üzerine suyolunun gür yeşilliğine gözlerini dikti. Ses, oradan geliyordu. Temel Çavuş:

"Ne olacak, herhalde bir yılan bir su kurbağasını yutayi." dedi.

Yılan denince hemen hepsinin tüyleri ürperdi. Ali, elindeki kürekle ayağa fırladı:

"Durun hele, şu namussuzun hakkından geleyum!"

Çocuklar da onun ardından gittiler. Uzun süre yılanla kurbanını aradıkları halde bulamadılar. Ancak, bu sırada kurbağanın iniltisi kesilmişti. Temel Çavuş:

"Ya yılan papucun pahalı olduğunu anlayarak kurbağayı pirakti, ya da aldı götürdü." diyerek milletin uyanan ilgisini ya-

tıştırdı. Ali, küreği bırakarak babasının yanı başına oturmaya hazırlanırken aşağıdaki caddede ilginç nesneler gördü: Birkaç yüz metre uzunluğunda, alaca bulaca giynekleriyle çoluk çocuklu bir insan dizisi şehre doğru ağır ağır ilerliyordu. Çoğunun kadın, çocuk, yaşlı erkekler olduğu görülüyordu. İkişer kişilik sırayla ilerleyen kafilenin yanlarında da süngülü jandarmalar yürüyordu. Bütün aile, mısır tarlasının dikenli tellerine yaslanarak bu garip kafileye bakmaya başladı. Küçük çocuklar iyi görebilmek için kazıkların yanından tellere tırmandılar.

Şakire, Temel Çavuş'a:

"Kurban olayım kuru, bu neyin nesidur? Bu çoluk çecuğu nereye götüreyiler?" diye sordu.

"Bunlar, Hıristiyanlar, Şakire. Rumlar, Ermeniler. Yanko Ağa'nın deduğu çıktı. Şimdi, bizumkiler Urus'la harbedeceğinden casusluk etmesunler diye bu zavallilari memleketin içlerine doğri sürecekler. Allah, yardımcılari olsun. Onlar da bir Allahın kulları, onlar da ana baba kuzilari. İyi ki bizum Yanko Ağa vaktinde haber alarak İstanbul'a sıvıştı."

Çok uzaklardan, güneş altında geldiği anlaşılan güdümlü kafile, daha çok yoksul bir halka benziyordu.

Temel Çavuş, çabucak tabakasından bir sigara sararak kehribar rengi almış parmaklarının arasına sıkıştırdı. Sonra bundan derin bir soluk çekti. Gözlerinden yaş gelinceye dek öksürdü. Göğsü, yırtık bir körük gibi hırıldamaya, incecik sesler çıkarmaya başladi. Biraz sonra durgunlaşınca canı sıkkın olarak şöyle konuştu:

"Allah hepimizun yardımcısı olsun, uşaklar. Bu gâvurcukların sürgünü onlar gibi bizum da canumuzi yakacak. Onlar gidince İttihatçı pokyedibaşilari gelup bu topraklara el koyacak. Bir yağmadır gidecek. Bizi de, aradan çok geçmez, bu güzel bahçelerden atarlar. Artık, Yanko Ağa da, onun vekili de bu bahçelere sahip olmaktan çıkayi. Boğun yarın, yeni bahçe sahipleri kapiya dayanur. Allah vere de bu iş biraz daha geç olsa. Ben, burda olmazsam yalvarıp yakarirsunuz, bobamuz askerdur, vetani kurtarmaya gitti dersunuz. Belki size bir acıyan çı-

kar. Ama hiç sanmam. Bütün geride kalanlar cephedekilerin mallarini yağmalarlar. Cepheden kaçmanun yolini bulan hem canini kurtarır, hem de haram mal mülk edinerek zengin olur. Hükümet bedel alayi. Benum da hazırda üç beş kuruşum olaydı ben de bedel verip hem askerden, hem de ölümden kurtuldum. Yalağuz ben elmemekle kalmam, sizin de caninuzi kurtarırdum. Şimdi, halimuz, iki uci pokli bir deynek; çıkabilirsen çık işin içinden!"

Temel Çavuş'un bu karamsar konuşması, küçük çocuklar da içinde olarak, bütün dinleyenlerin içini karartmıştı. Ne var ki sözlerin anlamını en derinden anlayan yalnız Şakire'ydi

Çoluk çocuk, hem yolda bir dramın kahramanları olduğu anlaşılan sürgün dizisine bakıyor, hem de bunları dinliyorlardı. Birden bire Musa'nın:

"Uy, nenem, yandum" diye bağırışını işittiler. Kaşla göz arasında çocuğun sağ kasığından dikenli tellere takıldığını gördüler. Temel Çavuş'la Şakire, seğirterek onu tellerden kurtardılar. Telin dikenleri oğlanın kasığına derince gömülmüş, orasını baştanbaşa yırtmıştı. Bolca kan akıyordu. Çocuğun donunu çıkararak oraya tütün yapıştırdılar. Biraz sonra kan durduysa da Musa yaşadıkça bu kan, yorgun, bitkin sürgünlerin ayaklarını sürüyerek toz kaldırdığı yol boyunca akıp duracaktı.

Ali, ikindi üstü toplanacak patlıcan, domates, biber ve bamyaları gözden geçirirken bahçelerin arasından iki silâhlı jandarmanın yukarı doğru çıktığını gördü. Babasının daha önce dediklerini düşünerek kulübeye doğru koşmaya başladı. Jandarmalar, mutlaka, babasını askere çağırmaya geliyordu.

"Boba, bekleduğun jandarmalar geleyi!"

"Deme, ulan?"

"Vallaha da billahada seni almaya geleyiler."

Temel Çavuş, kulübenin arkasından dikkatle bakınca jandarmaların oraya geldiğini hemen anladı:

"Verin bağa sakomu, şu mısır tarlasina saklanacağum. Onlara deduğum üzere cevap verirsunuz." Hemen Şakire'nin çividen alıp getirdiği ceketini giymeyi bile düşünmeden dikenli tel

lerin arasından boylu poslu mısırların arasına daldı:

"Şu gözüni sevduğum lâzut tarlası da olmasaydi, jandarmanın karşisinda tabak gibi meydanda kalacaktum." diye söylenerek gözden uzaklaştı.

Jandarmalar, birkaç dakika sonra ordaydı. İçlerinden biri:

"Temel Çavuş'un evi burası mı?" diye sordu.

"Burasi. Bir şey mi isteysinuz?"

Ali'nin bu karşı sorusuna jandarma öfkelenir gibi oldu:

"Anlamazlıktan gelmeyin. Temel Çavuş, askerlik şubesine başvurmamış. Şimdi, nerdeyse asker kaçağı olarak aranmaya başlanacak. Seferberliğin kanunları çok şiddetli. Asker kaçakları yakalandıkları gibi divanı harbe verilip kurşuna dizilecek: Söyleyin Temel Çavuş'a yarın zabaanan askerlik şubesine başvursun."

Jandarma erinin biraz tatlı konuşmasından yüreklenen Şakire:

"Candarma kardaşım, dedi, Temel Çavuş, benum kocamdur. Yemen'de yedi yıl askerluk etti. Ölümlerden kurtuldi. Yedi yıl ha bu gözlerum kanli yaşlarla dolup taşarak oni bekledum. Artuk kendisini hiç askere almazlar sanaydi. Biz de öyle umaydık Seferberluk ilân edilince kocam kalkıp Trabzon'a gitti. Kendisinin yedi yıl askerluk ettiğuni anlatarak askerden kurtulmaya çalışacak. Pulathane'den dönünce sizin gelduğunuzi ona anlatarak askerluk şubesine yollarım. Benum kocam vetanini seven adamdur, firarluktan hoşlanmaz."

"Ana, sözüne inanmak isleriz ama, muhtardan sorduk. Temel Çavuş'un burda saklandığını söyledi. Yarın zabaanan şube reisi onu dairesinde bekleyecek. Haydi, şimdilik kalın sağlıcakla."

Jandarmalar çekilip gittikten sonra Temel Çavuş mısır tarlasından çıkarak geldi. Sinirden bıyıklarını çekiştiriyor, jandarmaları atlattığından dolayı da zorla gülümsemeye çalışıyordu:

"Gideceğum, gitmesine gideceğum askere de şu işlerimuzi biraz yoline koyduktan sonra gideceğum. Hiç olmazsa şu yaz ürünlerini bir pazarlayalım da ondan sonra gelup alsunlar beni. Ama ben bu firarluğa dayanamayrum. İşleri bir düzene koyup size teslim ettikten sonra şubeye başvuracağum. Firarluk insani

küçülteyi. Firarluk bize göre değil. Ben, Yemen'de iyi bir asker olarak yetişmişum. Burda kaçamam. Yaradan'a sığınıp cepheye gideceğum."

Temel Çavuş, Şakire ve Ali'yle ertesi gün pazara gidecek sebzeyi devşirip kulübenin önüne yığdıktan sonra akşam karanlığı basarken eve yollandı. Çoluk çocuk ince yol boyunca tek sıra olarak arkasına dizildi.

Eve varınca karısından bir kepçe turşu suyu isteyip içti. İçi yanıyordu. Sofraya oturduklarında yemek yerine sigara içti. Sonra, karanlık basarken Ali'ye:

"Haydi kahveye gidelum, dedi, bakalum yeni ne gibi siyaset haberleri var. Nerelerde harbediliyi anlayalum."

Şakire'ye;

"Şakire, biz geç gelursek meraklanma, dedi."

Baba oğul, tabancalarını yanlarına alarak şehre inmeye başladılar. Temel Çavuş, gözleriyle çevreyi dikkatlice yoklayarak yürüyor, her gölgeyi jandarma sanarak ürperiyordu. Tahar Hanımların evinin önünden geçerken Ali ister istemez başını çevirip baktı. Ak keten perdeler üzerinde erkek ve kadın başları çiziliyordu. Bu başlardan hangisinin Tenzile olduğunu anlamaya vakit bulmadan ilerlediler. Soldaki açık pencerelerin önünde genç polis başları görülen karakola kuşkulu bakışlar fırlatarak ilerlediler. Bakkal Osman Efendi'nin dükkânının yanı başındaki kahveden içeri girdiklerinde, her akşam orda görmeye alıştıkları birçok genç adamın bulunmayışına hiç de şaşmadılar. Hepsinin de şimdi asker giyneği giymiş olarak kışlada bulunduğu belliydi, masaların çevresinde üçer beşer kişi baş başa vermiş fısıldaşarak cephelerdeki savaş haberlerinden konuşuyor, kimisi gazete okuyarak ötekilere dinletiyordu. Hepsi heyecan içinde, hepsi somurtkandı.

Temel Çavuş'la Ali kahveye gittikten sonra, Şakire çoluk çocuğun yırtığını, söküğünü dikmek üzere kuru tahtaların üzerinde bağdaş kurup oturdu. Musa'dan başka bütün çocuklar, yataklara uzanmış, mışıl mışıl uyuyordu. Yatsıyı okuyan hocanın sesi, koyu karanlığı yara yara kulübeye dek gelip susmuştu. Ge-

cenin karanlık saatleri ilerliyordu. Şakire, elindeki yırtıklara, gaz lâmbasının ışığında hızlı dikişler atarken kulakları kapıda ve pencerede, kafası Temel'in en küçük felâket gibi gelip çatan askerliğindeydi. Kara kara düşünüyor, bir türlü işin içinden çıkamıyordu.

Kulaklarını hep pencereye verişinin nedeni de şuydu: Tahar Hanım, kaynanasının hortlayarak mezarından kalkıp geleceğini, ancak sandığından çıkan en değerli eşyadan bir kaçını en yakın komşuya vererek onun hortlamasının önüne geçebileceğini söylemişti. Temel Çavuş: "Benum nenem iyi kadındı, hortlamaz, sakın kimseye bir şey koklatma" diye kesin buyruk vermiş, Şakire da ona uyarak en yakın komşusu sayılan Tahar Hanımgillere hiçbir şey vermemişti. Vermemişti ya nedense yine de gizliden gizliye bir günah işlediği kuruntusuna kapılıyor, her an kaynanasının pencerelerin dibinde köpek gibi uluyarak kendisini cezalandırmaya geleceğini sanıyor, içi ürperiyordu. Bu yüzden Temel Çavuş'la Ali kahveye gidince yine sandığı açmış, kırık camın önünde tortop ederek iki keten yatak çarşafı bırakıvermişti. Bununla kaynanasının hortlağını atlatacağını sanıyordu. Hemen aşağıdaki bir başka komşu kadın bunu salıklamıştı. Ölünün pencereye konan eşyaları, onun hortlayarak içeri girmesini önleyecekti.

Şakire, bunu da yaptığı halde korkuyordu. Çocukluğundan beri pek çok hortlak öyküsü dinlemişti. Ne var ki bütün bunlar, öykü olarak kalmış, bir kulağından girmiş, öbüründen çıkmıştı:

Bu sırada lâmbanın yandığı, tekirin oturduğu pencerenin dışından korkunç bir kuduz köpek uluması geldi.

"Uuuuuu!" diye tüyler ürpertici, çirkin bir uluma gecenin karanlığıyla birlikte kulübenin içini de doldurdu. Ulumanın arkasından camlarla, kırık camların yerine takılmış paslı tenekeler, kulak tırmalayan gıcırtılar ve cızırtılarla tırmalanmaya başladı.

Şakire, yüzü kül gibi olarak, elindeki işleri bıraktı. Büyümüş gözlerini tırmalanan pencereye dikti. Hemen yerinden fırlayarak kapıya koştu. Mandalını sürerek arkasına kürek dayadı, yerine dönmek üzere koştu.

Penceredeki ulumayla tırmalama korkunç tonlar alarak sürüyordu. Tekir, ilkin bundan bir şey anlamadı, korkulu gözlerle camdan dışarı baktı, sonra, ulumanın, tırmalamanın korkunçluğundan ürkerek kaçmak isterken lâmbaya çarpıp devirdi. Şimdi, oda zifiri karanlıktı.

Annesinin yanında oturan Musa, onun kapıyı kapamak üzere koştuğunu, sonra geri döndüğünü de görmüş, ancak onu kedinin söndürdüğünü ayırt edememişti. Lâmba sönüp de ortalık karanlığa gömülünce, bunu hortlağın odaya girmek için yaptığını sanmış, içeri girdiğini sandığı hortlaktan yüzünü sakınmak için yüzükoyun döşemeye kapanmıştı. Artık hortlağın her an gelerek uzun tırnaklarını ensesine geçirmesini, boğazına sarılarak kendisini işkencelerle öldürmesini bekliyordu. İşte bu sırada üzerine ağır bir gövdenin yığıldığını duydu.

"Eyvah beyuk nenem beni boğmaya geldi. Ama o sağlığında beni severdi, neden beni boğmaya geleyi?" diye düşündü.

İşin garipliğine bakın ki o ağır gövde Musa'nın üzerine çökerken dışarıdaki korkunç, tiz uluma ile tırmalamada kesilmişti. Musa, sırtına çöken ağırlığın altında kadere boyun eğmiş bir kurban gibi ölümü beklerken kulağına yumuşak, tatlı tanıdık bir sesin şöyle fısıldadığını işitti:

"Musa, sen misin?" Bu, annesinin sesiydi. Demek sırtına çöken ağırlık, annesiydi:

"Benum, nene! Hortlak gitti mi?"

"Bilmem. Sesi kesildi. Kapı kapalıydı. Belki pencereden de girememiştir."

Yüreklenen Şakire kalktı, lâmbayı yakmak için pencereye giderken tekire takıldı. Az kalsın, korkudan bayılıyordu. Neyse ki kedinin miyavlamasıyla kendine geldi. El yordamıyla kibrit bularak çaktı. Lâmbayı yakarak ortalığı bir gözden geçirdiğinde sağdaki pencereye koyduğu çarşafların yerinde yeller estiğini gördü. Kırılan camdan elini uzatan hortlak, onları alıp götürmüştü, "İyi ki onları oraya koymuşum. Yoksa içeri girip hepimizi boğardı." diye düşündü. Çocuklardan yalnız Musa oturmuş, sonsuz bir merakla annesine bakıyordu. Hortlak, temelli

çekilip gitmiş miydi, yoksa dışarıda mı dolaşıyordu? Onun kafasını kurcalayan bu düşünce, annesinin de kafasını kurcaladığından bir türlü pencerelere yanaşıp ya da kapıyı açıp dışarı bakmak yürekliliğini gösteremiyordu. Annesi, öbür çocuklarına baktığında zorla güldü. Hemen hepsi uyanmış, yorganın altına saklanmışlardı. Ancak Asile'nin çakır gözleri yorganın aralanan ucunda iki mavı korku damlası gibi parlıyordu:

"Kalkın, uşacuklarum, gitti. Artık gelmez." dedi. Çocukların hepsi neyin geldiğini, neyin gittiğini biliyordu. Şundan ki bu olaydan önce hemen her akşam mahallede hortlak öyküleri dolaşıyor, yalnız çocuklar değil büyükler bile (daha çok kadınlar) akşam ezanından sonra evlerinden dışarı pek uğramıyor, hele çocuklarını hiç dışarı bırakmıyorlardı. Büyük annelerinin ölümü ise tüy dikmişti. Tahar Hanımla mahalleden bir kadının daha Şakire'yi uyarışı çocukların kulağına da gitmiş, hepsi onun hortlağını beklemeye başlamıştı.

Şakire, soğukkanlılığını korumaya, çocukların daha çok korkmasını önlemeye çalışarak yine dikişini eline aldı. Çoluk çocuk hepsinin kulağı kirişteydi. İkide bir kafalarını kaldırıp camlara bakıyor, dışarıda, damda ufak bir tıkırtı olsa, yine geliyor diye, tüyleri diken diken oluyor; ömür törpüleyici bir ürperiş içinde bekliyorlardı. En sonra Şakire'nin de sabrı tükendi:

"Nerde kaldı bobanuz, dedi, her zaman böyle geç kalmazdi."

Biraz sonra dışarıda ayak sesleri, arkasından Temel Çavuş'un bilinen öksürüğü işitildi. Şakire, ne olur ne olmaz diye yine de yerinden kımıldayamadı. Korku, sanki dizlerinin bağını çözmüş gibiydi. En sonra kapının önünden Temel Çavuş'un sesi de geldi:

"Şakire açsaa kapıyı, uyudun mu, yoksa?"

Şakire, kapıyı açarken:

"Keşke uyusaydım, kuru, dedi, biraz önce çoluk çocuk ne korkular geçirduk bilmezsun."

"Ne korkusu, kız?"

"Ne korkusu olacak, hortlak geldi. Yarım saat pencerenun önünde köpek gibi uludi. Camları, pencerelerdeki tenekeleri tır-

naklariyle tırmaladi, camları kırarak iki çarşafi da aldi götürdü."

"Ne zaman oldu bu iş?"

"İşte, siz gelmeden biraz önce."

Temel Çavuş, karısının, çocuklarının yüzlerindeki öldürücü korkuyu görerek bir sövgü savurdu:

"Bu hortlak deduğun sakın o orospi olmasun?"

"Hangi Orospi?"

"Canum seninlen bu işi konuşan orospi."

"Aman kuru, ne deyusun, gelen her şeyiyle hortlağa benzeydi. Hele onun o çirkin ulumasını işiteydun, erkek olduğun halde kanin donardı."

"Ali ver bağa şu kırmami."

Ali, duvarda kayışıyla asılı tüfeği alıp babasına verdi. Temel Çavuş, tüfeği kırıp fişeklerini gözden geçirdi. Fişeklerde iri tavşan saçması vardı. Şakire:

"Kuru, dedi, senin ha bu saçmaların hortlağı vurmaz. Onu vurmak için altın kurşun gerekmiş dediler."

"Sen merak etme Şakire, ben ha bu tavşan saçmasiyle de o hortlağım ağzini burnini birbirine katar kemuklerini bile dağıtırum. Yalağuz, Allah vere de o namussuza şu bahçeler arasında bir rastlasam."

Bunu söyleyerek kapıdan dışarı fırladı, koyu karanlığın içinde yitti.

Evdekiler, kulakları kirişte, her an tüfek sesi bekleyerek öldürücü dakikalar geçirdiler.

Temel Çavuş, yarım saat sonra döndü. Kırmayı kayışından duvardaki çiviye asarken:

"Hortlak, sıkı mı benum çiftenun önüne dursun, dedi, onu pisleduğu yere dek kovalardum. İnşallah, o hortlakçuk bir de ben evde bulunduğum zaman gelir de ona yeraltında rahat rahat uyumasini şu tüfecuğumla öğreturum."

Ertesi gün ikindiüstü, Tahar Hanım, tek başına Şakire'yi evde buldu:

"Kız Şakire, dedi, dün gece sizin evin önünden korkunç köpek ulumasına benzer ulumalar işitilmiş. Öyle korktum ki mut-

laka dedim Şakireciğin kaynanası hortlamıştır."

"Geldi, Tahar Hanumcuğum, hortlak geldi. Az kaldi hepimuzi boğacakti. Allahtan ki kocamla Alim yetişti de kurtulduk.

Temel, tüfeği kaptığı gibi hortlağın ardine tüşti. Ona her ne kadar hortlak ancak altın kurşunla vurulabilir dedimse de dinletemedum. Ben o hortlağı ha bu tavşan saçmalariyle de yere serurum dedi, fırladı gitti."

Şakire, böyle heyecanla konuşurken Tahar Hanım'ın içten bir ürperme geçirerek sarardığını görmedi.

15

Askerlik şubesine giden Temel Çavuş, şube başkanına:

"Reis Bey, diye çıkışırcasına bağırdı; "Ben Yemen'de yedi yıl askerluk ettum. Geride hiç askerluk etmemiş milyonlarca erkek bacaklarini yayarak yaşadi. Gövdemde kaç yara var. Geride yığınla çeluk çocuk kalıyı. Onlara kim bakacak? Aklumu yitireceğum nerdeyse. Yedi yıl askerlik edenler hiç etmeyenlerden sonra alınsa olmaz mi?"

"Olmaz evlât, olmaz. Vatanda savaşacak insan kalmadı. Balkan savaşı bütün Rumeli ordumuzu yuttu, eritti. Trabzon'un yiğit çocuklarıyla, Bulgarları Çatalca müstahkem mevkilerinde güç belâ durdurduk. Şimdi seferberlik var. Yetişmiş, yetişmemiş bütün sınıfları silâh altına alıyoruz. Hele Kafkaslardaki Rus cephesine ancak sizler gibi bilgili, güzel silâh kullanan yetişkin efradı sürmek zorundayız. Rus sellerini ancak sizler gibi yurtseverliği denenmiş, yiğit, yaşlıca askerler durdurabilir. Genç erata örnek olacaksınız. Sizi geride bırakarak görgüsüz erat mı sürelim? Şu sırada yeryüzünün hiç görmediği çok büyük bir savaşı giriyoruz. Yediden yetmişe savaşacağız. Seferberliğin anlamı da bu. Şehitlerin çoluk çocuğunu elbette millet, devlet düşünür. Toy bir asker olsaydın seninle böyle arkadaş gibi konuşmazdım. Sen çavuşluk rütbesi almış eski bir asker arkadaşsın."

Şube başkanı yazıcıya seslenerek:

"Oğlum, Temel Çavuş eski bir askerdir. Ona bir kat güzel yazlık elbise ver." diye buyurdu.

Temel Çavuş, son geceyi evde geçirmek üzere şube başkanından izin alarak eve yollandı. Eve gelirken kahveye uğradı. Kahvedekilerin hepsi onu tanıyor ve sevimli buluyordu:

"Güzel yolculuklar. Temel Çavuş!" dediler.

"Hepinuze allahaısmarladık demeğe geldum ama, şu bizum oğlan daha ben kışlaya gitmeden bakayrum kumara başlamış."

Gerçekten de Temel Çavuş kahveye girince bir köşede kâğıt oynayan Ali, korkuyla yerinden fırlamış, be benzi kül gibi süklüm püklüm babasının yanına koşmuştu.

Ahbaplardan biri:

"Temel Çavuş, dedi oğlun altın gibi çocuk, masumca kâğıt oynuyordu."

Temel Çavuş, hepsiyle helâlleşerek Ali'yi önüne katıp kahveden çıktı. Onunla evde bir güzel hesaplaşacaktı. Herkesin içinde daha çok onurunu kırmak istememişti. Yoksa o çeşit kâğıt oyunuyla bal gibi kumar oynandığını biliyordu. Bütün yaşayışı boyunca veba gibi kaçındığı iki nesneden biri kumar, öbürü içkiydi. Bu iki afetin yoksullukla birleşince ne korkunç aile yangınları çıkardığını görgüleriyle biliyordu.

Karakolu dönüp de Tahargillerin evinin önünden geçerlerken ev halkı onları görerek dışarı fırladı.

Tahar Hanım başta olarak Tenzile, Azime, küçüklerle birlikte büyük oğul Osman da dışarı fırlamıştı. Osman yirmi yaşına yakın, iri yarı, geniş omuzlu, kısa küt burunlu katıksız bir Tatar balasıydı. Bütün evin geçimi onun omuzlarındaydı. Sabahın alaca karanlığında evden çıkıp gecenin karanlığında döndüğünden gerek Temel Çavuşla gerekse Ali'yle henüz tanışmamıştı.

Tahar hanım. Temel Çavuş'un yolunu keserek:

"Kayta ketersin. Temel Çavuş, askere mi?" diye sordu.

"İyi bildun, askere Tahar Hanum. Bu sefer çok beyuk bir savaşa gireyruz. Allah hepimizun encamini hayreylesun."

"Çocukları da topluyorlar."

"Şube reisi, yediden yetmişe herkes silâh başı edecek dedi.

Boğun yarin bizum oğlanları da alıp götürürler."

"Peki, biz geride kalanlar ne yeyip ne içeceğiz, Temel Çavuş?"

"Kızımız, karimuz da gidup rejide çalışacak. Yok başka bir yoli."

Bu sırada annesinin koluna girmiş olan Tenzile'nin gözleri, kara iki elmas parçası gibi ışıldayarak Ali'nin yüzüne dikilmişti. Temel Çavuş, en sonra oradakileri askerce selâmlayarak yukarı doğru yürüdü. Şakire, onu daha uzaktan asker giymeğiyle görünce gözleri yaşardı. Yemen yollarını gözetleyip durduğu o bitmez tükenmez ayrılık yıllarını andı. O yıllarda her Allahın günü birkaç kez yineleyip durduğu

Şu dağlar olmasaydı
Yaprağı solmasaydı
Ölüm Allahın emri
Ayrılık olmasaydı.

Manisini bir daha içinden geçirdi.

Kocası, asker giymeği içinde kara bıyıkları, kahverengi gözleri ve işlek gövdesiyle ne de yakışıklı görünüyordu.

"Uy fidan boyuna olduğum bir kez daha mi yitireceğum seni?" diye Temel Çavuş'un boynuna atıldı. Temel Çavuş'un gözleri de doluklaşmıştı. Gözyaşlarını göstermemek için yana bakıyordu. Şakire'nin birden bire boşalan kesik ve sessiz hıçkırıkları bütün çoluğu çocuğu şaşırtmıştı. Asker giymeğinde böyle insanı ağlatacak ne gibi bir büyü olduğunu bir türlü anlayamıyorlardı.

Temel Çavuş, en sonra Şakire'nin mengene gibi sıkıştıran kuru kollarından kurtulunca hepsini şaşırtırcasına patladı, Ali'yi göstererek:

"Şakire, dedi ha bu bok soyini kahvede kumar oynarken yakaladum. Daha ben elmeden kumara başlamiş. Demek ben cephede elduktan sonra munzuru boktan çıkmayacak. Şimdi, ben nasıl ha bu velede güvenerek cepheye gideceğum? Bahçeden kazandığı parayı götürüp kumara yatırırsa çeluk çecuğu bütün açluktan eldurur. Gideceğum, ama yureğumun aha şura-

sında yumruk gibi bir nesneyle gideceğum." Ali, birden bire silkindi:

"Boba ben kumar oynamayidum, iki gözüm önüme aksun ki!"

"Peki ne bok yeyidun?"

"Kumar oynamayidum deyrum sağa."

"Ula, bu kafa tutmayı, bu yalan söylemeyi nerden öğrendun? Ben mi öğrettum bunları sağa? Yarın bu zavalli uşakların başini nara mi yakacaksun? Gözüni aç oğlum: Yarin mezarımdan kalkar, gelir seni bulur, cezani verirum. Sen, artık, tek başuna bir kişi değilsun. Bütün şu uşakların, şu zavalli nenenun geleceği senin omuzlarına yüklenmiştur."

Sonra hızını alarak gitti eşiğe oturarak aşağılara daldı. Şakire'ye:

"Sen de bağa bak, dedi, lüverumlan kırmami sağa emanet edeyrum. Ben askerlukten dönünceye değin onlara gözün gibi bak. Ancak, ölüm kertesinde aç kalırsanız satarsunuz. Ölüm kâğıdım gelince lüveri de kırmayi da Ali'ye verirsun. Artık, onlar onun malı olur. Eğer Ali'yi de askere alırlar da, allah etmesun, şehit haberi gelince zaten hepinuz aç kalıp ölümle karşı karşıya geleceğunizden ikisini de satarsınız. Ben, bir tek kemençemi götüreceğum. Onunlan oralarda gönül eğlemeye çalişirum."

Sonra yine Ali'ye döndü:

"Ali, gözleruni kaçırma benden. İyi bak gözlerume. Eğer bu çeluk çecuğun rızkından kesip de rakıya, kumara verirsen Allah senin bin kez belânı versun. Eğer sana alduğum lüverle suçsuz insana, zararsuz hayvana, etinden yararlanamayacağun kuşa, tavşana ve öbür av hayvanlarına salt eğlenmek için ateş edersen yine Allah bin kere belânı versun derum. Nenene yalan söyler, ters davranırsan, kardeşlerini olur olmaz şeyler yüzünden döversen, incitirsen, onlara söver sayarsan yine Allah bin kez belâni versun derum.

Bunlar kulağuna girdi mi, oğlum?"

"Girdi, boba, yapma deduklarunun hiçbirini yapmayacağum. Eğer yaparsam şu iki gözüm kör olsun."

"Ula, bari yemin etme, gançsun, yaparsun, hiç olmazsa dönüp pişman olmak, tövbe etmek hakkına da sahip olursun. Ye-

min edince temelinden bütün yollari kapaysun sıfatına."

Temel Çavuş, burada zorla güldü. Ali'ye:

"Haydi, çabuk yemeğuni ye de hemen bahçeye git. Daha parasini bile büsbütün ödemeduğumuz Merzifon eşeğini çaldırursun. Kahvede en çok yatsıya dek otur. Hırsızlar yatsıdan sonra kol gezmeye başlar. Nenenle şu ufaklarun rızkını çaldırursan iki gözün kör olsun. Haydi, nenesi, koy şu oğlanın malezini de gitsun işinin başına."

Ali gülerek dikildi:

"Ben köpek miyum ki bana malez yedireysun?"

"Köpek olmadığunun sınavini benum yokluğumda göstereceksun. Haydi bakalum, arş iş başına."

Eşek ayak seslerini işitince güçlü sesiyle öyle bir anırdı ki onun üstündeki sekide yatan Ali, korkuyla yerinden fırladı. Temel Çavuş don gömlek kapıyı açan Ali'nin yüzünü gözünü öperek vedalaştı. Sonra, domates, patlıcan, biber bamya evleklerine gitti. Sebzeleri sonsuz bir sevgiyle gözden geçirdi. Daha yakında diktikleri pırasalarla lahanaların, gökyüzünün maviliğine meydan okurcasına serpilip büyüdüğünü gördü. Kulübenin ardındaki havuç yatağındaki gür yeşilliği avuçlarıyla sıvazlayarak okşadı. İri koçanlarıyla çalım satarak dikilen mısırları, en eski dostları gibi okşadı. Şakire'yi de son kez alnından öperek hızlı adımlarla yukarı doğru yürüdü. Uzak bir yerlerden kalk borusu sesleri geliyordu.

İkinci Bölüm

1

Temel Çavuş'un askere gidişinin ertesi günü ikindiüstü Musa, gübreliğin kıyısında boy vermiş yaşlı şeftali ağacının yere yakın çatalına oturmuş, yalınayaklarını sallayarak caddeye bakıyordu. Daha çok, karakolun sağındaki iki katlı küçük evlerine girip çıkan Tenzile'yi gözetliyordu. O, gözleri dünyaya açıldığı günden beri gördüğü en ilginç varlıktı. Onu gördüğü zamanlar, dünyayı unutuyor, onun büyüsü, çevresindeki canlı cansız her nesneyi silip götürüyordu. Onu, elde edilemeyecek en güzel nesne, seyrine doyum olmayan bir varlık olarak düşünüyordu. Bunun nedenlerini araştıracak durumda değildi. Kendi yaşındaki, Tenzile'nin en küçük kız kardeşini gözü bile görmüyordu. Onun güzel, yumuk yumuk varlığı ona ham, yeşil bir yemiş gibi geliyordu. Tenzile, onca, yenilmez, içilmez, el değdirilmez, salt seyredilecek güzellikti. Bıraksalar, onun yanında açlığı, susuzluğu bir an usuna getirmeden oturur, mutluluğun altın suyu-

na batmış duygular, düşüncelerle onu seyrederdi. Tenzile'nin kendisinden sekiz - on yaş büyük oluşu Musa'yı en çok çeken yanıydı. Genç kız, böylece onun gözünde olgun, eksiksiz bir yemiş güzelliği ve niteliği kazanıyordu. İlk gördüğü günden beri usu hep ondaydı. Annesinin ara sıra, Ali'ye: "Ali, Tenzile'yi sana alacağum" demesini bile için için kıskanıyor, neden kendisine de böyle bir öneride bulunmadığına şaşıyordu.

O, burada, yaşlı şeftali ağacının yere yatık dalına oturup günlerdir aşağıları seyrederken, elbette, hiç kimse onun içinden geçenleri usunun kıyıcığından bile geçirmiyordu. O da çocukluğun kendisine verdiği bu tatlı fırsattan sonuna dek yararlanmak düşüncesindeydi. Tenzile bahçeye geldikçe, bu niteliğinden yararlanarak onu çok yakından alıcı gözlerle seyrediyor, ancak aradaki korkunç olanaksızlık duvarlarını da görmemezlikten gelemiyordu. Tenzile de onun için yıllardır vitrinlerde seyrettiği güzel ayakkabılardan, giyneklerden, çikolatalardan, tek saçma atan oyuncak tüfeklerden, zengin çocuklar için satılan güzel bebeklerden biri değil de neydi?

Bu kavuşamama, sahip olamama duygusu, onun yüreğini çın çın öten ezik bir müzikle dolduruyor, onu elem kuşağının renginde üzgün duygu bahçelerine doğru sürüklüyordu.

İşte, Musa, yine bu mutlu zaman parçasının periler bahçesinde otururken başta Tahar Hanım olarak Tenzile, Azime, Semiha ve Şaban'ın yukarı doğru geldiklerini gördü. Kulübeye geldikleri iyice anlaşılınca içerde saç ekmeği pişiren annesine seslendi: "Nene, Tahar Hanımgiller bize geleyi." Şakire, yüzü alev alev yanarak burnunun ucundan şıpır şıpır terler damlayarak dışarı fırladı:

"Hoşgeldunuz, safa geldunuz! Oturacak yerumuz da yok," dedi.

"Hoşbulduk, Şakire'ciğim. Sana Allah kavuştursuna geldim. Ben, hemen dönüyorum. Bizim çocuklar arzu etti. Küçük evin içinde bunalıyorlar. Hiç olmazsa bizi Şakire Hanım Teyzelerin oraya bırak da hava alalım diye direttiler. Bir de kilim getirdiler. Dışarıda gölgeye sererek otururlar. Kızlar büyüdü, artık so-

kağa çıkıp oynayamıyorlar, çok sıkılıyorlar. Kırlara, açık havaya alışmışlar bir kez."

"Buyursunlar, her gün gelip burada eğlensunler. Ben, bahçeye gidince onları da alır giderum hava alırlar. Sen de işin olmayınca buyur Tahar Hanumcuğum. İşte bizumki gitti. Bir daha görüşmemuz Allaha kaldı. Bir tek Alimle avunuyorum. Onu da alırlarsa elduğumuz gündür."

"Sizinki daha pek genç ama benim Osman topun ağzında görünüyor. Kalabalık nüfus, hep onun eline bakıyoruz. Balayı bir alıp götürdüler mi yıkıldık demektir. Rejide de gidip çalışamayız. Bilmem ama Şakire'ciğim, bizler için kara günler gelip çattı galiba. Haydi, şimdi kal sağlıcakla. Ben çocukların yemeğini hazırlamaya gideyim."

Tahar Hanım, gittikten sonra Tenzile'yle Azime kırmızı, uzun kilimi kulübenin önündeki gölgeliğe sererek oturdular. Kendi kardeşleriyle Şakire'nin bütün çocukları, onların çevresinde toplandı. Burası, kızların pek hoşuna gitmişti. Sıcak ikindi güneşi kulübenin arkasında kalıyordu. Gölgelik, tatlı bir serinlik içindeydi. Aşağıdaki tozlu caddeden gelip geçen yolculara şimdi acıyarak bakıyorlardı.

Biraz dinlendikten sonra evin önünde, arkasında, kovalamaca, sonra saklambaç oynadılar. Uzun süre «elma dersem çık, armut dersem çıkma» diye bağırıp durdular. En sonra Tenzile:

"Durun çocuklar, evcilik oynayalım," dedi. Hepsi birden:

"Evcilik, evcilik!" diye bağırdı. Sonra, büyükannenin teneke damlı kulübesine doldular. Birisi:

"Anne kim olacak?" diye bağırdı. Semiha:

"Ben!" dedi. O zaman Asile, iri mavi, gözlerini devirerek: "Sen, çok ufaksun, anne olmak için büyük olmak gerek" diyerek arkasından da önerisini yaptı:

"Anne, Tenzile abla olacak."

Çocuklardan hiçbiri buna ses çıkaramadı:

"Peki, mademki istiyorsunuz, ben olayım," dedi.

Azime esmer yüzünde sevimli bir gülümsemeyle:

"Anneyi bulduk ama buna göre babayı nerden bulacağız?"

diye sordu. Bu sırada gözleri erkek çocuklar üzerinde dolaşıp duruyordu.

İçlerinde erkek olarak Musa, kardeşi Hüseyin, bir de Şaban vardı. Hepsinin kabacası Musa'ydı. Asile ablası, aday olarak Musa'yı ileri sürdü:

"Baba da Musa olsun."

Hepsi el çırptı. Tenzile bu seçimden hoşlandığını gösteren bir gülümsemeyle yere serdikleri kilimin üzerine oturdu. Güvey gibi iterek getirdikleri Musa'yı yanına oturtarak kolunu omzuna attı. Musa, onun yumuşak sıcacık kolunu omzunda duyunca baygınlık geçirir gibi oldu. Hiç yaklaşılmaz, el değilmez bir mutluluk tanrıçası gibi düşündüğü bu güzel kızın, birden bire bu kerte yakına gelişi, etinin etine değişi, ona korkunç bir şaşkınlık vermişti. Bu ara bütün oradaki çocukları ak bir sis perdesi arkasında görür gibi oldu.

Tenzile:

"Gel benim yeşil gözlüm," diyerek onun makasla merdiven merdiven kırkılmış kumral başını göğsüne çekti. Musa, yanaklarına elma büyüklüğünde yumuşak nesnelerin değdiğini duyduysa da bunların ne olduğunu kestiremedi. Yalnız, Tenzile'nin göğsünde pek az dinlenen başı, bütün yaşayışı boyunca duyacağı mutlulukların en tatlısını duydu. Tenzile'nin ince ak parmaklı sıcacık elleri, başında dolaşıyor, onu sarhoş ediyordu. Tenzile, en sonra onu kendisinden uzaklaştırarak yeşil gözlerine çok alıcı gözle baktı:

"Söyle bana, küçük, dedi, neden böyle küçüksün. Şu sırada neden ağabeyin kadar büyük değilsin?"

Musa, dikildi:

"Ben de büyüğüm."

"Evet, bakışların büyük ama sen henüz küçüksün!"

Musa, bu söze son kerte üzüldü. Kendisinin de abisi gibi büyük olmasını öyle çok istiyordu ki.

Bu sırada kulübenin arkasında ayak sesleri işitildi. Ali, birden bire küçük kulübenin kapısında belirdi. Büyükannesinin kulübesinde çocuk sesleri işiterek pek merak etmişti. Kafasını

uzatıp bakınca kulübenin alacakaranlığında yarım ay biçiminde oturmuş bir yığın çocuğun karşısında Tenzile'yle Musa'nın bayağı kucak kucağa oturduğunu görerek şaşırdı.

"Ula Musa, bu ne hal?" Diye gülerek sordu.

Tenzile gülerek:

"Kıskandın mı Ali abisi, evcilik oynuyoruz. Beni ana olarak seçtiler, kardeşini de baba!" dedi.

"Yok, neden kıskanacağım? Çok hoşuma gitti de."

"Öyleyse sen de gel oyna!"

"Ah, keşke ben de Musa gibi ufak olsaydum!"

"Büyük olmanın ne zararı var?"

"Beyuk olduğumdan kardeşum gibi sağa bu kerte sokulamam."

"Sokulmak isteyen pekâlâ da sokulur."

"Nerde o günler!"

Ali, bu son sözü şakaya getirerek söyledi. Gülerek oradan uzaklaştı. Annesini ocak başında buldu:

"Nene, ben biraz şehre ineyrum. Çecukların karnini doyur da hep pirlikte bahçeye gidup yarınki zerzavatı toplayalum. Bakayrum Tahar Hanum'un bütün çecuklari burda."

"Tahar hanum getirdi onlari. Evde sıcaktan yanayilar, ara sıra gelup bu açuklukta serunlesunler, olmaz mi, dedi, hay hay olur dedum."

"İyi ettun. Böyle güzel kızlara can kurban!"

Annesi çakır gözleri sevinçle aydınlanarak ona baktı. Ali, ilk kez karşısında böyle serbest konuşuyordu. Şimdiye dek Tenzile'nin sözünü ettikçe hep başını eğip susan Ali, birden bire kabak çiçeği gibi açılmıştı. Ama erkekti, elbette açılacaktı.

Ali, çarşıya inerken Şakire de çocuklara akşam yemeği olarak turşu, sac ekmeği sade yağla yapılmış türlü çıkardı. Tenzile de, Şakire'yle bahçelere gitmek üzere annesinden izin istemek üzere aşağı indi.

Yemekten sonra cümbür cemaat bahçelere yollandılar. Yarı yolda Ali onlara yetişti. Ceketinin iç cebinde şişeye benzer bir nesne sakladığını gören annesi, ne olduğunu sorunca kızar gibi

yaptı. Annesi, daha çok üstelemediyse de bunun küçük bir şişe rakı olduğunu sezmekten uzak kalmadı. Çok üzüldü. Oğlan, ilk kötü adımını atıyordu. Babasızlığın ilk zararıydı bu.

Gözleri dolu dolu oldu. Temel Çavuş'u andı. Onun yanında süt dökmüş kedi gibi duran oğlan, çoluk çocuğun rızkından keserek ilk rakı şişesini almış, bu gece bahçede kulübesinde zıkkımlanacaktı.

Ali, hepsinden önce vararak şişeyi bir su birikintisine sakladı. Rakı, burada serinleyecekti.

Şakire'yle Ali, ellerine bez sararak ilkin biraz bamya topladılar. Sonra, patlıcan, domates, biber toplamaya başladılar. Tenzile ve Azime başta olamak üzere bütün çoluk çocuk kulübenin önüne karınca kararınca sebze taşıdı. En küçükler, ellerine birer ikişer patlıcan ya da domates alarak arı gibi gidip geliyorlardı.

Şakire, Tenzile ile Azime'nin hamaratça domates, patlıcan toplayışlarına sevinçle bakıyor:

"Var olun benum güzel kızlarum, elunuze sağluk. Allah kısmet etse de pirunuzu bizum Ali'ye alsak" diyerek gülüyordu, Tenzile:

"Teyze, dedi, ben bu yeşil bahçelerde, açık havada yaşamayı her şeyden üstün tutarım. Benim böyle bir bahçem, namuslu, yakışıklı genç bir kocam olsun, padişahın sarayı bile bana vız gelir."

Bunu Ali'ye işittirircesine bağırarak söylemişti. İş bitip de hepsi kulübenin yanı başında mola verince Ali, hıyar evleklerinden bir yığın hıyar toplayın önlerine döktü. Körpe hıyarları soyarak iştahla yiyen kızlar, çocuklar, birden bire bir çığlık atarak çil yavrusu gibi kaçıştılar. Onları korkutan uzun ince, kınalı postlu çok güzel bir gelincikti. Kulübenin arkasındaki bir deliğe girişini gören Ali:

"Korkmayın, o insana bir şey etmez. O, bizum kulübenin kedisidir. Burada sıçan komadı, eldirdi" dedi. Onlar gelinciğin çok yararlı bir hayvan olduğunu, bütün gece kulübenin içinde, çevresinde dönüp dolaşarak koca koca sıçanları nasıl bağırta ba-

ğıtta keskin dişleriyle kuşbaşı doğradığını anlattı:

"Her sabah kalkıp bakayrum ki eşeğin arpasuni yemeğe gelen birkaç sıçan kanlar içinde yerde yatayi."

Tenzile:

"A, korkmuyor musun sen?" diye sordu.

"Neden korkacağum? Sıçan sanup da beni de yemeğe kalkarsa alninun çatına boşaltirum lüveri." Ali, konuşurken Tenzile, onun ağzına girecekmiş gibi yakınında dikiliyordu.

Bu sırada çiftlik yolundan mandalar geçiyordu. Ali'yle Tenzile kendilerini birbirinin kucağına düşüren bu kıvrık boynuzlu, kara, hırçın ürkek hayvanları tatlı bakışlarla kovaladılar.

En sonra Şakire:

"Haydi, Tenzile, kızum, dedi, yavaş yavaş dönelum. Ananuz merak eder."

"Peki, gidelim, Şakire Teyzeciğim."

Bunu söylerken Ali'nin iri yeşil gözlerine bakıyordu. Ancak, toparlanıp gidecekleri sırada Ali:

"Nene, dedi, bu gece Musa'yı benumlan birlukte bırak."

"Korkay misun?"

Tenzile:

"Herhalde korkuyor." diyerek güldü.

"Musa, kalır misun benumlan?"

Öbürü ister istemez.

"Kalurum," dedi.

Onlar dönüş hazırlığı yaparken Tahar Hanım da çıkageldi. Bundan dolayı dönüşü biraz daha geciktirdiler. En sonra giderlerken Şakire, ellerine sepetler içinde bir yığın hıyar, patlıcan, domates, biber ve mısır verdi. Tenzile'nin kulağına da gideravak şöyle fısıldadı:

"Bunlar ilerde gelinum olacak güzel bir kız için." Bunu gülerek söylerken içi kan ağlayarak şöyle düşünüyordu: "Bu korkunç savaş, bütün evlerdeki erkekleri günün birinde alıp götürecek. Hangi umuda bağlanır da eve gelin getirirsin, a deli Şakire. Her neyse o güzel kızcağız da bunu tatlı bir şaka olarak alıyor ya."

Eve vardıklarında akşam ezanı okunuyor, havanın kara, kirli boşluğunda çılgın gibi yarasalar uçuşuyordu.

Ali, annesiyle kardeşleri ve konukları gittikten sonra, eşeği tımar etti, sonra yem torbasını boynuna geçirerek yemledi. Suyunu da önüne koyduktan sonra kendini güçlükle çeken merdivenden sekiye çıktı. Musa da bin türlü korkuyla onu izledi. Ali, gaz lâmbasını yakarak duvardaki çiviye astı. Ortaya bir yaygı sererek bir çıkın içindeki yiyecekleri üstüne yaydı. Anahtarı açık bir kutu sardalya, biraz kaşar peyniri, domates, hıyar, bir kap içinde biraz turşu, bir kadeh, bir su maşrapası ve bir küçük şişe de rakı çilingir sofrasını süslüyordu. Ali, kardeşine bir parça çarşı ekmeğiyle bir dilimcik de kaşar peyniri verdikten sonra açtığı şişeden kadehe rakı doldurdu. Musa, rakıyı su sandığından bunun küçümencik bir bardakla içilmek istenişine şaşar göründü. Abisi, kadehi bir yudumda başına dikerek arkasından bir iki yudum da su içti. Sonra, mezelere el attı. Musa, odaya yayılan anason kokusunun da nerden geldiğini anlayamamıştı. Ali, şaka olsun diye yine doldurduğu kadehi onun dudaklarına uzattı. Musa, o zaman anason kokusunun nereden geldiğini anladı. Ama, su sanarak bir yudum da almış olduğundan ağzını bir ateşin kapladığını duydu, boğazı boydan boya ateş içinde kaldı, gözlerinde şimşek çaktı:

" Abi, çok acı!" diyebildi.

Ali, katılıncaya dek güldü.

"Helbet, ateş gibi olur, dedi, ufağum, buna rakı derler. Bunu ancak benum yaşuma gelende içeceksun."

"Bunu içeceğuna şerbet içsen, helva alıp yesan daha iyi olmaz mi? Bu zehir gibi şeyin ne tadı var?"

"Bunun tadı sonra çıkar, insan bunu içince yüreklenir. Devlere karşı gelir. Ağaçları kökünden söker."

"Devler nerde ki onlari yeneceksun?"

"Devler her yanda vardır. Karanlık basınca bütün şeytanlar, cinler, periler, devler uyudukları mağaralardan çıkar, insanlara kötülük etmeye gelirler. Sonra, bunlar, gün ışığuna yakalanunca kimi insanlarun içine saklanır, böylece görünmeden akşamı

ederler, işte, insan, kimi zaman içine iblis saklanmış ya da dev gizli olduğundan çok yürekli görünürlar. Onlarun istine gitmek için biraz raki yudumlamak iyidur. İnsan yüreklenir. Kötülüğün istine giderken kendini arslan sanur."

"Bu gece buraya devler, şeytanlar gelir mi? Onlarla çarpışmak için mi içeysun bu acı zehiri?"

"Oğlum, bak, lüver belumuzde, bobamuzun kırması duvarda, burda boşuna beklemeyruz. Hırsız, şeytan, dev ne gelirse atıp vuracağuz. Bobam sağa bu lüverle boşuna mı attırdi. Sen de sırası gelenda lüverunla devleri vuracaksun."

"Devlerin eti yenir mi? Bobamız hiç dev vurdi miydi?"

"Devlerin eti çok karttır yenmez. Bobamız da hiç dev vurduğuni söylemedi. Vurmuş olsaydi söylerdi. Yalağuz, nenemuzlan ilk evlenduğu günlerde karanluk, yağmurlu bir güz gecesinde ıssız yollardan eve dönerken Arabuzengiyle piçak piçağa gelmiş. Kendisi de biraz yara almişsa da oni piçaklayarak kaçırmiş."

Ali, öyküleri anlatırken kadehleri de hızlandırmıştı. Birden bire duvardan kemençesini alarak tımbırdatmaya başladı:

"Boğun baktum. Tenzile aban seni kucaklamişti."

"Evcilik oynaydık. Beni erkek diye onun yanına oturttular."

"Çok hoşuna gitti mi?"

Musa, bu sorudan çok sıkıldı, yanıtlamadı.

"Neler dedi sağa?"

"Keşke ağbin kadar beyuk olsaydun, dedi."

Ali, almak istediği baklayı kardeşinin ağzından almıştı. Tenzile'nin kendisiyle ilgilendiği açıktı. Bu sırada aşağıdan acıklı fare cırıltıları işitildi. Fareler arasında büyük bir dövüş var sanılırdı.

"Sıçanlar mi dövüşeyi?"

"Gelincik, onların anasını ağlatayi."

"Nasıl olacak? Hani akşamüstü hep birlikte gördüğümüz güzel kınalı kürklü gelin gibi süslenmiş hayvancuk var ya bizum öteberumuzi çalmaya gelen iri sıçanlara saldırıp başlarıni koparıyi, ciğerlerini sökeyi, karnini onlarla doyurayi."

Ali, bunları anlattıktan sonra usuna gelen sevda manilerinden birkaçını sıralamaya başladı. Manileri söylerken gözünün önündeki imge, Tenzile'ydi.

"Ey dereler, dereler
Neler bilurum neler.
Senin değil benumdu
Koynundaki memeler.

Al cebumdan aynayı
Camım seni arayi
Ancak yaradan bilur
Yüreğumde yarayı.

Ali'm gitti bazara
Uğrattılar nazara,
Ali'mi ölsün diyen
Kendi girsun mezara.

Al şalum yeşil şalum
Dağları dolaşalum.
Sen yağmur ol ben bulut
Dağlarda buluşalum.

Anam vay olsun beni
Hiç gelmeyisun bağa
Doldi vâdelerimuz
Sarilacağum sağa.

Arkasından aşağa
Saçları düğüm düğüm
Zigaramun içine
Sığar misun sevduğum?

Ata binen ağadur
Atın başı dağadur
Kemur gözlü sevduğum
Bu türküler sağadur.

Ata binesum geldi
Çaya enesum geldi
Kemur gözlü Tenzile'm
Gene göresum geldi.

Bahçe başi düz olsun
Öküzlen da sürülür
Alduğun güzel olsun
Ekmeksuz da durulur."

Ali ezberindeki bütün sevgi manilerine bir de Tenzile sözcüğünü katarak uzun uzadıya söyledi, kemence çaldı. Gece epeyce ilerlediğinden, Musa, kenarda serili yatağa düşerek sızmıştı bile. Ali, kemençesini duvara asıp babasının tüfeğini alarak yavaşça merdivenden aşağı indi, kapıyı gıcırdatmamaya çalışarak açıp dışarı çıktı. İnce yollar boyunca bahçenin dört bir yanını dolaştı. Havuzda kurbağalar guaklıyor, ötede beride cırcır böcekleri ötüyor, Nemlioğlu Çiftliği'nin sık fındık bahçeleriyle ağaçlıklarından bülbül şakımaları geliyordu. Havada gümüş kıvılcımlar gibi ateş böcekleri uçuşuyordu.

Ali, yarı geceye dek havuzun başındaki tümsekte oturup Tenzile'yi düşünerek gökte yer değiştiren yıldızlara baktı. Sonra uyku bastırınca kulübeye gidip yerine uzandı.

Musa, sabahleyin ayakyoluna gitmek üzere merdivenden aşağı inince yerde başı kopmuş çok uzun kuyruklu koca bir sıçan gördü. Onun çevresinde yarı yenmiş birkaç küçük sıçan daha yatıyordu.

Ali Musa'nın ilgiyle bunlara baktığını görünce:

"İşte, dedi, dün akşam sözuni ettuğum gelincik çaladi bunlari. Bir kedi onun gibi kolay sıçan avlayamaz."

2

Şakire'yle Ali, bahçeleri verimli kılmak için el ele vermiş, çırpınıp duruyorlardı. Büyük bir korkuları vardı: Rumlar sürülüp gittiğinden bahçelerin yeni sahipleri, onları bahçelerde bıra-

kacaklar mıydı? Henüz hiç kimse "Yeni sahibi benim" diye çıkıp gelmemişse de bu gelmeyeceklerini göstermezdi. Sebze, iyi para ediyordu. Seferberlik dolayısıyla şehirde büyük bir kımıltı vardı. Samsun'un üst yanındaki sarı kışlalar, durmadan obur gibi insan yutarak Kafkas cephesindeki büyük saldırı hazırlığı için gönderiyor, bu sırada bunların sebze gereksinimini de şehrin kendine yetmeyen sebze bahçelerinden ediniyordu.

Anaoğul, tanyeri atarken bahçeye gidiyor, kışlık sebzeleri çapalıyor, yazlıkların olgunlarını devşiriyor, böylece Temel Çavuş'un bıraktığı doldurulmaz boşluğu doldurmaya çalışıyorlardı. Temel Çavuş'un ilk mektubu Tokat'tan gelmişti, yavaş yavaş yol kestirdiklerini, sağlığının yerinde olduğunu yazıyordu. Şakire, onun bu ilk mektubuna dünyalarca sevindi. Hiç olmazsa adam sağdı ya, gerisi Allah kerimdi. "Harçlık istemem, kesemin dibinde birkaç ay yetesi harçlığım var" diyordu.

Evde okuyacak mektubu kimse olmadığından Şakire Musa'yı Tenzile'ye gönderip okumak için eve çağırmış, o da kardeşlerini yanına takarak gelmiş, kendisini son kerte ilgiyle dinleyen irili ufaklı topluluğa bunu okumuş, işin ucunda ölüm olmadığından hepsi sevinmiş, rahatlamıştı.

Tahar Hanımgiller, artık kulübenin her günkü konukları idiler. Çoluk çocuk, her saat çıkıp geliyor, kulübenin çevresinde dünyadan habersiz çocuk bağrışma çağrışmalarından geçilmiyordu. Bu sevinçli çocuk çığlıkları hemen akşamlara dek sürüp gidiyordu. Tenzile ile Azime, oyunlarda elebaşılık ediyor mahalleden göğüsleri elma gibi kabarmış kızlar da bunlara katılarak, anneleri uzun çığlıklarla çağırıncaya dek türlü oyunlar oynayıp duruyorlardı. Tenzile'nin, kardeşleriyle kulübenin çevresini oyun alanı yapması, Ali'nin kafasını kurcalamaya başlamıştı. Onun kendisi için buraya geldiğine yediği ekmek gibi inanıyordu.

Annesiyle tarlada çalışırken birden bire bir bahane uydurup şehre inmek için ayrılıyor, sırık fasulyelerinin sık yeşillikleri arkasına sinerek uzun uzadıya onların oyunlarını seyrediyor, kedisine pek tatlı gelen çığlıklarını dinliyordu. Birkaç kez böy-

le sinerek onları seyretmişse de bunu hiç de doyurucu bulmamış, Tenzile'ye daha yakın olmanın düzenlerini düşünmeye başlamıştı.

Göğün uzaktan uzağa gürlediği, yağmur bulutlarının göz kamaştıran ak mermer dağları gibi üst üste yığıldığı bir gün, kızlar, yine çığlıklar atarak saklambaç oynuyor, girilmesi yasak olduğu halde kulübenin epeyce uzağındaki boylu poslu sırık fasulyelerinin arasına dek sokulup saklanmaya çalışıyorlardı. İşte, her an bir sağanak boşaltacağa benzeyen gökyüzü, hazırlıklarını sürdüredursun Ali, yine annesini tarlada ekerek evin çevresindeki sırık fasulyelerinin gür yeşillikleri arasına sinmiş kızları gözetliyordu.

Tenzile, onun orda olduğunu bilmeyerek saklanmak için koşarak kendisine doğru geliyordu. Ali, kaçmaya, saklanmaya vakit bulamadan Tenzile'nin baskınına uğradı. Fasulyelerin en gür yeşerdiği bu kuytu yer her zaman saklanmayı sevdiği yerdi. Yine bütün hızıyla koşarak oraya girince yere çömelen Ali'ye çarpıp yere yuvarladı. Kendisi de hızını alamayarak onun üzerine düştü. Genç kız, o kerte korktu ki az kalsın bayılıyordu. Bir çığlık attı. Ancak oradakinin Ali olduğunu anlayınca onu bir gülmedir aldı. Uzun uzadıya güldü:

"Ali, burda ne arıyorsun kuzum?" dedi.

"Oyununuz hoşuma gitti de sizi gözetleyidum."

"Ama, kızları gözetlemek ayıp değil mi?"

"Güzele bakmak sevaptur teyi beyukler."

"Hay Allah! Ya şimdi her ikimizi burda yan yana görürlerse ne yaparız?"

Bu ana dek terletici, hoş bir ağustos ortası sıcaklığıyla dolu durgun hava, birden bire kudurdu. Şiddetli bir fırtına, fasulyeleri sırıklarıyla söküp götürmeye, tozu dumana katmaya başladı. Pek iri yağmur damlaları, Tenzile'yle Ali'nin sırtını dövüyor, yerden mis gibi toprak kokusuyla birlikte toz bulutları yükseliyordu.

Ali, Tenzile'nin kolundan yakalayarak: "Kaçalum!" dedi. Genç kız, sarhoş gibiydi:

"Birlikte mi? Ya bir arada görürlerse bizi!"

Bu sırada insanların göreneklerini, geleneklerini hiçe saydıran korkunç sağanak, gücünü gösterdi. Doğanın gücü karşısında iki körpe insan eli birleşti, kulübeye doğru koşmaya başladılar. Kulübenin önüne dönecekleri sırada büyükannenin teneke damlı kulübeciğinin kapısını açık ve çarpar durur bularak içeri daldılar. Sağanak, şehrin evleriyle kırı iyice birbirinden ayıran kalın bir kurşun rengi perde germişti. Ali'yle Tenzile, birbirine sokularak sağanağı seyrediyorlardı. Arkasından ceviz iriliğinde şiddetli bir dolu yağmaya başladı. Kulübeciğin teneke damını binlerce dolu gürültüyle bombardıman ediyordu. Tenekelerin çığlığı dünyayı tutuyordu.

Tenzile:

"Eyvahlar olsun, dedi, annem, ağabeyim, burada seninle saklandığımı öğrenirlerse beni keserler."

"Öğrenemezler, hiç korkma, Ben, seni çok seveyrum. Tenzile. Herhalde sevdaluk dedukleri budur."

"Peki, seven seveni böyle uzaktan uzağa mı seyreder?"

"Yani seni öpeyim mi demek isteysun?"

"Haydi, ne duruyorsun, aptal."

"Aptal mi? Şimdi ben sağa gösterirum aptalluğu."

Ali, böyle diyerek Tenzile'ye sarıldı. Kar gibi ak yanaklarından öpmeye başladı.

Tenzile:

"Ben köylü öpüşünden anlamam." dedi.

"Şehirli nasıl öper ki?"

"Nasıl öpecek? Dudaktan öper."

"Dudaktan mi, vallaha, hiç bilmeyidum."

"Haydi, ulan, konuşacağına elini çabuk tutsana, yağmur nerdeyse dinecek."

Ali, ateş içinde yanan sıkı dudaklarını, Tenzile'nin dudaklarına yapıştırdı. Dudaklarını yiyecekmiş gibi çiğniyor, ipek örtüye sarılmış iri bir balık gibi kollarının arasında kayıp duran genç kızı bütün gücüyle sararak ölünceye dek elinden bırakmamaya kararlı görünüyordu.

"Benumlan evlenir misun. Tenzile?"

"Evlenirim ama annemler vermez ki beni sana?"

"Peki, seni alır kaçarsam, gelir misun?"

"Beni el âleme rezil mi edeceksin?"

"Köylerde herkes sevduğuni kaçurup evlenur."

"Burası şehir. Buranın kanunları başka işliyor. Eğer beni kaçırırsan ağabeyim Osman sonra seni vurur."

"Ağabeyin mi? Beni hiç kimse vuramaz. Ben, belumdaki şu lüverle sineği bile vururum."

"Ağabeyim Osman'ı bugünlerde sarı, güzel bir Çerkez kızıyla evlendiriyorlar. Ama ne yazık ki ağabeyimi yakında askere alacaklar. Gelin de bizim eve geliyor. Püsküllü belâ! Ağabeyim askere gidince o da bizim başımıza kalacak. Eğer ağabeyim askere gittikten sonra seni almazlarsa beni kaçırırsın, evleniriz. Ama, sizin aile de çok kalabalık, nasıl geçiniriz?"

"Oni mi tüşüneysun Tenzile? Allah rızkumuzi verur. O gün, boğun çaluştuğumdan birkaç kat çok çalişurum olur biter."

Dolunun damdaki tıngırtıları azalmıştı. Tenzile, birden bire Ali'nin kollarından kurtularak dışarı fırlarken;

"Ben, hemen öbür çocukların yanına koşayım. Sen de bir kurnazlıkla çık git burdan."

Tenzile, azalan yağmur altında kulübedeki çocukların yanına koşarken, arkada bıraktığı Ali, çılgın gibiydi. Yaşayışının en güzel düşünü görmüş gibiydi. Arada geçen bu konuşmaları bile düşte işittiğini sanıyor, gözlerini ovuşturup duruyordu. Düşte bile görmek yürekliliğini gösteremediği o güzel kız, birden bire sanki gökten, pamuk gibi ak bulutlardan kollarına düşmüştü. Sanki o Tenzile değildi de kendisini seven meleklerin cennet bahçelerinden alıp kollarına bıraktığı erişilmez bir huri kızıydı. Kollarını sert kasları arasında ipek tenli bir balık gibi kayan o güzel kızın, kollarının arasında bıraktığı boşluk, sonsuz, karanlık bir uçurum gibi derin ve korkunçtu. Mutluluk, birden bire hiç umulmadık bir zamanda gelmiş, yağmurun kül rengi perdesine sarınarak yine geldiği gibi gitmişti. Ne de dilbazdı, ne de güzel konuşuyordu, ne de çok şey biliyordu. Ah, onunla bir ev-

lenebilseydi! Osman, askere gittikten sonra, annesini gönderip onu istetecek, vermezlerse kaçıracaktı. Ama Allah bilir. Tenzile, şimdiye dek kendisi gibi kaç erkeğe böyle söz vermişti?

Yağmur dinince kulübecikten çıkarak eve gitti. Çocuklar, eşiğe birikmiş, dışarı çıkmaya, Tenzileler de eve gitmeye hazırlanıyorlardı.

Ali, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi;

"Nasıl, çocuklar, ıslanmadınuz ya?" diye sordu.

Küçükler hep bir ağızdan:

"Islanmadık!" diye yanıtladılar.

Tenzile ile Azime, kardeşlerinin elinden tutarak aşağı doğru yolladığında Tahar Hanım da merakla yukarı çıkmaya başlamıştı. Onları görünce adımlarını kıstı, sonra durup onları bekledi.

3

Şakire, evin önünde ateş yakmış, çocukların bitli, sirkeli çamaşırlarını kaynatıyor, bir yandan da elindeki emektar kara makasla onların baş biti sirkeleriyle yer yer ağarmış saçlarını merdiven merdiven kırkıyor, kırkılmış saçları da ateşe atıp yakıyordu. Bu yüzden havada yanık yün kokusu yüzüyordu. Ali, biraz ötede yere bağdaş kurmuş, babasının kırmasını yağlayıp temizliyordu.

1914 yazı sona ermiş, az yağmurlu, sıcak, güzel bir güz başlamıştı. Şimdi, bahçede kışlık sebzeler, bol güneşe, gübreye, suya kavuşmuş sevinçli sevinçli büyüyordu. Bahçe kulübesinin yöresine ekilmiş kocabaş dedikleri şalgamların, tavşanlardan arta kalanlarını eve taşıyıp haşlayarak şeker gereksinimlerini karşılamak üzere çocuklara veriyorlardı. Boğazlarını biraz yakmakla birlikte kocabaş, onların en tatlı yiyecekleri arasında yer alıyordu.

Tahar Hanımgillerin beklenen gelini, en sonra eve gelmişti: Bu, uzunca boylu kızıla çalan saçları, yeşile çalan gözleri ve kıpkırmızı yüzüyle çok güzel bir Çerkez kızıydı. On beş, on altısında ancak vardı. Tahar Hanım, iki katlı, küçük kâgir evinin

üst katını oğluyla gelinine vermiş, kendisi öbür çocuklarıyla alttaki tek odaya sığınmıştı. İri kıyım tatar balası Osman, günün birçok saatlerinde eve uğradığından Tenzile'yle kardeşleri de eve kapanıp kalmak zorunda kalmışlar, bahçıvangillerin açıklık, kırlık kulübelerinin çevresinde koşup oynamaktan, hava almaktan yoksun kalmışlardı.

Ali, günün birçok saatini kulübenin önünde pusuda bekleyerek, uzaktan uzağa olsun Tenzile'yi görebilmek özlemiyle yanıp tutuşarak vakit geçiriyordu. Bahçelerde yaz sebzeleri de suyunu çektiğinden Tahar Hanımgiller için kırlara açılmak, ilginç olmaktan çıkmıştı.

Ancak, Ali'nin umudunu tazeleyen tek olay, Osman'ın yakında askere gideceği haberiydi, Osman, geçip gittikten sonra, Tenzile, korkusuzca Ali'ye kaçabilirdi. Tenzile'nin kendisine dediğini hiç unutmamış, besleyip daha da büyütmüş, demir gibi bir umut biçimine getirmişti. Ali, bir kez bile Osman'la yüz yüze gelmemiş, onu ancak uzaktan, o da birkaç kez görmüştü. Sokakta karşılaşsalar tanımazdı. Kendi mutluluğu için bir engel olarak düşünmeye başladığı Osman'ın bir ayak önce askere gitmesini canı gönülden istiyordu. Mahalleden azık ve öteberi torbasını sırtına vurup giden ayrı kuradan delikanlıların sayısı her gün biraz daha artıyordu. Ali, bunları gördükçe kendisi de korkmaya başlamıştı. Yaşı, gidenlerden çok küçük olduğu halde bir terslik olur da kendisini de tutup apar topar cepheye gönderirler diye ödü kopuyordu. "Tenzile'yle bir yastığa baş koymadan askere alınırsam artık benim için yaşamak haram olsun." diye düşünerek kahırlanıp duruyordu. Böyle kahırlandığı saatlerde tabancasını çıkarıp havaya birkaç el ateş ediyor, böylece Tenzile'nin dikkatini çekmeye çalışıyordu.

Ancak, bir gün karakolun önünden geçip kahveye giderken komiser, çağırıp kulağını bükmüş, karakolun burnunun dibinde böyle gelişi güzel silâh atılamayacağı üstüne ufak tertip bir zılgıt geçmişti. Bu yüzden, şimdi tabancasını bir yana bırakmış, eline kemençesini almış, akşamlara dek çalıyor, mani söylüyordu. Neden vaktiyle babasından daha çok mani öğrenmediğine

yanıyordu. Söylüyor, söylüyor, hep aynı manileri yineliyor, bir yenilik yapamadığından elindeki kemençeyi yere çalıp kırmak istiyordu. Babasının değerini şimdi daha iyi anlıyordu. Babası, hiç kimseyle görüşüp konuşmak gereksinimini duymadan saatlerce kemençe çalıp mani söylüyor, içini boşaltıyor, bu yüzden öbür insanlara her zaman yukardan bakıyordu. Çünkü bu yetenekleri dolayısıyla kendisini çok güçlü duyuyordu. Ali için bugünlerde en güzel örnek, Temel Çavuş'tu. O da onun gibi olacaktı.

Hem çifteyi silip parlatıyor, hem de her zaman olduğu gibi karakolla Tahar Hanımların evinin arasına düşen yol parçasını gözetliyordu. Çünkü Tenzile, son günlerdeki sıkı disipline aldırmayarak sık sık içeri dışarı girip çıkıyordu. Onun gözlerinin de her zaman yukarda olduğu, Ali'nin gözünden kaçmıyordu. Ali'nin kemençesinin sesi, mahallenin yakın bölüğüyle Tenzileler'in evine dek gidiyor, bu genç, hırçın çalgı hiç kimseyi tedirgin etmiyordu. Hele geceler, el ayak çekilince Ali'nin kemençesi tek başına sessizliğe egemen oluyordu.

Yine aşağısını gözetlerken Ali'nin gözleri, karakolu dönüp Tenzileler'in evinin önünden yukarı kıvrılan iki atlıya takıldı. Bunlardan biri orta yaşlı bir bey, öbürü de yirmi yaşlarında bir delikanlıydı, hem de Ali onu çok iyi tanıyordu. O, Temel Çavuş ailesini bıldır çamurlara beleyen gençti. Yaşlısını hiç görmemişti.

Atlılar, ağır ağır konuşarak yukarı çıkıyorlardı. Geldiler, kaba tahta parçalarından çatılmış bahçe kapısını atlarının başıyla iterek içeri girdiler. Biraz sonra, kulübenin önündeydiler.

Ali de, Şakire de, çocuklar da durmuş onlara bakıyorlardı. Atlılardan yaşlısı, kırkın biraz üstünde kanlı canlı, sarı mısır püskülü bıyıklı, bulanık yeşil gözlü bir adamdı. Sırtında açık renk bir avcı giymeği, ayağında sarı çizmeler, başında iyi kalıplı bir fes vardı ki bu, kanlı yüzünü daha çok kızartıyordu.

Delikanlı da onun gibi İngiliz kumaşından bir avcı giymeği giymişti, ayaklarında her zamanki pırıl pırıl sarı çizmeleri vardı. Ali, oğlanı görünce bunda bir uğursuzluk sezinleyerek bakış-

larının, yüzünün anlatımını sertleştirdi. Şakire, bunların kendileri için geldiğini anlamıştı. Ak yaşmağını çenesinin altından ağzına dek çıkararak sordu:

"Efendi, bir şey mi isteysunuz?" Adam gümüş savatlı kamçısıyla parlak çizmelerini döverek:

"Yook, dedi, bu bahçeleri biz satın aldık da görmeye geldik. Demek kiracısı sizsiniz?"

"Biz, bu kulübede oturayruz ama bu yöredeki bahçelerin kiracisi biz değiluz. Bizum bahçeler Nemlioğli Çiftluğunun altindadur."

"Farketmez, hepsinin sahibi biziz."

"Ne etmek isteysunuz, efendi, bizi kapi dişari mi edeceksunuz?"

"Kim daha çok kira verirse ona kiralayacağız bahçeleri."

"Benum kocam Temel Çavuş, Yemen'de yedi yıl savaşti, su yerine katırların sidiğini içtiler. Şimdi de seferberluk diye alıp götürdüler. Başka kimumuz kimsemuz yok. Şu oğlumla Yanko Efendi'den kiraladuğumuz kıraç bir toprak parçasi üzerinde çalışarak geçinmeye çalışayruz. Sen, bizi burdan kovarsan biz yedi nüfus açluktan eluruz."

Adam, bu sırada yumuşamışa benziyordu. Oğlunun gözlerine baktı. Oğlanın, babasınınki gibi bulanık yeşil gözlerinde sert bir anlam yüzüyordu.

Adamın yüzü yine acıma duygusuna boş veren bir maskeyle kaplandı:

"Hanım, dedi, herkes toprağının efendisidir. Her acıdığımız kişiye topraklarımızı bağışlayacak olsak yarın elimizi açıp dilenmek zorunda kalırız."

Ali:

"Buralar Rumların yerleridir. Ne zamandan beri sizun oldi?" diye sordu.

"Sen çok biliyorsun ama."

"Benum bilduğum, daha düne dek burası gâvurlarındi, onları sürüp topraklarina kondunuz demek?"

Mümtaz, Ali'ye:

"Sen niye askere gitmedin? Yoksa asker kaçağı mısın?" diye sordu. Şakire, yıldırım bakışlı bir şahin üstüne atılan yiğit bir serçe gibi ileri atıldı:

"O daha on beş yaşini süreyi. Hangi kanun on beş yaşindeki çecuklari askere aliyi?"

"Onun nüfus kâğıdı var mı? Hani göster bakayım. Yaa! Elbette gösteremezsin."

Ali;

"Sen, yirmi yaşında varsun da niye askere gitmedun?" diye sordu.

Mümtaz, bir kahkaha atarken babası yanıt verdi:

"Onun bedelini verdik. Devlete oğlumun ağırlığınca altın ödedik. Onun yerine ödediğimiz altınlar askere gitti. Onlar cephede silâh olup, cephane olup düşmanın kafasında patlayacak."

Şakire'inin kafası kızmıştı:

"Efendi, efendi, dedi, para mi değerli, can mi? Para her zaman bulunur ama cani nerde bulacaksun? Benum Temel'umun cani senin devlete ödeduğun pis altunlardan bin kat daha değerlidur. Demek el, malini verecek, biz canimuzi vereceğuz öyle mi?"

"Öyle. Bu, tanrının kurduğu düzen."

"Kim demiş Allah'un düzeni, sizun düzenunuz bu."

"Kadın, çok söylenme, bir ay içinde bu kulübeyle toprakları bırakıp gideceksiniz, anladın mı?"

"Hangi gitmekten konuşaysun sen, efendi? Biz, buranın iki yılluğuna kontratunu yapmişuz, kışluk zerzevatumuzu ekmişuz, şimdi ha bunlari size mi pirakup gideceğuz?"

"Bahçelerdeki henüz olmamış sebzelerin bedeli olan birkaç kuruşunuzu öderiz."

"Siz, meğer gâvurdan da betermişsinuz. Allah belânuzi versun. Demek siz, savaşi bunun için açaysunuz: Fakir fukaranun, gâvurlarjn malini toplayup yutmak için."

Adam, bu söze fena öfkelendi, atını ileri sürerek Şakire'nin yüzüne bir kamçı savurdu. Bunu gören Ali, babasının "Ölümden başka hiçbir nesnenin üzerine ateş etme" sözünü anarak atların ayakları dibine çiftenin iki gözünü birden boşalttı:

"Ula, defolun gidun ha burdan. Yoksa ikinuzun da ciğerinuzi yakacağum!" diye bağırdı. Tüfeğin patlamasından ürken atlar, şaha kalkarak geriledi. Mümtaz, attan yere düştü. Hemen doğrularak tabancasını çekip Ali'nin üzerine yürüdü. Çiftenin iki gözünün de boşaldığını gören Ali, tabancasını çekti ve hiç duraksamadan Mümtaz'ın ayaklarının dibine iki el boşalttı:

"Ula muhallebici uşağı, son kez deyrum sağa, çek arabanı git. Bobamun öğüdü olmasaydi şimdi ikinuzun da canı cehennemdeydi. Hade, basun gidun deyrum size!"

Mümtaz, tabancasını kılıfına soktu. Babasının bir göz işaretiyle atına atladı, atlarının başını aşağı çevirip kös kös uzaklaştılar.

Onlar, uzaklaşırken yanında bir emir eri bulunan orta boylu, Enver Paşa bıyıklı, sarışın bir yüzbaşı, atlılara ters ters bakarak bahçe kapısından girdi. Biraz sonra, Şakire ile Ali'nin karşısındaydı. Deminki hoyrat sivillere kalkmayan Ali yerinden doğruldu. Şakire de saygılı bir durum aldı. Gelen yüzbaşı, bahçelerin hemen altında, giriş yerinin yanı başında Emine Hanım adlı dul, zengin bir kadının yeni yaptırdığı iki katlı tuğla evin üst katında tek başına oturuyordu. Mahallede onun adı «Kumandan» idi. Emir erinin «kumandanım» diye çağırmasından ötürü çoluk çocuk ona bunu ad olarak takmıştı. Sert asker görünüşü altında iyiliksever, yumuşak bir insan yüreği taşıyan yüzbaşı, seferberlik ilân edildikten sonra buraya yerleştiği halde bütün mahallede tanınıyor, seviliyordu.

Mahalleden erkekleri askere alınmış olan ailelerin çocuklarını topluyor, şeker, yiyecek, giyecek gibi nesneler dağıtıyordu. Şekeri filân kendi maaşından ayırdığı yardım faslından aldığı gibi öteki giyim eşyalarını da «Hilâl-i Ahmer» den koparıyordu. Çevrede söylendiğine göre başkumandan Enver Paşa'nın yakın adamıydı. Onunla Trablusgarp'ta İtalyanlar'a karşı savaşmış, Balkan Savaşı'nda yaralanmış, çoluk çocuğunun ölümüne tanık olmuş, çok acı çekmiş bir askerdi. Bu bilgiler, kulaktan kulağa yayılmış, biliniyordu. Ancak, Şakiregiller yüzbaşıyı her zaman uzaktan uzağa görüp tanımakla birlikte bu nitelikleri üs-

tüne hiçbir nesne bilmiyorlardı.

«Kumandan» ki sivil atlının Şakire'yle, Ali'yle olan çekişmesini kapısının önünden izlemiş, bütün gerçeği kavramıştı. Şakire'ye:

"Hemşire, dedi, demin olanı biteni gördüm, dinledim. Hiç merak etmeyin. Kimse sizi bu kulübeden ve üzerinde çalıştığınız bahçelerden çıkarıp atamaz. Bu herifler, hırslı yerli particilerdir. Ben, durumunuzu yakından kavradım. Kendi başınıza bırakılırsanız, bunlar sizi buradan söküp atabilirler. Ama ben başkumandanın yakın arkadaşıyım. Ona özel olarak sizin durumunuz için hem telgraf çekeceğim, hem de mektup yazacağım. Ben, kocan Temel Çavuş'la yüz yüze gelip konuşmadımsa da onu iyi bir komşu olarak tanımıştım. O, şu an da Erzurum'da Ruslarla savaşmak üzere ilerleyen kıtalarımız arasında eski görgülü, becerikli bir çavuş olarak kendisine düşen görevi yapmaya hazırlanır, vatanı kurtarmaya çalışırken toprak vurguncularının onun çoluk çocuğunu sokağa atmasına meydan vermeyeceğim. Hiç korkmayın, göreceksiniz, ben sağ oldukça sizi hiç kimse buradan atamayacaktır. Hem de heriflere yiğitçe diklendiniz, çok iyi ettiniz. Bu vatanın asıl sahipleri sizlersiniz. Bunlar, düşündüklerini yapmak için birçok kez sizi tedirgin edecektir. Siz yalnız bana olanları bildirin, yeter. Haydi, şimdilik allahaısmarladık."

Şakire'nin yüzü sevinçten parlıyordu.

"Bin yaşayasun, kumandan, dedi, Allah seni bu memlekete bağışlasun. Sizin gibi beyuk adamlar da olmasa ha bu herifler bizi çiğ çiğ yerler."

Yüzbaşı, onları gülerek askerce selâmladı. Evine doğru uzaklaştı.

Atlılar, karakolun önünde gözden Iraklaştıktan sonra iki polis gelerek Şakire'yle Ali'yi karakola götürdü. Deminki adamla oğlu komiserin odasında demli çaylarını içmekteydiler. Ali'nin bahçe sahiplerine silâh çektiği, ateş ettiği üstüne bir tutanak tutuldu. Komiser, Ali'ye yeni bahçe sahiplerinin karşısında ağır bir zılgıt geçtikten sonra:

"Bak oğlum, dedi, şu iyi yürekli baba oğul isteseydi şu sırada eline kelepçe vurur seni hapishaneye gönderirdim. Silâh seslerini buradan ben de duydum. Sonra, bir zamandan beri kulübenin önüne çıkıp öteye beriye ateş ediyorsun. Daha pek toysun. Bilmelisin ki biz buralarda kabadayı barındırmayız. Baban tatlı sözlü hoş bir adamdı. Sen de onun gibi olmaya çalış. Sonra, sen kime ateş ediyorsun? Bu sayın kişiler, bugün Osmanlı Devleti'ni yöneten İttihat ve Terakki Partisi'nin en ileri gelen adamları. Haydi, git beyefendinin elini öp de bu iş kapansın."

Emiroğlu, elini uzattıysa da Ali hiç oralı olmadı:

"Komiser bey, dedi, ben böyle kirli, hak yeyici elleri epmem. Bobam burda olsaydi, kırardı bu elleri. Asil epulesi el benim bobamun elleriydi. Kuru topraktan kıpkırmızi yemişler çıkarıp insanları beslerdi onun epulesi elleri. Bunların elleri ancak soyuyor."

O zamana dek suspus bekleyen Şakire, bu son sözü onaylamaktan kendini alamadı:

"Oğlum doğru soyleyi, dedi, bu adamların elleri kirli ellerdur. Bunlar çalişmazlar, salt çalişanlarun alın teriyle geçinirler."

Komiser:

"Kadın, ağzınla söylediğini kulağın işitsin, diye bağırdı, yoksa şimdi bir tutanak tutar ikinizi birden hapse attırırım."

Şakire, komiserin de Trabzon şivesiyle konuştuğunu ayırt etmişti:

"Komiser bey, dedi, bakayrum, sen da bizum Trabzondansun, ama, her nedense bizum hakkımuzi korumaysun."

Komiser bu söze güldü:

"Haydi, hanım, al oğlunu da bir ayak önce git buradan, dedi, yoksa burada kaldıkça başınız belâya girecek."

Şakire'yle Ali, karakol denen nesnenin ne biçim işlediğini derinden anlamışlardı.

4

Yeni bahçe sahiplerinin, kulübeyle bahçeleri boşaltmak için verdikleri bir aylık sürenin üzerinden bir hafta geçmişti.

Bir öğle üstü, içinde beş işçi bir kangal galvanize dikenli demir tel, demir kazıklar bulunan bir tatar arabası Şakirelere giden yolun giriş yerinde durdu. İşçiler, Şakire'nin, Ali'nin, çocukların şaşkın bakışları önünde demir kazıkları yere çakarak dikenli telleri sıkça ve gergince bunların üzerine gerdiler, sonra hiçbir şey olmamış gibi geçip gittiler.

Şakire Ali'ye:

"Heriflere kafa tutmakla iyi etmeduk oğul, dedi, keşke eline sarılıp da yalvarayduk. İşte yolumuzu kestiler. Yarın da bahçelerimuze yeni kiracılar bulup getirecek, toprağı bellemeye, lâhanalarimuzi, pırasalarimuzi söküp atmaya başlayacaklar. Biz, ne ettuk, Ali, biz ne ettuk?"

Bunları söylerken ellerini dizlerine vurarak döğünüyordu.

"Nene, haksızlık karşisinda her namuslu insanın yapacağu şeyi yaptuk. Bunlar, hırsız, soygunci. Anacuklarini belleyeeeğum. Hepsini temizleyeceğum bu salahanelerin."

"Ellerunun kana bulaşmasini istemem. Alunyazimuz neyse o olur, oğul. Bu ejderhalarla başa çıkılmaz. Dur bakalum ha bu kumandan kendine çok güveniydi, başkumandan benum arkadaşumdur dediydi. Belki o bir şey yapar."

"Ben, lüverlerumi doldurayum da hazır olsun. Onlara iş tüşeceğe benzeyi."

Şakirelerin şehirle ilgileri kesilmişti. Yalnız, Ali, çeşmenin yanından bahçelere çıkan yoldan yararlanarak çarşıya gidip geliyor, her an bir düşmanın üzerine ateş etmek üzere babasınınkiyle kendi tabancasını dolu bulunduruyordu.

Aradan iki gün geçti. Hiç kimse görünmedi. Üçüncü günün sabahı kalkıp dışarı çıkan ev halkı, demir kazıkların sökülüp götürüldüğünü, dikenli tellerin de kesilerek parça parça doğranıp bir kenara atıldığını gördü. Şakire'nin yüzü güldü:

"Gördün mü, Ali, dedi, Allah doğrularun yardımcısidur. Adam, yaptığı kötülüğün yarın ahirette başına belâ açacağıni düşünmüş olacak, çakturduğu telleri yine söktürüp attırdı. Kurban olduğum Allahum, sen beyuksun. Hikmetunden sial olunmaz. Adamun demirden yüreğini nasıl yumuşattun, herifi nasil

imana geturdun. Sen ne beyuksun, Allahum. Sana karşı çok günahkâruz. Yılda bir oruç tutayruz ama beş vakit namaz kılıp senun beyukluğune tapinamayruz. Korkma, Alim bahçeleri hiç kimse elumuzden almayacak. Beyuk Allahumuz dağ gibi dikilmiş, onların zalum yüreklerinin karşısında durayi."

"Nene, pirak şu mavali de beni dinle. Bu, Allahun mallahun işine benzemeyı. Bu işte bir iş var."

"Günaha girme, deyrum sağa. Tanrı bizi kayırıyi."

İkindiüstü, telleri kesilerek açılan bahçe kapısına iki polis geldi. Durumu inceleyerek ellerindeki kâğıda bir şeyler yazıp gittiler. Polislerin geldiğini gören Şakire'nin birden bire içi çürüdü. "Bu polisler, bu işte suç arayilar. Bunda bir bit yenuğu var ya bakalum nedur?" diye düşünüp dururken bir polis gelerek Ali'yi alıp karakola götürdü. Onu, telleri kimin kestiği üstüne saatlerce sıkıştırdılar.

"Ben ne bileyum, dedi, nenemun dedeğune bakılırsa telleri Allah babamuz kestirmiştur. Benum piçağum hiç o sağlam demir telleri kesebilir mi? Elumden geleceğuni bilseydum ben de keserdum ama ne çare ki elumdan gelmez. Yoksa bunlari o herif kendisi kestirup ta bizi hapse mi attırmak isteyi?"

Komiser:

"Oğlum, dedi, mahallede diken gibi gözümüze batmaya başladın. Cephedeki babanın hatırı için bu sefer de seni bırakıyorum. Yapma, kardeşlerinin başında erkek olarak bulunuyorsun. Onlara gereklisin. Seni hapse attırıp da onları kimsesiz bırakmak istemiyorum. Bundan sonra olsun, aklını başına devşir. Tersliğe bak ki şehrin en sözü geçer insanlarından biriyle takıştınız. Ben de Trabzonluyum ama size ne iyilik yapabilirim? Nüfuzlu kişiler giden Hıristiyanların mallarını hep yağma ettiler. Oysa sizin aile korunmalıdır. Yiğit babanız, yecuç mecuç gibi kalabalık Rus orduları karşısında şu sırada silâha sarılmış, vatanı korumaya çalışıyor. Böyle bir adamın geride bıraktığı ailesine elbirliğiyle yardım etmek borcumuzdur. Bahçelerin yeni sahibiyle boy ölçüşemezsiniz. O, o dikenli telleri oraya yine çekecektir. Sakın keseyim demeyin, ya da kesenlere âlet olma-

yın. Boşuna bir de hapse girersiniz. Haydi, oğlum, git, kendine mukayıt ol, benim de bir oğlumu bir hafta önce askere aldılar. Paramız olmadığından bedel verip kurtaramadık. Şimdi, o da yukardaki kışlalarda eğitim görüyor. Babanın peşinden o da düşmana doğru yürüyecek. Bu konuştuklarımız hep aramızda kalsun, Ali, ananın, kardeşlerinin üstüne kanat ger. Onları ezdirmemeye, açlıktan öldürmermeye çalış. Haydi git."

Komiser, babacan davranışıyla Ali'nin gönlünü kazanmıştı. Ali'nin sırtına dostça bir şaplak ta indiren komiser, onu karakoldan yolcu ettikten sonra oradaki genç polislere:

"Bizim Trabzon uşakları hep böyle gözü pek, acardır, dedi. Bu insanlar, hep çöpçülerin toplaması için sokaklara atılmış altınlara benzer."

Ali, eve varıp da tellerin kesilmesinden nasıl suçlanmak istendiğini anlatınca Şakire, şaştı kaldı.

Akşama doğru aletleriyle gelen birkaç işçi yine demir kazıkları çakıp dikenli telleri gererek yolu kapadı. Onlar çalışırken Ali, iki elinde birer tabanca, annesine şöyle dedi:

"Ne dersun, nene, şu adamlarun hepicuğuni öbür dünyaya yollayayum mi?"

"Onlar işçi oğul. Onların ne suçu var? Onlar da senun, benum gibi yoksul kişiler. Bir lokma ekmek parasina çalışayilar. Sonra eldurmeklan dünyada hiçbir şey olmaz. Birini, ikisini eldurursun arkasından sürüsü gelir. Biz, henüz hiç anlamaduğumuz bilmeceye benzer bir dünyada yaşayruz, oğul. Bütün ipun uçları başkalarinun elinde. Alinyazisi dedukleri belki de budur. Koy lüverleruni yerine."

Ali, birkaç gün yine çeşmenin arkasındaki yoldan gidip geldi. İlk günlerde teller; korumakla görevli olduğu anlaşılan silâhlı kimi kişiler, gece sabahlara dek pazvantla işbirliği yaparak nöbet tuttular. Nöbetçilerin ortalarda görünmediği bir gece tellerle kazıkları söken bilinmez kişiler, bir kez daha bunları alıp bilinmeyen bir yere götürdüler.

Şakiregiller, sabahleyin dışarı çıktıklarında bir kez daha şaşırdılar. Dikenli tellerin yerinde yeller esiyordu.

Şakire:

"Biri bir oyun oynayi ama bize mi oynayi, yoksa bahçe sahiplerine mi anlamadum gitti." dedi.

Ali:

"Bahçe sahiplerine oynayi, dedi, benum aklum böyle keseyi."

"Ali, sen akilli uşaksun. Allah bilir ya, bu işi «Kumandan» yapayi gibi geleyi bağa."

Ali de:

"Bu Kumandan'ın işi değilse kellemi keserum." dedi.

İkisi de güldü. Demek ki onların ortalarda görünmeyen koruyucu meleği «Kumandan»dı.

Ertesi gün, «Kumandan» iri yarı esmer ve konuşkan bir delikanlı olan emir erini arkasına takarak Şakiregillere geldi. Çevresini alan çocuklara birer külah şeker dağıttı. Sonra cebinden çıkardığı telgrafı tane tane okudu:

"Kardeşim, Temel Çavuş ailesinin işledikleri toprak üzerinden atılmamaları için gerekenlere emir verilmiştir. Gözlerinden öperim. Enver."

Küçüklü büyüklü bütün aile bireylerinin yüzlerine birden bire beklenmedik bir zamanda gelen büyük bir mutluluğun aydınlığı yayıldı, «Kumandan»:

"Korkmayın, dedi, ben sağ oldukça, Enver Paşa sağ oldukça, Temel Çavuş'un çoluk çocuğunu hiç kimse bu kulübeden, üzerinde işlediği bahçelerden söküp atamaz. Bundan sonra hiç kimse yolunuza dikenli tel çekemez. Haydi, şimdilik allahaısmarladık."

«Kumandan», sert yüzünün duru maskesi altında iyilik yapmış olmanın mutluluğundan bir aydınlık taşıyarak sert adımlarla yürüyüp gitti. Sonra, emir erinin çalılardan çözdüğü al ata binerek caddeye doğru uzaklaştı.

5

Ali, her akşam, yemeğini yedikten sonra kahveye iniyor, gazete okuyanlardan cephelerden gelen haberleri dinliyor, ah-

baplarıyla biraz da kâğıt oynayarak saat on bire doğru eve dönüyordu. Gazetelerin yazdığına göre İngilizler, Fransızlar, Ruslar, Avrupa'yı kana boyayarak savaşıyor, yer yerinden oynuyordu. Türk orduları henüz bismillah dememişse de bugünlerde eli kulağındaydı. Bizim sınırlarımızda da kan gövdeyi götürmeye başlayacaktı. Babasının yolladığı Erzurum'dan, dördüncü ordu cephesinden henüz hiçbir haber gelmiyordu. Temel Çavuş'tan gelen iki mektup ancak sağlık, iyilik haberleriyle doluydu. Rumeli bozgunundan gelmiş Balkan göçmenlerinin yaşlıları, kahvenin bir köşesinde toplanıp yanık yanık konuşuyor, sürekli bozgunlardan duydukları yılgınlığı saklayamayarak düşmanın şerrinden ilerde nereye kaçacaklarını kara kara düşünüyor, uzun, kırmızı kuşaklarının arasından çıkardıkları tabakalarını birbirlerine sunarak hülyalı duman yığınları arasında kahırlanıp duruyorlardı. Hiç kimsede savaşın iyimser romantizmi yoktu. Hepsinin bildiği yedi düvelin, Osmanlı'yı yeryüzünden kaldırmak için el ele verdiğiydi.

Ali, her gece olduğu gibi bu gece de mide bulandıran böyle bin bir nesne dinledikten sonra kalktı. Belindeki, iç cebindeki tabancalarını yoklayarak kahveden çıktı. Hava ılıksa da Karadeniz'in üzeri bir şehir genişliğinde kapkara bir bulut yığınıyla örtülüydü. Daha birkaç adım atmadan deniz kıyısına inen dar sokaktan gelen bir rüzgâr dalgası, fesini başından alıp gitti. En sonra fesini yandaki sebze bahçeleri çitlerinde yakalayarak başına geçirdi. Yine uçmaması için durmadan eliyle onu tutmak zorunda kaldı. "Gözüni sevduğumun bizum Trabzon başlukları," diye söylendi, rüzgâr değil boran gelse başundan alup gidemez. Fesi de kim belâ etmiş başumuza!"

Karakolun önünden çekinerek geçti. İçerde yalnız bir tek polis vardı. O da yazı yazıyordu. Tenzilelerin evinin önünden geçerken gözüne bir gariplik çarptı. Pazvant kalın sopasıyla açık kapıda dikiliyor, Tahar Hanımla bir şeyler konuşuyordu. Evde çoluk çocuk hep uyanıktı. Tahar Hanım, Ali'nin geçtiğini görünce dışarı fırladı. Deli gibiydi. Çok heyecanlı, kaygılı görünüyordu.

"Ali, yavrum, bize yardım et."

"Ne var Tahar Hanım Teyze?"

"Bizim Osman, zavallı kızın üzerine bıçakla saldırdı. Kız, ölüm korkusundan kaçtı gitti. Saatlerdir ortalarda yok. Belki size gitmiştir diye vardık, orda da yoktu. Oğlum, kızcağızın başına bir iş gelmeden onu bulalım, sen de bize yardım et."

"Hay hay. Teyze, edeyum ama gecenin ha bu karanluğunda nasıl bulalum oni. Akrabanuzdan birinun evine saklanmasun?"

"Akrabamız, yukarda Nemlioğlu Çiftliği'nin sağ yanında yeni yapılmış olan Tatar mahallesinde oturuyor. Gecenin bu vaktinde oraya gidemez. Kahrımdan öleceğim, oğlum."

"Kızı bulup eve getirsek acaba Osman yine onu kesmeye kalkar mi?"

"Osman, hiç böyle işler yapmazdı. Ağır başlı bir balaydı. Bu akşam içki içmiş oğlan, arkadaşlariyle. Tenzile'nin namusu için kulağına olur olmaz şeyler fısıldamışlar. O da dükkândan kocaman kasap satırını alıp gelerek kızı doğramaya kalktı. Yarın sarhoşluğu geçince belki durulur. Aman oğlum, ne olur. Pazvant göz kulak olacak, sen de çevreyi bir gözden geçir."

"Baş üstüne, Tahar Hanım Teyze. Ben, bu gece hiç uyumam, oni ararım."

Ali, yüreği gizli bir acıyla ezilerek yukarı doğru çıkmaya başladı. Hiç Tenzile gibi güzel bir kız, bir hergelenin lâfı için kesilir miydi? Osman'a karşı içinde büyük bir öfke uyandı.

Karadeniz'in üzerinde patlayan fırtına, yolun kıyısındaki akasya fidanlarının yapraklarını yolup yüzüne çarpıyor, sağdaki sık kuru çalılardan meydana gelen bahçe çitinin incecik dallarının her birinde ayrı bir ıslık çıkarıyor, bahçelerdeki kışlık lahanaların geniş yapraklarını hışıldatıyordu.

"Ula, bizum lâhanacuklarumuzi kökünden sökmeyesun!" Diye güldü. Kumandanın evinin önüne vardığında onun bir gaz lâmbasının ışığında bir subay arkadaşıyla harıl harıl bir şeyler konuştuğunu gördü. Kendi kulübelerinde annesinin kıstığı lâmba, üzgün üzgün yanıyordu. Bahçe yoluna girdiği sırada kalın bahçe çitinin arkasından ince bir kadın sesi işitti Birden bire usu-

na Tenzile geldi. "Kim o?" diye seslendi.

"Ali, benim. Tenzile."

Ali oraya doğruldu. Kızcağız, tiril tiril ev kılığıyla karşısındaydı.

"Nenenden olanlari dinledum. Seni bulmam için bağa yalvardi. Şimdi ne edeceğuz?"

"Benim aklıma ilk gelen sizin eve saklanmaktı. Ama sonra orasını da ararlar diye korktum, bu olduğum yere pustum. İyi ki buraya sinmişim. Annemler takım taklavat beni aramak için size üşüştüler. Ağabeyim, evlendiğinden beri canavar kesildi. Benim yüzümden genç güzel karısına da göz atan erkekler var diye beni et satırıyla doğramaya kalktı. Haydi, durmayalım, Ali, beni bir yere götür, sakla. Sonra sana hepsini anlatırım. Çok korkuyorum. Bu herif, bu gece beni yakalarsa, Alimallah, keser."

"Seni ona verurlarsa kessun. Gel benumlan."

"Nereye gideceğiz?"

"Şimdiluk en sağlam yer bizum bahçe kulübesi. Havalar bozduğundan şimdiluk orasıni boşalttiysak ta ara sıra zerzevata bir ziyan gelmesun diye gidip orda yatayrum."

Eve doğru yürüdüler. Karanlıkta ara sıra tökezleyip birbirlerine çarpıyorlardı. Kulübenin önüne vardıklarında Ali:

"Ben, evden çifteyi alıp gelinceye dek seni şu beyuk nenemun ufak kulübesine gizleyeyum. Sonra, birlukte çıkar gideruz." dedi.

Ali, onu kulübeye sokarak kapısını çekti. Sonra, eve gitti. Daha kapıyı tıkırdatmadan annesi açtı:

"Nerelerdesun, Alim? Ne işler oldi bilmezsun bu gece buralarda? Tenzile'yi eldurmek istemiş ağbisi, kızcağuz da kaçıp gitmiş. Gelup bizde aradilar. Kim bilur nerdedur şimdi zavallicuk?"

"Bize sığınsaydi saklar miyduk oni, nene?"

"Helbet saklarduk, Ali. Huri gibi kız. Ne kadar da senunlan evlendurmek isteyidum oni!"

"Allahun deduğu olur diye bir söz vardur, nene. Sen ver bağa şu bobacuğumun tüfecuğuni da gidip bahçe kulübesinde ya-

tayım bu gece. Hava da berbat, boran mi patlayacak nedur?"

Annesi, çifteyi getirdi: "Bizum için merak etma, dedi, kapiy mandallar, yataruz."

Ali, annesi içeri girip lâmbayı söndürünceye dek kulübenin önünde dikilerek aşağıya inen yolu gözden geçirdi. Sonra, Tenzile'nin yanına koştu.

"Senin burda olduğunu neneme söylesek olmaz mi?" dedi.

"Şimdi, söylemeyelim. Kadındır, korkar, gider anneme söyler, annem de gelip beni alır. Ağabeyim de herkesin gözü önünde doğrar beni. En iyisi, sen beni götüreceğin yere götür, gerisini sonra düşünürüz Ali."

"Senun bileceğun iş, yürü öyleyse gidelum."

Kulübecikten çıkarak evin arkasına saptılar. Fırtına, şiddetle sürüyordu. Hava birden bire iyice soğumuştu. Mezarlık yöresinden uzun, umutsuzluk dolu, tüyler ürpertici bir köpek uluması geliyordu. Tenzile, bunu hortlak ulumasına benzeterek titredi, Ali'ye sokuldu. Onun sol kolunun altına girdi. Ali, öyle mutluydu ki bir düşte yürür gibi yürüyor, genç kızdan yükselen mis gibi sabun kokusuyla karışık özel genç kız kokusunu sonsuz bir hırsla ciğerlerine çekiyordu. Ancak, kendisine sığınan bu güzel bakire kız karşısında çok yaşlı, güngörmüş, babacan bir erkek gibi düşünmekten, davranmaktan da kendini alamıyordu. Gövdeleri birbirine yapışık gibi yürüdüklerinden ısınmışlar, bu yepyeni heyecanın, daha çok kanunsuz bir yolda oldukları korkusunun verdiği titremeden kurtulmuşlardı.

Karadeniz'in ötelerinde başlayan şimşekler, yavaş yavaş gelmiş, şimdi başlarının üzerinde çakıyordu. İri yağmur damlaları sırtlarını dövmeye başlayınca Ali, sırtından ceketini çıkararak Tenzile'nin omuzlarına attı:

"Haydi, biraz daha hızlı gidelum, dedi, yoksa sırsıklam olur hastalanıruz."

Daracık patikadan koşmaya başladılar. Birbirlerine çarpıp su arklarına batıyor, sinirden gülerek yine koşuyorlardı.

En sonra bahçe kulübesine vardılar. Çok güçlü bir şimşek masmavi aydınlığıyla kulübenin önyüzünü aydınlattı. Ali, anah-

tarı çıkararak asma kilide soktu. İçeri dalarken ikisinin de burnuna ağır bir kuru ot, saman ve ahır kokusu çarptı. Eşek, artık aşağı evde barınıyordu. Yalnız, ondan kalan koku sürüyordu. Ali, çabucak kapıyı kapayarak bir kibrit çaktı. Tenzile'yi bu kibritin ışığında iğreti merdivenden sekiye çıkardı. Tenzile, köşede kuru otlar üzerinde katlanmış, eski, kirli bir yorgan gördü. Bir de duvarda bir gaz lâmbası, köşede ağzı bir tahta tıkaçla tıkalı bir testi göze çarpıyordu. Kibrit sönünce ortalığı zifir gibi bir karanlık kapladı. Kulübenin bahçelere açılan pencereciği de çakılarak kapatıldığından dışarısı ancak tahtaların aralığından görülebiliyordu. İri damlalı yağmur, daha çok sıklaşmış, kulübenin tahtalarını dövüyor, fırtına da onu söküp atacakmış gibi sarsıyor, sallıyordu. Tenzile, yorganı el yordamıyla yuvarlayıp açarak bir ucuna ilişti. Ali'ye de:

"Otursana, dedi, ne garip değil mi? Seninle iki kez yan yana geldik, ikisinde de yağmur, şimşek, fırtına sardı dört yanımızı. Acaba, bu yaşayışımızın bundan sonra hep böyle fırtınalı geçeceğini mi gösterir?"

"Yok canum, bir raslayıştır bu."

"Ben, öyle sanmıyorum, Ali. Büyüklerin dediğine bakılırsa kıyamet günleri yaklaşıyormuş. Şu kulübeyi sarsan pis fırtına, sakın kıyametin ilk alâmetleri olmasın?"

Ali de ürkmeye başladı. Küçüklükten beri kıyamet üstüne öyle çok nesne dinlemişti ki Tenzile'nin uyarmasıyla bütün bildikleri şu sırada korkunç bir anlam almış, kafasında zonk zonk etmeye başlamıştı. Dünyanın en güzel kızıyla yan yana bulunduğu, şu sırada kıyametin de kopacağı tutması ne kötü bir rastlayıştı.

Tenzile:

"Ali, dedi, benden uzak durma, görmüyor musun? Korkudan titriyorum. Yoldaki gibi yine sokul bana. Sar bana kollarını, ısıt beni."

Bunu söyleyerek Ali'yi bütün gücüyle yanına çekti. Onun kolunu kendi boynuna doladı, sonra, başını Ali'nin göğsüne yasladı. Ali'nin yüreği küt küt atıyordu. Tenzile, onun büyük

bir heyecan duyduğunu anladı.

Ali:

"Lâmbayı yakayım mi?" diye sordu.

"Aman, istemez. Sonra burayı aramak ta gelir akıllarına. Hapı yutarız."

"Tenzile!"

"Ne var."

"Biz, çok fena ettuk."

"Neden?"

"Bu işi neneme olsun söylemeliydum. Biz, baştankara gideyruz. Bu, doğri değil."

"Yani beni annemlere teslim ederek ağabeyime doğratmak mı istiyorsun?"

"Yook! Hâşâ, öyle bir şey demedum. Ama anlatamayrum. İçum çok tedirgin. Yaptuğumuz iş kötü bir iştur gibi geleyi bağa."

"Ali, beni kahrından öldürmek mi istiyorsun? Sarıl bana, daha iyi sarıl. Kollarınla mengene gibi sıkıştır beni de şu içimdeki korku gitsin."

Ali, onu güçlü kollarıyla iyice sardı. Tenzile, inliyordu:

"Bütün korkum dağıldı. Şimdi de sev beni. Kıyamet birden bire koparsa sen de ben de yeryüzünün tatlarından hiçbir nesne tanımadan bilmeden geçip gideriz. Yanaklarımdan değil dudaklarımdan öp. Hah Şöyle, şehirliler gibi. Köylüler gibi değil."

Uzun uzadıya öpüştüler, itiştiler. Bu, onları daha açık saçık sevişmeye zorladı. Ali:

"Gövdemuzi saran şu çullar, bizi sevişmekten alıkoyayi, çıkarup atsak ya bunları!" diye önerince Tenzile de dünden hazırmış gibi sırtındaki ince yün hırkayı, uzun entariyi, uzun fanilayı ve ötesini çabucak sıyırıp bir kenara itti. Sarmak için kollarını uzatınca, Ali'nin ateş gibi yanan çırılçıplak gövdesiyle karşılaştı. Yorganın yarısını üstlerine, yarısını da altlarına alarak birbirlerinin kollarında birbirinin etine ve canına girer gibi sevişmeye başladılar. Ancak, ara sıra Tenzile:

"Aman, Ali, ben kızım, kız kalmak istiyorum." diye Ali'yi uyarıyordu. Sabaha dek hiç uyumadan, kolları birbirine kenet-

lenmiş olarak yorganın arasında yuvarlanıp durdular. Fırtına ve yağmurla birlikte onların da hızı kesilmişti. Şimdi, sarı ince tahtaların uzun bir çizgi gibi aralıklarından içeri masmavi bir aydınlık süzülüyordu.

Aydınlık arttıkça çok şaşırdılar. Sanki bütün geceyi birbirlerinin kollarında geçirmemiş gibi birbirlerinin anadan doğma çıplak gövdelerine gözleri parlayarak, şaşkın bakıyor, gülüyorlardı.

Tenzile'nin kapkara çekik gözleri, Ali'nin yeşil gözlerinin içinde, bu geceki mutluluğu ölümsüzleştirecek olanakların anahtarını arıyor gibiydi:

"Ali, beni alacak mısın, Ali?"

"Bilmem ki, bir yanda ağabeyin bir yanda da benim askerluğum var. Ama ben senun için elurum. El diye buyur eleyim."

"Neden ölecekmişsin? Yaşayacağız. Dünyaya kazık kakacağız. Bizim sevgimiz ölmeyecek, değil mi?"

"Ben elmedukçe sevgim da elmez. Yalağuz, bundan daha önce tüşünulecek bir nesne var: İşte, sabah oldi. Şimdi, ne edeceğuz? Ben, geceleyin hem seni sevdum, hem da hepsini tuşundum: Şu sırada Osman'un sarhoşluğu marhoşluğu geçmiştur. Seni götürüp nenene teslim edeceğuz. Dur, sabırsuzlanma. Hepsinun yoli yordami var. Şimdi sen burda beni beklerken ben gider neneme derum ki "Nene, ben geceleyin bahçe kulübesine varduğumda baktum kapida bir gölge, Tenzile değil mi? Kız, ne arayisun burda dedum, ağabeyim beni eldirecekti kaçtım, sağa sığındum, aman beni ne anana ne de benum anama söyle dedi. Kız bütün gece kulübede oturup bekledi. Şimdi ne edelum diye onunlan başbaşa verup bir plân hazırlaruz. Eve gitmek zorundasun. Başka çaresi var mi?"

İkisi de giyinmeye başladı. Giyinirken birbirlerinden utanıyor, sırtlarını birbirlerine dönüyorlardı. Ali'nin gözleri, Tenzile'nin gümüş bir aydınlıkla örtülü vücudunu gündüz gözüyle görünce bir şaşkınlıkla geçirdi. Genç kızın iki elma büyüklüğündeki memeleri, ona mucize gibi güzel bambaşka bir dünyanın büyülü yemişleri gibi göründü.

Giyinip merdivenden aşağı ineceği sırada Tenzile'yi bir kez daha kucaklamaktan kendini alamadı:

"Sen burda beni bekle. Belki nenemle bile geliruz. Sana nenemun alaca çarşafını giydurup götürürüz. Kimsecukler tanımaz. Ben, kulübeden çıkınca kapinin kilidini yine kitlerim. İçerde kimse olmaduğuni göstermek için, oldi mi pulim!"

"Oldu oldu ama, çok korkuyorum, Ali."

"Hiç korkma göreceksun, hiçbir şey olmayacak. Ağabeyin bunca gürültüye yol açtuğundan hem utanacak, hem de üzülecek. Sözüm oğa: Sen bu gece nenemun konuğu olmiş olacaksun. Nenem seni kendi koyninden çıkarup nenene teslim edecek."

Tenzile, Ali'ye güveniyordu. Onun son sözü üzerine sinirden geldiği belli olan bir gülüşle güldü.

"Dur şu yakandaki biti alayım."

Gümüşle savatlanmış gibi tatlı bir ışıkla parlayan uzun parmaklarıyla Ali'nin yakasındaki iri bir biti alıp tahtanın üzerinde topuğuyla ezdi:

"Kim bilir, bana da geçmiştir. Evde temizlenirim, zarar yok."

"Ne zarari olacak. Bit deduğun yiğitte bulunur."

Gülerek merdivenden indi, dört yanı kollayarak dışarı çıktı, kilidi kapıya takıp kitleyerek ordan ayrılırken, içeri seslendi:

"Hoşça kal, pulim! Sakın korkma, yıldırım gibi gidup geleyrum."

"Güle güle. Canım!"

Ali, hızlı hızlı eve doğru ilerlerken kendini cennet yolculuğundan dönmüş bir dünyalı gibi mutlu ve bambaşka duyuyordu. "Gerdek dedukları demek buymuş!" diye düşünüyordu. O ne güzel geceydi, o! Kim bilir, belki yaşadığı sürece bir daha böyle bir cennet gecesi geçirmeyecekti. Gövdesiyle ruhu şimdi bile sarhoş gibiydi. Yürürken kendinde olmayarak sağa sola yalpalıyordu.

Eve varıp işi annesine anlatınca kadıncağızın ağzı bir karış açık kaldı:

"Ula, nasil ettun bu işi, dedi, insan nenesine haber vermez mi? Kadıncağıza dokunmadun ya, inşallah?

"Birlukte sarilup yattuk ama hiçbir şey etmedum oğa."

Şakire, oğlunun sırtına yeğnik bir yumruk indirdi:

"Gâvurun enuğu! Ya kıza bir şey oldiysa!"

"Olmadi deyrum sağa. Sen şimdi beni dinle: Birlikte kulübeye gidip Tenzile'yi buraya geturdukten sonra Tahar Hanum'a gidup diyeceksun ki bu gece kız kaynanamun damında saklanmış, sabaha karşi kapıyı çalıp içeri girdi. Seni görmek isteyi. Şimdi, giy çarşafuni kulübeye gidelum."

Yapacak başka iş olmadığını gören Şakire, ivedi çarşafını sırtına geçirerek Ali'nin arkasına düştü. Kulübeye vardıklarında Tenzile sabırsızlıkla, korku içinde onları bekliyordu. Ali kapıyı açınca Şakire'nin kollarına atılıp başını onun pörsümeye başlamış memelerinin arasına gömdü. Türlü duyguların etkisi altında hıçkırarak ağlamaya başladı. Şakire, onun saçlarını okşayarak korkusunu dağıtmaya çalıştı:

"Neden benum yanumda saklanacağuna gittun da bu eşkıyaya teslim oldun? İnşallah başına bir belâ açmamiştur."

"Gönlünüz rahat olsun, Şakire Hanım Teyze, Ali bana karşı çok efendice davrandı. Ben, sende saklanmayı düşündüm ama belki de yufka yürekli olduğundan götürüp beni anneme teslim edersin diye korktum. Annem de tutup beni eve götürür, orda hazır bekleyen gözü dönmüş ağabeyim de elindeki et satırıyla beni kıyıma gibi doğrardı. İşte, bu korkum yüzünden geceyi oğlunun yanında geçirmeyi düşündüm. Hele oğlunun bu işte en ufak bir suçu yok."

Şakire, bu sözleri içi rahatlayarak dinledi, genç kızın yanaklarından öptü. Ali'ye:

"Haydi, sen şimdi bahçelere savuş, dedi. Ben kızı eve götüreyim."

Ali, çifteyi alarak içine bir kuş bir de tavşan saçması dolu fişek sürdü. Kırlara açılmak üzere çiftlik yoluna çıktı.

Şakire, alaca çarşafını belden yukarısını çıkarıp Tenzile'nin başına geçirdi. Onu yanına alarak eve doğru yola çıktı. Kimsece görülüp tanınmadan eve varan Tenzile'yi çocukların yanında bırakarak Tahar Hanımgillere koştu. Osman evde yoktu. Bütün çoluk çocuk, alt odada toplanmış üzgün gözleri şişmiş Tenzile'

nin sözünü ediyordu. Şakire, içeri girince hepsi merakla yerinden sıçrayarak onun çevresini aldı. Osman'ın genç, güzel karısı, sarışın gelin, bu felâketin nedenlerinden biri olduğunu düşünerek pencerenin önündeki sedirde dizüstü pusmuş oturuyor, üzgün korku dolu gözlerle Şakire'ye bakıyordu. Tahar Hanım, Şakire'nin ellerine sarıldı:

"Buldun mu kızı yoksa!"

"Buldum, kız bizde. Yalağuz sen gel, işin aslini orda dinlersun."

"Aman, Şakireciğim, kızın başına bir iş gelmedi ya?"

"Ne gelecekmiş kızun başina? Koynumda yattı bütün gece."

Tahar Hanım, etekleri zil çalarak Şakire'nin yanı sıra yukarı koşuyor, bir yandan da Şakire'ye dert yanıyordu:

"Nasıl yaptı bunu bu bala? Şimdiye dek ağırbaşlı, durgun bir oğlandı. Nerden aklına geldi satırı kapıp kız kardeşini kesmek? Allah razı olsun senden, Şakireciğim. İyi ki kızı bulur bulmaz bize göndermedin. Allah etmesin, oğlan yine kudurur, satırla üzerine saldırırdı. Neyse ki sabahleyin işe giderken lânetli satırı da aldı götürdü."

Tenzile biraz merak, biraz da kaygı ile eşikte durmuş, eteklerini savura savura yokuşu çıkan annesine bakıyordu. Ne var ki Tenzile'nin korktuğu başına gelmedi. Tahar Hanım kızıyla karşılaşınca onu candan kucakladı. Gözlerinden kıvılcım gibi fışkıran gözyaşları arasında:

"Güzel kızım, Tenzile'm benim" diyerek onun yüzünü gözünü öpücüklere boğdu. Tenzile de ona sarılmış, başını kocaman memelerinin arasına gömerek işi çok ucuz atlattığına seviniyordu.

Tahar Hanım, kızın elinden tutmuş giderken birden dönerek Şakire'ye:

"Ali nerelerde?" diye sordu.

"Bilmem, gece bahçeleri beklemek için kulübeye gitmişti. Hâlâ dönmedi."

Tahar Hanım'ın yüzünde, içinden rahat ettiğini gösteren bir anlam, Şakire'nin güderine çarpmakta gecikmedi.

6

Şakiregiller için 1915 kışı şehirde hemen hemen olaysız geçtiyse de Kafkas cephesinde kan gövdeyi götürüyordu. Zerzevat yine verimli oldu. Şakire ile Ali, her gün bahçelerden lahana, pırasa, ıspanak, salatalık, karnabahar devşiriyor, iri kıyım Merzifon eşeği pazara harıl harıl sebze taşıyordu. Ancak, Şakire çok tasalanıyor, içleniyor, uzak, duman gibi bir umutsuzluk, ara sıra onu iliklerine dek üşütüyor, titretiyordu. Temel Çavuş'tan hiçbir haber gelmiyordu. Dördüncü ordu bölgesindeyse korkunç savaşlar yapıldığı kulaktan kulağa yayılmaktaydı. Ali, yine her akşam bakkal Osman Efendi'nin solundaki kahveye gidiyor, okuma bilenlerin yüksek sesle okuduğu savaş haberlerini dinliyor, babasının gittiği Erzurum cephesinden boşuna bir şeyler öğrenmeye çalışıyordu. En sonra, Sarıkamış, Allahuekber Dağları adları dillerde dolaşmaya başladı. Enver Paşa'nın yüz bin kişilik Türk ordusunu, yani bütün Karadeniz uşaklarını Allahuekber Dağları'nın karları arasında boğdurup, harcadığı kulaktan kulağa fısıldanan haberler arasındaydı. Bu yüzden doğu cephesine bir erkeğini göndermiş her ev, öldürücü bir kaygı içinde uğursuz haberlerin sökün etmesini bekliyordu. En sonra uğursuz haberler gelmekte gecikmedi. Kara haberler mahalleye bir kara yağmur gibi yağdı. Postacı birkaç gün belli evlere asık, üzgün yüzüyle kara haberlerle yüklü mektupları taşıdı durdu. Bir gün Şakireler'in kapısına da uğradı. Şakire, yüreği göğsünün altından kopup uçacakmış gibi çarparken aldığı mektupla doğru Tahar Hanımlara koştu.

Tenzile, ince uzun, ak parmaklı elleriyle zarfı açıp mektubu korka korka okudu. Temel Çavuş'un şehit düştüğü anlatılıyor ve ailesine başsağlığı dileniyordu.

Şakire, Tahar Hanım'la birlikte bütün çoluk çocuğunun da bulunduğu bu sac sobanın ısıttığı sıcacık odada boşalmamak için insanüstü bir güçle kendini tutarak sokağa fırladı. Yokuşu bir solukta çıktı. Eve varır varmaz kendini kuru döşemenin üzerine atarak yüzükoyun kapandı ve ulur gibi ağlayıp hıçkırma-

ya başladı. Günlerden beri evde duyulan belli kaygılar yüzünden bütün çocuklar da beklenen kara haberin türünü bildiklerinden babalarının şehit düştüğünü hemen anladılar. Şakire, bir saat böyle sarsıla sarsıla ağlayıp hıçkırdı. İçinde Temel Çavuş'un öleceğini bildiren hiçbir duygu yoktu. Yemen'de yedi yıl savaştıktan sonra sağ olarak dönüp gelmesi, bu savaştan da sağ döneceği üstüne onda belirsiz de olsa bir umut uyandırıyordu. Çocuklar, ateşsiz odada üşümekten birbirlerine sokulmuş, annelerinin acısını bu korkunç görünüşünden put kesilmiş, ona bakıyorlardı. Annelerinin bu korkunç üzüntü ve acısı, onlara bu evde çok önemli, hem de kutsal denebilecek bir gücün, bir varlığın eksildiğini anlatmıştı.

Şakire, o günden sonra işlerini bir makine insan gibi yapmaya başladı. Bakışları, durmadan bir boşlukta yitiyor, çocuklarıyla, şununla bununla konuşurken gözleri, hep onların üzerinden aşan bakışlarıyla uzakların, erişilmez uzaklıkların külrengi dumanlarına dalıyordu.

İki işi arasındaki ufak dinlenme zamanlarında, dış kapının tahta eşiğine oturuyor, çocuklarına işittirerek hep:

"Şu dağlar olmasaydı
Yaprağı solmasaydı
Ölüm Allanın emri
Ayrılık olmasaydı"

Manisini bir cenaze marşının kurşun yüklü melodileriyle yineleyip duruyordu. Ali, işlerini bitirdikten sonra babasının kırmasını alarak kırlara açılıyor, tavşan, karatavuk, çulluk, sığırcık gibi av kuşları vurup getiriyor, bunların bir bölüğünü evde yiyorlar, değerli olanlarını da Kumandan'la, Tahar Hanımgillere armağan ediyorlardı.

«Kumandan,» Temel Çavuş'un ölümünü öğrenmişti. "Doğu cephesi bu kış çok soğuk yaptı. Askerlerimizi düşman kurşunlarından çok soğuklar şehit etti," dedi.

Sebze çok para ediyordu. Bundan dolayı, Şakire çocukların üstüne başına bir şeyler alabilmiş, şimdilik olsun durumu kurtardığından, seviniyordu.

Şubatta Ali, evin arkasını boydan boya kaplayan uzun camekânlı fideliğe yine domates, patlıcan, biber tohumları ekmiş, geceleri, soğuk havalarda kalın hasırlarla örtülen fidelikler yeşermiş, boy atmaya başlamıştı. Ali, her sabah yatağından kalkar kalkmaz evin arkasına koşuyor hasırlarla camekânları kaldırınca, altından yüze gülümseyen hoş bir yeşillik çıkıyor ve yaratıcı bir sıcaklıkla gübre kokusu yüzünü okşuyordu. Daha hoştu, bu tatlı yeşillik arasından fışkırmış kocaman, şemsiye gibi etli ak mantarları devşirerek annesine götürmek, sonra bunları ya külde, ya sac üzerinde ya da tavada kızartarak yemek. Bütün çocuklar, az tuzlanmış bu mantarların yenmesine bayılıyordu. Martın yağmurlu, sulu sepkenli bol çisentili günleri geçip de tarla kuşunun türküleri gökyüzünde duyulunca Şakire ile Ali'nin korkunç çalışma günleri de başladı. Ellerine tükürüp çatallı bellerin sapına yapışarak sabahın karanlığından akşamın karanlığına dek belliyorlar, durmadan hep yanı başlarındaki boşluğun acısını duyuyorlardı. Beli, dev gibi, toprağa saplayan, durmadan kemençe çalan, mani söyleyen, tatlı şakalar yapan o güzel, güçlü varlık, yeryüzünün canlıları arasından silinmişti! Onu bir gün alıp götürmüşler, ölüm canavarının ağzına atmışlardı. O, artık, hiç mi hiç dönmeyecekti. Yemen'in ateşten çöllerinden sağ dönebilmiş, doğunun karlı uçurumlarında can ateşini sönmekten kurtaramamıştı.

Uzun, yorucu çalışmalardan sonra bahçeleri belleyip bitiren ana oğul, camekândan demet demet söktükleri domates, biber, patlıcan fidelerini yataklara diktiler. Yaşamak, bir kez daha yeniden başlıyordu. Yine Nemlioğlu Çiftliği'nin kenarındaki ağaçların gölgelerinde acemi askerler borularını öttürerek akşamlara dek eğitim yapıyor, güneşin sıcaklığı havada duru ve saydam pınar suları gibi dalgalanıp duruyordu. Dirim, koynuna içine girip canlandıracak bir şeyler arıyor gibiydi. Oysa cepheler durmadan insan yutuyordu. Yetişkin erkekleri yutan savaş meydanları şimdi çiçeği burnunda tazecik delikanlıları çağırıyor, onları da bu kanlı şölende kuşbaşı et olarak yemeye hazırlanıyordu. Bir akşam Ali ile annesi yorgun argın eve gelip de

ellerini yüzlerini yıkamaya hazırlanırken Tahar Hanım'la oğlu Osman, kızları Tenzile, Azime, yüzlerinden acı, üzüntü akarak karşılarına dikildiler. Çekingen bir bala olan Osman, ilk kezdir ki Şakiregiller'e çıkıyor, Ali'yle bu kerte yakından karşılaşıyordu. Osman'ın yüzünde acı bir dostluk gülümseyişi yüzüyordu. Dudaklarının arasından sözler zorla çıktı:

"Ali, Şakıre Hanım Teyze, dedi, ben yarın sabah askere gidiyorum. Sizlerle helâlleşmeye geldim. Aramızda kırıcı şeyler geçmişse hakkınızı helâl edin."

Osman, onların ellerini sıkmayı dahi düşünemeyerek geldiği gibi döndü, aşağı inmeye başladı. Şakire, cepheye gitmenin ne demek okluğunu artık çok iyi biliyordu:

"Allah senin gençluğune acısun, yavrum, diye bağırdı; inşallah tez zamanda düşmanı kahreder da ananın kardeşlerunun, gencecuk karicuğunun yanına dönersun."

Tahar Hanım, bir yandan ağlıyor, bir yandan da gözyaşlarını ak yaşmağının ucuyla silmeye çalışıyordu. Bu sırada Tenzile'yle Ali, rahatça yiyecekmiş gibi birbirlerini süzüyorlardı. Tahar Hanım kahırlıydı:

"Ondan başka hiç kimsemiz yok, Şakireciğim. Eve ekmek getiren bir tek oydu. Evde dört küçük, iki de büyük boğaz var. Ben, bunları taşla mı besleyeceğim? Bu savaş dedikleri şey ne biçim bir canavar? Elimizde, gördüğün iki odalı küçücük bir evimiz var. Hiçbirimiz çalışacak durumda değiliz. Senin elinde maşallah aslan gibi bir delikanlı var. Daha küçük olduğundan savaş bitinceye dek onu askere almazlar. Bahçeleri de elinizden almazlarsa sizler için açlıktan ölmek tehlikesi yoktur. Ama, Allah göstermesin, senin çocuğu da alırlarsa sen de tıpkı benim gibi ortada kalacaksın."

Tahar Hanım böyle konuşurken Ali ile Tenzile, umutlu umutlu bakışıyor, Osman'ın baskısı ortadan kalkınca neler olabileceğini hesaplar görünüyorlardı. O fırtınalı geceden sonra uzun günler, geceler boyunca birbirlerini özleyip durmuşlarsa da bir daha o güzel fırsata benzer bir fırsat yakalayamamışlardı. İşte, o uzun özlem günlerinin baskısı altında içlerinde tutuşan

sevgi, engerek kılığına girmiş birer şeytan gibi canlanıp kıvranmaya, bütün engelleri yıkarak ereğe doğru ilerlemeye başlamıştı.

Ertesi gün kuşluk vakti, Osman sırtında azık torbasıyla evden çıkarak kapıların önüne çıkan kadınlara kızlara bir kez daha allahaısmarladık, dedi. Kadınlar, sağ gidip sağ dönmesi için arkasından birer tas su serptiler. Kendi evlerinin önünden geçerken annesiyle kız kardeşleri, karısı ona sarılıp birer kez daha kucaklaştılar. Sonra, bir daha hiç arkasına bakmadan ana caddeye çıktı, karakolu döndü, şehre doğru hızlı hızlı yürümeye başladı.

Şakire, bir gün tarlada çalışırken sancılanarak oracığa çöktü. Ali, onu yarı kucaklayarak bahçe kulübesine götürdü. Orda kendi başına apak, açık gözlü bir erkek çocuk doğurdu. Bu, Temel Çavuş'tan olan sekizinci ve en son çocuğuydu. Tahar Hanım yardıma geldi. Çocukla Şakire'yi alıp eve götürdü. Yatak serip yatırdı, ayrılıp giderken:

"Şakireciğim, dedi, senin rahmetli kocan akıllı bir adamdı ama onun da her halk erkeği gibi akılsız bir yanı vardı. Sana bunca çocuktan sonra bu masum yavruyu da bırakması hangi kitaba sığar?"

"Ne edelum, Tahar Hanumcuğum, Allah rızkını çocukla birlikte verur, derler. İnşallah öyledir."

Şakire, iki üç günlük lohusalık dinlenmesinden sonra yine Ali'yle birlikte çalışmaya başladı. Seferberlik çocuğu olduğundan adına Sefer dediler bebeğe büyük kız bakıyor, süt verme zamanları annesine götürerek yarım saat bırakıyor, sonra yine alıp gidiyordu.

Yazlık zerzevat oluncaya dek epey sıkıntı çekilecekti. Polis karakolunun sağındaki fırının çıkardığı ekmekler eski güzelliğini yitirmekle birlikte hâlâ güzel kokular salıyordu. Bu iştah açıcı ekşimsi koku nerdeyse Şakirelerin kulübesinden duyulduğu halde çoluk çocuk hâlâ mısır ekmeği yiyordu. Oradan has ekmek alıp yemeye hâlâ ailenin gücü yetmiyordu. Şakire, tarlada çalıştığı bütün zamanlardan arta kalan zamanı el değirmeninin başında geçiriyordu. Birbiri üzerine oturtulmuş iki granit de-

ğirmen taşının sapını durmadan çevirerek taşların ortasındaki delikten yavaş yavaş altın renkli mısır taneleri bırakıyordu. Değirmen taşları döndükçe sapsarı «lâzut» unu, taşların altına yayılmış olan yaygıya dökülüyor, bu yorucu iş, böylece sürüp gidiyordu. Çocuklar, bu undan saç üzerinde pişirilen değirmi yufka mısır ekmeğini ayrana ya da taze soğana katık ederek yiyorlardı. Yazlık zerzevat çıkınca durumları biraz daha düzelecekti, ineğin sütünü satan Şakire, eve gerekli tuzu, yağı sabunu bunun parasıyla almaya çalışıyor, bu yüzden çocukların karnına bu sütten bir gram bile girmiyordu.

Şakire'yi derin derin düşündüren, kaygılara salan nesne, Ali'nin de günün birinde askere alınması korkusuydu. O, başlarından gitmese kırk yıl daha lâzut unu yemeye dünden razıydı.

7

1915 yılının yazı, Şakiregiller için epeyce kaygılı geçtiyse de büyük olaylardan da uzak geçti. Şakire'yle Ali, durup dinlenmeden çalıştılar. Sebze ürünü bu yıl da iyi oldu. Ali, kır Merzifon eşeğiyle pazara aralıksız domates, biber, patlıcan, kabak, hıyar taşıdı. Temel Çavuş'un acısı, yavaş yavaş unutuluyordu. Şakire, sonsuz yorgunluğu içinde zaman bulup da Temel Çavuş için yanık türküler söyleyemiyordu. Babalarını çoktan unutmuş olan çocuklar, şehrin insanlarından uzakta birer ot gibi büyümekteydi. Şakire, onların üstleri başlar için çok ucuz kumaşlarla basmalardan alıp bir şeyler yapabiliyorsa da henüz hiçbirinin ayağına bir çift ayakkabı alamamıştı. Onlar hâlâ güneşle ya da yağmurla yıkanan kara toprağa yalınayak basıyorlardı.

Tahar Hanımgiller, sebzenin bol olduğu bugünlerde hemen her gün Şakire'ye gelip gidiyor, dönerken de hep bir şeyler götürüyorlardı. Osman'ın gidişinden sonra birden bire durumları kötüleşmişti. Ne yapacaklarını bilmeden geçinmek için çırpınıp duruyorlardı. Mümtaz, atının üstünde caka satarak şimdi kapının önünden daha çok geçiyor, Tenzile'nin oturduğu pencereye daha yüreklice bakıyordu. Onun gelip gidişlerini sıklaştırması

polis memuru Rıfkı'yı da canlandırmıştı. O, işi daha da ileri götürüp Tahar Hanım'ın verdiği bir sandalyeye kurularak onların evinin önünde saatlerce oturup onunla çene çalıyor, böylece de Tenzile'yle ilgilendiğini herkese göstermek istiyordu. Rıfkı, oraya her zaman eli paketlerle dolu geliyordu. Tenzile'yi görmek için her gün birkaç kez aşağı inen Ali, kimi zaman Rıfkı'yla, kimi zaman da Mümtaz'la karşılaşıyor, bu yüzden sonsuz kaygılar tasalar denizinde yüzüyordu. Kendisinden kat kat üstün olanaklara sahip olan bu iki genç adama gizliden gizliye diş biliyordu. Tenzile'nin bu sıkışık durumda mutlaka bunlardan birinin eline düşeceğini biliyordu. Kendisi ise her an askere çağrılacağı korkusu içinde yaşıyordu. Bu yüzden de, niyetlendiği halde, Osman'ın askere gitmesinden sonra bile annesinin aracılığıyla Tenzile'yi istetememişti. Dört yandan sıkıştırılmış bir vahşi hayvanın öfkesi ve hırçınlığı içinde yaşıyordu. Kalabalık kardeşlerinin karnını güç doyururken eve iyi yaşamak isteyen, güzel ve okumuş bir kız nasıl getirebilirdi?

Tenzile'yle kardeşleri sık sık kendilerine gelip gittiği halde onunla tatlı bir fırsat yakalayıp yan yana gelememiş, onu bir kez daha kucaklayıp öpememişti. Fırtınalı, yağmurlu günlerde yakaladığı eski iki fırsatın bağışladığı tatlı yaşayış, sevişme saatleri, kafasının içinde çiçek kokulu, aydınlık cennet rüzgârları gibi esip duruyor, her geçen gün onu biraz daha çıldırtıyordu. Geceleri başını yastığa koyunca türlü çılgınlıklar kurup, Tenzile'ye böylece bir kez daha kavuşmayı düşünüyordu. Bayağı günlük insan yürüyüşüyle o yitirdiği cennetin yamaçlarına bir daha ulaşamayacağını düşünüyorsa da ne biçim bir çılgınlıkla bu olanağı yaratacağını bir türlü kestiremiyordu. Günler, kaplumbağa gibi sürüklenerek giderken onun İçinde, yağız ata binmiş hırslar doludizgin gidiyordu. Bunun verdiği sarsıntı, çok büyük oluyordu. Kollarının arasından bir cennet ateşi gibi gelip geçmiş bir kızı unutabilir miydi? Hele onun bir başkasının kolları arasında ona benzer ateşle yandığını düşünmek ona şimdiye dek türünü hiç bilmediği ölüm gibi korkunç acılar veriyordu.

O, kardeşleri ve annesiyle kulübeye geldiğinde işlerini bıra-

kıp ona sokuluyorsa da salt bakmakla yetiniyordu. Tenzile'nin de kendi durumunda olduğunu seziyordu. Genç kızın kara gözlerinin derinliğinde de benzer ateşin ışıkları parlıyordu. İçleri özlemle dopdolu olduğu halde birer bitki, sebze gibi birbirlerinin karşısına dikilip duruyor, sonra ayrılınca da neden herkesin içinde sarılıp birbirleriyle kucaklaşmadıklarını, öpüşmediklerini, herkese, her nesneye meydan okuyarak birbirlerinin olduklarını göstermek yürekliliğini gösteremediklerini düşünerek sonsuz üzülüyorlardı. Ali, böyle zamanlarda insanların koydukları kanunlara, geleneklere karşı bayağı bir hayvan içgüdüsüyle ayaklanıyor, "Sevişen iki genç neden hayvanların serbstliğiyle birleşmesin?" Diye düşünüyordu. Tenzile'nin gümüş suyuyla yıkanmış gibi parlayan çıplak, testi gibi biçimli vücudunu kafasında canlandırdığı zamanlar, çılgınlık yapmasına kıl payı kalıyordu.

Olağanüstü bir olay, Ali'nin bir çılgınlık ederek Tenzile'ye kavuşma denemesi yapmasını önledi. Güzel bir yaz sabahı, Samsun halkını heyecana veren olayın ucu göründü. Karadeniz'in koyu mavi sularında görülen külrengi Rus zırhlıları gittikçe kıyıya yaklaştı. Toplarını şehrin önemli askersel ereklerine çevirerek ateşe başladı. Kıyıdaki uzun, ahşap gazhane depolarına, Nemlioğlu Çiftliği'nin altındaki yeni yapılmış kocaman ortaokula, hükümet konağıyla şehrin sırtlarındaki kışlalara birbiri ardınca yağdırılan mermiler, havayı sarsıyor, halkı korkuya veriyordu. "Rus, karaya asker dökecek" söylentisi bütün halkı evinden uğrattı. Herkes canını kurtarmak için elden geldiğince deniz kıyısından uzaklaşarak kendini Samsun'un sırtlarına atmaya başladı.

Şakire'yle Ali de bahçelere gitmeye hazırlanırken korkunç cayırtıyla paniğe uğradılar. Rus gemileri, şehre epeyce sokulmuş, korkusuzca top atmaktaydı. Karadan da onların üzerine top atılmaktaysa da bunların etkisi ötekilerinkinin yanında devede kulak kalıyordu.

Ev halkı, ne yapacağını düşünüp dururken aşağıdan bir insan dalgasının kopmuş, kendisine doğru geldiğini gördü. Şakire, korkudan gözleri yuvarlaklaşmış kadınlara:

"Ayol, nereye gideysunuz?" diye sordu.

"Ayol, komşu ne bekliyorsunuz, hemen dağlara kaçın bizler gibi, durmayın. Düşman karaya asker döküyor. Filikalarını denize indirmeye başlamış diyorlar." Kadıncağız ellerinden tuttuğu iki küçük çocuğu sürükleyerek kulübeyi dönüp gözden yitti. Karşıda Tabakhanenin yanında kırlara çıkan yol da tıklım tıklım kaçan insanlarla doluydu.

Ali:

"Ana babula! Şuraya bir göz at, nene!" diye onları annesine gösterdi. Şakire, dışarı sarkıttığı mavi damarlı porsumuş ak memesini Sefer'in ağzına vermiş, şaşkın aşağıdan akın eden mahallelilere bakıyordu. Tahar Hanımlar da çoluk çocuk bunlar arasındaydı. Çeşmeden bahçelere çıkan gedikten de bir yığın insan yukarı fırlamış, yazlık sebzeleri ezerek kaçışıyordu.

Bu sırada Tahar Hanımgiller de yetişmişti. Tahar Hanım Şakire'ye:

"Ayol Şakire, dedi, hâlâ ne duruyorsunuz? Rus filikaları askerle dolu karaya çıkmak üzere."

"Nereye kaçalum? Nereye gitsek iki adımda bizi yakalarlar. Askerun ayağına yol mi dayanur?"

"Olsun, kırlara, ormanlara saklanırız. Belki salt şehri yakarak çekilirler. Hiç olmazsa canımızı kurtarırız."

Tenzile, Ali'yi şavullayarak :

"Şakire Hanım Teyze, dedi düşman bütün evlerin tutuşması için yağlı paçavra atıyormuş."

Onlar böyle konuşurken Rus gemilerinin topları da gümbürtülerle şehrin önemli noktalarını dövüp durmaktaydılar. Tahar Hanımlar, kulübeyi dönerken Ali, annesini dürttü:

"Nene, daha duracak miyuz? Herkes kaçayi. Elun aptali bizmiyuz?"

"Haydi, uşaklara mukat ol da biz de Tahar Hanumlara yetişelum."

Bunu dinleyen çocuklar, bir sürü civciv gibi Şakire'nin çevresini alarak Tahar Hanımlar'ın ardından koşmaya başladılar. Halk, daha çok, dağlara, ormanlara yakın olan Evliyatepe'ye doğ-

ru kaçıyordu. Tahar Hanımlar'la Şakireler çiftlik yoluna yaklaştıkları sırada Rus zırhlıları ateşlerini sağdaki okul yapısıyla kışlalara doğrulttuğundan onların çatırtılarını, gümbürtülerini hemen yanı başlarında duyuyor gibiydiler. Sanki gemiler kendilerine nişan alıyormuş gibi bilinçlerini yitirmişçesine düşe kalka, tökezleye koşuyorlardı.

Ali, hepsine birden bağırdı:

"Yere yatın, toprağa yapişun. Bize ateş etmeyiler. Onlar kışlalari bombardıman edeyiler."

Karmakarışık kaçan iki aileden bir bölüğü Ali'ye uyarak onun yanı başına yattıysa da annelerinin Evliyatepe'ye doğru kaçıp gidişi onları da yerinden söktü: annelerinin ardınca bağrışıp çağrışarak koşmaya başladılar.

Ali, hâlâ onlara;

"Boşuna kaçmayın, Urus buraya gelmez!" Diye bağırıp çağırdıysa da kimseye dinletemedi. Kafile uzakta yittikten sonra sağ yanına dönüp bakan Ali'nin gözleri, kamaşır gibi oldu. Tenzile, hemen yanı başında yüzü koyu yere uzanmış gülümseyerek ona bakıyordu. Çocuklarla birlikte Ali'nin yanına yatmış, onlar kaçıp gidince yerinden kıpırdamamıştı:

"Ben seni en önde kaçıp gittun sanaydum."

"Aptal gibi neden kaçacakmışım? Baksana, denizin üzerinde bir tek filika var mı? Gemiler şehri bombardıman ederek çekilip gidecekler."

Ali'nin içinde gövdesini dal dal titreten bir heyecan rüzgârı esmeye başlamıştı. Aylardır özlemini çektiği sevgilisi yanı başında gövdesine yapışıkmış gibi uzanmış yatıyordu. Sağ koluyla onu sardı. Çevredeki otlu tümsekler onları gözden saklıyordu:

"Beni yaktun, kavurdun aylardur Tenzile, senun için eleyrum."

"Ben de seni çok düşündüm, Ali, aylardır burnumda tüttün. Hani, gelip beni kaçıracaktın?"

"Nereye kaçırayum seni Tenzile? Nenem bir kardeş daha doğurdu. Hepsi benum elume bakayi. Bir delilik yaparak seni alup dağlara vurmayi kurdum birçok geceler. Ama, nenemun, kardaşlarumun hali beni durdurdu. Ama gece gündüz seni tü-

şünmeduk bir dakikam geçmedi. Düşlerumi yangına verdun. Beni her an askere alacaklarından korkmasam seni bir saat bile nenenun evinde pirakmazdum. Ama, neyleyim ki askerlik derdi de kardaşlarumun derdine eklenerek elumi kolumi bağlayi."

Tenzile, başını kaldırıp çevreyi gözden geçirdi:

"Kulübeye gitmeyelim mi? Burada bizi bir gören olur."

Ali, yerinden fırladı, çevreye ivedi bir göz attı:

"Haydi, dedi, sinerek gidelum. Kulübe aha şuracıkta, şu mısır sıralarinun arasina dalarsak kulübeye dek bizi kimse görmez."

Sinerek, pusarak, koşarak tellerin arasından Ali'lerin bahçesine daldılar. Domates evleklerinin yanı sıra boydan boya ekilmiş olan boylu poslu mısırların, süpürgeliklerin arasından geçerek kulübeye vardılar. Ali, elleri heyecandan titreyerek kilidi açtı. Eşek onu görünce sevinçten anırmaya başladı. Hemen onu çözerek dışarıda boş bir yere bağladı. Elinden tutarak Tenzile'yi sekiye çıkardı. Eski yorganı yatak gibi sererek, Tenzile'yi oraya çekti:

"Haydi, aylardur burasi seni bekleyidi."

Tenzile'de gerinerek, dal dal titreyerek Ali'nin yanına uzandı. Bir süre heyecanlarını dindirmek üzere birbirlerine sarılarak öylece kaldılar. İkisi de birbirinin yüreklerinin küt küt atışını işitiyordu. Tenzile, heyecanı biraz yatıştıktan sonra:

"Bizim birleşmemiz için ya fırtına, sağanak olacak, ya da Ruslar şehri bombardıman edecekler!" diyerek güldü. Ali de gülerek:

"İnsanoğlunun kanuni böyle zamanlarda beş para etmeyi de ondan allanın kanununa sığınayruz!" dedi.

"Ali, bizi burada gelip bastırabilirler."

"Bombardıman durmadıkça bizimkiler de sizinkiler de geri dönmez. Haydi, çıkarmayacak miyuz şu üstümüzdeki çuliari?"

İkisi de soyunarak kirli, eski püskü yorganın arasına girdi. Rus gemileri korkunç çatırtılarla havayı yırtıp parçalayarak hâlâ mermilerini savuruyor, kulübeciğin sarı tahtaları dağılıp uçacakmış gibi zangır zangır titriyor, sarsılıyordu.

Öyle çok itişip kakıştılar ki ikisinin de çıplak vücudu üze-

rinde gümüş bir yağmur serpintisi gibi ter taneleri parlıyordu. Havada bir ter kokusu yüzüyordu. İkisinin yüzü de ateş kızıllığındaydı.

Aylardır duydukları özlemin ateşini birbirinin kolları arasında söndürünce ister istemez gelecek mutlu günleri de güven altına almayı düşünmeye başladılar, Tenzile, ilk kapıyı açtı:

"Ali, beni annemden ne zaman isteyeceksin?"

"Annen seni bağa verir mi ki?"

"Onun gözü yükseklerde ama hele sen bir istet beni."

"Nenen seni vermez bağa. Bunca çoluk çecuğa bakayrum. Eğer bobam sağ olsaydi, olurdu. Çalışır seni gül gibi geçindirirdum. Ama şimdi her şey bize karşı. Yarin başuma bir de askerluk çıkarırlarsa o zaman halımuz nice olur? Senun gibi güzel kızi nasıl yüzüstü pirakup ta askere giderum? Sonra, askerden kaçmak zorunda kalırım. Hükümet tüşer peşime. Herbirimuz bir yanda zebil sefil oluruz. Ne edeceğumi şaşirdum. Tenzile. İçimden ağlamaklar geleyi."

Tenzile, üzgün bir yüzle onu dinliyor, onun iri yeşil gözlerinin içinde tatlı yolculuklar yapıyordu.

Ali:

"Tenzile, çabuk giyin. Bombarduman durdi. Şimdi, senunkilerle bizumkiler döner. Sen, hemen evinizun yolini tutarsun. Nerdeydun derlerse onlari yitirduğuni söylersun. Ben de kulübeye gelip bahçeleri kollamiş olurum. Hiç korkma. Eveti geyin, çık."

Tenzile çırılçıplak ayağa kalkınca Ali, bu güzelliği her zaman kafasında işlenmiş olarak taşımak istercesine bütün dikkatiyle baktı. En güzel giymeğin bile bu güzel gövdenin güzelliğini saklamaktan karartmaktan, gözlerin önünden yok etmekten başka bir işe yaramadığını anlar gibi oldu:

"Tenzile, sen bu güzelluğunla ölünceye dek kafamda yaşayacaksun, ne güzelluk, Allahum, ne güzelluk bu!" diyerek yerinden fırladı ve mahşere dek kimseciklere bırakmamak düşüncesiyle ona bir daha sarıldı:

"Ah, ne yazuk ki seni bağa yedirmezler, Tenzilecuk. Senun arkanda dolaşanları bileyrum. O kurtlarun eline tuşeceksun di-

ye içim içimi yeyi. Bir daha buluşmamuz artık Allaha kaldi. Urus'un zırhlilari bir daha Samsun'u bombardıman etse bile karaya asker tökmeyecekleri öğrenilduğundan artık kimse evinden çıkup dağa taşa kaçmaz, Bizum da bir daha görüşmemuz mahşere kalır."

"Öyle acı konuşma, Ali. Ben seni seviyorum. Senin yeşil gözlerine bitiyorum. Fırsatlar yaratıp her zaman senin yanına kaçmaya çalışacağım. Annem beni herhangi birisiyle evlendirse bile ben yine seninle buluşmanın yolunu bulmaya çalışırım. Senin gibi güzel bir çocuk buralarda hiç görülmemiş, mahallenin bütün kızları, kadınları benim sana taktığım adı kullanıyorlar."

"Neymiş o ad?"

"Kız Ali!"

"Tüh! Tüh! Tüh! Allah belâni vermesun! Kız Tenzile, nasıl yakıştırdın bağa bu kız lağabini? Benum kıza benzer nerem var? Ben kızları severum ama kızluktan tiksinurum. Ben, her zaman erkek olarak kalmak isterum."

"Gücenme, canım. Ben bunu kız gibi güzel bir erkek olduğun için takmıştım sana. Bütün mahallenin kızları da seni gözlerine kestirdiklerinden benim taktığım bu adı kolayca benimsediler."

"Peki, şimdi öğrendun mi benum katuksuz erkek olduğumi?"

Tenzile, güldü:

"Öğrendik, öğrendik, haydi, uzun etme sen de. Ben hemen kaçayım. Tahtaların aralığından bak. Millet şehre dönmeye başladı bile."

Çabucak giyinen Tenzile, Ali'nin dudaklarına bir yıldırım öpücüğü kondurarak iğreti merdivenden aşağı indi. Kapıdan çıkar çıkmaz bütün bacaklarının gücüyle şehre inen patikada koşmaya başladı.

Yarım saat sonra Şakire, Tahar Hanım, bütün çoluk çocuk bahçeye geldi. Tahar Hanım, Tenzile'yi pek çok merak ediyordu:

"Ali, oğlum, bizim Tenzile'yi gördün mü, bizimle gelmedi?" dedi.

"Sizunle gelmedi mi? Kimbilir belki eve tönmüştur. Sizler,

boşuna o kerte uzağa kaçtunuz. Düşmanun karaya asker tökmeduğuni gören bir sürü halk şehre döndü. Ben de bu arada zerzevata bir zarar gelmesun diye burda kaldum."

Tahar Hanım, bunun üzerine çocuklarını arkasına takarak şehre yollandı. Şakire, biraz sonra Ali'nin yanına sokularak şöyle fısıldadı:

"Ali, biz Evliyatepe'ye doğru kaçarken Tenzile senun yanunda yataydi, sonra onun nereye gittuğuni nasıl bilmezsun. Bu sırada Allah bilur, kızla bu kulübede ne cevizler kırdun?"

Ali, annesinin işi çaktığını anlayınca güldü:

"Ne edeyum. Sen, gidip oni nenesinden bağa istemeyisun ki. Biz de işte böyle kaçamak cevizler kırayruz."

"Ula, elun kızini, inşallah, ziyan zebil etmedun ya."

"Yok canum, taş gibi kız. Salt epuştuk, oynaştuk."

"Allah, lâyuguni versun. Tahar Hanum bu işi öğrenursa, bil ki, dünyayi başumuza yıkar. O zaman ne edersun?"

"Ne edeceğum? Kızını seveyrum, o da beni seveyi; Alahun emriylen, peygamberun kavliylen kızuni bağa ver derum."

"Oğlum, hangi parayla kari bakacaksun? Baksana kardeşlerinun kalabaluğuna. Rahmetli boban, ötekiler yetmezmiş gibi bir de Sefer'i verdi kucağumuza, yeryüzünden çekildi. Çok korkayrum Ali. Çecuk yaşta delikanlıları askere alayiler. Seni de alup giderlerse biz ne ederuz? Başumuzi hangi taşlara çalaruz? Ben, ne ederum bu bir yığın uşakla? Hepsi açluktan beni yer alimallah. Biraz beyuk olsalar rejiye kor çaliştirurdum. Hepsi bızdık boyunda, hepsi benum elume bakayi. Ben, ne ederum, Alim, sen de gidersen, ben ne ederum?"

Ali, annesinin çakır gözlerinden süzülen yaşları görünce gönül işlerinin sırası olmadığını anladı. Sefer, annesinin giymeğinden dışarı taşmış memesinin kuduğunu şapırtılarla emip duruyordu.

"Ali, işte, bu en ufak kardeşun belumi adamakıllı bükeyi. Benum erkek gibi çalışmam gereken bu zamanda kucağumdaki bu masum yavrucak karşuma dikilip "Çalışmayacaksun; yalağuz bağa süt vereceksun, altuma bakacaksun." deyi. Çalışmak

tan gövdem de kurudi gitti. Yavrucak süt bulamayi ki beslenup beyusun! Bir de senun gittuğuni tuşun! Eh! Allah bu belâyı da başumuza verirse pes doğrusu"

"Nene, öyleyse, askerluğum gelursa gitmeyeyim. Sonra, siz açluktan elursunuz. Siz açluktan elince de ben kimun için askere gideceğum? Bizum bahçeleri elumuzden almaya çalışan hergeleler için mi? Onların malini mülküni, askere gitmeyen oğullarını korumak için mi askere gideceğum?"

"Oğlum, böyle tüşünme. Bu memleketin kanunları var, onlara uymamuz gerek. Onlara karşı gelmeye senun, benum gücümüz yetmez. Allah etmesun, asker kaçağı diye tutulup kurşuna dizilmeni istemem.

Haydi, sen de gel de evde bir şeyler yapıp yiyelum. Uşaklar açluktan eldi."

8

Bir ikindiüstüydü. Ali, evin önündeki ayrık otlarının dokunduğu yemyeşil halının üstüne bağdaş kurmuş kemençe çalıyor, mani söylüyor, bir yandan da Tahar Hanımgillerin evini gözlüyordu. Karakoldan çıkan iki jandarmanın kulübeye doğru geldiğini görünce içi hop etti. Korktuğu başına mı geliyor neydi? Jandarmalar onun karşısına durdular. Elinde bir kâğıt tutan biri:

"Bekir oğlu Temel Çavuş'un evi burası mı?" diye sordu.

"Öyle. Neden sordunuz?"

"Temel Çavuş oğlu Ali de burda mı oturuyor?"

"O benim! Burda oturayrum."

"Yarın sabah erkenden askerlik şubesine gidip muayene olacaksın."

Ali, şaşkın, oturduğu yerden jandarmalara bakıyordu. Bu sırada içerde akşam yemeğini pişiren Şakire, Ali'nin jandarmalarla konuştuğunu görünce usu başından gideyazdı. Hemen dışarı fırladı, yaşmağını boynunun altından ağzına dek çıkardı. Jandarmalara:

"Asker evladum, dedi, benum oğlum, sizin de görduğunuz gi-

bi daha on beşini süreyi. Hangi kanunla oni askere alaysunuz?"

Jandarma:

"Valide, dedi, oğlunuz asker kaçağı olarak ihbar edilmiş. Askerlik şubesi böyleleri toplayarak doktor muayenesine sevkediyor, küçük görürse bırakıyor, yoksa cepheye gönderiyor."

"O ihbarcinun dilleri kurusun tez günde, Allah oni bizden bin beter eylesun. Oğlum, bu tüyü tüsü çıkmamiş uşaği nasil olur da alup cepheye yollarsunuz? Buni yapanlar, hiç Allahtan korkmaz, utanmazlar mı?"

Şakire, deliye dönmüştü, işin bir ihbar olduğunu işitmek onu çıldırtmıştı. Ağzına geleni söylüyordu. Jandarmalar sabırla dinledikten sonra Ali'ye;

"Kardeşim, yarın şubeye varmamazlık etme. Sonra bileklerine kelepçe takıp götürürler, karışmayız," diyerek çekilip gittiler.

Ali, uzun süre şaşkınlıktan kurtulamadı. Şakire'nin başına ise bir yıldırım düşmüş gibiydi. Ali gidince kendi başına gelecekleri bir bir hesaplamıştı. Kendisiyle birlikte bunca çocuğu kapkara bir açlık ve ölüm bekliyordu. Ali gider gitmez yeni sahipleri olan sütsüzler, meydana çıkıp bahçeleri ellerinden alacak, onları bu kulübeden de atacaklardı.

Şakire, çocukları doyurduktan sonra Ali'yle uzun uzadıya dertleşti. Sonra Ali, savaş haberlerini öğrenmek üzere kahveye gitti. Şakire, lambayı yanık bırakarak elini başının altına koyup kara kara düşüncelere daldı. Temel Çavuş'un ölümü evi temelinden sarsmış, ayakta sağlam bir iki duvar kalmıştı. Ali de gidince onlar da yıkılacak bütün çoluk çocuk ayazda kalacaktı.

Saat on ikiye doğru Ali eve gelince annesini bu durumda buldu:

"Nene, dedi, bize oyun ettiler. Sordum soruşturdum. Mahallemizde de öteki mahalelerde de yirmi yaşına varmamiş bütün uşaklar kendi keyiflerinde. Benum gibilerin askere alınmasina hepsi şaşti. Hakkuni ara, dediler bağa. Ama hakkumuzi kimden arayalum? Ya anamuzi belleyen kadiyse?"

"Bağa da öyle geleyi. Bu işin içinde bir piçluk var: Madem ki mahallelerde senden beyuk uşaklar serbest dolaşıp durayi, se-

ni biri fitlemiş olacak. Akluma da geleyi ya."

"Aklunla bin yaşa, nene. İşte, o akluna gelenler yok mi, beni askere yollamak isteyen onlar. Burda nasıl patlattum tüfeğumi ayaklarinun dibine! Ah, keşke yüreklerine boşaltsaydum tüfecuğumi. İşte, onun intikamını alayılar. «Kumandan», onlarun iştahuni kursağında pirakınca bizi bahçelerden atmak için bu yoli seçtiler. Ben, askere gidince sen yalağuz başuna bahçeleri çekip çeviremeyeceğun için elimden alacaklar. Sonra hepunuzi burdan da çıkarıp sokağa atacaklar. Peki, söyle bağa, ben ondan sonra kimun uğruna cepheye gidup silâh atacağum?"

"Ne bileyum, oğlum, şu ufacuk aklum da gitti başumdan. Ne öğüt vereyim sağa ben? Artuk bize Allah bile yardım edemez. Battuk, Ali, battuk."

Ali, babasının köşedeki yerine uzanarak tıpkı onun gibi uyumadan birkaç sigara içti. Bunu annesinin yanında ilk kez yapıyordu. Annesi de yanı başında uzanarak gözünü kırpmadan ağladı. Temel Çavuş'u andı ve düşündü. Bütün aile itile itile korkunç bir uçurumun kenarına getirilmişti. Artık, esecek güçlüce rüzgârlar, dal yerine ancak birer kuru ota, çakırdikenine yapışmış bu insanları birkaç üfleyişte yerlerinden koparıp uçurumun derinlerde gittikçe kararan ağzına atacaktı. Temel Çavuş ailesini bu alınyazısı bekliyordu.

Şakire, ertesi sabah, hiç gözünü yummamış olarak yataktan kalktı; yüzüne gözüne su vurdu. Uyandırmaya kıymayarak Ali'nin uyanmasını bekledi. Bugün kaderle dövüşmeyi göze almıştı. İlk kez olarak yarı Hızır bildiği «Kumandan»ı arayacak, oğlunun henüz askerlik çağına gelmediğini, yeni bahçe sahiplerince kendilerine oyun oynandığını anlatacak, ondan yardım dileyecek, gerekirse ayaklarını öpecekti. «Kumandan», mutlaka bu işin üstesinden gelecekti. «Kumandan», her zaman umarsızların yanı başındaydı. Bir şehit ailesinin hakkını haydi haydi koruyacaktı.

Ali, uyandıktan sonra, enli mavi ak yollu alaca çarşafını sırtına, kaba kundura biçimi eski, çamurlu ayakkabılarını ayağına geçiren Şakire, onun önüne düştü. Ev sahibi Emine Hanım'ın ka-

pısını korkarak çaldı. Ak başörtülü, orta yaşlı, balıketi gövdeli komşu kadın, kapıya çıkarak ne istediklerini sordu. Şakireleri tanıyorsa da konuşuklukları yoktu. Şakire, «Kumandan»la görüşmek istediğini anlatınca Emine Hanım, onun bir hafta, on gündür eve uğramadığını herhalde görevle uzakça bir yere gitmiş olabileceğini söyledi. Şakire, buna sonsuz üzüldü. Hazreti Hızır, bu kez en can alacak bir işte onların yardımına koşamayacaktı. Oysa Şakire, onun bu haince işi kolayca düzeltebileceğine yediği ekmek gibi inanıyordu.

Oradan boyunun ölçüsünü alan Şakire, Ali'ye döndü:

"Hade gel, dedi, Askerluk şubesi mi ne zıkkımsa oraya birlukte gideceğuz. Ben şube reisine başumuza geleni anlatmaya çalışacağum. Belki herifun yüreğu taştan değildur. Bunca şehit yavrusina acir da seni haksız olarak askere almaz."

Hızlı hızlı caddeye doğru yürümeye başladı. Ali, en iri adımlarıyla ona ancak yetişebiliyordu. Tahar Hanımgillerin evinin önünden geçerken hepsi dışarı döküldü. Tahar Hanım:

"Ayol, hayrola, Şakireciğim, nereye böyle hızlı hızlı?" diye sordu.

"Nereye olsun, Tahar Hanum, benum on beş yaşında oğlumi birisi asker kaçağı diye bildirmiş. Doğri askerluk şubesne gideyruz. Bakalum, uşağuımın hakkini korumaya çalışacağum."

Tenzile, ağlamaklı ağlamaklı Ali'ye bakıyor, bakışlarında sevgi, özlem şimşekleri çakıyordu:

"Nasıl olur, anneciğim, dedi, Ali daha on beş yaşında bir çocuk. Hangi alçak, bunca delikanlı mahallede kollarını sallayarak gezerken onu askere aldırmak istemiş olabilir?" Bu savunma Ali'nin çok hoşuna gitti. Minnet dolu bakışlarıyla ona bakarak şöyle dedi:

"Kim olacak, şu bıldır yüzünü gözünü nah şurada çamurlara sürttüğüm beyzade züppe ile bobasi!"

Tahar Hanım:

"İşte, bu olabilir, dedi, onlar sizi birkaç ay önce yine bahçelerden atmaya kalkmışlar, «Kumandan», bunu önlemişti. Şimdi, Ali'yi askere aldırarak bahçeleri işleyecek kimse bırakmaya

cak, sonra kolayca ele geçirecekler." Tenzile ise şöyle düşünüyordu: "Zavallı Alicik bana kurban gidiyor. Mümtaz, onu kıskandığından babasını kışkırtıp bu bahçeleri satın aldırdı. Alileri böylece buradan, benim mahallemden uzaklaştırmak istedi. Bunu beceremeyince de Ali'yi askere aldırmak için davrandı. Evet, oğlan bana olan aşkına kurban gidiyor." O zaman, ona daha çok acıdı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Şakire, onun duygululuğuna çok sevindi, iki yanağından öperek:

"Allah gönlüne göre versun kizum!" dedi.

Sonra Tahar Hanım'dan müsaade alarak hızlı adımlarla şehrin göbeğine doğru uzaklaştı.

Askerlik şubesine vardıklarında orasını mahşer gibi kalabalık buldular. Bir ana baba günüydü. Yığınla genç adam sırtlarında ak torbaları, itişip kakışarak şubenin önünde gidip geliyordu. Şakire, Ali'yi arkasına takarak merdivenlerden yukarı çıkıp ta yazıcılara onun kimliğini verince onlardan biri önündeki uzun bir kimlik listesini gözden geçirdi; "Hah dedi, yoklama kaçaklarından biri daha!" öbür arkadaşına:

"Al bunu Reise götür" diyerek yine işine daldı. Öbür yazıcı Ali'yi arkasına takarak şube başkanının odasına götürürken Şakire, yalvarmaya başladı; "Aman, oğlum, siz olsun uşağumun hakkini koruyun. O, çok ufaktur. Ona düşmanları iftira etti. Henüz on beşindedur."

"Gel, derdini Reise anlat."

Şakire, yazıcı ve Ali'yle birlikte odaya daldı. Başkan kendisine verilen kimliğe bir göz atarak Ali'ye baktı:

"Ulan teres, diye parladı neden askerden kaçıyorsun? Çağrılınca neden gelmezsiniz? Hep sizin yerinize başkaları mı gidip ölsün?"

Şakire, öne fırladı:

"Reiz bey, dedi, oğlum henüz on beşindedur."

"Bırak palavraları be kadın. Eşek gibi adama on beşinde diyorsun. Buraya gelen bütün analar hep senin gibi konuşuyor. Nerdeyse çocuklarının kundak çocuğu olduğunu söyleyecekler. Hiç bir ana görmedim ki bu «hamiyet» gününde oğlunun tam as-

askerlik çağma geldiğini söylemiş olsun. Biz de sağlık kuruluna gönderip oğullarınızı doktor muayenesinden geçirtiyoruz. Korkma, senin oğlunu da doktor muayenesinden geçireceğiz. Onlar, askerlik çağındadır derse bizim elimizden bir şey gelmez."

"Beyim, bobasi ilk kurayla gitti. Şehit haberi geldi. Evde erkeğe benzer bir tek Alim vardı. Yirmi yaşına varıncaya dek bobasinin yerini o tutacaktı. Belki de o yirmi yaşine basıncaya dek savaş biter diye düşüneydum. Ama, oğlum bir hayının garezine uğradi."

"Hangi garezden söz ediyorsun, kadın?"

Ali, süklüm püklüm annesinin yanı başında dikiliyor, bir yandan başkanı, bir yandan da pencereden meydandaki genç asker yığınlarını gözden geçiriyordu. Başkan, en sonra, son sözünü söyledi;

"Kadın, işim başımdan aşkın. Oğlunu bize bırak. Evine dön. Bir iki gün içinde onu muayene ettirir, sonuca varırız. İnşallah, dediğin gibi on beş yaşında çıkar da birkaç yıl daha aile için çalışır. Haydi, şimdilik güle güle."

Sonra, karşısında dikilip duran yazıcıya:

"Al bu çocuğu yoklama kaçakları grubuna götür!" diyerek kendi işine daldı.

Yazıcı, Ali'yi alıp dışarı çıkınca Şakire de arkalarından çıktı. Yazıcı, Ali'yi dikenli tellerle çevrilmiş bir yere soktu. Orda Ali gibi bir yığın tüysüz delikanlıyla birlikte bir yığın gelişmiş babayiğit de göze çarpıyordu. Kapıdaki süngülü nöbetçi, Şakire'ye:

"Ana, dedi, neden vaktinde askere yollamadın da oğlunu böyle kaçak olarak yakalattın?"

"Yavrum, on beş yaşında çocukların asker kaçağı olarak aranacağını nerden bilurdum ben? Bobasi yirmi yaşinda gittiydi. Onun bütün akranları hep yirmi yaşinda gittiydi. Bir tek Alimi on beşinde alayilar."

"Ana, ana, seferberlikte bulunuyoruz. Seferberlik ne demek biliyor musun? Sırasında ağaçları asker edip cepheye gönderecekler. Allah, hepimizin encamını hayreylesin. Haydi, şimdi git. Yarın yine uğrar, oğlunun durumunu öğrenirsin."

Onlar böyle konuşurken, Ali, yeşil, iri gözleri şaşkınlık dolu dikilmiş onları dinliyor, hiçbir şey düşünmüyordu. Kafası durmuş gibiydi.

Şakire, iki çakır, ipiri gözyaşını andıran gözleriyle Ali'yi bir kez daha okşayarak:

"Ali, ben yarin sabah gene geleceğum, dedi. Eğer ben gelinceye kadar seni kışlaya gönderurlerse orda da gelur seni ararum. Sıkma kendini, uşağum!" Sonra oradan ayrıldı.

Eve vardığında kendisini korkunç bir boşluğun kucakladığını duydu. Çocuklar, açlıktan perişandı.

"Nene, açluktan elduk!" Diye mızırdandılar.

Onlara çabucak bir kuymak yaptı. Çocuklar, tahta kaşıklarını tencereye daldırıp çıkarır, üfleyerek yemeğe çalışırken o, elini çenesine dayamış düşünüyordu. İçinden şimdiye dek hiç bilmediği öfkeler, kara umutsuzluk bulutları, katran karası duygular gelip geçiyordu. İçinde bir ayaklanış başlamıştı. Ancak bunu kime karşı yönelteceğini bilemiyordu. "Ah, felek belun bükülsün, felek!" diye söyleniyordu. Ağzı ağu gibi acıydı. Aç karnına testiyi başına dikerek kana kana su içti.

Ertesi sabah, askerlik şubesine vardığında Ali'nin dün akşam kışlalara gönderildiğini öğrendi. Oğlunun küçük görülerek salıverileceğini okşayan ufak bir umudu vardı. İşte, o umutçuğun değerli bir cam eşya gibi taşlara düşerek bin parça oluşunun şangırtısını duyar gibi oldu. Ağlamaya başladı. Alaca çarşafının ucuyla gözyaşlarını sile sile eve giderken Tahar Hanımların evinin önünde Tenzile'yle Azime önüne çıkarak onu durdurdu.

"Ne oldu, Şakire hanım teyze?"

"Ali'yi asker edip kışlaya yolladılar."

Tenzile:

"Allah belasını versin ona iftira edenlerin, dedi. Oğlan'ın askere gitmesine daha beş yıl vardı."

"Ne edersun, kızum, buna kahpe felek derler. Kimine kavun yedirur kimine kelek."

Sabahtan beri ineği de eşeği de ahırda aç susuz bıraktığını düşünerek Tenzile'yle Azime'den ayrılıp eve koştu. Eşeği çözerek

evin arkasındaki boş bahçeye bağladı. Çabucak Karakızı sağdı. Bir süre sonra iki başından tavana asılı yayığı bir beşik gibi sallayıp dururken bir yandan da kara kara düşünüyordu: "Eşekle danayı satıp elden çıkarmalıyım. Ben eşekle pazara zerzevat taşıyamam ki. Zaten yakında o herifler gelip bizi burdan atar, bahçeleri de elimizden alırlar. Ben, ne edeceğum bunca uşakla?" O sırada gözleri, Musa'nın kucağına oturttuğu Sefer'in gözlerine değdi. Ona sabahtan beri meme vermediğini düşündü. Yavrucuk bir seferberlik çocuğu olduğunu biliyormuş gibi, karnı açlıktan öldüğü halde ne ağlıyor, ne de mızırdanıyordu. Yalnız, apak yüzünün ortasında kocaman kocaman görünen gözlerinin duru bakışlarında insanı üzüntüye boğan bir şeyler okunuyordu. "Ne edelum yavri, diye söylendi, bobani aldi götürdüler, ağabeyini de aldiler. Bizi de elum alıp götürecek."

Yayık çalkalanıyor, içindeki sulandırılmış yoğurt lap lap ediyordu.

Şakire, ertesi sabah yanına Musa'yı alarak hayvanları götürüp bahçe kulübesinin yanına bağladı. Oradan çiftlik yoluna çıktı. Birlikte, çiftliğin sağındaki küçük tuğla evlerden kurulmuş yeni Tatar mahallesini geride bırakarak Manastır'ın yanından Kadıköy'le İlyasköy'ün kenarından geçerek kışlaların bulunduğu kızıl topraklı düzlüğe çıktı. Sapsarı tozlar kalkan geniş düzlüklerde binlerce asker eğitim yapıyor, acemi askerlerin bağırıp çağırarak sağa sola dönüşü öğrendikleri görülüyordu.

Şakire, en kenardaki bölüklerin subaylarından birine sokularak dün akşam gelenlerden Ali'nin kimliğini söyledi, iyi bir rastlayış olarak Ali'nin bölüğü biraz ötede eğitim görüyordu. Onların başında bulunan genç subay, Ali'yi sıradan çıkararak annesinin yanına gönderdi. Şakire, asker giymeği içinde babasının yıllar öncesi Yemen'e giderkenki haline benzeyen Ali'yi görünce ağlamaya başladı. Oğlunun sırtında eski bir yazlık giynek, ayağında da eski postallar vardı. Oğlunu sımsıkı kucakladı:

"Zavallı uşağum benum, dedi, asker ocağında da urubanın eskisi mi tüştü sağa?"

Ali, Musa'nın başını okşadı. Oğlanın yalınayakları eğitim mey-

danının tozundan kıpkırmızı kesilmişti.

"Karnın doyay mi? Yemaklerunuz iyi mi?"

"Çok iyi nene! Bizum yaduklerimuzdan çok iyi. Et bile yeyruz."

"Ne kadar kalacaksunuz burda?"

"İki ay kadar talim ettirip cepheye gönderiyler. İki ay sonra biz de Erzurum cephesine yollanacağuz."

"Ben, seni her hafta gelup görürüm. Bir isteduğun var mi?"

"Yok, yeyup, içup yatayruz, sonra talim yapayruz."

"Ali, ben eşekle danayı bugünlerde satuluğa çıkaracağum. Nasıl olsa eşeği kullanamayacağum. Yakında da herhalde bahçeleri elumuzdan alup bizi kulübeden kovarlar. Bakalım, Allah kerim. Belki Allah şehit bobanun yüzü suyi hürmetine bize acir da bir kapilar açar. Yoksa görünürde hiçbir umut yok, Alim."

"Allah beyuktur, nene, elmez de sağ dönersem yine çecukların başına geçer, onlari açluktan kurtarirum."

"İnşallah, düşmanlari yenup döneceksun, evlâdum. Hayvanlari satınca sağa biraz harçluk ney getireceğum. Sıkışık günlerde gerekir."

Subay, yanlarına yanaştı:

"Haydi, valide, dedi, konuştuğunuz yeter. Şimdi talim zamanı. Daha çok konuşmanız için zaman uygun değil. Bak, albay da bu yana doğru geliyor."

Şakire, bir kez daha Ali'nin yanaklarından öptü. Ali, tüfeğini yerden keserek yerine koştu.

Şakire'yle Musa, biraz da Ali'nin sağa sola dönüşünü seyrederek oradan ayrıldılar.

Asık suratlı, çatık kaşlı bir kasım günüydü. Şakire erkenden kalkarak ineği sağdı. Sütü kaynattı, çocukları doyurarak kuşluk vakti Musa'yı yanına katıp kışlaların yolunu tuttu. Sabahleyin oldukça soğuk, rüzgârlı olan hava, kapkalın bulut yığınlarının ardından güçbelâ sızan güneş ışıklarıyla biraz ılıklaşır gibi oldu. Şakire, eski bahçeleri çeviren dikenli tellerin yanından çiftlik yoluna çıkarken üzücü anıların saldırısına uğrayarak bayılacak gibi oldu. Şu toprak üzerinde Temel Çavuşla, Ali'yle yan ya-

na ne zorlu çalışmış, bir lokma ekmek için ne terler dökmüşlerdi. Temel Çavuş'la Ali'nin hayalleri hâlâ orda geziniyor, bel belliyor, çapa çapalıyor, zerzevat topluyor, koca Merzifon eşeğini yüklüyor gibiydi. Baktı: O güzel bahçelerde şimdi hiç tanımadığı kadınlar, erkekler çalışıyordu. Ali gittikten bir ay sonra mahkeme kararıyla bahçeler ellerinden alınmış, ayrıca üzerlerine bir yıllık kıra da yıkılarak icra aracılığıyla Merzifon eşeği. Temel Çavuş'un tüfeği, yine Temel Çavuşla Ali'nin tabancasıyla kimi bakır kaplar alınıp götürülmüştü. Şakire'ye kulübeyi boşaltması da söylenmişse de «Kumandan» bunu önlemişti. «Kumandan», Ali'nin, kanunun gözünden kaçırılarak asker edilişine hem çok üzülmüş, hem de pek çok öfkelenmişti. “Bu oyun bir şehit ailesine yapılır mı?” diye ortalığı birbirine kattıysa da oğlan asker giymeğini bir kez sırtına geçirmiş, kışlada yatıp kalkmaya başlamış, bir kez ordunun malı olmuştu.

Ali, bahçelerin böyle eşkıyaca ellerinden alınışına çok üzülmüştü. Oraya kışlık pırasa, lahana, karnabahar, ıspanak gibi zerzevat da ekilmiş, iyi bir kış hazırlığı yapılmıştı. Ali ile birlikte bahçeler, Merzifon eşeği, kap kacak, tüfek ve tabancalar da elinden alındıktan sonra Şakire, karaya vurmuş balığa dönmüştü. Bütün anlamıyla umarsız kalmıştı. Koynundaki keseciğine zaman zaman attığı birkaç kuruşla birkaç kilo mısır alıp el değirmeninde çekip, un ediyor, onunla da saç üzerinde mısır unu bazlamaları ya da mısır unu kuymağı yaparak çocukları açlıktan kurtarmaya çalışıyordu. Karakız'ın buzağısı ölüp gitmişti. Sağdığı sütü kimi zaman satıp gaz, tuz alıyor, çoğu zaman da yayıkta çalkalayıp yağını çıkararak pişirdiği az kalorili, uydurma yemeklere koyuyordu.

Ama bu derme çatma işlerle bu kalabalık kervanı daha çok sürükleyemeyeceğini biliyordu. Onun dünyasını altüst etmişlerdi. Baş aşağı gidiyorlardı. Bu gidişin daha da hızlanacağını biliyordu. Artık, kendini «Allaha havale» etmişti.

Ali, kışlada bulunduğu iki ay içinde ancak bir cuma günü eve izinli gelebilmişti. Bahçelerle öteki işe yarar canlı, cansızların eşkıya gibi çekilip alınışına son kerte kızmış, askerden ka-

çarak o züppeyle babası olacak haramiyi temizleyip dağa çıkmak istemişse de Şakire, ancak, gün boyu yalvararak onu bundan vazgeçirmişti. Oğlan: "Nene, diye bağırmıştı, bu herifler beni cephede eldürttükten sonra sizleri de açluktan eldirecekler. Peki, ben kimun için askerluk edeceğum? Sizun geride yaşayacağnuzi bilsem seve seve gider cephede elürüm. Ama ortada böyle bir şey görmeyrum. Nedir bu? Bütün işler baştankara gideyi. Ben, Erzurum'a giderken size mektup yazarum. Siz de bağa halunuzi bildiren mektuplar yazun. Eğer cephede vurulup gitmezsem mutlaka gelup sizleri açluktan, elumden kurtaracağum. Bize Bekiroğulları demişler."

Şakire, öfkeden deliren oğlanı yatıştırıp kışlaya döndürünceye dek akla karayı seçmişti.

Şakire'yle Musa dik bayırları tırmanarak sarı kışlaların sıralandığı düzlüğe çıktıklarında Kafkas cephesine yollanacak taburlar toplanmış, Samsun dağlarına tırmanan sarı tozlu yola dizilmek üzereydiler. Şakire, iki gün önce geldiğinde oğlunun birliğinin bugün ikindiye doğru yola çıkacağını öğrenmişti. Kışla meydanları sıra sıra dizilmiş askerle doluydu. Yarım saat sonra bu meydanlar boşalacak, onların yeri yenileriyle doldurulacaktı. Hava birden bire sertleşmişti. Güçlü bir rüzgâr, eğitim alanlarından sarı toz bulutları kaldırıyor, asker sıralarına çarparak geçiyordu. Şakire, asker dizisinden asker dizisine koşarak Ali'yi arıyordu. En sonra, onu buldu. Saf tutmuş bir bölüğün ikinci sırasının başlarındaydı. Bölük kumandanı, Şakire'yi görünce Ali'yi sıradan çıkardı:

"Çok geç kaldın valide, beş dakikaya kadar yola çıkılacak."

"Allah senden razi olsun, bu da yeter."

Ali, sırtında yol çantası, belinde matarası, elinde mavzeriyle sıraların arasından çakarak geldi. Şakire yüzlerce, belki binlerce gözün üzerlerine dikilişinden tedirgin olarak Ali'nin yanaklarından öpmek yürekliliğini gösteremedi. Hemen hemen bir şey konuşamadılar. Yalnızca bakıştılar. Bakışlarında birbirlerine söyleyecekleri her şey vardı.

Bu sırada meydanın ötelerindeki sıraların başından bir boru

sesi geldi. Bölükler, yerlerinde bir kez titredi. Sonra, dörder kişilik sıralar olarak arka arkaya dizilmeye başladı. En baştaki bölükler, Tokat yoluna doğru yürümeye başlarken bölük kumandanı Ali'ye seslendi:

"Ali, haydi, ananın elini öp de yerine geç, gidiyoruz."

Ali, Şakire'ye sarıldı, Musa'nın merdiven merdiven kırkılmış kumral başını okşadı. Sonra koşarak sıraya geçti. Bölük kumandanı:

"Hazır ol, adi adım marş!" diye komut verdi. Sıralar, ucu uzaktaki tepelerin ardında yiten yılankavi kafilenin bir halkası olarak ilerlemeye başladı.

Şakire'yle Musa, büyülenmiş gibi durmuş onlara bakıyorlardı. Rüzgâr gittikçe şiddetleniyor, Musa'nın yalınayakları çıplak başı ve küçücük yüzü üşüyordu. Burnu da akmaya başladığından durmadan onu çekiyor, baş edemeyince kara bez ceketinin koluna siliyordu. Kalın, kapkara, somurtkan bulut yığınları, neredeyse kışlalara sürtünürcesine sarkmış, bunların ağırlığı altında Karadeniz Dağları'nın ölümsüz yeşilliği silinip gitmişti. En baştaki asker dizileri, bulut yığınlarının içine dalarak yitiyordu.

Bir süre sonra, kışla meydanları bütünüyle boşalmıştı. Şimdi, rüzgâr askerciklerin son nalça, kabara izlerini meydanlardan silebilmek için yırtınıyor gibiydi. Kafkas cephesi, bir yığın çiçeği burnunda genci daha, korkunç bir hortum gibi yutmuştu. Kışlalar bomboş sırıtıyordu. Koğuşların kapıları önünde tek tük askercikler göze çarpıyordu.

Şakire, son asker dizisi, dağlara tırmanan, başı bulutlar içinde yiten sarı gurbet yolunun kıvrımlarında eriyinceye dek yerinden kımıldamadı. Doğanın, bu ayrılık gününü, bu kerte korkunçlaştırması, Şakire'yi büsbütün şaşkına çevirmişti. Ali, acaba dönüşü olmayan bir yola mı çıkıyordu?

"Bu, ne biçim hava, dedi, daha öğle vakti böyle karardi? Haydi, dönelum, Musa. Yağmura tutulmayalum bari. Allah bize acırsa ağabeyini yine bize gönderecek. Allah o harbi çıkaranlari cehennemun köküne atsun. Allah, hepsini tez günde kahretsun onların. Ne olursa bizum gibi zavallılara olayi. Hay-

di, eve varalum da, uşağum, şu kara yazili başumuzi hangi kara taşlara çalacağumuzi tüşunelum."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1

Şakire, artık kendini bir uçurumun dimdik yarlarından birinin yüzünde bitmiş cılız bir ota benzetiyordu. Ali'nin gitmesi, bahçelerin yitirilmesi evdeki gerekli eşya ile hayvanların icra yoluyla çekilip alınması, aileyi bütün anlamıyla uçurumun kıyısına getirmişti. Şakire, elleri çenesinde kara kara düşünüyordu. Evde para edecek bir nesneler olsa onları satıp savarak birkaç gün daha bu umutsuz yaşayışı sürdürebilirdi. Ne gezer! Ancak Karakızın her gün verdiği birkaç kilo süt çocukların bugünlerde açlıktan ölmesini önlüyorsa da onun sütü de günden güne azalıyordu.

Bahçeler elden gittikten sonra, çocukların her gün yiyebildiği sebze yemekleri nasıl ortadan kalktıysa, zavallı inek de o zengin yeşillikten, Şakire'nin ona haşladığı malezden, sebze yemeklerinden yoksun kalmıştı. Bu da sütün günden güne gittikçe daha çok azalmasına yol açmıştı. Bir zaman sonra hayvanın

sütü işe yaramayacak kerte azaldı. Bunun üzerine, Şakire, ineği, yanına alarak yukarıdaki bahçe sahiplerinden birinin boğasına çektirmeye götürdü. Bir tek umudu bu hayvancağızdı. Musa'yla birlikte hayvanı boğaya çektirip dönen Şakire, sıska inekçiğin karnına mutlu bir geleceğin tohumunu atmış gibi seviniyordu. İçini kaplayan koyu karamsarlık dumanı yarı yarıya açılmıştı. Bu sırada Sivas'tan Ali'nin de mektubu gelince dünyalar onun oldu. Mektubu Tenzile'ye okuttu. Mektubu okurken Tenzile'nin gözleri dolu dolu oldu:

"Çok şükür, oğlunuz sağ, Şakire Hanım Teyze!"

"Allaha şükür sağ. İnsan cephelerden hep kötü haber bekleyi."

Bir ay sonra, 1915 yılının son günlerinden bir gün, postacı bir mektup daha getirdi. Bu törensel bir mektuptu. Şakire, yine Tenzile'ye koştu. Kapıyı açıp içeri girdiğinde Tenzile'yi polis Rıfkı'yla diz dize oturur buldu. "Demek ki Tenzile'de gidiyor!" diye düşünerek yüksek sesle:

"Yavrum, dedi, yine senun başcağuzuni ağrıtmaya geldum. Bana uzaktan bir mektup geldi. Garip bir mektuba benzeyi. Bir zahmet edip okur misun?"

O sırada içeri giren Tahar Hanımla Azime mektuba korkulu gözlerle baktılar. Bir zamandan beridir mahalleye bu türden mektuplar geldiğini biliyorlar, kendileri de her Allahın günü böyle bir mektup beklemekten kendilerini alamıyordu. Polis Rıfkı da, Tenzile de mektubun içindekileri daha okumadan biliyor gibiydiler. Şakire'ye acıyan gizli bakışlar fırlatıyorlardı. Rıfkı, mektubu Tenzile'nin elinden alarak bir solukta okudu: "Bekir oğullarından Temel oğlu Ali Onbaşı'nın şahadet mertebesine ulaştığını bildirir, ailesine ve vatana başsağlığı dileriz."

Şakire, mektubu dinledikten sonra yılan sokmuş gibi yerinden fırlayarak;

"Oy, Ali'm Ali'm, sen de mi gittun? Sen de mi serildun kara topraklara?" diye bağırdı. Yabancıların arasında ağlamamak için yukarı, kulübeye doğru koştu. Eve varınca kendini yere attı. Çocukları korkutan bir coşkunlukla hıçkırıp ağlamaya başladı. Yüzükoyun döşemenin üzerinde upuzun uzanmış, tırnakla-

rıyla tahtaları kazıyor, gövdesi ağulanmış zavallı bir köpek gibi zaman zaman sarsılıyor, sonra kendini kaldırıp yere vuruyor, saçlarını yolarak: "Ali'm, sen de mi eldun, Ali'm? Artık dünyada yok misun, Ali'm? Bobanla birlikte Cennete mi uçup gittunuz? O yemişi bol, yiyeceği bol yere giderken bizum bu yeryüzünde bu ufacuk uşaklarla açluktan gebereceğumuzi hiç tüşünmedinuz mi? Eğer o cennete bizum açluktan eleceğumuzi hiç tüşünmeden salt keyfunuz için gittiysenuz öbür dünyada şu iki elum yakanuzda kalsun. Ama bileyrum, sizleri oraya bizum sağluğumuzi, elumumuzi hiç tüşunmeyen kişiler gönderdi. O harbi çıkaranları yakalarsam şu ellerumla boğardum, alimallah. Onların ne hakkı var bizleri eldurmeye? Elumu çok seveysseler gitsun kendilerini cehennemun katran kazanlarina atsunlar? Bizden ne isteyiler? Ufacık toprağumuzdan bir kaç kuru lokma çıkarmak uğrine eşek gibi çalişup duran bizlerden ne isteyiler? Biz, onlarun kurbanluk koyunlari miyuz?"

Böyle uzun uzadıya söylenip duran Şakire, bir iki saat sonra sırtını dürülmüş yataklara dayayarak oturdu. Gözleri iki kurşun yuvarlak gibi yere dikilmiş duruyordu. Karınları açlıktan guruldayan çocuklar, çepeçevre dört yanında oturmuş, onun korkunç acısının nedenlerini öğrenmek için sabırsızlanıyordu. En sonra, Musa:

"Nene, ne oldi, ağabeyim şehit mi oldi?" diye sordu.

Annesi, çok durgun sıcak bir sesle:

"Öyle, oğulcuğum, dedi. Bobanızdan sonra oni da eldirdiler. O, şimdi yeryüzünde yok. Bir daha hiç geri gelmeyecek. Tarlalarda çalişup bize bir koşma lâzut uni getirmeyecek. Kendi de hiçbir şey yiyemiyecek artık. O yemeyenlerun, mani soylemeyenlerun, kemençe çalmayanlarun dünyasına göçtü. O, artık eldi, uşağum. Ağabeyinuz artuk eldi. Bobanuzla oni yağli kurşunlar şehit etti, bizleri de açluk kurşunlari şehit edecek. Açluk tüfeğini doldurmiş karanlukta bekleyi. Bizleri birer birer tavşan gibi avlayacak, nasıl bobanız tavşanlari, keklikleri avlamişsa! Anladun mi benum abisine benzeyen yeşil gözlü güzel uşağım? Bundan sonra gece gündüz sizleri açluğun ağulu kur-

şunlarından nasil koruyacağum diye didinup duracağum. Artık bize Allah bile yardım edemez. O, şimdi cephelerde her saat başı, kurşunlarla yüreği kalbura dönen sayısız ana baba kuzisinun yanindadur. Bizler, burda bir düşman memleketinde gibiyiz. Erkeklerumuz gidince gücüne güvenenler, karakuş gibi üstümüze atılıp partallarimuzi bile elumuzden almaya kalktılar. Allahın işi o kerte başından aşkun ki dönüp bu namussuzları tersleyecek, durduracak zamani yok. Allahun da bu sırada başini kaşıyacak zamani yok, benum yeşil gözlü güzel oğlum. Eğer açluğun kurşunlarina göğüs gerer de yaşayabilirsen bu aileyi köküne ekilen kibrit suyindan sen kurtaracaksun. Ama daha parmak kadarsun. Ne zaman beyuyeceksun da felekten öç alacaksun? O zamana dek seni kara taunlar on kez yemeğe gelecek. O kara taunlar, bu harbi çıkaranlari yesun da kökünü kaldursun yeryüzünden. Biz, gittuk gideyruz, hiç olmazsa bizden sonra gelecek günahsız insancuklar bu görünmez belâlardan kurtulsun."

Şakire, makine gibi konuşmasını birden bire keserek başları önünde arpacı kumrusu gibi düşünen çocukları şöyle bir gözden geçirdi:

"Aciktunuz mi, uşacuklarım?" diye sordu. Çocuklar, hemen hep bir ağızdan:

"Aciktuk, nene!" dediler.

"Hiçbir yiyeceğumuz yok, uşaklarum. Torbanun dibinde, eğer oni da sıçanlar tüketmediyse bir koşma lâzut uni olacak, oni suda haşlayup içelum. İçine koyacak yağumuz da yok. Yalağuz biraz tuzumuz var, içine atabiliruz."

Mavi gözlü, tombul Asile:

"Yap ta yiyelum, nene, açluktan eldum."

Ötekiler de:

"Yap, nene, yap!" diye bağırdılar. Şakire, yekindi, kalkamadı. Dizlerinde derman kalmamıştı.

"Allah canumi alsa da kurtulsam derdum ama sizler varsunuz. Ben, sağ kaldukça sizi elüme kaptırmamaya çalışacağum." Bir daha yekindi, ellerini dizlerine dayayarak güçlükle kalktı.

Torbanın dibindeki mısır unu, sandığından da azdı. Tencereyi suyla doldurarak sacayağının üzerine bindirdi sonra, çocukların toplayıp getirdiği çalıçırpıyı tutuşturarak suyu kaynatmaya başladı. Biraz sonra sarı mısır unu suyunu çorba niyetine içtiklerinde açlıklarının daha çok arttığını duydular.

Şakire, akşamüstü Musa'yı yanına alarak Emine Hanım'ın kapısını çaldı. Alttaki mutfaktan etli fasulye kokusu geliyordu. Şakire, yutkundu. Açlık, vahşi bir hayvan gibi karnında dolaşıyordu. Vaktiyle az da olsa parça etli kuru fasulye yemekleri yaptığını andı. Artık, o güzel günler, bir daha geri gelmemek üzere geçip gitmişti.

Emine Hanım mutfaktan, ne istediğini sordu. Şakire elindeki mektubu göstererek:

"«Kumandan»a göstereceğum" dedi.

Şakire'nin geldiğini daha önceden gören «Kumandan» aşağı inerek:

"Ne var, dedi, inşallah bir felaket değildir?"

"Oku şuni Kumandan da bak başumuza ne hallar geldi."

«Kumandan», mektubu okuyunca çok üzüldü. Ekmek parası demek olan iki erkeğin birden ölümü, bu küçük, yoksul aileyi uçurumun kıyısına getirmişti. Onları artık hiçbir güç ölümden, yok olmaktan kurtaramazdı. Okulda okuduğu tekerlemeyi bir kez daha tekerlemekten başka yol bulamadı:

"Vah, vah, çok yazık oldu. Fakat ne yapalım, vatan, yaşamak için bu aziz ölülerin kanlarına muhtaç. Ana vatanı kurtarmak uğruna bütün babalar ve ağabeyler sınırları kanlarıyla suluyor."

Şakire'nin, bu konuşmadan hiçbir şey anlamadığını gören «Kumandan»:

"Hemşire hanım, dedi, kocanız Temel Çavuş, Sarıkamış'ta soğuktan donarak öldüğünden şehit sayılmadı. Onun için şehit maaşı alamadınızsa da, oğlun Ali, kurşunla vurularak öldüğünden şehit sayılıyor. Hemen bugünlerde hükümete başvurarak bir lira tutarındaki şehit maaşı cüzdanını al."

"Kumandan, Kumandan, altı boğazı bir lirayla mi doyuracağum?"

"Ne yapsın hükümetin daha çok parası yok. O kadar çok şehit var ki bu bir lirayı bile veremeyecek duruma geldi hükümet. Sen, yine bu işi küçümseme. Bir lira bir liradır. Altın olsa bu bir lira dünya kadar işinizi görürdü. Bu bir kayme bile ailenizi bir iki gün kuru ekmekle olsun besler. Bir sıkıntınız olursa bana başvurmaktan çekinmeyin."

Sonra içeri girdi, elinde iki asker tayınıyla döndü:

"Al bunları, çocukların karnı boş kalmasın. Tersliğe bak ki çocukların hepsi de küçük. Tabakhaneye köpek boku toplayamayacak kadar küçük. Yoksa rejiye gönderir, tütünde çalıştırır, olmazsa sırtına bir teneke bağlayıp eline bir maşa vererek köpek boku toplatırdın. Ne yazık ki senin yavrular, bunların hiçbirini yapamayacak kadar küçük."

Şakire, ekmekleri koltuğuna sıkıştırarak gitmeye hazırlanırken:

"Allah sizun gibileri başımuzdan eksuk etmesun. Allah senden razi olsun, kumandan" dedi.

"Haydi, güle güle! Çocukların karnını doyur."

Bu sırada etli kuru fasulye kokusundan ağzı sulanan «Kumandan» yanı başında duran Emine Hanım'a:

"Sen de şu şehit çocuklarına bir sahancık kuru fasulye yemeği gönder de benim verdiğim asker ekmeğiyle katık etsinler, sana dua ederler." dedi. Emine Hanım, onun karşısında ezilip büzülerek:

"Bu akşam çok konuğum var. Kumandan bey, dedi, hani çoluk çocuk yalnız başımıza olsaydık verirdim. Ne çıkar bir sahan yemekten."

Kumandan öfkeli:

"Git, şehit anası, git, dedi, biz galiba bu yiğit halk çocuklarını boşuna öldürtüyoruz Emine Hanım, vatan hepimizin olduğu gibi onun uğrunda ölenlerin yavruları da hepimizindir. Onlardan birkaç kaşık fasulyeyi esirgersek bu memleket batar."

«Kumandan», yukarı çıktı. Şakire de Musa'yla eve yollandı. İki tayını çocuklara bölüştürdü. Yavrular, kuru asker ekmeğini şeker gibi yemeye başladılar.

2

1916 kışı bütün ağırlığıyla bastırmıştı. Şakire, çocuklarıyla kulübenin kuru tahtaları üzerinde büzülüp oturuyor, ne yapacağını bilemiyordu. Çocuklara verecek bir lokma bir şey yoktu. «Kumandan» da bir iki gündür meydanda görünmüyordu. Hiç olmazsa onun verdiği bir iki kuru tayinle çocukların karnı aldanıyor, «açız» diye başının etini yemiyorlardı.

Kar da göz açtırmamacasına yağıyordu. Poyrazın, Karadeniz'i, kıyılara doğru sürerken çıkardığı uğultu kulübeden iyice işitiliyordu. Bugün de otsuz ateşsiz birbirlerine sokulmuş kara kara düşünen çoluk, çocuk, kapının vurulduğunu işiterek kulak kabarttı. Aylardır kapılarını bir kul açmadığından ilgiyle bakıştılar. Şakire, açlığın verdiği takatsizlikle dizlerine dayanarak yerinden kalktı, mandalı çekerek kapıyı açtı. Kara çarşafı içinde soğuktan büzülmüş olan Tahar Hanım'ın gelini elinde ak bir torbacıkla içeri daldı:

"Aman, Şakire Abla, dedi, şu değirmeni kur da şu mısırı çekelim."

Şakire, hemen yere temiz bir yaygı yayarak çoktan beri bir işe yaramadan köşeye atılmış olan değirmen taşlarını ıhlayarak getirip yaygının üzerine yerleştirdi. Elleri, yüzü soğuktan mosmor kesilen genç kadın, yaygının kıyısına dizüstü oturarak içinde bir kilo mısır bulunan torbayı açtı, değirmenin oluğundan içeri biraz mısır dökerek kolu çevirmeye başladı. Alttaki taşın kıyısından aşağı sapsarı altın renginde bir un akıyor, bir sürü aç çocuk gözü buna hırsla bakıyordu. Gelin bir süre çekip yorulunca, kolu Şakire aldı, yorgun, umutsuz, boşluklara dalarak mısırı çekip bitirdi. Sonra, değirmen taşlarını kaldırıp yerine koydu. Yaygıyı toplayarak unu gelinin ağzını açtığı mısır torbasına boşalttı. Sarışın yüzünde, yeşil gözlerinde sonsuz bir umutsuzluk yüzen gelin, kalkarken elini torbaya daldırıp bir avuç un aldı, Şakire'nin avuçlarına döktü. Bu belki de değirmen kirasıydı. Gelin, açılan kapıdan tipinin içine dalıp gidince çocuklar, büyük bir umutla annelerinin yüzüne baktılar.

Şakire, hemen döşeme tahtalarından birini sökerek kurebiyle yarıp parçaladı. Karakızın kuru otları kemirerek umutlu umutlu kendisine baktığı ahırın ocak bölümünde ateşi yakarak tencereyi üstüne bindirdi. Sonra, unu kaynamaya başlayan suya yavaş yavaş serperek karıştırdı, içine biraz da tuz atarak biraz sonra indirdi.

Hepsi, koyu sarı bir su gibi sofrada tütüp duran mısır unu çorbasına tahta kaşıklarla saldırdılar. Çorba karınlarını şişirmiş, donan gövdelerini ısıtmıştı.

Musa, birden bire:

"Nene, diye sordu, bizum tekir kedimuz ne oldu, eldi mi?"

"Uşağum, kedicuk açluktan kaçup gitmiş olacak. Hayvana yemek değil, su bile veremez olduk. Böyle bir evde kedi değil sıçan bile barınmaz. Nasil aylardur evde bir sıçan görenunuz var mi?"

Çocuklar hep birden:

"Yok, nene!" diye yanıtladılar.

Çorba içildiği sürece, Şakire'nin dizlerinde, çocukların yemek yiyişini heyecanla seyreden Sefer, açlık mızırdanmaları gösterince Şakire içinden ancak birkaç damlacık süt gelebilen pörsük ak memesini bir bez parçası gibi onun ağzına dayadı. Yavru, soğuktan mosmordu. Sırtında yünlü hiçbir şey yoktu. Üstüne giydirilmiş bezler, çocuğu tutmuyordu.

Sıcak su, iki saat içinde gövdelerinden sidik olarak çıkıp giden çocuklar, akşama doğru açlıktan kıvranmaya başladılar. Tipi, damda uluyor, kırık camlardan kurşun gibi içeri giriyor, serpintileriyle çocukları ürpertiyordu.

Şakire, akşamı güç etti. Akşam karanlığı basınca sırtına eski, ak bir yatak çarşafı sararak tipinin içine daldı. On beş yirmi dakika sonra, kucağında üç baş lahanayla eve dönünce çocukların gözleri umutla parladı. Komşu lahana bahçesinden çalarak getirdiği lahanaları, bütün yapraklar olarak tencereye doldurup haşladı, suyunu süzerek haşlanmış yaprakları sofraya yığdı. Hepsi, haşlanmış yaprakları tuza banarak yemeye başladı. Onlar, aç tavşan yavruları gibi yiyedursun Şakire, görevini yapmış

yine de açlığa mahkûm edilmiş insanın felsefesini çocuklarına şöylece açıkladı:

"Uşaklarum, bobanuzi, ağbeyunuzi cepheye götürüp eldurdiler. Bir Allahtan umudumuz vardi, o da yüzümüze bakmayi. Ben de açluktan elmeyesunuz diye gittum bizi tüşunmeyenlerun bahçesinden üç tane lahana çaldum. Merak etmeyun. Bobanız, ağabeyunuz kanlarını bu vatan için tökerek bütün bu yiyecekleri hepumuzun mali yaptılar.

Siz de bundan böyle elinuzden gelirse çalun. Yine açluktan elmekten iyidur. Çalun da karnunuzi doyurun. Yoksa el açup dilensenuz hiç kimse avucunuza bir kuruş komaz. Çalun, Allah, bunun için günah yazmaz. Günah, erkeklerumuzi eldurup bizleri böyle aç yoksul koyanlarundur. Eğer çalmazsanuz eleceksunuz. Ben, sizleri ne zorlukla bu boya geturdum. Sizun bu körpe çağınuzda kara yere girmenuz günahtır, uşaklarım. Çalun da elumden kurtulmaya bakun. Musa, senunlan Adviye, bu gece sabaha karşi birer piçak alup heriflerun bahçesinden lahana kesmeğe gideceksunuz. Oldi mi?"

"Oldi, nene!"

"Aferum, uşağum. Ben, bir kez gittum ama beni görurlarsa hapse atarlar. Sizse ufaksunuz, en sonra, bir şamar vurup pirakurlar. Ama gece yarisi sizi hiç kimse görmez. Kimun haddine bu saatta orda nöbet beklemek?"

Lahanayı yiyen çocuklar, soğuktan korunmak için hemen yataklarına sokularak virgül gibi büzüldüler. Dışarıda tipi sürüyor, kırık camların yerine konmuş eski, paslı teneke parçaları tıngırdıyordu.

Şakire, gece yarısından sonra, uykunun, açlığın, umutsuzluğun, yapılacak hırsızlığın korkusuyla yerinden kımıldamaz bir külçe haline gelen gövdesini bin bir güçlükle kaldırabildi. Evin içi buz gibiydi. Bir kibrit çakarak Musa ile Adviye'nin yüzüne baktı. Yün yorganın altında ısınmış, yüzler pembeleşmişti.

Onları bırakıp dış kapının mandalını çekti. Kapıyı açınca kalın bir kar tabakasının ak bir duvar gibi kulübeye dayandığını gördü. Bütün yeşillikler, karalıklar kar altında yitip gitmişti. Ti-

pi dinmiş, gökyüzü, bütün bulutlardan sıyrılmıştı. Işıklandırılmış kocaman bir kaşar peyniri güzelliğiyle ay, geceyi gündüze çevirmişti. Lahanaların bulunduğu sol yandaki bahçelere baktı. Kalın bir kar tabakası altında lahanalar görünmez olmuştu. Şakire:

"Bir hırsızlık edelum dedik ay akşamdan doğdi" diye düşünerek kapıyı kapadı, gidip yatağına girdi. Asile'yle kendi arasına yatan Sefer'i kollarının arasına alarak emzirmeye başladı. Sabaha dek artık bir daha gözünü kırpmayan Şakire, hep, Kumandanın yollarını gözledi. Adamcağız bir türlü görünmedi. Şeker gibi bir asker tayınını canı öyle çekiyordu ki ama nerde? Akşama dek çocuklar onun çevresinde kümelenerek yoktan ekmek var eden büyülü bir makineymiş gibi ona bakıp durdular. Şakire: "Açlık neyse ne ama şu acı soğuk olmasaydı!" diye düşünerek titreşip duran çocuklara bakıyordu. O gün akşama dek kapıyı bir Allahın kulu açmadı. Yalnız, güneş o gün karları eritip lahanaları meydana çıkardı. Kapıdan ikide bir dışarıyı gözleyen Şakire, bu umutla çocukları erkenden yatağa soktu. Gaz alacak paraları da olmadığından kırık şişeli lâmba, pencerenin içindeki yerinde hiç tedirgin edilmedi.

Şakire, Musa'yla Adviye'yi erkenden uyandırmak üzere yataktan fırlayıp pencereye koştuğunda vakit yarı geceyi geçmiş, nerdeyse sabah olmak üzereydi. Ay da yufka bir karla örtülü lahana bahçesini iyice aydınlatıyordu. İlkin çocukları tehlikeye atmamayı düşündüyse de sonra açlığın bir ev dolusu acısı, beynini sızlatarak onu yaşamanın derin kanunlarını uygulamaya itti. Rafın üzerindeki büyük mutfak bucağını alıp geldi. Çocukları dürterek uyandırdı. Musa, hemen fırlayıp kalktıysa da Adviye'nin ayağa dikilmesi çok zor oldu. İki çocuk da yataktan çıkınca titreyip büzülmeye başladı. Şakire, kapıyı açarak onları yalınayak dışarı çıkardı. Lahana bahçesini gösterdi. Kış, epeyce ilerlediğinden lahanaların işe yarayanları kesilip pazarlanmış, geriye soysuzları, çelimsizleri, işe yaramayanları kalmıştı. Şakire, ay ışığının bol aydınlığı içinde kabarıp duran lahana toplarına uzak cennet yemişlerine bakar gibi iştahla bakarak buz tut-

muş toprak üzerinde ayakları donmak üzere olan Musa'ya:

"İşte, uşacuğum, dedi, surdaki kesilmeyip de belki de hayvanlar için pirakılmiş lahanalardan birkaç tane kesip getireceksunuz. Al şu piçağı. Açluktan elmek istemezseniz bunları kesip getireceksunuz. Karanlık olaydi ben giderdum. Ama bu ayışığında beni görür hırsız diye yakalarlar. Siz, ufaksunuz. Tavşan gibi görünmezsunuz. Haydi, göreyim sizi, yavrularım. Sizden daha ufak kardeşlerinuzi de tuşunun: Onlar da aç!"

Musa'yla Adviye hemen mosmor kesilmiş yalınayaklarıyla buz tutmuş bahçelere doğru sinerek ilerlediler. Onları gözleriyle kovalayan Şakire, biraz sonra nerdeyse yitirecekti. Ak giynekleriyle iki çocuk, yerdeki donmuş karla örtülü lahanalar arasında bayağı yitip gitmişti. Ancak, çok dikkat edilirse görülebiliyorlardı.

Musa, gözüne kestirdiği ilk lahananın dibine çöktü. Kör bıçağı uzun uzadıya sürterek onu dibinden kesebildi. Küçük parmaklarıyla yalınayakları soğuktan donar gibi oldu. Yaptığı işin bir hırsızlık olduğunu düşünmek onu iyice ürkütüyor, bu ürküntü soğuğa karşı onu zırhlandırıyordu. Kız kardeşi Adviye, ufacık cılız gövdesi, yalınayaklarıyla hemen onun yanı başına çömelmiş tir tir titriyordu. Musa, insanoğlunun çok kötü gördüğü bir işi yaptığını biliyor, yüzlerce göz kendisini kolluyormuşçasına küçülüyor, küçülüyor, yerin dibine geçmek istiyordu. Ne yazık ki yeryüzünde yaşayabilmenin tek demir kanunu, demir elleriyle tutup onu buraya getirmiş, yine demir elleriyle yardım ederek ona bu işi yaptırıyordu.

Allahtan ki hiçbir yanda iki kardeşten başka canlı yaratık yoktu. Salt ayın kocaman gözü, onların üzerindeyse de o da onlara hiçbir suçlayıcı bakış fırlatmıyordu.

Musa, zorla üç ufak işe yaramaz lahana kesebildi. Birini kardeşinin kucağına verdi, öbürlerini de kendi alarak kulübeye yollandı. Her adımda suçlayıcı birinin ensesinden tutup kendilerini alıp götüreceğini sanıyor durmadan arkalarına bakıyordu. Kulübenin önüne dek yakalanmadan geldiklerinde, içinde bir şey başarmış insanların sevincini duydu. Kendi üzerlerine di-

kilmiş sandığı o binlerce gözü atlayıp yakalanmadan buraya dek gelmek, ona güven de verdi. Bundan sonra açlık uçurumunun kıyısında inleyen kardeşlerine daha çok lahana getirecekti.

Şakire, onların getirdiği lahanaları ellerinden alıp içeri götürürken:

"Vah, vah dondunuz, uşacuklarum!" diye üzüldü. Onların donmuş ayaklarını elleriyle ovalayarak ısıtmaya çalıştı. Sonra, onları yatağa sokarak yün yorganı üstlerine örttü.

Musa, yorganın altında hem soğuktan, hem de yaptığı bu yeni işin verdiği tuhaf duygulardan bir süre daha titreyip durdu.

3

Şakire, Ali'nin şehit maaşı olan bir lira kâğıt parayı almaya başladıktan sonra bunu eskiden Temel Çavuşla Ali'nin akşamları gittikleri kahvenin yanındaki Bakkal Osman Efendi'den aldığı asker tayınlarına bağladı. Ay boyunca ona borçlanıyor, sonra bu ufacık parayı alınca oraya kapıyordu. Kış ve açlık, yan yana, en korkunç yırtıcı hayvan sürülerinden daha büyük bir tehlike olarak kol geziyordu. Şekire'nin her gün eve getirdiği bir tayın, altı boğazın dişinin kovuğuna bile gitmiyordu. Yine ara sıra Tahar Hanım'ın sarışın, güzel gelini köydeki akrabalarının getirdiği biraz mısırı el değirmeninde öğüttükten sonra çocuklara da bir avuç un bırakıp gidiyordu. Bu, sıcak çorbamsı bir yemek yapılmasını sağlıyor, köpek yalından daha kötü bulanık su, çocukların donmuş gövdelerini ısıtarak, soğuktan kırılmalarını önlüyordu. Mahalle, çoğunlukla son kerte yoksul olduğundan onlara herhangi bir yardım yapan da çıkmıyordu.

Şakire, artık çocukları lahana bahçelerine de gönderemiyordu. Bahçede ayak izleri gören bahçıvanlar, bir gece bekleyerek onları görmüşlerse de durumu bildiklerinden yakalamamışlar, yalnız, ertesi gün Şakire'yi görerek bu işten çocukları vazgeçirmesi için onu uyarmışlardı. Şimdi, Şakire'yle altı çocuğu, yiyecek dolu topraklar ortasında açlığın demir parmaklıklarıyla çevrilmiş bir hapishanede yaşıyor gibiydi.

Bir gün onların acıklı durumunu bilen mahalleden hali vakti yerinde bir komşu, çoktan beri hasta olan dişi keçisinin can çekiştiğini görerek hemen kesiverdi, derisini yüzerek etini olduğu gibi getirip Şakire'ye verdi. Kadıncağız, buna dünyalarca sevindi. Hayvanı, bacağından bir buzdolabına dönmüş olan ahırın tavanına asarak hemen ondan bir yığın parça kesti. Hayvanın kıpkırmızı, yağsız, sümük gibi bir eti vardı. Ne var ki açlık ölümünün kapıyı yumrukladığı bu kara günlerde, bu zavallı keçinin eti büyük paha biçilmez bir şölen yerine geçecekti. Bir mangal eskisini yatak odasının toprak tabanlı geniş yerine koyarak hemen söktüğü bir döşeme tahtasını kurebiyle kırıp, parçaladı. Ateşi yaktı. Reçineli tahtanın kapkara dumanı odayı doldurdu. Çocuklar, derine kaçmış gözleriyle annelerinin uzun saplı maşaya takıp alevlerin üzerine tuttuğu et parçalarına ağızları sulanarak hırsla bakıyorlardı. Hele alevlerin üzerinde cızırdayarak ağız sulandırıcı güzel kokusuyla odayı doldurmaya başlayan etleri, annelerinin ilkin kime vereceğini düşünerek sabırsızlanıyorlardı. Zavallı Şakire de bu et kokusu karşısında yansız kalamamış, sık sık yutkunuyordu. En sonra, yarı kızarmış olan ilk parçayı en küçük kıza, çakır gözlü sarışın değirmi yüzlü Fatma'ya verdi. O, bu sıcak, lezzetli et parçasını hırsla bir kurt yavrusu gibi ısırırken öbür çocuklar, gözlerini dikmiş, onun ağzına bakıyorlardı.

Şakire ikinci parçayı kızartarak Sefer'den sonra en küçük erkek çocuk olan Hüseyin'e verdi. Hüseyin bunca yoksulluk içinde tombul görünüşünü yitirmemiş, Musa'ya benzeyen yalnız kahverengi gözleriyle ondan ayrılan sessiz, çok iyi huylu bir çocuktu. Öyle acıkmıştı ki sırım gibi keçi etini çiğnemeyi bile gereksemeden İki üç lokmada yuttu ve gözlerini annesinin büyük kardeşleri için kızarttığı öbür et parçalarına dikti. Belliydi ki bu küçük, cılız et parçası onun açlığını yatıştıracağına büsbütün kamçılamıştı. Bütün keçiyi verseler yiyecekmiş sanıyordu. Sıra Adviye'ye geldi. Ondan sonra sırayla Musa, Asile haklarını sonsuz bir iştahla yediler. Çocuklar, eti, onun tadını hemen hemen hiç tanımıyorlardı. Hasta keçinin sümük gibi eti

bile onları sarhoş etmişti. Anneleri, onların paylarını verdikçe bir kez elini yalıyor, bu kez açlık duygusu, bütün gövdesini bir işkence duygusu gibi kaplıyordu. Büyük kızının payını da verdikten sonra kendisine büyükçe bir parça kızartıp bir iki lokmada yuttu. Sonra çocuklarına:

"Uşacuklarum, daha et ister misiniz?" diye sordu.

Hepsi bir ağızdan:

"İsteriz, nene!" diye bağırdı.

Bu kez, yine en küçükten başlayarak sırayla etlerini kızartıp verdi. Kendisi de büyükçe bir parça yedikten sonra:

"Yavrularum, dedi, keçi etinin çok iyi bir et olmadığını söylerler. Birden, çok yersek, sonra karnumuz ağrır, hasta oluruz. Şimdi bu kadar yeter. Akşama gene kızarturum size!"

Bu sırada gözleri yakan yoğun çam tahtası dumanı tavanı kaplayarak yere bağdaş kuran çocukların başlarını yalayarak kapıya, oradan açık bırakılan dış kapıya saldırıyor, oradan da soğuk havaya atılıyordu.

Büyük çocukları doyuran Şakire, Asile'nin kucağında yaşlı bir insan gibi düşünceli, duru bakışlarıyla çevresine bakıp duran Sefer'i kucağına aldı. Uzun, ak sarkık memesinin kuduğunu ağzına verdi. Yavru, bir vampir hırsıyla memeye sarıldıysa da ağzına bir damlacık bile süt gelmediğini görünce bıraktı. Başını yana sarkıtarak üzgün bakışlarla kardeşlerinin yüzüne bakmaya başladı. Şakire "Ah, Karakız'ın sütü kesilmemiş olsaydı!" diye düşünerek öbür çocukların gözünden sakladığı birkaç gramlık bir tahin helvası parçacığını her zamanki tülbende sararak onun ağzına verdi. Çocuk bunu şapırtılarla somurmaya başladı.

Şakire, akşamüstü de donmuş keçinin etli yanlarından parçalar keserek ateşin üzerinde cızırdatmaya başlayınca birer yana kıvrılıp şekerleme yapan çocuklar, etin kokusunu alarak kurt yavruları gibi uyandılar. Bu kez ilk parçayı annelerinin sakız gibi çiğnediğini gördüler. Onların suçlayıcı bakışlarını üzerinde duyan Şakire:

"Uşacuklarum, dedi, açluktan dizlerum titreyi. Sonra hasta olur dermansız kalırsam hepinuz açluktan elursunuz."

Büyük kız Asile, çakır gözlerinin içi gülerek:

"Ye, nene, ye dedi, sen yersen Sefer'e süt olur."

Şakire, sonra, yine en küçük kız Fatma'dan başlayarak kızartmaları bölüştürdü:

"Ne yazuk ki kızartmalara serpecek tuzumuz yok, dedi, Allahtan biraz da tuz olsaydi et daha da lezzetli olurdi."

Bir zamandan beridir eve yağ, tuz, gaz girmiyordu. Geceleri yarasalar gibi karanlıkta yaşıyor, bulutsuz gecelerde yıldızlarla ayın ışıkları pencerelerden içeri biraz aydınlık gönderiyordu.

Çocuklar, akşam etlerini yiyip yataklarına girmişlerdi. Şakire, mangalda küllenen ateşin başında ellerini koynuna sokarak birkaç saat düşünceye daldı. Ne yana baksa karanlıktı. Uzakta, yakında hiçbir aydınlık zerresi görünmüyordu. Durum, bütün anlamıyla umutsuzdu. Bu durumda nasıl yaşanabilirdi? İçinden yoğun karanlıklar gelip geçiyordu. Bunlar, ondaki felekle dövüşmek düşüncelerinin son kırıntılarını da silip süpürüyor, yok ediyordu, ölüm, öyle yakında öyle yanı başındaydı ki artık ilk günlerdeki gibi ondan korkmuyordu. Artık, ölüme salt bir tiksintiyle, bir küçümsemeyle bakıyor, onun buzlu elleriyle kendisine dokunacağı günü korkusuzca bekliyordu. Ölüp gitmek, bugünkü durumundan çok daha rahat değil miydi?

Böyle düşünüp dururken bağırsaklarından dayanılmaz bir ağrı yükseldi. Bağırsaklarının içinde gurultulu, ağrılı bir şeyler koşup duruyordu. Hemen şalvarının uçkurlarını çözüp dışarıdaki ayakyoluna koştu. İçi dışına çıkıyordu sanki. O zaman, keçinin kendisine oynadığı oyunu ayırt etti. Bütün bağırsakları, yaralanmış yılanlar gibi kıvranıyor, hepsi sanki bir yandan onu sokuyor, zehirleyip duruyordu. "Acaba uşacuklarum ne âlemde?" diye düşünmeye vakit kalmadan, içerden çocukların ağlayıp mızırdandıklarını işitti. Karnındaki korkunç ağrılara meydan okuyarak içeri koştu. Kibriti çakarak baktı: Çocukların hepsi ayaktaydı. Elleriyle karınlarına bastırarak kıvranıyor ağlıyorlardı.

"Ne oldunuz böyle çecuklarum?" diye sorunca hepsi ağlamaklı yüzleri ve sesleriyle:

"Karnumuz ağriyi, nene!" diye yakındı.

Durumun sıkışıklığını kavrayan Şakire, hepsini sürükleyerek dışarı çıkardı:

"Sıralanun şu duvarın dibine, bakayum, dedi, sabahleyin kürekle atarum."

Çocukların çömelmesiyle bir cayırtıdır koptu. Hepsi su gibi gidiyordu. Yarım saat, içleri dışlarına çıkar gibi orda ıkındılar. Yalınayaklarıyla, donmuş toprak üzerinde durmaları, onları başka tehlikelerle karşılaştırabileceğinden Şakire ıkıntının sıkıştırmasına aldırış etmeden onları içeri alıp yataklarına yatırdı:

"Karnunuz, altunuza edecekmiş gibi ağrırsa bağa seslenirsunuz, uşaklarum, dedi. Şu nalet keçi eti dokundi hepimuze. Ama ne edelum, başka bir yiyecek de yok. Allah yine, tüşünüp bu keçiyi yollayanlardan razı olsun. Karnumuz ağriya mağriya yeyip açluktan ölmekten kurtulacağuz."

Şakire, bunları söyleyerek uçkurlarına el atıp ayakyoluna koştu. O, «ananız taş yesin» öyküsüne uygun olarak hepsinden çok et yemişti. Karnından kurşun gibi ağrılar yuvarlanıp gidiyor, yeniden başlıyordu. Bir saate yakın ayakyolunda kaldı. Ağrılar o kerte büyüktü ki iliklerine dek işleyen gecenin ayazı ona vız geliyordu. En sonra, gecenin sessizliğini hapşırıklarıyla ürkütmeye başlayınca kalktı, yatağına girdi. Sefer, bütün bunlardan habersiz Asile'nin kolları arasında mışıl mışıl uyuyordu. Çaktığı kibritin ışığında çocuklarını bir daha gözden geçiren Şakire, karın ağrılarının dindiğini anladı. Hepsi rahatlamışa benziyordu. Hiçbir şey olmamış gibi derin uykudaydılar.

O da Seferle Asile'yi kucaklayarak hem ısınmaya hem de biraz olsun uyumaya çalıştı. Yarın sabah yine umutsuz, kara bir gün başlayacaktı. Çocukların hesabına buna dayanabilmek için uyumak, güçlenmek gerekiyordu. Ama neyle güçlenecekti? Yediği hasta keçi etleri su olup gövdesinden çıkıp gitmişti. Zarar yok, yarın yine yiyecekti. Çocuklara da yedirecekti. Başka çaresi var mıydı?

Şakire, ertesi sabah yine bir döşeme tahtası sökerek mangalımsı teneke kalıntısını yaktı. Keçiden bir yığın parça ke-

serek birer birer ateşin üzerinde döndürmeye başladı. Ağız sulandıran et kokusu, mangalın çevresinde oturan beş çocuğu sarhoş ediyordu. Şakire, her seferinde olduğu gibi yine ilk kızarttığı parçaları en küçüklerden başlayarak bölüştürdü. Bu sırada Hüseyin, elindeki eti fırlatıp atarak iki elini karnına bastırdı:

"Oy, oy, oy nenem!" diye bağırdı.

Şakire de elinde gevelediği sırım gibi eti bir yana bıraktı:

"Nen var, uşağum, yine karnun mi?"

"Çok ağriyi, nene, eleyrum."

Çocuğun gözleri fal taşı gibi açılmış, sanki ölümün gözlerine bakıyor gibiydi.

Şakire, onu kucakladığı gibi dışarı çıkardı. Hava bulanık pusluydu. Hafiften kar sepeliyordu. Şakire oğlanı duvarın dibine oturttu. Çocukların daha önce sarı bir suyla badana ettiği toprağı küreyerek atmıştı.

Hüseyin, şiddetli bir cırcırla yeri bombardıman ederek biraz rahatladı. Annesi, yine onu kucaklayarak içeri götürdü. Mangalın başında ısınarak etlerini sömüren öbür çocuklarda da tuhaf kımıldanmalar vardı.

Hepsinin elleri karınlarındaydı. Hüseyin, beş dakika oturdu oturmadı, yine ellerini karnına bastırarak:

"Oy, nenem, oy, eldum, eldum!" diye inledi. Şakire, onu kucaklayarak yine dışarı götürdü. Sapsarı bir su, kurşun gibi ıslık çalarak duvara çarptı. Biraz rahatlayan çocuğu annesi içeri götürdüyse de ağrılar, ıkıntılar öyle amansız bir hal aldı ki Şakire çocukların babaannelerinden kalma «dahar»ı altına sürerek onu mangalın başında oturttu. Yavrucak, öyle soysuz bir işkence içindeydi ki artık kardeşlerinin geveleyip durdukları çarık gibi et parçalarına, onların saldığı güzel kokuya aldırış bile etmiyordu. Durmadan, inliyor, yakınma sesleri çıkarıyordu.

Bir saate yakın inleyerek ıkınan Hüseyin'de bütün oradakileri korkutan ve şaşırtan bir olay meydana geldi: Yavrunun kalın bağırsağı kıpkırmızı iri bir yılan gibi kıçından dışarı döküldü. Şakire de çocuklar da bu korkunç görünüşe büyümüş gözlerle bakakaldılar.

Neden sonra Şakire kalın bağırsağın kaka deliğinden dışarı boşaltan çocuğun yardımına koştu. Bağırsağı iki eliyle kavrayarak yerine sokmaya çalıştı. En sonra bu işi güç belâ başardı. Ne var ki bir kez dışarı dökülen bağırsak, laçka olmuş gibiydi. Ufak bir ıkıntıyla, yuvasından fırlayan bir yılan gibi kıvrılarak dışarı uğruyor, annesi, bu kalın kaygan sıcacık et halatını yine iterek içeri sokuyordu.

Akşama dek birçok kez dışarı dökülen bağırsak en sonra ıkıntının bitmesiyle yerli yerinde kaldı. Ne var ki oğlan iki gün içinde iyice süzülmüş bitmişti. Keçi etini bir daha ağzına koymayarak karın ağrısından kurtulduysa da öbür kardeşleri, akşamlara, gece yarılarına dek dışarı taşındılar, durdular. Şakire:

"Ne edelum, yavrularum, yeduğumuz etun beyuk bir bölüğünü böyle dışarı çıkarsak bile gene de gövdemuzde bir bölükçüğü kalır, açluktan elmememuze yardım eder. Korkmayın, yeyun, açluktan gebererek taş, toprak yemekten daha iyidur, uşacuklarım. Açluk insani eldururse de keçi eti eldurmez, salt böyle rezil eder."

Şakire'yle çocukları, hasta keçinin etini ıkına sıkına bir haftada yiyip bitirdiler. Şakire, hayvanin kemiklerini de kurebiyle kırıp parçalayarak kaynattı, yavrulara Osman efendiden aldığı tayınlardan da birer lokma katık vererek bol bol içirdi. Bakkaldan biraz da tuz alabilmişti, bundan dolayı et suyu yağsız olsa bile lezzetli oluyordu.

Hüseyin'in dışarı dökülen bağırsaklarının öyküsü mahallede yayıldığından kimi komşular ara sıra iki yüz elli gram süt, yoğurt, biraz tahin helvası, tuz, gazyağı getiriyor. Şakire, bu güzel, lüks yiyecekleri daha çok Seferle Hüseyin arasında bölüştürüyordu.

Bir gün geldi, keçinin kemikleri de kaynatılıp sömürüldü. Hüseyin'in acıklı öyküsü mahallede eski yankısını yitirdi. Açlık, demir süpürgesiyle kulübedekileri yine ölümün çöplüğüne doğru süpürme işine girişti.

Bugünlerde yanında kara, güzel bir çarşaf giymiş olan Tenzile'yle Tahar Hanım, çıkageldi. Karanlığından ağır ahır ve in-

san kokuları gelen evin eşiğinde durarak Şakire'ye seslendi. Şakire, altı mosmor halkalı gözleriyle başka bir dünyadan gelmiş bir insan gibi evin alacakaranlığından çıkarak onların karşısına dikildi. Bakışlarıyla neden geldiklerini sorunca Tahar Hanım:

"Şakireciğim, Allah senin kocanla oğluna gani gani rahmet eylesin, dedi. Onlar şimdi, cennet köşklerinde rahattır. Ama yalnız olduklarını sanma, bizim Osman birkaç gün önce onlara katıldı. Onun da şehit haberi geldi. Oğlum uzak bir umuttu benim için o da gitti. Açlık bizim de başımızda. Polis Rıfkı ile bizim Tenzile yi evlendirdik. İyi acar bir oğlan. Tek başına. Eline de birkaç kuruş geçiyor. Çeşme Sokağı'ndaki yeni yapılan tuğla eve yerleştiler. Bu arada sizi düşündük. Senin Asile su taşıyıp ufak tefek ev işlerini görebilir, istersen boğaz tokluğuna onu Tenzile'lerin yanına ver. Şimdilik para verecek durumları yok. Akşama dek orda yer, içer, akşamla beraber evinize döner. Tenzile'nin yapacak çok işi yok. Ancak, çocuklardan biri olsun açlıktan kurtulsun diye düşündük bu işi, ne dersin?"

Şakire, kucağındaki Seferle yanında dikilen Asile'ye:

"Nasıl gider misun?" diye sordu.

Açlıktan kurtulmayı en büyük mutluluk sayan Asile:

"Giderum!" Dedi.

Bu sırada bütün çocuklar, onların çevresini almış, Tahar Hanım'la Tenzile'yi mutlu iki insan örneği olarak süzüyorlardı. Musa, Tenzile'nin yanı başında durmuş, onun duru, ak tenli yüzüne daldaki serçeye hırsla bakan bir kedi yavrusu gibi bakıyordu. İçinde pembe tomurcuklar gibi körpe heyecanlar kaynaşıyordu. Tenzile, onun hayran bakışlarını yüzünde yakalayarak ince uzun parmaklı elini uzattı, onun ak sirke yuvasına dönmüş başını iğrenmeden okşadı. Çenesini tutup yüzünü kendisine doğru kaldırdı. Onun yumuşak, dalgın yeşil bakışlarında Ali'nin hayalini görür gibi oldu. Ölümün o körpe güzel erkek gövdesini, o güzel yeşil gözleri sonrasız söndürülüşüne karşı ayaklandı: Gözleri doluksadı. Onu cephede kurşunlar delik deşik etmişti. Bu çocukla kardeşlerini de burada açlık şehit edecekti. Bunu hiçbir gücün durduramayacağını biliyordu.

Tenzile'nin kapkara ceylan gözlerinden kızgın bir buğu geçti, insanoğlunun mutlulukları ne denli kısa, ne denli hızlı geçiciydi, işte, Ali'yle yağmurlu, fırtınalı günlerdeki ilk sevişmesi, zaman ırmağının sularında iki mutluluk damlası gibi sürüklenip gitmişti.

Tahar Hanım, Asile'ye :

"Haydi, kızım, hazırlan da gidelim, dedi, biz seni almaya gelmiştik."

Şakire, kızı böyle ak ve kara bitler içinde yüzerken oraya gönderemezdi:

"Boğun pirakun da üstünü başına hala yola koyayım. Yarın sabah gelir sizi bulur," dedi.

Tahar Hanım'la Tenzile çekilip gitti. Musa, Tenzile'nin kara, parlak çarşafın içinde kırıtarak gidişini çocuk gözüne hiç benzemeyen gözlerle seyrederken Cennetin bir kez daha bunca yakına gelmişken yine uzaklaşıp gidişine son kerte üzüldü. Tenzile'yi ona verseler yeryüzünde ekmek, aş yemeden de durabilirdi. Ağabeyinin söylediği manilerden birini anarak bu duygusuna bir dayanak buldu :

Yanım yanumda olsun
Ekmeksuz da durulur.

Babasının, ağabeyinin kemençe çalarak söylediği manilerin çoğunu ezberlemişti. Herkesten uzakta bunları yineleyip duruyordu.

Şakire, Tahar hanımgiller gittikten sonra, Asile'yi önüne çömelterek saçlarını gazladı, sık şimşir tarakla birçok kez taradı. Tenekede su kaynatıp onu büyük bakır leğende güzelce yıkadı. Her saat satmayı düşündüğü bu güzel leğenin son günde böyle hayırlı bir görev görmesine sevindi. Asile'yi eski püskü çullara sararak onun sırtındaki bıldır diktiği çiçekli basmasını yıkayıp mangalın kenarında kurutmaya çalıştı. Kızı, öbür çocuklardan bit almasın diye o gece çırılçıplak yatırdı. Başkasından baş biti geçmesin diye de onun başına kendi eski çemberini sımsıkı sardı.

Ertesi sabah, Asile pırıl pırıl uyandı. Sarı ablak yüzü, iri çakır gözleri umutla parlıyordu. Saman sarısı gür saçları iyice ta-

ranmış olarak ak ensesine dökülüyordu. Soluk çiçekli entarisinin altında eski keten bir gömlek kalıntısı vardı. Ancak, Şakire kızcağızın ayaklarına geçirecek bir şey bulamamıştı. İşin doğrusu şuydu ki Asileciğin ayakları doğduğundan beri ayakkabı denen nesnenin yüzünü görmemişti.

Şakire, onun elini yüzünü yıkayıp saçlarını da şimşir tarakla bir daha taradı. Tarağın dişleri arasında yine de canlı sirkeler, baş bitleri bularak üzüldü. Sonra, onu yanına katarak Tahar Hanımgillere yollandı. Tahar Hanım, onları içeri buyur etmeden önlerine düşerek Tenzile'nin evine götürdü. Bu, çeşme sokağının yukarı sapan çıkmazında yeni yapılmış, iki katlı kocaman tuğla bir evdi. Henüz dışı sıvanmamış olduğundan kıpkırmızı tuğla dizileri evin yeni yapıldığını açıkça gösteriyor. Yiyecek, içecek nesnelerin kaynaklarını ellerinde bulunduran kişiler, eski çerden çöpten mahallenin şurasında burasında böyle iki üç katlı kâgir evler yaptırıyordu.

Tahar Hanım, kapıyı çalınca aşağıdaki mutfakta bulunan Tenzile, ellerini ak önlüğüne kurulayarak eşiğe çıktı.

"Getirdin mi, anne?"

"Getirdim, kızım, sana teslim. Namusu, boğazı, açlığı, tokluğu senden sorulur."

Sonra, Şakire'ye döndü:

"Haydi, Şakireciğim, gidelim."

Tenzile, Asile'yi kolundan tutup mutfağa götürürken Tahar Hanım da Şakire'yi sürüklercesine oradan uzaklaştırdı. Ayrılacakları sırada Şakire'ye:

"Şakireciğim, dedi, yarın kuşluk vakti, çarşafını giyerek hazırlan, bana gel. Seninle çarşıya gidip bir şeyler alacağız. Ama mutlaka gel. Seni bekliyorum!"

Şakire, bu parasız durumda onun pazardan ne alabileceğini düşünüp işin içinden bir türlü çıkamadan eve vardı. Onun başının tatlı belâcıkları, evin önüne dizilmiş, kendisini bekliyorlardı. Bu yavrucaklar, açtı ama birisini olsun açlıktan kurtarmıştı. Bundan dolayı içinde ışıklı bir sevinç geziniyordu. Çocukların yüzlerine, üstlerine başlarına bir kez de alıcı gözüyle bakınca

içi burkuldu. Yüzlerini bir köpek yalasa doyardı. Bu kış, sabun, gaz bulamadığından başlarını gazlayıp sabunla yıkayamamış, bir lokma bir şey için didinmekten üstlerini başlarını düşünememişti. Bir hafta önce bit yuvası haline gelen Musa'nın kara bez zıpkacığını çıkarıp dışarıya, saçağın altına atmıştı. Zıpka, şimdi bile üzerine yağan sulu sepken altında orda yatıyor, üzerinde hâlâ soğuğa, ölüme karşı direnen yüzlerce bit kaynaşıyordu. Musa, bu yüzden pantolonsuz kalmış, sırtında tek keten gömlekle bir köylü çocuğu gibi gezip dolaşıyordu. Çocuklar, nakarat gibi : "Nene karnımuz aç!" dediler. "Biraz sabredun, uşacuklarum. Osman Efendi'nin parasini bu ay vermeduk. Bakalum bize asker ekmeği verecek mi?"

Sefer, içerde yüksek beşiğinde çullara sarılmış olarak sessizce yatıyor, ancak burnu nezleden ince bir sesle düdük çalıyordu. Hüseyin, gözleri derine kaçmış, bitkin haliyle Musa'ya yaslanıyor, annesinin ona seçme yiyecekler vereceği umuduyla avunur görünüyordu. Esmere çalan güzel yüzüyle Adviye boynunu bükmüş her şeye karşın canlı, yeşilimtırak gözleriyle annesinin yüzünde umut kırıntıları arıyordu. Çakır gözlü küçük Fatma'nın durumu hiç de parlak değildi. Asile'nin bir tıpkısı olan bu sessiz, tatlı kızcağız, kardeşlerinden uzakta durmuş bakıyordu.

Şakire, çocukların bu haline dayanamayarak yüzünü kızartıp Osman Efendi'den parasını gelecek ay vermek üzere asker tayini istemeye karar verdi. Kocasının eski kunduralarıyla yerleri döverek aşağı yollandı.

Osman Efendi'nin bakkal dükkânına yaklaştığında, kahvedeki insan başlarını heyecanla gözden geçirdi. Kocasıyla Ali, hep burada yan yana oturur siyasal dünya haberlerini can kulağıyla dinler, çene çalarak vakit öldürürlerdi. Sanki ona oradaki başlardan ikisi doğrulup kendine seslenecekmiş gibi geldi. Ne gezer! Onlar ancak kafasının içinde kurulmuş perdede görünecek, sonra yine unutulmanın sonsuz karanlığına gömüleceklerdi.

Dükkândan içeri korka çekine giren Şakire, karşısında her zamanki yapağı gibi ağarmış saç ve sakalıyla yetmiş beşlik Os-

man Efendi'yi buldu. Gözleri, tezgâhın arkasındaki gizli yerinde sıralanmış ekmeklerine ilişti:

"Osman Efendi, bu ay borcumun hepsini getiremedum sağa!"

"Zarar yok. Getirebildiğin kadarını ver."

Şakire, avucundaki çil kuruşları ona uzattı. Bir eliyle parayı alan Osman Efendi öbür eliyle ona tayini uzattı, sonra deftere yazdı. Şakire, minnet duygularıyla yıkanan bir yüzle dükkândan çıkarken Osman Efendi:

"Kızım, dedi, bu şehit maaşı hepinizin ölümünü ancak biraz daha geciktirebilir. Kendine bir iş bul. Rejiye gir, çalış. Yoksa toptan açlıktan ölürsünüz. Vatan millet sözleri çok güzel ama, vatanı milleti kurtaranların çoluk çocuğunu kurtaracak hiç kimse yok. Allahın bile şu sırada öyle çok işi var ki!"

"Rejide nasıl çalışayım? Uşaklarım hep ufak. Kime pirakayum onlari?"

Osman efendinin buna yanıt vermediğini gören Şakire boynu bükük çıktı gitti.

4

Şakire ertesi sabah ufak çocukları Adviye'ye bırakarak soluk renkli alaca çarşafını sırtına, kocaman eski kunduralarınıda ayağına geçirip yalınayak Musa'yı da yanına katarak Tahar Hanım'a indiğinde onu hazırlanmış kendisini bekler buldu. Yanında yoksul kılıklı Tatara benzer iri yarı başka bir kadın daha vardı:

"Haydi, gidelim" dedi. O, önde ötekiler arkada evden çıktılar, hızlı adımlarla şehrin göbeğine doğru yürüdüler. Hiç konuşmadılar. Caddenin en işlek yerine geldiklerinde bir ara sokaktan arkada uzayan bir başka caddeye geçtiler. Tahar Hanım, caddedeki yiyecek satan büyük bir bakkaliyenin kapısını iterek içeri daldı. Ötekiler de arkasından girdiler. Dükkânda her türlü yiyecek vardı. Pirinç, mercimek, un, nohut, kuru fasulye çuvalları yan yana dizilmiş duruyor, kocaman sandıklar içinde ak-

mermer yığınları gibi kelle şekerler yükseliyordu. Ak peynirler, kaşar peynirler, salamura balıklar, sucuk kangalları, pastırma desteleri işkence verici güzellikte kokular salarak seçkin müşterilerini bekliyordu.

Tahar Hanım, Şakire ve Musa'yla birlikte kelle şekerlerin bulunduğu sandıkların başına yönelerek öbür kadını tezgâhtarın başına tebelleş etti.

Musa, kelle şekerlere sonsuz bir ilgiyle bakıyordu. Acaba, ona da bunlardan yemek nasip olacak mıydı? Herhalde Tahar Hanım'ın eline çok para geçmişti ki bu şekerlerin başına dikilmek yürekliliğini göstermişti.

Öbür kadın, tezgâhtarı lâfa tutarken Tahar Hanım sandığa eğilip birkaç okkalık bir kelle şekeri kaptığı gibi Şakire'nin alaca çarşafının altına soktu. Korkudan, yürek çarpıntısından yüzü sapsarı kesilen, gözlerinin rengi solan Şakire, ağır kelleyi iki eliyle kavrayıp geriye çekildi. Musa şaşırmıştı. Hiç görmediği, düşünmediği bir olayla karşılaşıyordu. Dili tutulmuştu. O da annesi gibi korku içindeydi. Bu sırada Tahar Hanım, Şakire'ye siper olarak onu hâlâ tezgâhtarla ağız dalaşı yapan iri yarı kadın arkadaşlarının arkasından geçirip kapıya götürdü.

Üçüncü kadın da biraz sonra onlara katıldı. Kendilerini sokağa dar attılar. Şakire, nerdeyse düşüp bayılacaktı. Tahar Hanım'ın kendisine oynadığı bu oyun korkunçtu. Onu yakalayıp bir araba sopa attıktan sonra hapishaneye atabilirlerdi. Birçok kez önünden geçtiği üzeri sivri cam kırıklarıyla örtülmüş hapishane duvarının ardındaki karanlıkları gözünün önüne getirdi. Kalbi durur gibi olduysa da kendini toparladı:

"Tahar Hanum, dedi, neden yaptun bu işi bağa?"

"Aldırış etme. İşte, bak, bir şey olmadı."

"Ya olsaydı ben um çocuklaruma kim bakardı?"

"Canım bir şey olmadı ya sen ona bak."

Musa, bu direnmesine bakarak annesinin faka bastırıldığını anladı. O da annesi kertesinde korku, yürek çarpıntısı geçirmişti. Caddeyi süpürerek geçen ayaklarını donduran küçük yüzünü morartan buz gibi kuru soğuğun etkisini duymayacak kerte bu

korkunun egemenliğinde bulunuyordu. Kadınlar, kocaman adımlarla korkusuz ilerlerken o, ikide bir dönüp arkaya bakıyordu. Ak önlüğüyle tezgâhtarın bağırıp çağırarak arkalarından koştuğunu görür gibi oluyor. O zaman gövdesinden bir titreme geçtiğini duyuyordu. Bu bir ahlâk korkusundan çok kovalanan vahşi, küçük bir hayvan korkusuydu. Üç kadın arasında annesinin en korkuıacaк durumda olduğunu da anlıyordu.

Bakkal gelse yalnız annesini suçlayabilirdi. Kelle şeker ondaydı.

O, böyle düşünür ve onlara yetişmek için peşleri sıra koşup dururken Tahar Hanım'ın büyük bir kumaş mağazasına girdiğini gördü. Annesiyle öbür kadın da bir kez arkalarına bakarak onu izledi.

Musa, merak içindeydi. Acaba şimdi ne olacaktı? Tahar hanımın ne gibi bir marifetiyle karşılaşacaktı? Bu merakı uzun sürmedi. Tahar Hanım, rafları türlü kadın, erkek kumaşlarıyla dolu olan mağazanın bir köşesindeki tezgâhtarı öbür kadın arkadaşlarıyla kuşattı. Türlü kumaşlara el attılar. Erkek, kadın kumaşı toplarını uzun uzadıya parmaklarıyla, gözleriyle incelediler. En sonra, Tahar Hanım, tezgâhtarı başka bir kumaşa bakmak için alıp öteye götürünce üçüncü kadın, pahalı bir top kadın kumaşını boydan boya geniş çarşafının altına indirdi. Musa'nın gözleri fal taşı gibi açıldı. Tahar Hanım için hırsız derlerdi de onun neler çalabileceğini, nasıl hırsızlık yapabileceğini düşünürdü. Şimdiyse onun bir çete reisi gibi çalıştığını görüyordu.

Babaannesinin hortlayıp eve geldiği geceyi, babasının, hortlağın Tahar Hanım olduğu üzerinde direnişini anarak bir kez titredi.

Arkadaşının kumaş topunu yüklendiğini anlayan Tahar Hanım, tezgâhtarla daha çok eğlenmedi. Kapıya doğru yöneldiler. Tezgâhtarın boşuna yorgunluk için dişlerinin arasından savurduğu sövgüyü de sineye çekerek kapıdan dışarı fırladılar. Musa, arkalarından çıkarken tezgâhtar, her an ensesinden yakalayacakmış gibi ürperti içindeydi.

Tahar Hanım'la küçük kafilesi eve öyle hızlı döndü ki arkalarından kurşun atılsa yetişmezdi. Tahar Hanım, değerli mallarla yüklü iki kadını içeri aldı. Musa, dışarıda bekledi. Annesinin çıkması uzun sürmedi.

"Nene, bize de şeker verdi mi?"

"Ne şekeri oğlum? Başında paralansın onun şekeri! Az kalsun başumuz yanaydı. Ben ne bilirdim onlarun hırsızluk etmeye gittuğuni. Kelle şekeri tuttuğu gibi çarşafumun altına sokti. Baktum saklamasam görüleceğuz, hepimuz yanacağuz. Bilmezsun, Musa ne elum terleri töktüm. Hınzır kari."

"Tahar Hanım, şimdi, bize şeker vermeyecek mi?"

"Ne bileyim ben vermez, vermez. Tahar hanım bildiğun gibi değil, oğlum. Aman, ne Şamun şekeri... Şekeri de onun olsun hepsi de. Şimdi, kendimi kuş gibi yeğnik bulayrum. O kelle şeker beni bir top ateş gibi yaktı! Hırsuzluk etmektense açluktan elmek yeğdur, Musam! Ben, size açlıktan elmemek için hırsızluk etmeyi salukladum ama şimdi öyle tüşünmeyrum. Şekeri buraya geturunceye dek eldum eldum tirildum, oğlum."

Tahar Hanım, koskoca bir korku pahasına Şakire'ye taşıttığı şekerden ona bir kırıntı bile vermedi. Musa, buna yaşayışı boyunca şaşacak, zavallı «nenecuğunun» kurbanlık halini düşündükçe ağlamaklı olacaktı.

1916 kışı bitmiş, ilkyazın ilk günleri, yerlerden ak buğular kaldırarak tütmeye başlamıştı. Kaba yel, kocaman görünmez yelkenlerinde taşıdığı sıcaklığı vals yapar, horon oynar gibi havada, yerde gezdirip dolaştırıyor, en kuytu köşelere dek sokuluyor, oralardaki yaban lâlelerinin, mor sümbüllerin, türlü papatyaların, mavi, ak çiçekli kır sarmaşıklarının kapısını çalıyor, onları sarsarak uyandırmaya çalışıyordu. Kışın soğuktan kemikleri sızlayan yoksul tarlakuşu, yaşamak, sevmek sevincini türkülerle kutlamak üzere sıcaklığın dalga dalga titrediği havaya fırlıyor, kaba yelin sıcacık kanatlarına oturup havada yüzerek sevmek içgüdüsünün müzik kaynayan Cennetine doğru sürüklenip gidiyordu.

Şakire, o sabah gövdesinde bir çeviklik duyarak mandalı

çekip kapıyı açtı. Kaba yel, onun kurumuş, incelmiş ak yüzüne bir koşma sıcaklık gibi çarptı. Yalınayak dışarı uğradı. Olduğu yerde öyle bir süre kaldı. Güneş onu avuçlarına almış gibiydi. Bu kerte yoksul, kimsesiz bir insanı bile sevip okşayacak varlıkların bulunuşuna şaştı. Soldaki lahana, pırasa bahçelerine baktı. Göbekli lahanaların yerlerinde şimdi ancak ak sapları kalmıştı. Kara toprak tütüyordu. Havada leylek sürüleri dolaşıyordu. Bir yerden biraz gaz dilenerek çocukların başlarındaki sirkeleri kırmayı, üstlerini başlarını değiştirmeyi düşündü. Ne var ki açlıktan gözleri kararıyor, dizleri titriyordu, içinden bir iş yapmak gelmiyordu. Evin arkasına dolanıp eski bahçelerine doğru bir göz attı. Orda yeni bahçıvanlar çalışıyordu. "Ah ne olurdu bunlar Temel'le Ali olaydı!" diye düşündü.

Nemlioğlu Çiftliği'nin kıyısında birkaç asker yine borularını öttürerek boru eğitimi yapıyordu. Birkaç yıl önce de öyleydi. O zaman boru çalmayı öğrenenler Kafkas cephesine gönderilmiş, kim bilir belki de çoktan şehit olmuşlardı.

Şakire, Nemlioğlu Çiftliği'nin sol yanında uzanan eski buğday tarlasında yığınla kadın, çoluk çocuğun yere çömelmiş, bir şeyler aradıklarını gördü. Onların yenebilecek yabani otlar topladığını anladı.

Sefer'i Adviye'nin kucağına bırakarak bıçakla bir de bez aldı. Musa'yı da yanına katarak yukarı doğru çıkmaya başladı. Kuytularda bulduğu enli yapraklı labadaları, evliya otlarını, ebegümeçlerini toplayıp beze doldurdu. Çocukların biraz canlanması için biraz ot yemeleri gerekiyordu. Döndüğünde, bu bir yığın otu güzelce ayıklayıp yıkayarak tencerede kaynattı. Onun dışarıda topladığı yabani otları pencereden gören Kumandan, otlar haşlanırken emir eriyle iki asker ekmeği, yarım kilo da kuru fasulye gönderdi. Şakire, iri yarı, aslan gibi besili bir asker olan emir erinden bunları minnetle alırken Kumandan iyi insan yüzünün üzgün görünüşüyle ona bakıyordu. Şakire, hemen çocukları içerde başına toplayarak ekmekleri 'idareyle' onlara bölüştürdü. Haşladığı otları da ekmeklerinin arasına koyarak yemelerini söylediyse de çocuklar bu tatsız tuzsuz otları

kolayca yiyemediler. Şakire, yağ, tuz gibi gerekli nesneler olmadığından kuru fasulyeyi de haşlayarak akşama leblebi gibi yedirmek üzere davrandı.

Sonra, Emine Hanıma inerek çocukların saçlarını temizlemek üzere birkaç damla gazyağı istedi. Emine Hanım, mutfaktan geçerek kocaman kilere girdi. Kuru fasulye, nohut, mısır, mercimek, bakla, buğday, un çuvallarının tavana dek yığılı bulunduğu kilerin bir köşesinde yine üst üste konmuş, üzerinde 'Batum Gazı' yazılı dolu parlak renkli tenekeler istif edilmişti. Emine hanım, bunlardan ibikli birini biraz eğerek Şakire'nin elindeki kırık şişeye biraz damlattı. Şakire, minnet dolu bakışlarla oradan ayrılırken Emine Hanım, yolunmasını yarıda bıraktığı kocaman bir ördeği yine yolmaya başlayarak:

"Komşu, dedi, benim de elimde biraz toprağımda çalışan, bir oğlumdan başka bir nesnem yok. Oğlumu bedel vererek askerden kurtarmasaydım şimdi ben de aşağı yukarı senin durumunda olacaktım."

Şakire, mutfaktan gelen güzel yemek kokularından sarhoş:

"Allah senden razi olsun. Emine Hanım" diyerek eve seğirtti.Güneşte oturarak erkek çocukların başlarını kırkmaya başladı. İlkin önüne Hüseyin'i oturttu. Oğlan, son keçi şöleninden sonra biraz düzelmişse de iyi komşuların yaptığı özel yardım kesildiğinden yine düşmeye başlamıştı. Eski kan damlayan tombul yanacıkları, şimdi balmumundan bir heykelinki gibi sarı, solgundu. Şakire, kuru parmaklarıyla çocuğun alnını tuttu. Harareti vardı. İkide birde sol yanağı üzerinde uç vermiş olan ateş rengi sert bir sivilceye elini götürüyordu.

"Acıyor mu?" diye sordu.

"Bilmem."

Bıraktı. Belki de rasgele bir sivilceydi. Ertesi gün, sivilce çıbana benzer bir hal almış, daha genişlemiş, daha kızarmıştı. Çevresine gittikçe açık bir pembelik yayılıyordu. Şakire, korkuya kapılarak mahalleye indi. Rast geldiklerine durumu anlattı. Ona bir büyücü kadın salık verdiler. Kadına gitti. Kendisine verecek bir kuruşu olmadığını söyledi. Bu koşullar altında

çocuğuna bakıp bakamayacağını sordu. İri yarı ablak yüzlü, zeki bakışlı, konuşkan bir kadın olan yalancı doktor, şehit çocuklarına bedava bakmanın sevap olduğunu söyleyerek Şakire'nin yanı sıra eve geldi. Hüseyin'in yanağından önce evin yoksul görünüşüne bir göz attı. Evin ağır havasını tiksintiyle kokladıktan sonra çocuğun yanağını etli parmaklarıyla yokladı. Sağ kolundaki altın bilezikler odanın alacakaranlığında ışıl ışıl yanıyordu. Çıbanı parmağıyla bastırdıktan, bir tanyeri gibi pembeleşmeye başlayan yanağa uzun uzun baktıktan sonra:

"Hanım, dedi, bu çocuk nazara gelmiş. Bu tombul yanaklı, güzel çocuğu nereye götürdün? Hangi kem gözlü kadına gösterdin? Yapacak bir şey yok. Nazarın geçmesini bekleyeceksin."

Hırkasının cebinden kekik ya da nane kokan bir toz çıkarıp Şakire'ye verdi:

"Bunu bir okka suda kaynatarak su yerine çocuğa içir. Allah'ın inayetiyle nazarın gücünü azaltıp yavrucuğu iyi eder, çifte şehitlerin çıktığı evlere buncacık bir iyilik yapmak ta hem insanlık hem de vatan borcudur."

Sonra çekilip gitti. Ne var ki ertesi gün Hüseyin'in yanağını gözden geçiren Şakire, bunun doğmakta olan değirmi bir güneş gibi nar kırmızısı kesildiğini gördü. Büyük bir korkuya kapıldı. Şimdiye dek hiç kimsede böyle bir yara görmemişti. İlk günlerdeki ateş kızılı sivilce büyüyüp bütün yanağı o renge boyamıştı. Çocuğun yanağı, şimdi ateş rengi dev bir çıban olup çıkmıştı. Çocuk, asker ekmeğini yiyemediğinden, süt, yoğurt filân da bulunmadığından bu korkunç çıbana boş bir karınla karşı koymak zorunda kalıyordu. Aradan bir iki gün daha geçince ilk ateş rengi sivilcenin çıktığı yerde toplu iğne başı gibi kapkara hır lekecik peydahlandı. Sonra bu, böğürtlen gibi büyüyüp morluğun sınırlarını gittikçe genişletmeye başladı. Bir gün geldi ki bütün o ateş kızılı yanak, patlıcan gibi mosmor kesildi, mahallede bunun öyküsü dolaşmaya başladıysa da hiç kimse, kendisine de geçer diye, gelip görmek yürekliliğini göstermiyordu. Yalnız, kimi iyi yürekli mahalleliler çocuğa içirilmek üzere süt göndermeye başladılar. Çocuk ateşler içinde yanıyor-

du, Ona birkaç kaşık süt içirebilmek bile çok güçlükle yapılıyordu. Şakire, bir sabah yataktan kalkar kalkmaz Hüseyin'in sütünü vermeye çalıştığı sırada, ilk ateş kızılı sivilcenin uç verdiği yerin koparak düştüğünü gördü. Çocuğun yanağında delik açıldığını gören Şakire, sonsuz korktu. Ellerini açıp Allah'a yalvardıysa da akşama dek bu delik büyüdükçe büyüdü. Çocuk parmaklarıyla dokundukça, bunların arasında mor bir pelte gibi çürümüş et parçaları kalıyordu. Böylece bir iki gün içinde Hüseyin'in sol yanağını kaplayan çürümüş morluk olduğu yerde döküldü, iki sıra inci gibi dişi meydanda sırıtmaya başladı. Artık Şakire, onun sütünü bir top mermisinin bir duvarda açtığı bir gediğe benzeyen yanak açıklığından veriyordu. Hüseyin, bu süre içinde ne inliyor, ne de yakınıyordu. Hâlâ yaşayacağını umduracak bir katlanma gücü, dayanıklılık göstererek annesinin verdiği bol sulu sütü içiyor, yalnız çevresine toplanıp kendisini sonsuz bir üzüntüyle acıyla seyreden kardeşlerine kendilerinden yardım bekliyormuş gibi biraz kaygılı gözlerle bakıyordu.

Hüseyin'in bu acıklı durumuna en çok annesi olmakla birlikte Musa da çok üzülüyordu. Hüseyin, son aylarında Musa'dan hiç ayrılmaz olmuştu, yapışık kardeşler gibiydiler. Gözleri yeşil olsaydı Hüseyin Musa'nın katıksız benzeri olacaktı. Oğlanın sırtında dizlerine dek inen kirli bir keten gömlekten başka giynek yoktu. Eski resim ustalarının sünnetsiz çükleri meydanda görünen tombul çocuk figürlerini andıran Hüseyin, henüz zıpka giynek mutluluğuna da ermemişti. O da Musa gibi kara bezden bir pantoloncuk giymesini öyle istiyordu ki. Babasıyla ağabeyi sağ olsaydı belki bu mutluluğa da erişecekti. Ama birkaç gün içinde yüzünün yarısını yitirmiş olmakla birlikte iyileşmek umutlar uyandıran Hüseyin bir sabah annesinin koynundan çıkıp ta dışarı gitmeye çalışırken bir iki sallandı, sonra, sessizce düşüp can verdi.

Şakire, öyle çok ağlamıştı ki ona gözyaşı dökemediyse de acısı bir kurşun, bir bıçak gibi yüreğine saplandı. Belediyeye başvurarak gömülmesini istedi. Hüseyin'i mezarlığa bir hocayla

Şakire götürdü. İki mezarcının açtığı derin olmayan üstünkörü bir mezarlığa bırakıldı. Şakire, öbür çocuklarına üzüntü, ölüm kaygısı vermemek için hiçbirini mezarlığa götürmemişti.

Mezarlıktan tek başına kurşun gibi ağır düşüncelerle başı aşağı düşmüş dönerken büyücü kadın karşısına dikildi:

"Çok ağır nazara uğramıştı bacım, dedi. Daha baştan onu gördüğümde ölüme gittiğini anlamıştım. Nazara uğratanın gözü çıksın. Çok güzel çocuktu. Allah rahmet eylesin."

Şakire, sağdaki okulda kara giynekler giymiş bir yığın çocuğun cıvıl cıvıl kaynaştığını görünce içi cız etti. Temel Çavuş Musa'yla Hüseyin'i bu okulda okutup adam etmeye karar vermişti. Her Allahın günü de bunun sözünü ediyordu. Bu zavallı umutlar, şimdi güz yaprakları gibi dipsiz karanlıklara doğru savrulup durmaktaydı.

Dili damağı kurumuştu. Çeşmeye yanaştı. Su doldurmak üzere kuyruk yapan kadınlar kızlar ona yol verdiler. Eğilip avucuyla kana kana içti. Sonra, Tahar Hanımgillerin evinin önünden geçti. Hiç kimse başını uzatıp ona başsağlığı dilemedi. Karakolu geçti. Ağır, sarsak adımlarla Bakkal Osman Efendi'nin dükkânına gitti. Osman Efendi, hiç yüzüne bakmadan:

"Kızım, dedi, sana artık veresiye verecek takatim yok."

Hiç yalvarıp yakarmadan dükkândan çıktı, eve yollandı. Çocuklara verecek bir lokma bir şey yoktu. Fırının önünden geçerken ekşimsi maya kokusuyla karışık sıcak ekmek kokusu başını döndürdü. Bir ara durup camekâna sıralanmış ablak suratlı ekmeklere sonsuz bir özlemle baktı.

Yokuşu çılgın gibi çıktı. Tek başına olsaydı çok kolaydı. Ya kendini öldürür ya da boğaz tokluğuna bir yere kapılanırdı. Elindeki ufacık çocukların kendisine yüklediği sorumluluk duygusunu bütün acılığı, korkunçluğuyla duyuyordu. Her yanı, ancak başını çalacağı kara taşlarla doluydu. Görünürlerde başka hiçbir nesne yoktu. Hüseyin'in taze ölüsü, önünde dağ gibi dikiliyor, onu yeni kurtuluş izleri sürmeye bırakmıyordu. Eve varınca Musa, yanına yanaştı:

"Nene açluktan eleyrum. Asker Tayni yok mi?" diye sordu.

"Yok uşağum. Osman Efendi de çok borcumuz olduğundan artuk vermeyi. Ama dur bakalım. Açluktan elmemek için çalışacağuz. Gerekirse açluğu yiyerek yaşayacağuz. Şu sırada yaşamak, canlı kalmak için hiçbir umudumuz yok. Ama biz gene de yaşamak için sağa sola atılacağuz. Şu bizum halımızda yaşamak yiğitliktur Musa'm. İşte, biz bu yiğitluğu sınayacağuz. Kahramanluk salt siperlere sinip düşmana kurşun atmak değildir. Şu bizum halımızda açlukla pençeleşerek oni yenmeye çalışmak ta kahramanlıktur. Buna yaşamak kahramanluğu derler, Musa'm. Bu, siperde düşmanla vuruşmaktan bin kat daha zordur. Bobanun, ağbeyunun yerine askere beni alsalardı seve seve giderdum. Orda insan ölürse bir kez ölür. Oysa burda hergün, her sabah her akşam bir kez eleyruz. Bu öbüründen daha çok zalum. Birkaç gündür bir şeyler yapmayi tüşüneydum. Ama olmadı. Sizi doyurmak için kemuklerumun en sonuncusu kırılıncaya dek çalışacağum.

Zavalli boban, bize ne güzel yiyecekler almaya başladiydi. Tahan helvası bile alırdı. Seni mektebe gönderecek beyuk adam edecekti. Sen de ilerde bizum ailenin adini kurtaracaktun. Ne tatli hayallerdir onlar Musa'm! Bunca az zamanda açluğun kara taun gibi zincirinden boşanarak karşumuza dikileceğini ne bilurduk biz ?"

Şakire, akşama dek çocuklarına yiyecek hiçbir şey bulamadı. Akşam ezanına yakın «Kumandan»ın lâmbası yandı. Biraz sonra onun iri yarı, neşeli emir eri elinde bir tayinle geldi. Şakire, elinde kalan tek yatağı enlemesine sermiş, çocuklarla birlikte yatmaya hazırlanıyordu. Hiç olmazsa uyurken açlığı unutmalarını istiyordu. Tenzile'den yorgun argın gelen Asile, yatmış uyumaya çalışıyordu.

Çocuklar, ekmeği görünce yutkundular. Emir eri, ekmeği vermeyerek Şakire'yi dipteki karanlığa doğru sürükledi. Onun ötesini berisini yoklamaya çalışırken Şakire:

"Oğlum, dedi, ben sekiz çocuk anasiyum. Geturduğun bir asker ekmeğine namusumi isteysen al ekmeğimi götür. Hiç olmazsa açluktan da elsek namusli elelum.»

Asker utandı. Geriledi. Şakire'nin arkasından kapıya doğru giderken yorganın üzerinden mahsus Asile'nin ayaklarına bastı. Yorganın altından kızın sarışın yüzü meydana çıktı, çakır gözleri parladı:

"Uy nenem!" diye bağırdı. Asker kapının yanında ekmeği Şakire'nin eline sıkıştırırken:

"Kızınla ever beni!" dedi.

"O, daha çok ufaktur."

"Bizim köyde bu boyda kızları everirler."

"Yok oğlum, yok. Sen bağa Allah rızası için yardıma mı geleysun yoksa başka tüşüncelerun mi var?"

"Yardımı «Kumandan» yapıyor, bacım, yağnış ağnaşılmasın."

Asker çekilip gidince Şakire ekmeği Fatma, Adviye, Musa bir de kendi arasında bölüştürerek bir bölüğünü de sabahleyin bir derde ilâç olur diye rafa koydu. Asile, Tenzilelerde karnını doyurduğundan annesinden hiçbir şey beklemiyordu.

Şakire çocukları da kendisini de aç acına yatağa sokmayan «Kumandana» uzun uzun dualar ettikten sonra Âsile'yle Musa'yı bir yanına, Fatma'yla Adviye'yi de öbür yanına alarak yattı. Kaç gündür ölümden kıskanarak koynunda yatırdığı Hüseyin'i anarak için için ağladı durdu. Onun yanında yatan Musa, yediği azıcık ekmekle açlığı daha çok kamçılanmış olarak bir türlü uyuyamıyor, annesinin uyumasını bekliyordu. Kafasına koymuştu: Raftaki ekmek parçasını alıp yiyecekti. En sonra, annesinin gizlice hıçkırmaları kesilmiş, düzgünce soluk almaya başlamıştı. Yavaş yavaş yorganın altından çıktı. Raftaki ekmeği aldı. Yine annesinin koynuna girdi. Annesinin tuhaf bir davranışından uyanık olduğunu anladıysa da sonra bunun kuruntu olduğuna karar verdi. Ekmeği, ağzını şapırdatmamaya çalışarak büyük bir korku, sonsuz bir iştahla yemeye başladı. Yalnız yatağa dökülen bayat ekmek kırıntılarının sabahleyin hırsızı ele vereceğini düşünüyorsa da başkaca yapacak bir iş yoktu. Ekmeği bin güçlükle yiyip bitirdiğinde annesi açlıktan yorgunluktan kurumuş kolunu üzerine atarak onu sardı. O zaman Musa,

daha ekmeği çalarken annesinin işi çaktığını kımıldamadan uyur taklidi yaparak ekmeği yiyip bitirmesini beklediğini anladı. O zaman, annesinin göğsünün altında kendisi için altın bir yüreğin çarptığını da anladı. Sabahleyin de annesi raftaki çok değerli ekmek parçasını aramayınca annesinin daha geceden her şeyi bildiği düşüncesinde karar kıldı.

Sabahleyin annesinin iyi insan yüzünde, kendisine bakan iri çakır gözlerinde üzgün bir şefkatten başka bir şey görmeyince ona çok acıdı. Annesinin büyük bir kadın olduğunu düşündü.

6

Musa, her sabah, borazanlar, Nemlioğlu Çiftliği'nin kenarında eğitim borularını artsız aralıksız öttürmeye başlayınca, mahalleden edindiği birkaç hırpani kılıklı kendisi, kardeşleri gibi yoksul arkadaşıyla tek sıra olarak askerce yürüyüşe geçiyor, kendisi hepsinin başında giderek daat - daat - dat - ditdat. Dat - dara - dat - dat - dat - dit - dat diye ağzıyla boru çalıyordu. Kulübenin önünde toplanan kızlı erkekli yoksul kılıklı küçük askerler, buradan yola çıkarak bahçelerin altından, mahallenin üst kıyısından doğruca Tenzile'nin oturduğu evin önüne varıyordu. Küçük askerlerin hepsi de başlarındaki Musa gibi ağızlarıyla boru çaldığından büyük bir gürültü çıkarıyorlardı. Musa, bu topluluğun başında yürürken yalnızca Tenzile'yi düşünüyor, onun bu sesleri işitip kapının önüne ya da pencereye çıkarak kendisini seyretmesini istiyordu. Evlenmeden önce sık sık gördüğü Tenzile, şimdi devlerin sarayında tutsak bir kız gibi yitiklere karışmıştı. Son günlerde Tenzile'yi görmek onun için önüne geçilmez bir gereksinme olmuştu. Onun ak ve güzel yüzünün dünyasında kendisine sonsuz mutlulukları veren bir büyü seziyordu. Karnının açlıktan bayıldığı sıralarda bile hep onu düşünüyordu. Ağabeyinin onunla arasında bir şeyler geçtiğini sezdiği zamanlar, onun çıkarına bu duygusunu dizginlemişse de şimdi araya bir yabancının girmesiyle yine depreşmişti. Karnı açlıktan kazınırken Tenzile'yi, varılması gerekli sıcak

bir cennet gibi düşünebilmesine de şaşıyordu. Ablası Asile'nin Tenzilelerde boğaz tokluğuna çalışmaya başlaması, Musa'ya onu görmek için yeni umutlar vermişti. Boru çalarak Tenzile'nin evinin önünden aşağı iniyor, çeşmenin başında her zaman bulunan kalabalıktan utanarak boru çalmayı kesiyor, mahalleyi dolaşıp kulübenin önüne varıyor, oradan yeni yürüyüşüne başlıyordu. Tenzile, Musa'nın tayfasıyla her Allahın günü boru çalarak evinin önünden geçmesine artık alışmıştı. Onun, oyun oynar gibi yaparak salt kendisini görmek için evin önünden geçtiğini çabucak sezmişti. Bundan dolayı da Musa'nın takımı gürültüyle sökün edince ya pencereden uzanarak gülümsüyor, ya da mutfaktaysa kapıya çıkıyor, mutfak önlüğüyle görünerek onların geçişini seyrediyordu. Musa, bu sırada kendini devlere kılıç çalan bir masal kahramanı gibi güçlü ve mutlu buluyordu.

İlkyaz güneşinin sırtını, yalınayaklarını tatlı tatlı ısıttığı bir gün, yine ufak askerler kapıda toplanmış onu bekliyordu. Ancak, çakır gözlü kardeşi Fatma bu yürüyüşe katılmak istemedi.

"Neden gelmeyisun?"

"Başum ağriyi."

"Geçer gel gidelum."

"Hiç geçmeyi."

Bu sırada Şakire, bu konuşmayı işitti:

"Ne o, Fatma, başun mi ağriyi?"

"He, başum çatlayi, nenecuğum. Çok ağnyi!"

Şakire, onun başını ellerinin arasına alıp okşadı:

"Ne zamandan beri ağriyi, kızcağızum?"

"Bu sabah başladi."

Şakire, elini çocuğun alnına koydu. Ateşi vardı. Çakır gözlerinin rengi de soluktu. Kuşkulandı. Sakın buna da bir şey olmasındı? Mahallede başvuracak bir kimse düşündü, yoktu. Onun yardımcısı ancak Allah'tı.

Şakire, bugün çocuklara hiçbir şey verememişti. Ancak, kırık beşiğinde sırtüstü yatarak Adviye'nin sallayıp durduğu Sefer, ağzında bir kirli çaputa sarılmış bir kaç gramlık tahin hel-

vasını emerek oyalanmaktaydı. Şakire, karar vermişti. Samsun dağlarına çıkarak kurebiyesiyle bir yük odun edecek, pazarda satarak birkaç lokma ekmek parası çıkaracaktı. Bunun için de dünden beri hazırlanmış, Trabzon halkının kurebi dediği ufak, yeğnik baltasını kocasının eski bileği taşıyla bilemiş, eski çamaşır ipini kangal yapıp bir kenara koymuştu. Ayağına bir çift çarık aramış, bulamamıştı. Temel'inkiler de, Ali'ninkiler de kendisininkiler de yırtık pırtık, delik deşikti. O dağlara yayan yapıldak gitmek de çok zordu. Zor olsa da açlıkla, her gün kapıyı çalan ölümle savaşmak için elinde kalan son olarak ta buydu: Odunculuk edecekti.

Çocukları evin içine Sefer'in beşiğinin yanına çağırdı:

"Uşaklarum dedi, ben odun etmek için ormana gideyrum. Size birer lokma ekmek bulmak için bundan başka çarem kalmadı. Evde usli usli oturup beni bekleyin. Akşama doğri odunları satar size ekmek alır gelurum. Adviye'ye yardım edip Sefere iyi bakın."

Şakire, bunları söyleyerek kurebisiyle ipini eline alıp kapıdan çıktı. Kulübenin arkasını dönerek Kötüköy'ün yolunu tuttu. Bu köyün sırtlarındaki gencecik pelitlerden birkaç yüz odun elde edilebilirdi.

Musa'yla Fatma, annelerinin arkasından dışarı çıkarak sabah kahvaltısı olarak karınlarını hiç olmazsa bir şeylerin indiği anlaşılan yoksul kılıklı kızlı erkekli arkadaşlarının başına geçtiler. Hepsi iki elini ağızlarına götürüp boru yaparak çalmaya, tek sıra ilerlemeye başladı. Musa, bir yandan açlıkla, bir yandan da Tenzile'nin hayaliyle boğuşuyordu. Arkasından gelen Fatma da ikide bir:

"Oy başum!" diye bir çığlık atıyor, onun içini büsbütün karartıyordu. Böylece borularını öttürerek Tenzile'nin evinin önüne vardılar. Bu arada çeşmeden testiyle su taşıyan Asile'yle karşılaştılar. Asile kapıyı çaldı. Kapı açıldı. Tenzile, ak, temiz önlüğüyle kapıda göründü. Islak ellerini önlüğüyle kurularken Musa'ya gülümsedi, içinden ona yiyecek bir şeyler vermek geçti. Ne yazık ki bunca ufak yoksul arasında ona hiçbir şey vere-

mezdi. Yalnız, Asile'ye:

"Kız, dedi, ara sıra Musa'yı getir de göreyim. Nedense onu çok göresim geliyor."

"Olur, Tenzile abla, getiririm." Asile'nin dili hemen kırılmaya başlamıştı. Tenzile'yle Asile içeri girerek kapıyı kapadılar.

Musa da takımını çeşmenin önünden, mahallenin içinden geçirerek götürdü. Kulübenin yoluna varınca Fatma'yı eve yollayarak kendisi yeni edindiği erkek arkadaşlarıyla caddeye indi. Karakolun önünden deniz kıyısına doğru uzayan meydanlıkta gürültülerle çelik çomak oynayan büyük çocukların oyununu seyretmek üzere ağacın yanında dikilip durdu.

Sonra, deniz kıyısına doğru yürüdü. 93 savaşında Kırım'dan Samsun'a göçen Tatarlar için yaptırılmış tren vagonları gibi birbirine bitişik bir sıra tahta barakaların arasından geçti. Kumlar üzerinde yapılmış, kerpiç duvarlı küçük bomboş evlerin arasından geçiyordu. Sırtında koltuk altlarından geçirilen iplerle taşıdığı büyük paslı bir Batum gazı tenekesi bulunan açık başlı yalınayak, sarışın, pek yoksul kılıklı on yaşlarında uzun boylu bir çocuğa rastladı. Bu bir zamandan beridir en iyi arkadaşı Şuayıp'tı. Onunla kırlarda, bayırlarda koşup durmakta, eğlenmekteydi. Ne var ki Şuayip babasının şehit oluşuyla birden bire eve ekmek parası kazanmak zorunda kalmış, birçok işe girip çıktıktan sonra yeteneksizliği dolayısıyla tabakhaneye köpek boku toplama işine başlamıştı. Çok temiz, aptallık kertesinde saf bir çocuktu. Sarışın uzun yüzü sarı saçları, kötülük, piçlik bilmez sarı gözleri vardı, Musa'yı görünce çok sevindi:

"Gel, dedi, tenekemi doldurdum. Şu deniz kıyısında biraz oturup dinlenerek tabakhaneye gidelim. Boku satar bir şeyler alır yeriz. Açlıktan karnım kazınıyor." Yiyecekten söz açılınca Musa'nın çok hoşuna gitti. Kumsalda deve dikenleri bitmiş bir bölgeyi dikkatle geçerek bir kum tepesinin yanına vardılar. Şuayip, Musa'nın yardımıyla sırtındaki dolu tenekeyi indirdi.

Musa, baktı. Arkadaşının yere bıraktığı teneke, koyun tüyleriyle karışık kupkuru, apak köpek bokuyla doluydu. Şuayip,

sarışın kocaman elleriyle iplerin kestiği omuzlarını ovalayarak:

"Allahtan bugün tenekeyi çabuk doldurdum, dedi. Çok erken kalkarak salhanenin oralara gittim. Orada pek çok sahipsiz köpek var. Salhanenin artıklarını yiyerek bize bok hazırlıyorlar. Ama gelgelelim, şu namusuz zehirciler, hayvanları zehirleyip duruyorlar. Bu yüzden de köpek boku toplamak günden güne zorlaşıyor. Elimden gelse bu zehircilerin hepsini tutar kıtır kıtır keserdim. Mademki köpek boku bunca değerli de hükümet köpekleri neden öldürüyor bilmem. kuduz köpek varmış, insanı ısırınca insan kudururmuş. Biz, burada açlıktan kuduruyoruz, hükümetin haberi yok."

Birden bire konuyu değiştirdi:

"Musa, denizkızı gördün mü hiç, sen?" diye sordu.

"Görmedim, ama evde çok işittim. Denizde çok gezenler görürmüş, peki, sen gördün mü?"

"Ben de görmedim, ama görmeyi çok isterdim. Denizkızları çok güzel olurmuş. Sevdikleri erkekleri alır kaçarlarmış. Ah, öyle istiyorum ki böyle bir kızın beni alıp kaçmasını. Mahalleden hiçbir kız yüzümüze bakmıyor. Tabakhaneye köpek boku yetiştirdiğimiz için hepsi bizi küçük görüyor. "Şuna da bak, köpek bokçusu" diyorlar. Bu söze öyle tutuluyorum ki.

Oysa denizkızları köpek boku mu satıyoruz, kuyumcu muyuz, paşa mıyız hiç aldırış etmez. Erkek miyiz, yalnız ona bakar. Ah, nerde öyle bir denizkızı! Köpek boku tenekesinin ipleri her Allahın günü omuzlarımı böyle kesip durmazdı!"

"Peki, ama, denizkızı insanı alur da nereye kaçar?"

"Ne bileyim ben? Herhalde Samsun'dan daha güzel bir yere. Bizim teneke kulübeden daha güzel bir eve. Bol yemek, yemiş, tatlılar olan bir saraya. Onlar, erkeklerini herhalde kuş sütüyle beslerler."

"Onlarun evleri herhalde deniz altındadur. İnsan orda boğulmaz mi?"

"Boğulmaz. Oraya gidinceye dek soluğunu tutacaksın elbette. Onların saraylarının içine su girmez."

"Peki, belden aşağısı baluk olunca onun en güzel yerleri

nerde kalur?"

Musa, bunu sorarken hep Tenzile'yi düşünüyordu. Onun belden aşağısında gizli bir dünya olduğunu bunun da erkek için son kerte önemli olduğunu biliyordu. Şuayıp, Musa'nın deminki sorusuna şu yanıtı verdi:

Musacığım, ben sana bir şey diyeyim mi? Denizkızı benim karnımı doyursun, sırtımdan şu köpek boku dolu tenekeyi alsın da isterse varsın belden aşağısı hiç işime yaramasın."

Musa, hep Tenzile'yi düşünerek:

"Ben, beni alıp kaçacak denizkızının her yanıyla; bir kız olmasını isterdum."

Hayalinde yarattığı biricik denizkızı örneği Tenzile'ydi. Bu yüzden onun eksiksiz olmasını istiyordu.

Şuayip'le denizkızı üstüne konuşmaları, Musa'yı iyice etkilemişti. Artık, bundan sonra sık sık kaçıp bu kumlara gelecek, kendisini alıp kaçacak Tenzile'nin benzeri denizkızını özlemle bekleyecekti. En sonra Şuayip:

"Kalk Musa, dedi, haydi, tabakhaneye gidip bokumuzu satalım. Karnımda kurtlar ivil ivil kaynamaya başladı."

Şuayip, Musa'nın yardımıyla tenekeyi yüklendi. Bomboş bir yığın evin arasından geçerek bakkal Osman Efendi'nin dükkânının yanındaki sokaktan caddeye çıktılar. Biraz ötede sebze bahçelerinin arasından çiftlik yoluna, Temel Çavuş'ların eski bahçelerine çıkan toprak yola saptılar. Epeyce ilerlediler. Yolun sağında kapkara ahşap yayman, yerden yığma bir yapının önüne vardılar. Çevresinde geniş yapraklı labadaların, evliya otlarının, ısırganların, böğürtlen dikenlerinin boy attığı tabakhaneden insanın burnunun direğini kıran pis kokular geliyordu. Şuayip doğruca açık kapıdan içeri girdi. Üstü başı leş gibi kokan bir işçi, onun sırtındaki tenekeyi alarak beton bir yalağa boşalttı. Küçük camlı bir odada oturan genç bir adam, Şuayip'in eline birkaç çil kuruş saydı. Şuayip, kapıda bekleyen Musa'yı alarak sevinçle caddeye indi. Yol kıyısında kapkara pandispanyaya benzer şekerli bir hamur işi satan yaşlı bir adamın tablasına yanaştılar. Adam bunlara büyükçe bir parça kesip

verdi. Yiyerek karakola doğru yürüdüler. İkindiüstüydü. Musa, annesinin dağdan gelip gelmediğini düşündü. Eğer gelmediyse evdeki kardeşleri, şimdi açlıktan ölmek üzereydiler. Ne yazık ki Şuayip'in ona verdiği şekerli ekmek parçası çok ufaktı. Bunu onlara bölüştürse hiçbirinin dişinin kovuğuna gitmezdi. Şuayip:

"Paramın geri kalanını anneme vereceğim, dedi. Onun da şimdi yiyecek bir şeyciği yoktur."

Karakolun hemen önünde gencecik pelitlerden edinilmiş bir yük odunun altında iki büklüm kendilerine doğru ilerleyen Şakire'yle burun buruna geldiler. Şakire onları görünce durdu. Şuayip'i tanıyordu. Musa'yla birkaç kez eve gelmişti. Ancak, köpek boku toplayıp sattığını bilmiyordu. Şakire oğlunun elindeki birkaç lokmalık ekmeğe özlemle baktı.

Şuayip hemen elindeki ekmeği Şakire'ye uzattı:

"Buyur teyze, dedi, biz çok yedik."

O güldü:

"Yeyin, evladum. Afiyet bal olsun. Benum karnum aç değil."

Musa annesine baktı. Annesinin sırtı, odunların ağırlığı altında çizilmiş, yırtılmış, kanamıştı. İçinden ılık ılık acı sular gibi bir şeylerin geçtiğini duydu. Şakire:

"Sen doğri eve git, Musa, dedi, ben şu odunlari satup size has ekmek getireceğum. Sen, bakayrum birkaç lokmacuk bir şey bulup yemişsun, ama öbür yavrular şimdi evde açluktan elmişlerdur, yalağuz kurebiyi eve kötur da bağa zahmet olmasun."

Musa yükün üzerindeki baltayı alarak omuzuna attı. Annesi, ağır yükünün altında inleyerek, ıhlayarak çarşıya doğru uzaklaştı.

Bu sırada tazıya benzer ince uzun gövdeli ak bir köpek, çocukların elindeki ekmeği gördü. Kuyruğunu sallayarak sevimli davranışlarla onlara sokuldu. Şuayip:

"İşte Musa dedi bak, ben bu zavallı aç sokak köpekleri sayesinde ekmek yiyorum. Bu hayvancıklar daha çok yiyecek kemik filân bulsalar, ben günde iki üç teneke mal toplayabilirim. Ne yapalım ki bir yandan hükümetin zehircileri, bunların kökü-

nü kazımaya çalışırken bir yandan da açlık onları iskelete çeviriyor, sıçacak bir şeyleri olmuyor."

O, bunları söylerken Musa, köpeğe elindeki son kerte değerli ekmekten bir lokma koparıp attı. Hayvan, bunu çiğnemeden yutarak Musa'nın yanı başına sokuldu. Minnetle salladığı uzun kamçı kuyruğu Musa'nın baldırlarını dövüyordu. Şimdiye dek hiçbir köpek beslememiş olan Musa, bundan pek hoşlandı. Elindeki ekmeği yemekten vazgeçerek bir yandan yürüdü, bir yandan da ufacık lokmalara bölerek ona attı. Şuayıp mahallede Musa'dan ayrılırken:

"Ben eve uğrayıp anneme yiyecek bir şeyler alayım. Vakit bulursam yine size uğrarım. Evliyatepe'nin oralarda bir sürü başıboş eşek otluyor gidip onlara bineriz!" dedi.

Musa, kulübeye vardığında köpek de arkasındaydı. Adviye ile Fatma hayvanı görünce korktular. Hayvan, gitti, yaşlı şeftali ağacının altındaki kuru gübreliğin üzerine yattı. Minnet, ilgi dolu küçük kara gözlerini onun üzerine dikti. Adviye:

"Çok acıktum, dedi. Sefer de muzırdaniyi: Nerde: kaldı nenemuz?"

"Karakolun önünde rastladum. Sırtında bir yük odun vardı. Onlari satıp bize ekmek getirecek. Bak kurebiyi de bana verdi, getirdim."

Adviye'nin yeşilimsi güzel gözleri, buğday benizli yüzü canlandı. Bu sırada Fatma, Musa'ya yaslanarak:

"Başim ağriyi!" diye inledi.

"Çok mu ağriyi?"

"Çok ağriyi, çatlayi. Hiç kesilmeyi."

Musa'nın mahalle çocuklarıyla ilişki kurduğundan beri kullandığı Trabzon diyalekti değişmeye, bir Samsun'lu gibi konuşmaya başlamıştı. Asile'nin dili Tenzile'nin evinde daha önceden kırılmıştı. Küçükler, dillerinde geleneği sürdürüyordu.

Adviye, Musa'ya:

"Ağabey, bu Fatma'nun başi çok ağriyi dedi, sabahtan beri belki bin kere 'başum ağriyi' dedi. Alnına ko elini de bak, nasıl ateş gibi yanayı."

Musa, elini Fatma'nın alnına koydu. Ateş gibi yanıyordu. Çaresizlikten boynunu bükmekten başka bir şey yapamadı.

Biraz sonra Şuayip geldi. Dışarıda, ayrık otlarının dokuduğu yemyeşil halı üzerinde oturarak şuradan buradan konuştular. Şakire de çıkagelmekte gecikmedi. Koltuğunda bir has ekmek, Sefer için de azıcık tahin helvası vardı. Hemen ekmeği çocuklara bölüştürdü. Şuayip'e de vermek istediyse de evde yediğini söyleyerek almadı. Ancak, Fatma, aldığı ekmeğidizlerinin üzerine bırakarak iştahla yiyen kardeşlerini seyrediyordu. Sefer'i emzirip dışarı çıkan Şakire, Fatma'nın iki sakız otu çiçeği gibi maviş maviş kendisine bakan sıtmalı gözlerinden ürktü:

"Gene başun ağriyi mi, uşağum?"

"Çok ağriyi, nene."

Onu tuttu göğsüne bastırdı. Çocuğa korkulu bir hastalığın kanca attığından kuşkulanıyorsa da başvuracak hiç kimse olmadığından kuru kuru yutkunup duruyordu. İstanbul'da olsaydı orada doktor denen herifler vardı. Böyle dertleri çabucak anlar derman yazarlar ya da bulurlardı. Ne yazık ki Anadolu, Tanrının ölü bir çölüydü.

Şakire, Şuayip'e döndü:

"Oğulcuğum, dedi, bakayrum, sen ufak ufak çalışıp nenene ekmek parasi kazanaysun. Şu bizum Musa'ya da bir iş bulsana!"

"Teyze, ben ona nerden iş bulayım? Ben de aradım taradım bir iş bulamadım da en sonra maşayla köpek boku toplayıp tabakhaneye satmaya, böylece birkaç kuruş almaya başladım."

"Demek köpek boku da para ediyi ha?"

"Etmez olur mu? Tabakhanede derileri onlarla terbiye ediyorlar. Teyzeciğim gelgelelim, zehirliye öldüre ortada köpek komadılar ki boklarını toplayıp satalım. Böyle benim gibi birkaç çocuk daha var. Sabahın köründe kalkıp sokaklara dökülüyor köpek boku arıyoruz. En çok salhanenin oralarda var, ama orda da kuduz köpek var diye söylüyorlar. Bu yüzden annem beni oraya göndermek istemiyorsa da ben yine gidiyorum. Üç beş kuruş kazanmak için kuduz köpeklerle boğuşmayı da göze alıyoruz. Bakın size bir şey anlatayım da şaşın: Geçende bir so-

kak köpeğinin biraz ötemde pislediğini gördüm. Tam da benim istediğim çeşitten bir boktu. Etsin de alayım derken yanı başımda yalınayak başı kabak bir oğlan belirdi. Elindeki ağulu et parçasını köpekçiğe atı vermesin mi? Aç hayvancağız eti yalamadan yuttu. Baktım oğlanın elindeki kese kâğıdında bir sürü kuşbaşı et vardı.

"Nedir o köpeğe attığın?" dedim.

"Ağu, Belediye veriyor," dedi.

"Vay namussuz, sen de can verebiliyor musun ki canını alıyorsun?" diye bağırdım.

"Ben belediyenin memuruyum." dedi.

"Ulan baldırı çıplak, sen de benim gibi zillerden birisin. O hayvancıkları ağulayıp öldüreceğine, benim gibi boklarını topla da sat." dedim.

"Sus be geveze" diyerek basıp gitmeye kalkmasın mı? Hemen sırtımdaki tenekeyi çıkarıp atarak deyyusun üzerine atıldım. Uzun uzadıya boğuştuk. Biz, boğuşurken kese kâğıdındaki etler de yerlere döküldüğünden deminki zavallı köpek geldi, hepsini keyifle yedi, ama bir kaç dakika sonra yıldırımla vurulmuşçasına kaskatı kesilip yere serildi kaldı. Çocuk, elimden kurtulup karakola koştuysa de beni koduysa bulsun. İşte, böyle işler de oluyor. Kimi zaman da biz köpek bokçuları da bokları kapışmak için birbirimize giriyoruz. En güçlümüz bokları maşasıyla alıp tenekesine atarak tabakhaneye yollanıyor. Bu yüzden köpek bokçuları birbirlerini görünce yaklaşmaz, ters yanlara doğru uzaklaşırlar.

Musa, bu işi yapmak isterse yarın sabaha ben ona bir teneke hazırlayayım, yarın akşama dek benimle gezip dolaşır, işin ustalığını öğrenir, sonra Allah kerim. Bir denese fena olmaz."

Şakire, uzun uzun düşündükten sonra : "Sen onun abisi sayılırsun oğlum. Halumuzi göreysun. Oğlan birkaç kuruş ekmek parası kazanırsa benim da yüküm azalur. Bu yıl yedi yaşini süreyi. Akli başindadur. Haydi, ona bir iyilik yap." dedi.

Bu, Şakire'yi umutlandırmıştı. Evde iki kişi çalışırsa çocuklar açlıktan ölmek korkusuyla karşılaşmayacaklardı. Asile, na-

sıl olsa Tenzilelerde boğazını geçindiriyordu. Ama, şu zavallı Fatmacığa ne oluyordu? Azrail bu yoksul şehitler kulübesine utanmadan bir kez daha mı inecekti? Her şeyi gören Allah acaba nereye bakıyor, kimleri görüyor, kimlere yardım ediyordu?

Bu sırada Şakire'nin gözleri gübreliğin üzerinde yatan, bir-yandan da dikkatle, kuşkulu bakışlarla ev halkını gözetleyen köpeğe ilişti:

"Bu köpek neyun nesi, Musa?"

"Benim köpeğim. Sokakta beni gördü, arkama takıldı, geldi."

"Oğlum, köpek deduğun malez ister. Onun karnini neylan doyuracaksın?"

"Ben buldukça ona da veririm. Bulmadığım zaman gider mahallede bulur."

Şakire, zorla güldü. Fatma, kucağındaki dörtte bir ekmek parçasının bir bölüğünü koparıp köpeğe attı. Hayvan, ancak aç hayvanlarda görülen bir hırsla ekmeği yuttu. Şakire:

"O da bizum gibi sahipsiz, dedi. O da bir sahip arayi. Buldi da. Ama bizum bir sahibimiz yok, Musa. Bizum hiçbir sahbimuz yok. Biz sahibimuzi nerde arayıp bulacağuz? Biz, boğun bir köpek kadar bile olamayruz. O, kendisine bir sahip bulayi da biz bulamayruz!"

Ağlamaya başladı. Sonra, Fatma'yı kucağına alarak gözlerinin içine dikkatle baktı:

"Başun mi ağriyi, benum güzel uşağum?"

"Çok ağriyi, nene!"

"Karnin aç değil mi, ekmeğini yemedun?"

"Acıkmadım. Hiç iştahım yok."

"Vah zavallı uşağum benum."

Hüseyin'in birden bire uçup gidişi Şakire'yi çok korkutmuştu. Yoksa çocuklara kıran mı girmişti?

Şuayip bu sırada Musa'yı alarak eşeğe binmek üzere Evliyatepe'ye doğru gitti. Gerçekten de Mert Irmağı'nın yamacında, ufak bir eşek sürüsü otluyordu. Sahipleri de ortada yoktu. Şuayıp, hemen uysal bir dişi eşek bularak üzerine atladı, koşturmaya başladı. Sonra gelip Musa'yı bindirdi, Eşek koşmaya

başlayınca küt diye yere yuvarlandı. Akşam karanlığı basıncaya dek bir eşeği bırakıp ötekine bindiler. Ellerinde sopalarını sallayarak üzerlerine gelen bir iki kişiyi görünce, ayakları kıçlarını döverek kaçtılar. Ne var ki eve giderken ikisinin de oturak yerleri ağrıyordu. Eşeklerin sivri kemikli sırtları, kıçlarını yara içinde bırakmıştı. Musa, bütün gece sızıdan uyuyamadı. Ertesi sabah, dışardan seslenen Şuayip'in çağrısıyla doğrulup oturmak isteyince oturamadı. Hemen kalkıp dışarı çıktı. Henüz ortalık alaca karanlıktı. Şuayip sırtında bir, elinde de bir başka köpek boku tenekesi olarak kapıda dikilmiş gülümsüyordu;

"Tenekeni getirdim. Haydi, giyin de gidelim. Öbür çocuklar bütün bokları toplamadan davranalım."

Bu sırada Şakire de dışarı çıktı. Şuayip'in sözünü tutuşuna sevindi. Oğlunun sünnet çocuğu gibi yürüyüşünü görerek irkildi. Kötü şeyler düşündü:

"Ne oldu sağa?"

"Dün Şuayip'le akşama kadar eşeklere bindik. Bacaklarımın arası hep yara oldu."

Şuayip güldü:

"Ben de öyleyim, teyze, dedi, ama yine de akşama dek gezip dolaşarak ekmek parası kazanacağım."

Şakire'nin içi ferahladı. Musa'yı giydirdi. Eline bir kenarda sakladığı kuru bir ekmek kabuğu verdi. Şuayıp'ın yardımiyle tenekeyi oğlunun sırtına geçirdi. Evin emektar maşasını da yeni bir görev görmek üzere Musa'nın eline verdi.

Şuayip, hemen oracıkta gördüğü kuru, ak bir köpek pisliğini maşasıyla alarak Musa'nın tenekesine attı:

"Bu sana uğur getirir dedi, bu senin köpeğinin bokudur. Ne yazık ki hayvancık aç olduğundan çok bir şey yapamamış."

Şakire de birlikte olarak gülüştüler. Şakire:

"Herhalde Musa'nın köpeği olacak, bütün gece evin önünde, arkasında havladı durdu. Oysa zavallıya ne bir yudum su verebilduk ne bir lokma ekmek." "Dün Fatma ekmeğinin yarısını ona verdi."

Musa, böyle diyerek aşağı doğru yollanan arkadaşına yetişti.

"Aman, şu mahalleden çabuk geçelim, kimse bizi görmesin, dedi, ben çok utanırım."

"Merak etme, oğlum, utanman çabuk geçer. Ben de başlangıçta öyleydim. Ama şimdi vız geliyor."

Hızla aşağı indiler. Musa, sözde tanınmamak için başını önüne eğiyor, hep yere bakıyordu. Sokaklar hemen hemen bomboştu. Tahar Hanım'ın evinin önünden geçerken yere uzanmış dinlenmekte olan kazlar, Musa'nın yalınayaklarına saldırdılarsa da Şuayip'in tenekesini tıngırdatarak üzerlerine seğirtmesi üzerine kaçıştılar. Musa, aradan bunca yıl geçtiği halde şu kazların hâlâ kendisine düşman oluşuna şaşıyordu. Fırının önünden geçerlerken Musa'nın köpeğiyle burun buruna geldiler. Hayvan, sıcak, iştah açıcı ekmek kokularıyla sarhoş olmuş, ekmek alıp gidenlere, belki bir lokma verirler diye boşuna kuyruk sallayıp duruyordu. Onları görünce koşup geldi. Musa'nın ellerini yaladı, o da onun başını okşadı. Şuayip:

"Bırak şimdi köpeği, dedi haydi iş başına."

Sonra hızla cadde boyunca yürüdü. Kırık taşlarla döşenmiş iki yanı beton yaya kaldırımlı yolda yığınlarla serçe at fışkıları üzerinde yaygaralarla eşiniyordu. Şuayip:

"Şimdi, sen sağdan, ben de soldan yürüyelim. Sen o yanı tara, ben de bu yanı." diyerek gözleri yerde hızlı hızlı ilerlemeye başladı. Köpek bir süre onların arkasından gittiyse de onlardan bir hayır çıkmayacağını anlamış olacak ki yine fırının önünde kıç üstü oturup ekmek kokularını koklamaya koyuldu.

Geceleyin kaldırımlarda yiyecek arayan köpekler, epeyce toplanacak nesne dökmüştü. Musa, bunları gördüğünde bir Reşat Altını bulmuşçasına seviniyor, hemen maşasıyla alıp arkasındaki tenekeye atıyordu. Böylece Mert Irmağı'nın üzerindeki tahta köprüye dek gittiler. Oradan salhaneye indiler. İçerden keçi, koyun melemeleri, inek böğürmeleri geliyordu. Şuayip, Musa'yı mezbahanın arkasındaki pis kokulu daracık çimenliğe götürdü. Buradan, ırmağın üzerine desteklerle uzatılan kalın beton bir künkten suya, kanlı, kirli atıklar akıyordu. Biraz ötede birkaç hırpani kılıklı sokak köpeği, onlara kuşkulu gözlerle

bakarak geriledi. Yerler köpek pisliği doluydu. İki arkadaş, az zamanda burasını temizleyerek öteye geçti. Kumsala vardılar. Üzerlerinden yumak yumak tüy yığınları sarkan köpekleri uyudukları yerlerde tedirgin ederek ilerlediler. Buralarda yüzlerini güldüren bolca ürün buldular. Ancak kocaman, dev yavrusu gibi ak bir köpek denize doğru daha gerileyecek yeri olmadığını anlatmak ister gibi sivri dişlerini göstererek onlara hırladı. Onlar da bu uyarmaya saygı duyarak geri döndüler.

Burası köpek boku cenneti gibi bir yerdi. Hayvanlar, sanki salt kireçle yumak yumak yün pislemişti, hiçbirinde ev köpeklerinin pisliklerindeki vıcık vıcıklık, insan kakasına benzerlik yoktu. Sanki zavallılar taş yiyip, taş pislemişti.

Musa, Şuayip'ten ayrılmış durmadan topluyordu. Bu ilk işinde, ilk gün için başarılı sayılabilirdi. Sırtındaki teneke gittikçe ağırlaşıyordu. Teneke ağırlaştıkça sanki çil çil paralarla doluyormuş gibi seviniyordu. Annesiyle kardeşlerine ekmek, belki de helva alacak, hep birlikte oturup yiyeceklerdi. Sonra, bundan çok para kazanacak olursa annesini odun kesip satmak için saatlerce uzaktaki ormana göndermeyecek, kendisi gerekirse sabahın kör saatlerinden akşam ezanına dek durmadan çalışacaktı. İçinde açlığa, ölüme karşı bir direnme, bir dikilme duygusu belirmeye başlamıştı, çok para kazanırsa en küçük kardeşi Sefer'e de her gün süt alacak, annesinin kesilen sütünün eksikliğini aratmayacaktı. Musa, böyle düşünerek dönüp dolaşırken, bütün dünyayı paranın en yakın kardeşi olan köpek bokuna benzetiyor, toprak üzerinde yükselen bütün irili ufaklı tümsekçikleri köpek boku sanıyor, heyecanla ona doğru seğirtiyordu. Temel Çavuş ailesinin, tersine dönen talihini doğru yola getirmek için gereken gücün damarlarında kaynayıp durduğunu görüyordu.

Bir ara minnetle kendisine bakmak için kafasını kaldırınca karşısında Şuayip yerine onun gibi uzun boylu, iri yarı esmer, kötü bakışlı bir köpek boku toplayıcısı gördü. Çocuk, ormanda hiç insan yüzü görmemiş bir vahşi hayvan gibi yırtıcı, tehlikeli görünüyordu. Musa, onun bu durumundan ürkerek bakışlarıyla

Şuayip'i aradıysa da bulamadı. Çocuk:

"Ulan sümüklü böcek, dedi, sen de mi çıktın başımıza? Dök bakayım o tenekedekileri yere. Onları ben toplayacaktım."

Oğlanın, bunu söylemesiyle Musa'nın üstüne atılması bir oldu. İkisi de yere yuvarlandı. Tenekelerin deki bütün köpek bokları yere saçıldı. Çocuk, çok güçlüydü. Musa'yı yere yıkmış rast gele vuruyor, bir teneke gürültüsüdür gidiyordu. Hemen oracıklarda bulunan Şuayip gürültüyü işitince koştu. Musa'yı döven esmer oğlanın üstüne balıklama atıldı. Birbirine çarpan tenekeler, sövüp saymalar, oralarda dolaşan öbür köpek bokçularını da oraya koşturdu. Ötekilerin dövüşmesinden yararlanan iki çocuk çevreye saçılan köpek boklarını hızlı hızlı toplayıp tenekelerine doldurmaya başladı. Bunu gören esmer çocukla Şuayip kavgayı bırakıp onlara saldırdılar. Sövgüler savruluyor, birbirine çarpan tenekeler tangırdıyor, oradan geçenler. Köpek boku için yapılan kavgayı gülünç görerek gülüyordu. Halkın toplanmasından utanan Musa, bir kenara çekilmiş, dört kişinin kıyasıya dövüşmesini seyrediyordu. En sonra, yaşamak kavgasının ateşinden geçtiği anlaşılan kocaman nasırlı elli iri yarı bir adam, kalın korkutucu sesiyle gürleyerek kavgacıları durdurdu. Aralarına sivri bir kaya parçası gibi dikilerek onları ayırdı:

"Ulan göbeller, böyle ne alıp veremeyeceğiniz var ki dövüşüp duruyorsunuz? Cephede babanızı ağabeyinizi düşman kırarken siz de burada birbirinizi mi kırıyorsunuz? Yazık değil mi? Dünya köpek boku dolu, bunun için de dövüş olur mu?" diye bağırdı. Çocuklardan biri:

"Nerde köpek boku, ağabey dedi. Bütün köpekleri hükümet ağulatıyor, köpek boku toplayıp da bir lokma ekmek almayalım diye."

"Çıkarın bakayım, hepiniz sırtınızdan tenekelerinizi. Dizin şöyle yan yana!"

Çocuklar denileni yapınca Şuayip'i kolundan tuttu:

"Haydi, sen de şimdi yerlere saçılmış olan köpek boklarını kul taksimiyle bu tenekelere bölüştür bakayım. Bu iş olup bitinceye dek burada başınızda Azrail gibi dikileceğim."

Şuayip, dizilen beş tenekeye yerdeki bütün pişikleri sayarak

maşasıyla atıp dururken iri yarı adamla birkaç seyirci sevimli bir gülümseyişle onu seyrediyordu.

Bu iş olup bittikten sonra adam ceketi omzunda, kollarını sallayarak uzaklaştı. Kavgacı esmer çocuk, Musa'yla Şuayip'e:

"Benim tenekem doluydu. Siz, benim hakkımı yediniz, alacağınız olsun." Diyerek öfkeli öfkeli uzaklaştı. Sonradan dövüşe katılanlarsa sevinçliydiler, birçok hazır boka konmuşlardı. Şuayip, esmer çocuğun lâfının altında kalmak istemedi:

"Oğlum, dedi git babanı, ağabeyini de getir, ben kimseden korkmam. Sonra bu küçük arkadaşımıza da yan bakayım deme! Hem günahtır, hem de arkasında ben varım. Onun hem babası, hem ağabeyi birbiri peşi sıra şehit düştü, biliyor musun?"

"Benim de babam şehit. Yoksa burda sizin gibi çingenelerin yanı sıra köpek boku mu toplardım!"

Bu lâf üzerine Şuayip çocuğun üzerine saldırdı. Pabucun pahalı olduğunu anlayan çocuk, tabanları yağladı. Kaçarken de kahkahalarla gülüyordu.

7

Şakire, sabahın köründe kurebisiyle gittiği dağdan döneli ancak yarım saat olmuştu. Allahtan ki odunlarını hemen aşağıdaki fırının yanında istediği fiyata satabilmiş, fırından bir somun alarak eve koşmuştu. Hepsinden önce meme çocuğu olan Seferi sonra da başının ağrısı hiç geçmeyen ağzına da hiçbir şey koymayan Fatma'yı düşünüyordu. Kızcağızın durumu günden güne kötüleşiyordu. Çocuk, ateşler içinde yanıyordu. Mahallede şuna buna söylediyse de herkes kendi derdine düştüğünden hiç kimse bir ilâç salık verememişti. Bir şehit çocuğu, göz göre göre geçip gidiyordu. Şakire, zavallının çakır gözlerine bakarken onlarda, insanin yitip gittiğini gösteren korkunç boşluklar, karanlıklar görüyordu.

Hüseyin'in gözlerinde bu ölüm yolculuğunun karanlık boşluklarını uzun uzun seyretmişti. Sefer'in papatya gibi apak yüzü de günden güne rengini bir bal mumu rengiyle değiştiriyordu.

Şakire'nin memelerine hırsla sarılan ince dudakları biraz sonra gevşeyip bırakıyordu. Çünkü ana, bu, günden güne pörsüyen genç kadın memelerine süt olacak hiçbir yiyecek yiyemiyor, ancak odunu satarak aldığı ekmeğin bir parçasını yiyerek gücünün büsbütün geçip gitmesini önlemeye çalışıyordu.

Şimdi de beşikte halsiz uzanan Sefer'in memesini verip ağzına bir çaputa sardığı tahin helvası parçasını sıkıştırdıktan sonra dışarı çıkmıştı. Sık ayrık otlarının halısına bağdaş kuran Musa'nın yanı başına çökmüş, bir yandan başını dizine koyarak sık sık soluyan Fatma'nın saçlarında bit kırar gibi tırnaklarını çıtlatıyor, bir yandan da Musa'nın anlattıklarını dinliyordu. Musa, bugün köpek boku toplamaya gitmemişti. Çünkü koruyucusu Şuayip artık onunla işe çıkmıyordu. Bir akrabası onu alıp köye götürmüştü. Burada köpek boku toplayacağına orada daha insanca bir iş tutabilirdi. Dün sabah tenekesiyle sokağa çıkan Musa, onu her zamanki beklediği yerde bulamamıştı. Evlerine varıp annesine sorunca o da oğlunun köye gittiğini söylemişti. Musa buna çok üzülmekle birlikte yine kabadayılığa pislik sürmeyerek her zamanki iş yerine doğru yüreklice ilerlemişti. Şurada burada ağulanmış, kaskatı köpek leşlerine rastlıyor, bu işin de sonunun geldiğini anlıyordu. Son günlerde hükümet durmadan köpek ağulatıyordu. Bu gidişle köpeklerin köküne kıran girecek, sokaklarda bir tek köpek bokuna rastlanmayacaktı. Bu da bir şey değil, Musa, Şuayip'in annesinden ayrılıp toplama yerine vardığında, ilk gün kendisiyle dövüş eden esmer çocukla karşılaştı. Çocuk, onun yalnız başına olduğunu görünce üzerine saldırıp yere yatırdı. Tenekesini alıp ayaklarının altında ezdi, yamyassı etti. Musa'yı epeyce hırpaladıktan sonra oradan kovdu:

"Ulan piçkurusu, dedi, bir daha seni buralarda görürsem halin dumandır. Başını ırmağa daldırır seni boğarım. Hiç kimse de kimin seni öldürdüğünü anlayamaz. Haydi, yallah, şimdi bas git evine." Çocuğun gücünden yılan Musa, ezilmiş, tenekesini de orda bırakıp kaçmaya başlamıştı. Bu sırada ötekinin, arkasından savurduğu koca koca taşlardan kendini güçlükle korumuştu.

Bunları dinleyen Şakire:

Hey Allahum, dedi, bu kimun vetanidur ki orada şehit çocuklarına kuru ekmeği değil köpek bokunu bile çok göreyiler?"

Ana oğul, böyle dertleşip dururken çocukların gümüş adını taktığı köpek gübrelikteki yerinden aşağı doğru seğirterek yırtınırcasına kısa boylu, sıska bir adama saldırıp havlamaya başladı. Sarı, hasta benizli adamcağızın savurduğu kocaman taşlar bile gümüşü durduramıyordu. Nerdeyse onu parçalayacaktı. Şakire'yle Musa, neden sonra ayıldılar. Adamcağız kendilerine el ederek görüşmek için geldiğini anlatmak istiyordu. Ana oğul 'hoşt' diye hayvanı kovarak adamı güçlükle kurtardılar. Adam, geldi, evin önünde göğsünü tutarak soluğunun kesildiğini anlatmak istedi. Bir kaç dakika dinlendikten sonra ayrık otları üzerine çökerken şöyle dedi:

"Şakire Hanım, ben kocanız Temel Çavuş'un askerlik arkadaşıyım. Bir kıtada ikimiz de çavuştuk, seninle onun üstüne konuşacağım; ben Ömer Çavuşum."

Ömer Çavuş, soluyarak bağdaş kurup oturunca Şakire ile çocuklar da onun çevresinde toplanıp oturdular. Gümüş de gitti, kıvrılıp yerinde yattı. Şakire:

"Bu köpek bir kaç gün önce bizum oğlanın peşine takılıp gelmiş. Hayvancağuza ne su veren var ne ekmek. Ama o yine de kapıdan ayrılmayi. Beklenecek bir şeyimuz var sanarak bizi bekleyi. " diyerek güldü. Ömer Çavuş:

"Şakire Hanım kardeşim, dedi, sahapsızlığın ne demek olduğunu bu köpek de sınayarak öğrenmiş. Boğun bütün memleket sahapsız. Cephede, ateş altında, cephe gerisinde gördüklerüm bena kan ağlattı. Birkaç hergelenin elinde ana kuzuları karlar içinde boğuldu gitti. Bir, on, yüz, on bin değel, yüz bin genç insan evlâdı, Türk çocuğu. O insanların gerçek bir şahabı olsaydı onlar birkaç aptalın elinde dünyalarını yitirir miydi hiç? Bütün memleket sahapsız hemşirem."

Ömer Çavuş, Şakire'nin kocasının yaşında bir adamdı. Adam, ondan daha çelimsiz, gösterişsizdi, yüzünde uzun, korkulu bir hastalıktan yeni kurtulmuş bir insanın bitikliği vardı. Söyledikleri onu yormuştu. Güçlükle soluyor, anlatmak hırsıyla

da yanıp tutuştuğu görülüyordu. Kemik kalmış sarı parmaklarıyla düşük sarı bıyıklarının ucunu boşuna kıvırmaya çalışıyordu:

"Hemşire, belki on yerimden kurşun yedim. Sağlı sollu satlıcana tutuldum, tifoya yakalandım. Bir türlü hava değişimi alup buraya gelemedim. Biraz iyileşir iyileşmez yine cepheye sürüldüm. Allah seni inandırsın, sizin bunca emekle yetiştirdiğiniz o ana kuzularının oralarda heç bir kıymatı yok. Sığır, davar sürüleri bile bizden çok daha kıymatlı. Neyse zülfüyâra dokunmadan konuşalım: Ne de olsa serde çavuşluk var. Biz de bugüne bugün biraz zabit sayılıruk. Hep kendimden söz ettim. Anlatmak istediğim o değel. En sonra tifüs denen kuyruklu bitlerin getirdiği o namert hastalığa yakalandım. Beni öldü deyi bu hastalıktan ölenlerin yığın yığma bulunduğu yere atmışlar. Bir de gözlerimi açtım ki ne göreyim: Kütük gibi buz kesmiş ölülerin arasında yatmıyor muyum? Efendime söyleyeyim. İnlemişim. Duyanlar gelip beni alıp götürdüler. Böylece kefeni yırttım. Aylarca hastanede yattum. En sonra, askerlik edemeyecek durumda olduğumu görüp bana bir hava değişimi verdiler. Böylece çoluk çocuğa kavuştuk. Ebette sağ kalanlara demek istiyorum. Beş çocuktan üçü sizlere ömür açlığa dayanamayıp gitmişler. Hangi birine yanarsın, hemşire?"

Şakire, ona hiçbir şey sunamamaktan üzgün ezilip büzülerek:

"Ömer Çavuş, dedi, sana verecek bir fincan kahvemuz yok, inan ol çok utanayrum."

"Bilmem mi hemşire hanım? Kimde var ki sende olsun. Memleket battı, hemşire hanım, töbeler ossun, battı. Bu memleket artık kolay kolay düzelmez. Bütün eli ekmek tutanlar ya can verdi ya da can vermede. Geride kalan ihtiyarlarla kadınlar, çocuklar, ancak ölmesini biliyorlar. Ölmek istemeyen babayiğitler, silâhını alıp dağlara çıktı, eşkıya oldu. Hem çoluk çocuğu için para topluyor, hem de ölümden kurtuluyor. Ama töbeler ossun, bu bizim yapacağımız iş değel. Nereden gelmiştik buraya? Haa, köpekten. Bizim de keşke bir sahabımız olduğunu bilsek yarı aç, gönül rahatlığıyla kulübemizde yatardık, emme gelgelelim..."

Ömer Çavuş'un göğsü bir süre daha tıkandı. Soluk alırken ciğerleri ince sesler çıkardı, horoz gibi öttü.

"Ölümden kurtulduk emme buna da yaşamak denmez, hemşire hanım. Bırakalım bu lâfları da sana Temel Çavuş'lan Ali onbaşının başından geçenleri anlatalım."

Şakire, birden bire heyecanlandı, parlayan gözlerinden yaşlar fışkırdı:

"Demek Ali'mi de gördün ha? Demek oğlan onbaşı da olmuştu ha?"

"Ne söylüyon, hemşire hanım? Ali gibi bir ateş parçasını şimdiye dek kim görmüş ki? O, ne atıcıydı, One yiğitti o? Her neyse, ilkin Temel Çavuş'u anlatalım da sonra onu da anlatırız.

Temel Çavuş'lan Samsun kışlalarında bir alaya düşmüştük. Neferi, onbaşısı, çavuşu hep ihtiyattık Bizler pişkin asker olduğumuzdan hükümet Rus'a karşı ilkin bizi sürecek, arkadan yetiştirilecek gençler bizim boşalttığımız safları dolduracaktı. İşin garibine bakın ki biz Temel Çavuş'la Yemen çöllerinde de birlikte askerlik etmemiş miydik? Kışlada karşılaştığımızda şaşırdık. Nerden nereye? Bir mahallede oturduğumuz halde birbirimize heç rastlamamıştık burada. Emme dağı dağa kavuşturmayan Allah, bizi ummadığımız bir yerde yine kavuşturmuştu. Kışlada, birinci bölüğün çavuşlarıydık. Bir hafta boyunca eğitim görüp eski öğrendiklerimizi tazelettikten sonra yağmurlu bir günde bizi Erzurum'a doğru yola çıkardılar. Zorlu yürüyüş dedikleri heç durup dinlenmemecesine bir yürüyüşe geçmiştik ki, dik, çamurlu dağ yollarını aşıp Kavak'a vardığımızda bitmiştik. Hanlarda, evlerde üst üste yatıp kurunduk. Sonra, gene korkunç bir yürüyüş başladı. Havza, Amasya, Carcurum kışlaları, Tokat dedik dayandık. Güz yağmurları seller gibi yağıyor, terle yağmurla yıkanan gövdelerimizde bitler bile barınamaz hale geliyordu. Yaktığımız ateşlerin başında çıkarıp köyneklerimizi kuruturken, terin bitlen yakıp öldürdüğünü görüyorduk. Daha Amasya'daki Carcurum kışlalarında ilk tifüslü hastaları aramızdan ayırıp revire yatırdılardı. Terimizin bütün bitleri öldürdüğünü gören kimi arkadaşlar seviniyor 'Terleyin, arkadaş-

lar, bol bol terleyin. Tifüsün, taunun ilâcı bulundu' diyerek şaka ediyorlardı. İçimizde onca yokuşları tırmanıp da bir zerre terlemeyenler de vardı. Gömleklerini çıkardıklarında ak Rumeli danaları gibi besili bitler görüyorduk. Oğlanlar, tifüse yakalanıp ölecekleri korkusuyla titriyorlardı. Hani bu tauna yakalananların hemen hepsi öbür dünyayı boyluyordu. Bundan kurtuluş olmadığını bilen bu çocuklar her gün ölümü bekliyorlardı. Şunu söyleyeyim ki ben de terlemeyenler arasındaydım. En sonra terimle bu melun hayvancıkları yok edemediğimden bu pis hastalığa yakalandım, emme neden sonra. Efendime söyleyeyim: Tokat'ta kötü hava yüzünden asker; hanlarda, katırların, atların ayakları altında üst üste yatarak irezil oldu. Burda mola verip terlemekten alıkonduğumuz için hayasız bit, pire sürüleri düşman ordusu gibi gövdelerimizin her yanını kapladı. Havalar biraz açıp da bitlerimizi temizleyip Sivas'a doğru yola dizildiğimizin gün arkamızda Tokat toprağına verilecek birçok tifüslü ölüyle, tifüslü hasta bıraktık. Sonradan onların da öldüğünü öğrendik.

Sivas'a vardığımızda havalar daha da sertleşmişti. Sarıkışlalara yerleştirilerek birkaç gün mola verip çamaşırlarımızı kaynattık, bitlerimizi yok etmeye çalıştık. Emme, nerde, hemşire hanım? Bit denen o Âdem babadan kalma köküne kıran giresice taun habercisi, heç Osmanlı insanını bırakır da gider mi? İliklerini emip kurutmadan, köküne kibrit suyu ekmeden onu bırakır mı? Suvaz'da da birçok kurban vererek yola dizildik. Birçok konakta daha ufak molalar vererek Ezirgân'a vardık. Orda mahşer gibi asker kaynıyordu. Kırılacak asker ilkin bu depoda toplanıyor, ordan Erzurum'a aktarılıyordu. Birçok gün de Ezirgân'da dinlenerek gene yola çıktık. Erzurum yaylasına vardığımızda demir rengi çıplak dağlardan esip duran demir gibi rüzgârlar, döşümüzü dövmeye başladı. Deniz kıyısı çocukları, ince yazlık giyneklerimiz içinde tir tir titriyorduk Temel Çavuş, bir gün kulağıma: "Ömer Çavuş, dedi. Yemen çöllerinin sıcağı bizi öldürmedi emme, Allah bilir ya Erzurum'un soğuğuna kurban gideceğiz herhal. Zaten ben öksürüklüyüm: Allah sonumuzu hayreylesin."

Ezirgân bir asker mahşeriydi dedim ya, yağnış söylemişim, hemşire hanım. Asıl asker mahşeri Erzurum'du. Her yan asker, zabit top tüfek kaynıyordu. Birçok Alaman zabitleri, paşaları aramıza girip çıkıyor, fan fin edip duruyorlardı. Allah bilir ya, bu savaş belâsını Osmanlı'nın başına açanın Alaman olduğu fısıldanıp duruyordu. Hâlâ asker yazlık giynekleri içinde davarlar, sığırlar gıbı birbirine sokularak açık ordugâh çadırlarında soğuktan titreşip duruyordu. İstanbul'dan kışlık elbiselerimizin yola çıktığı, yakında gelerek bize dağıtılacağı söyleniyorsa da günler geçtiği halde ne kışlık giynek geliyordu ne de bir şey. Buna zabitlerin de çok canı sıkılıyordu. Askeri dinlenmeye bırakmıyor, atış «talim»leri yaptırıyor, koşturuyor, gece yürüyüşlerine çıkarıyor, siper kazdırıyorlardı. Bir gün ıssız bir yerde atış talimi, nişan atma talimi yapıyorduk. Senin rahmetlinin bir işi geldi usuma: Şimdi, adını bulamayacağım, nişan atışı yaparken oraya bir paşa ile birkaç kıpkırmızı yüzlü Alaman zabiti geldi. Bizim askerle zabitler, onların yanında Rus kadanalarının yanında Anadolu atlarının kaldığı gibi kalıyordu. Alayın en iyi atıcılarının meydana çıkmasını istediler. Biz, eski askerlerden birkaçımızla genç askerden birkaç kişi ortaya çıktık, ilkin, nişangâh tahtasına hepimiz beşer mermi attık. Şimdi iyi bilmiyorum. Çoğumuz iyi attık. Ben de en iyi atanlar arasındaydım. Emme, senin Temel Çavuş, beş kurşunu da ön ikinin gözüne çaktıydı, Alamanlar, şaşırmış olacak ki fan fin ettiler. Yüz adımlık bir yere bir ipliğe bağlayarak bir metelik sarkıttılar. Alaman zabitleri bir bir ateş ettiler. Temel Çavuş ilk kurşunda meteliği uçurdu. Sonra, bir sigara diktiler. Türk zabitleriyle Alaman zabitleri bir bir attılar. Bir ikisi üçüncü, beşinci kurşunda sigarayı uçurdu. Bir sigara daha diktiler. Temel Çavuş, tüfeği kavradı, gözünü yumdu, ilk kurşunda baktık sigaranın yerinde yeller esiyordu. Sonra, paşa Temel Çavuş'a: "Çavuş, sen nerelisin?" diye sordu. "Akçaabatlıyım paşam." dedi. "Sana bir tahta getirsek attığın kurşunlarla bunun üzerinde bir hamsi resmi yapabilir misin?" diye sordu. Anlaşılan, paşa Temel Çavuş'la Trabzonlu olduğundan şakalaşmak istemişti. "Pa-

şam, dedi, hamsi bütün balıklara benzediğinden yaptığım resmin hamsi mi, istavrit mi olduğunu kimse anlamaz. İstersen tavşan resmi yapayım. Ancak ben tasvirci değilim, biraz kaba saba olursa kusura bakmazsınız."

Alamanlar, Çavuşun ne demek istediğini sordular. Paşa onlara anlatınca hoşlanıp güldüler.

Sonra nişan tahtasının üzerine gerilen eski bir çadır bezine mavzerini doğrultan Temel Çavuş, bir kaç dakikada uzun kulaklı kısa kuyruklu, iri gözlü bir tavşan tasviri yaptı. Bıyıklarını bile yapmayı unutmadı. Ancak, içimizde bulunan bir Kızılbaş, Temel Çavuş'a çok içerledi: "Bre Temel Çavuş, dedi, başka bir hayvan bulamadın mı da o pis hayvanın tasvirini yaptın?"

Buna hepimiz gülmüştük.

Ömer Çavuş, çok hızlı anlatmış, yorulmuştu. Bir bardak su istedi. Şakire, teneke maşrapayı testiden doldurup getirdi. Ömer Çavuş suyu sarı kıllarla örtülü açık göğsüne döke döke içti. Elinin tersiyle bıyıklarını sıvazladı. Bıyıklarının uçlarını burdu. Biraz durup gözlerini uzaklara dikti:

"Seni yormadım ya, hemşire hanım?"

"Ne demek, Ömer Efendi, bizum Temel'un ettuklerini dinleyrum. Bunları başka kimden dinleyebilirum?"

"Allah selamet versin. Temel Çavuş ulu orta bir adam değildi. On parmağında on zenaat vardı. Çok akıllı bir adamdı. Kumandan, bu nişancılık işinden sonra değerini anlamış, onu başumuza başçavuş yapmıştı. Alayda zabit gibi geziyor, birçok yerde onun sözü geçiyordu.

Hasankale'ye doğru yola çıkmıştık. Urus'a saldıracağımız söyleniyordu. Havalar çok soğuk, yağmurluydu. Temel Çavuş, becerikliliğiyle salt bizi değil, yolda zabitleri de rahat ettiriyordu. Karakışın kapısına vardığımız halde sırtımızda çadır bezinden yazlık urubalar vardı. Dendiğine göre Urus'un zırhlıları İstanbul'dan kışlık urubalarımızı yüklenip getiren vapuru Karadeniz'de batırmış, bizi böyle cıscıbıldak bırakmıştı. Saldırı zamanı da gelip çattığından Erzurum'a gelen Enver Paşa, Urus'a saldırmamızı buyurmuş, bizi bu halimizle kara kışın kudurma-

ya başladığı namlı Allahuekber Dağları'na doğru sürmüştü. Sarıkamış saldırısı denen afet başlamıştı. Allahuekber denilen belâlı dağları bu havada aşmak ne demek? Görmedikçe anlaşılmaz hemşire hanım. Biz bu yüksek dağlara varıncaya dek ne yağmurlar, ne sulusepkenler, ne karlar yemiştik, emme kânunuevvel ayının sonuna doğru genel saldırı başlayınca bir kar fırtınasına tutulduk değmeyin gitsin. Urus yerine zemheriyle savaşmaya başlamıştık. Yüz bin kişilik ordu Allahuekber Dağları'nın yamaçlarına sarmış tırmanıyorduk. Tipiden göz gözü görmüyordu. Bir ara Enver Paşa'yla Alaman zabitlerini bir üstü açık tomofilde gördük. Enver Paşa, yazlık elbiseyle karlara belenmiş askere caka satmak için kaputsuz aramızda geziniyordu. Emme sonradan bir zalim tipi bir acımaz soğuk başladı ki o zaman taa topuklarına değen kürklü kaputu içine saklanmış gördük onu. Bizse hâlâ yazlık asker elbiselerinin içinde it gibi titriyorduk. Enver Paşa da bizimle birlikte Urus'a doğru ilerliyor, tomofilinin sağına soluna düşman mermileri düşüyor, kar yığınlarını havaya savuruyordu. Başkumandanın ateş hattına bu kerte sokulması öbür kumandanları tasalandırdığından kıtalardaki keskin nişancıları toplayıp onup karargâhının sağına soluna yerleştirdiler. Başımıza da kumandan olarak Temel Çavuş'u çağırarak: "Tahtaya mermiyle tavşan resmi yapan Çavuş sen misin?" dedi. "Benim Paşam." "Nerde öğrendin bu nişancılığı?" "Yemen'de Paşam. Sonra, ben avcıyım. Belki de gözlerimin gücü bunlara eklenince atıcı olmuşumdur." Haa, unuttum söylemeyi. Temel Çavuş, nişan tahtasına koca kulaklı tavşan tasvirini yapınca ona mükâfat olarak yarım okka tütün verdilerdi. Enver Paşa da ona bir çakmak hediye etti. Efendime söyleyeyim, sonra Enver Paşa, geride kaldı. Bizler ilerledik. Korkunç tipi, bütün boşlukları, alçak yerleri, çukurları, uçurumları doldurarak esiyor, çam, meşe ağaçlarında, dönemeçlerde, kaya kovuklarında ıslık çalıyordu. Her yan dümdüz olmuştu, adımımızı nereye atacağımızı, nereye basacağımızı bilmiyorduk. Arkadaşlar yanlış bir adım atınca uçurumun dibini boyluyor, iniltilerinden başka bir şey işitemiyorduk. Mekkâre hayvanları sırt

larındaki ağır makineli tüfeklerle, dağ toplarıyla, erzak çuvallarıyla, cephane sandıklarıyla uçurumlardan aşağı yuvarlanıyor, kurtarılmamak üzere yitip gidiyordu. Ancak Temel Çavuş'un başında ilerlediği bizim bölükler çok yitik vermeden ilerleyebiliyordu. Temel Çavuş, avcı olduğundan araziyi örten karın bütün tuzaklarını biliyor, ona göre bizleri koruyordu. Gelgelelim, hem soğuk dondurucuydu, hem de yiyecek bir nesne yoktu. Katırlarla atlar acı çam kabuklarını kemiriyor, ağızları köpürerek acı çekiyorlardı. Geçtiğimiz yerlerde donmuş askercikler büzülmüş yatıyor, bacakları kırıldığından alınlarından vurulmuş at leşleri tümsek tümsek yolumuzda yükseliyordu. Soğuk kemiklerimizi sızlatıyor, burunlarımız, ellerimiz, ayaklarımız, hayalarımız donuyordu. Hemşire hanım, şu son sözü söylediğimden ötürü kusura bakma. Soğuk günlerde erkek için en korkulu şey, burunla birlikte hayaların da donmasıdır. Yollarımızda yarı donmuş insanlar, hayvanlara dek geliyorduk, bize acıklı bakışlarla bakıyorlardı. Bunları hiç unutamayacağım. Emme, şunu da söyleyeyim ki bu yarı donmuş askerlerle hayvancağızlar bizden daha rahat, daha mutluydu. Onlar, donmanın, acıları uyuşturup yok ettiği rahat bir cennetteydiler sanki. Tipi öyle korkunçtu ki o sırada Yemen çöllerinin insanı bir topak yağ gibi eritip kumlara karıştıran dayanılmaz sıcağını bir cennetmiş gibi düşündüm, hemşire hanım. Toplar, tüfekler, makineli tüfekler, patlayıp duruyorsa da kulak asma, bunlar ocakta patlayan kestanelerden, tavada patlayan kavrulmuş mısır tanelerinin çıkardığı sesten daha güçlüsünü çıkaramıyordu. Tipi, böylece beş gün beş gece sürdü. Kolordu kumandanları, büyük rütbeli bütün zabitler kalın çam ağaçlarının altına sığınmış, kendi canlarını kurtarmaya çalışıyordu. O zaman bizimle yan yana ilerleyen zabitlerden dinlediğime göre; Osmanlı tarihinde hiçbir ordu böyle sonsuz karlara atılıp ölüme yem edilmemiş. Karlarla, açlıkla, soğukla, yorgunlukla boğuşarak gittik. Çevremizde asker gittikçe seyreliyor, sağa sola baktığımızda ellerini koynuna sokmuş donmak üzere olan tek tük askerden başka bir şey göremiyorduk.

Bu zamana dek Urus'u hep biz kovalamıştık. Urus durmadan çekilmişti. Emme, gücümüzün kış yüzünden kırılıp gittiğini anlamış olacaklar ki bu sefer de onlar saldırmaya başladılar. Gücün varsa çekil. Upuzun yamçılarına sarınmış Urus askeri, kara bulut gibi bir sökün etti ki ne edeceğimizi şaşırdık. Urus'un askeri çevirip aç, donmuş askerimizi yesir ediyor, alıp Sarıkamış'a götürüyordu. Kolordu kumandanımız bile yesir düştü. İşte, bu sırada Temel Çavuş'un yiğitliği kendini gösterdi. Aslan gibi kükrüyor, donmuş zabitleri, erleri, hayvanları silkeleyip kendine getiriyor, benimle birlikte birkaç atıcıyı sipere sokup tabur çekilene dek ilerleyen düşmana ateş ettiriyordu. Cephane sandıklarını taşıyan katırları da yanından ayırmıyor, durmadan mermi yakıyor, tüfek değiştiriyordu. En sonra, bizim eski taburdan kalan birkaç döküntüyü kurtarmak için kendini feda etmeye karar verdi. Dört yana bakan bir kayalığın arkasına cephane sandıklarını yıktırıp katırları boş bıraktı. Birkaçımızın elinden mavzerleri alarak yanına koydu. Sonra hepimize:

"Haydin, uşaklar, alabildiğinize kaçın, Sarıkamış savaşı bitmiştir. Onu düşman kazandı. Yesir edilirseniz Sibirya'ya sürülür, oralarda ölür, yiter gidersiniz. Siz, çekilirken ben sizi koruyacağım. Bir tek düşmana adım attırmayacağım. Haydi, şimdi marş marş geriye, vatan sizden gene yararlanacak!"diyerek karların üzerinde sıçrayıp yatarak ilerleyen kara yamçılı askerleri bir bir tavşan gibi avlamaya başladı. Ben de yanından ayrılmayarak ona yardım ettimse de onun gibi güçlü olmadığımdan yavaş yavaş donmaya başladığımı anlamıştım. O da mosmordu. Bizi kurtarmak için burada ölüp gitmeye kararlı olduğunu anlamıştım.

"Temel Çavuş, dedim, bırak gidelim. Tek başına bir orduya karşı çıkmak hem delilik, hem de yararsızdır." emme, gel gör ki Temel Çavuş bana heç kulak asmayarak tüfeğe carcur üstüne carcur sürüyor, sanki bir manga askerin işini görüyordu.

Ömer Çavuş, dedi, sağ kalır da dönersen bahçelerin ortasındaki kulübede oturan bizim çocukları gör. Tahar Hanımdan sor, o bilir. Bizim Şakire'ye halımızı anlat. Ben de sizinle geriye çekilirdim emme, belden aşağım, hayalarım dondu, öldü. Geri çe-

kilsem bile artık insan içine çıkacak yüzüm olmayacak. Kötürüm bir insan olarak çoluk çocuğun başına belâ olmaktansa şurada sağlam kalmış belden yukarımla birkaç arkadaşımın canını kurtarayım. Haydi, sen de donup öleceksin, kaç, arkadaşlarına yetiş." diye buyurdu. Kalkmadığımı görünce tüfeği bana çevirdi. "Kalk, Ömer Çavuş, yoksa canını yakarım!" dedi. Üzerime tatlı bir uyuşukluk gelmişti. Demek ki donmak üzereydim. Kalktım, tökezleye mökezleye ilerledim. Ara sıra geri dönüp baktıkça Temel Çavuş'un hâlâ mermi üstüne mermi yaktığını, geniş düşman hattını oraya mıhladığını görüyordum. Sıçramak yürekliliğini gösteren her düşman askeri, bir daha doğrulmamak üzere karların üzerine serilip kalıyordu.

Ben, Temel Çavuş'un yanından ayrılırken dikkat ettim, dudakları, dili donmak üzereydi. Güçlükle, peltek bir insan gibi konuşuyordu. Dediklerini güç anlıyordum. O, herhalde sesinin top gibi gürlediğini sanıyordu, emme, ben güç işitiyordum. Yalnız, kafası, gözleri, elleri iyi işliyordu. Durmadan kurşun savuran namlular ısınarak onun ellerini de ısıtıyor, bu yüzden elleri güzel işliyordu. En sonra kardan tepeler arkasında onu gözden yitirdim. İçimden bir ağlamak geldi. O aslan gibi adamı nasıl da ölümle baş başa bırakıp çekilmiştim? Emme, elden ne gelirdi? Olan olmuştu. Temel Çavuş, karabulut gibi ilerleyen düşman karşısında tek başına kalmıştı. Öyle sanıyorum ki yanı başındaki mermi sandıklarını tüketmeden donmamış, ya da vurulmamıştır."

Ömer Çavuş, bunları dura dinlene anlatıp bitirdiği sırada yukarı doğru eski kara giynekli, zayıf ablak yüzlü on iki on üç yaşlarında bir çocuğun geldiği görüldü. Onun görünmesiyle Gümüş'ün yerinden fırlayıp ona saldırması bir oldu. Şakire'yle Musa yerlerinden fırlayıp köpeği susturdular. Ömer Çavuş:

"Bizim Bilal geliyor" dedi.

Bu, mahallenin mini mini evlerinden birinde oturan reji işçilerinden bir çocuktu. Mahalleden Musa'yla da tanışıyordu. Musa'nın mahalleye taşındığı günden beri birçok irili ufaklı arkadaşı olmuştu. Bu da onlardan biriydi. Yaklaşarak: "Baba, de-

di rejiden yeni geldim. Annem, Şakire Hanım teyzelerde olduğunu söyleyince buraya geldim."

"İyi ettin, yavrum, ben de şimdi kalkmak üzereydim. Rahmetli Temel Çavuş'tan haber getirdim de. Allah gani gani rahmet eylesin. Yiğit adamdı."

Ömer Çavuş, böyle diyerek kalkmak üzereydi ki Şakire atıldı:

"Ömer Çavuş, benum Ali'mden hiç söz etmedun?"

"Haa, doğru. Şimdi çok yoruldum. Onu gelecek sefer anlatırım."

Şakire, Bilâl'e döndü:

"Yavrum, sen rejide mi çalışaysun?"

"Evet, teyze!"

"Aca şu bizum Musa'yı da oraya koyamaz miyuz?"

"Bilmem ki. Çok ufakları almıyorlar. Musa, daha yedi sekizinde. En aşağı on yaşında olmalı."

"Sen yarın sabah onu bir götursan, olmaz mi, oğlum?"

Bilâl güç durumda kalmıştı:

"Olur, teyze, dedi, zabanan reji düdüğü çalmadan önce rejinin kapısında beklesin. Ben onu alır ustabaşına götürürüm. Belki alırlar."

Bilâl, şaşı idi de. Çipil gözlerinden durmadan yaş akıyor, cebinden çıkardığı kirli bir mendille bunları siliyordu. Hele birisiyle konuşurken yaşlar daha gür akıyor, göz evinde dupduru parlıyordu. Ömer Çavuş, ona:

"Bak oğlum, dedi bu ev bir şehitler evidir. İki yiğit şehit vermiştir. Bunlara elimizden gelen yardımı yapmalıyız. Yarın şu çocuğu tütüne yerleştir, üç beş kuruş alsın. Belki bu yoksul şehit evinin bin bir derdinden birine ilâç olur."

Sonra, Bilâl'i yanına katarak basmaya başlayan alaca karanlığın içine daldı. Bilâl giderken:

"Musa, yarın reji düdüğünden önce rejinin kapısında bulun, gecikirsen kapılar kapanır, içeri giremezsin!" dedi. Buna çok sevinen Şakire:

"Hay allah senden razı olsun, dedi. Hiç merak etme, ben oni sabahun köründe kaldirur yola düşürürüm."

Bu sırada mezarlığın yanındaki camiden akşam ezanı okunuyordu.

8

Fatma'nın bütün gece 'başım, oy nenem, başım!' diye inlemesi olmasaydı bu saatler Şakire'nin oldukça mutlu saatleri sayılabilirdi. Kendisi sabahleyin oduna giderken Musa da kendisiyle birlikte rejiye gidecek, böylece evde iki kişi çalışmaya başlamış olacaktı. Bu iki kişinin çalışması bile ev halkının açlıktan ölmesini önleyebilirdi. Şakire, bu pembe düşle karanlıkta avunmaya çalışırken yanı başında sakızotu çiçeği renkli gözleriyle zavallı Fatmacık inleyip duruyor, tırnaklarını kafasına gömerek bu korkunç ağrıyı oradan söküp atmak istiyordu, Şakire, bu yavrunun da kaderin bayırından aşağı tekerlenmeye başladığını anlamıştı. Bu kerte inatçı bir baş ağrısının mutlaka ölümle yakın akraba sayılması gerekirdi. Elini çocuğun alnında gezdiriyor, ateş gibi yandığını görüyordu.

Delik deşik bir uykudan sonra sabahın alacakaranlığında gözlerini açtığında Fatma'nın alnını yokladı. Rahata benzer bir uykudaydı. Musa ise fosur fosur uyuyordu. Hemen onu uyandırdı:

"Kalk, Musa, sabah oldu. Reji vakti geçeyi."

"Nene daha karanlık ortalık."

"Şimdi aydınlanacak."

"Daha rejinin düdüğü ötmedi."

"Düdük öttükten sonra geç kalırsun. Rejinin kapıları kapanur, içeri giremezsun."

Musa'nın sersemliği çok güç geçti. Ayakyoluna koştu. Sonra, annesi su döktü, elini yüzünü yıkadı. Annesi, akşamdan makasla saçlarını kırkmış, başını yıkamış, yalınayak geze geze kabuk bağlayan ayaklarının kirini zor belâ çıkarmıştı. Oğlanı kirli pasaklı görünce belki işe almazlardı.

Şakire, akşamdan hazırladığı bir ekmeğin dörtte birini ak bir bez parçasına sararak Musa'nın eline verdi. Musa'nın gözleri hep yoldaydı. Bilâl, belki de onu buradan alır, birlikte giderdi

diye umuyordu. Ne yazık ki bu umudu çıkmadı. Şakire:

"Haydi, oğlum Bilâl'ı bekleme, o daha önce gitmiştur. O, seni reji kapısının önünde bekleyecek. Yürü!" dedi.

Musa, ekmeğini koltuğunun altına sıkıştırarak koşarcasına aşağı inmeye başladı.

Mahallenin reji işçisi çocuklarla kadınlar, onun önünden, arkasından, sağından, solundan hızlı hızlı gidiyor, hiçbiri ona aldırış bile etmiyordu. Bu işçiler arasında ondan daha ufağı, yoksulu yoktu. Bütün kadınların, çocukların ayaklarında eski püskü de olsa birer çift ayakkabı vardı. Bunlar, topuklarıyla yolda takırtılar çıkararak gidiyorlardı. Uzun uzadıya bunların arasında Bilâl'ı görürüm diye umduysa da göremedi. Oğlan, mutlaka rejinin kapısında onu bekliyordu. Bu sırada rejinin çağrı düdüğü uzun uzun öttü. İşçiler adımlarını daha çok açtılar. Ana caddeden ayrılıp arkada yüksek duvarlarla çevrili reji yapısının iki kanatlı kapısının önüne vardığında yüreği havuzun başında taşla vurduğu serçe yavrusu gibi çırpınıyordu. Kapının yanında duvara dayanarak dikilip durdu. Kadınlı, erkekli, çocuklu işçi yığınları hızlı hızlı önünden geçip içeri giriyor, rejinin yeşilliksiz, çiçeksiz bahçesini geçiyor, iç kapıların açık ağızlarında yitiyorlardı. İşçilerin akını gittikçe seyrekleşti. Küçük topluluklar da sona erdi. Tek tük gecikmiş işçiler soluk soluğa koşarak geliyor, kapıyı açık bulduklarına sonsuz sevinerek atılır gibi içeri dalıyorlardı. Musa'nın gözleri, bir rejinin bahçesinde, bir de sokaktan gelen işçiler üzerinde gidip geliyordu. Bilâl'in kendinden önce gelip ustabaşısına kendisi için konuşmuş olabileceğini işe alındığını bildirmek üzere çıkıp gelebileceğini umuyordu. Geç kalmış ta olabilir, son dakikada da olsa Musa'yı kolundan tuttuğu gibi içeri sokar, ustabaşının karşısına götürür, işe alınmasını sağlardı. O, bu umutlarla bekleyip durduğu sırada rejinin işbaşı düdüğü kulaklarını sağır edercesine öttü. Sonra, kapıcı, rejinin demir kapılarını tutarak gürültüyle kapadı.

Musa, şaşkınlık içindeydi. Baştanbaşa tütün kokusuyla dolu sokakta tek başına kalmıştı. Betonun üzerinde yarım saattir dikilip durduğundan ayakları üşümüştü. Birden bire annesinin bu

işe verdiği önemi bir de Bilâl'in ettiği bu kötü oyunu düşündü. Zavallı anneciğine ne çok üzülecekti. Kendisini küçülmüş, aldatılmış, aşağılanmış duydu. Kocaman demir kapının yanında bir dilenci gibi dikilmekten utanarak sokak boyunca canlanmaya başlayan yolculara karışarak ana caddeye doğru yürüdü. Sokakta, caddede yürüyen hemen herkes bir işe gidiyordu. Bu hepsinin adımlarındaki kararlılıktan anlaşılıyordu. O ise sokakta sallanarak yürüyordu. Eve doğru giderken ayakları geri geri gidiyordu. Karnı da çok acıkmıştı. Ekmeği mendilden çıkararak ucundan yemeye başladı. Bir yandan da rejide çalışmadığından bu kocaman dörtte bir ekmeğin hakkı olmadığını düşünüyor, bunu hiç dokunmadan annesine götüremediğinden çok üzülüyordu. Eve yaklaştıkça karnının açlığı bu gözü yaşlı duygularına meydan okudu, ekmeği son lokmasına dek yiyip bitirdi.

Eve vardığında kendisinden iki yaş küçük kız kardeşi Adviye'yi evin önünü kaplayan ayrık yeşilliği üzerinde bağdaş kurmuş tek başına oturur buldu.

"Nenem gitti mi oduna?"

"Gitti."

"Sefer nasıl?"

"Beşiğinde yatıp tavanı seyredeyi."

"Fatma nerde?"

Bu soru üzerine Adviye'nin gözleri büyüdü. Kız kardeşinin iki yeşilimsi güzel gözü acıyla karışık bir korkuyla doluydu.

"Ağabey, herhalde, Fatma eldi!"

"Deme?"

"Vallaha elmüşe benzeyi. Bir saat önce biraz çırpındı, bir şeyler söyledi, sonra susti. Gittum, baktum, sesi, soluğu çıkmayı."

Birlikte eve girdiler. Sefer'in beşiği ırgalanıyordu. Çocuk herhalde altına etmiş, tedirgin çabalayıp duruyordu. Doğruca Fatma'nın yatağına gittiler. Anneleri, ağırlaşmaya başladığını görerek onun yatağını ayırmıştı. Çocuk iki gündür çok ağırlaşmıştı. Şakire, onun yolcu olduğunu biliyorsa da çocuklar habersizdi.

Fatma'nın yatağının başucuna vardıklarında küçük kardeşlerini uyur gibi buldular. Sırtüstü yatmış, kollarını rahatça iki ya-

na atmıştı. Gözleri kapalıydı. Eğilip dinlediler. Soluk almıyordu, göğsü inip kalkmıyordu. Gövdesinde de hiçbir kımıltı yoktu. Musa:

"Ölmüş!" dedi. Adviye:

"Elmiş!" dedi.

Ne yapacaklarını bilmeyerek şaşkın, el ele tutuşarak dışarı çıktılar. Beşiğinde debelenip duran Sefer'i unutmuşlardı bile. Fatma'nın öldüğünü anlayınca Sefer'in beşiğini birlikte dışarı çıkararak altını temizlediler; emdiği parmağını ağzından çıkararak tülbende sarılı tahin helvasını ağzına verdiler.

Adviye:

"Ağabey, hepimiz eleceğuz, dedi. Bobamuz eldi, ağabeyimuz eldi, beyuk nenemuz eldi, İseyin eldi, Fatma eldi, yavaş yavaş sıra bize geleyi."

Musa, ölümün, bu şimdi söylenen lâflar gibi ağrısız, sızışız, kolayca gelebilen bir şey olduğunu düşünerek kardeşinin kaygılanmasına derinliğine önem vermedi. Ne var ki Hüseyin'inki gibi yanağını düşürerek Fatma'nınki gibi başını günlerce ağrıtarak gelecek ölüm herhalde kötü bir ölümdü.

Vaktiyle, bu kulübenin önü cıvıl cıvıl çocuk sesinden geçilmiyordu. Karınları tok, sırtları pek olmasa da çocuk oluşları onları oyun oynamaya zorluyor, yağmurda, çamurda tıpkı öbür çocuklar gibi yalınayak, başı kabak koşup duruyor, bağrışıp çağrışıyor, canlı oluşun zorunlu türküsü içinden yaşamak sevinciyle dopdolu geçiyorlardı.

–

Nemlioğlu Çiftliği'nin tahta parmaklıkları dışında yine askerler bitmek tükenmez boru sesleriyle ıssızlığı çın çın öttürüyorlar, bu sesler Musa'da sonsuz acılarla sonsuz mutlulukların karışımından meydana gelen mayhoş bir mutluluk duygusu uyandırıyordu. Bütün kardeşlerini ardına takarak şu askerler gibi borazan başılık ettiği, Tenzile'nin evinin önünden sayısız kezler geçtiği mutlu günleri düşündü. O zaman, o bu kerte ufak

çocukların ölebileceğim bilmiyordu. İnsanların yaşayıp ihtiyarladıktan sonra, bir de cephede kurşunla vurularak ölebileceğim sanıyordu. Ölüm, sırayı saygıyı unutarak gelmiş, iki sevgili küçük kardeşini alıp götürmüştü. İçinde Tenzile'nin yaktığı şeker gibi tatlı pembe ateşin aydınlığı artık eskisi gibi dünyaya yayılmıyor, yüreğinin bir köşesinde unutulmuş, sönmek üzere olan bir ocak gibi üzgün yanıyordu. Tenzile'nin dünyası, birden bire ondan ne çok uzaklaşmıştı. Yepyeni acılar, kaygılar, tasalar, onun ruhunda bol gübre yemiş çiçekler gibi devimsi garip büyümeler meydana getiriyordu. Gittikçe yoksulluk uçurumuna gömülen bir yaşayışın hızlı, korkunç sahneleri, onu dahi çocukları eğiten kader öğretmeni gibi eğitiyor, çelimsiz gövdesine sivri kafasına sığmayan bir anlayış, duyuş, düşünüş aydınlığı, ona zamanın korkunç paçavraları arasından geçerken kılavuzluk ediyordu.

Çevresinde geçmekte olan, kötü sonuca doğru hızla yaklaşan dramın mutsuz kişilerinden biri olduğu halde bunun seyircilerinden biriymiş gibi umursamaz görünüyor, en küçük ayrıntıları dikkatle izliyordu. Düşüncesinin geniş, aydınlık sahnesinde iki en güzel dram kişisi, Tenzile'yle ekmek boy gösteriyordu. Günlerce aç kalmış bir hayvan kertesine düşmediği zamanlar, Tenzile gümüş bir heykel gibi gözlerinin önünden hiç gitmiyordu. Eskiden boru çalarak geçip durduğu Tenzile'nin kapısından şimdi bir suçlu duygusuyla ara sıra tek başına geçiyor, eğer orada boğaz tokluğuna çalışan ablası Asile ya da Tenzile bir denk geliş olarak kapıya çıkıp da onu görürlerse diye de kafasında hazır kimi bahaneler taşıyordu.

Kardeşlerinin birer birer ölmeye başlaması, onun içinde kötü sonucun bütün karanlık kuşkularını uyandırmaya başlamıştı. Hiç olmazsa yaklaşan yangından bir şeyler kurtarmak isteyen bir ev sahibinin duygularıyla doluydu. Kötü bir şeyler olmadan önce Tenzile'yi bir kez daha yakından görmek, onu doyasıya seyretmek için can atıyordu. Ablasının kendisini bir kez olsun Tenzile'nin evine götürmesini onca istediği halde onun kedisini oraya götürmek bir kez bile usundan geçmemişti. Bunu ablası-

na nasıl açabilirdi? Tenzile üstüne beslediği duygu ve düşünceler, istiridyenin içinde saklı inci gibi herkesin gözünden gizliydi. Yaşadığı sürece bu duygularını en büyük suçmuş, günahmış gibi gönlünün karanlık bir köşesinde saklayacaktı. Ağabeyi gibi bir delikanlının Tenzile gibi serpilmiş bir kızı sevmesi, ayıp değildi ama yedi sekiz yaşında bir çocuğun onu sevmesi, hem de delice, çılgınca sevmesi, en büyük suç değil de neydi? Bacak kadar bir çocuk, kocaman bir kadını nasıl sevebilirdi? Onun bu suçunu bilselerdi mutlaka dünyayı başına yıkarlardı. Ama ne yapsın? Tenzile'yi seviyordu işte. Ağabeyinin sevdiği gibi belki de kocasının sevdiği gibi seviyordu. Mahallenin en güzel kızını sevmemek elden gelir miydi?

Kafası Tenzile'yle dolan Musa, birden bire usuna esmiş gibi Adviye'nin yanından fırladı. Aşağı doğru seğirtti. Mahallenin üst kenarından ilerleyerek Tenzile'nin evine yaklaştı. Eline geçirdiği bir değnekle yeri eşeler gibi yaparak uzun uzadıya bahçelere bakan pencereleri, kapıyı göz hapsinde tuttu. Kimsecikler yoktu. En sonra, kapı açıldı. Ablası Asile, elindeki testiyle dışarı çıktı. Musa'yı görünce;

"Musa, ne arıyorsun burda?" diye sordu"

"Hiç!"

"Nasıl hiç? Bir şey mi diyecektin?"

"Hiç canım!"

"Bu sırada ince bir entari içinde Tenzile kapıda göründü. Musa'ya ilk kez görmüşçesine dikkatle, uzun uzun baktı. Sonra, elini alnından geçirerek kimi kara düşünceleri kovar gibi yaptı. İnce, tatlı sesiyle:

"Gelsene, Musa, neden uzakta duruyorsun?" dedi,

Tenzile'nin çağrısı, Musa'ya birden bire üstünün başının perişanlığını düşündürdü. Annesi, dün akşam her ne kadar onu yıkayıp temizlemişse de giyneklerinin yoksulluğu, onu olduğu yere mıhlıyordu. Bir türlü gidemiyordu. Ne zamandır en güzel düşü olarak yüreğinde kıskançlıkla saklayıp durduğu Tenzile'ye yakın olma mutluluğuna erişmek için aradaki on adımlık aralığı bir türlü koşarak kapayamıyordu. Tenzile, güzel, öyle alımlıydı ki.

Doyasıya ona bakıyor, cennetle arasındaki bu birkaç adımlık aralığı kapatmak için kafası bir türlü buyruk veremiyordu. Kafasıyla duyguları kıyasıya dövüşüyordu. En sonra kafası duygularını yere serdi. Orda oluşunun nedenini şöyle açıkladı:

"Kız kardeşimiz Fatma öldü. Ablama onu demeye geldim."

Asile, testiyi Tenzile'nin eline tutuşturarak Musa'nın yanına koştu:

"Ne zaman öldü? Annemiz evde yok mu?"

"Sabahleyin ölmüş. Nenemiz de evde yok."

Asile hıçkırıp saçını başını yolarak kulübeye doğru koşmaya başladı. Tenzile, birkaç adımda Musa'nın yanına vardı, onu elinden yakaladı, eve doğru sürükledi:

"Sen gitme, gel. Seni biraz görmek istiyorum. Sen ağabeyin Ali'nin küçülmüş örneğisin. Hayırsız, seni çok göresliyorum. Bir türlü buralara gelmiyorsun."

Onu sürüklercesine mutfağa soktu. Kerevetin üstüne oturtarak yanına oturdu Musa, üstünün başının eskiliğinden, pisliğinden yerin dibine geçiyor, bir türlü başını kaldırıp Tenzile'nin yüzüne bakamıyordu. Tenzile'nin üstü başı gülsuyu kokuyordu. Musa şimdiye dek evde onca sözü edilen cennetin bir köşesinde bir huriyle baş başa olduğunu düşündü. Tenzile, çenesinden tutarak onun başını kendine doğru kaldırdı:

"Aman Allah'ım, dedi, Ali'nin katıksız benzeri! O çocuğu vakitsiz askere aldırıp ta öldürtenlerin Allah bin kere cezasını versin." ağlamaya başladı. Gözlerini entarisinin eteğiyle silerek kalktı. Dolaptan bir dilim ekmek aldı, üzerine biraz tereyağı biraz da gül reçeli sürerek Musa'nın eline tutuşturdu:

"Haydi, utanma, ye bunu Musacığım. Siz böyle olacak bir aile değildiniz, ama oldunuz. Demek Fatma da öldü ha? Ne güzel, menekşe gözlü bir kızcağızdı. Tıpkı, Asile ablana benzerdi. Ne tatlı, sessiz sedasız bir kızdı. Allah'ım, bu ölümlerin ardı arkası gelmeyecek mi artık? Kim bilir daha kimleri vakitsiz düşen yemişler gibi aramızdan alıp götürecek. Musa, çocuğum, herkes iki şeyden ölüyor: Cephede kurşunla ölüyorlar, burada da açlıktan. Cephede ölenler nasıl şehitse burada açlıktan ölen-

ler de şehittir bence. Bunlar da açlık şehitleridir. Sen, ara sıra bizim Rıfkı evde yokken gel, sana ufak tefek yiyecek vereyim. Gelmezlik etme, sen de sonra açlıktan ölürsün. Açlık, birçok hastalığı getirip çocuklara aşılıyor. Onlar da inleye inleye gidiyorlar. Benim kardeşlerimin hali de sizinkilerden başka türlü değil."

Tenzile, hem söylüyor, hem de Musa'nın yiyişine bakıyordu, içinden türlü acımaların kanat çırparak geçtiği, yüzünün parlak derisi üzerinde anlaşılıyordu. Ekmeğini bitirince Musa'yı tuttu, başını göğsüne bastırdı. Musa, varlığını hiç bilmediği, elmadan biraz daha iri iki yumuşak memenin arasına gömülen başının içinde mutluluk denen sarhoşluğun en güzelini duydu. Ne var ki Tenzile'nin içini çeke çeke ağlayışını işitince bu kucaklayışın kendisi için değil de ağabeyi için olduğunu sezmekte gecikmedi. Evet, Tenzile, Ali ağabeyini hâlâ seviyordu. Tenzile'nin göğsünün mis gibi kokan sıcaklığı, küçük memelerinin okşayan yumuşaklığı Musa'yı uslu bir hayvan yavrusu gibi büyülemişti.

Bu sırada kapı açıldı, ince uzun boylu yakışıklı bir polis olan Tenzile'nin kocası Rıfkı içeri girdi. İlkin bu görünüşünü yadırgadıysa da Tenzile'nin açıklaması üzerine kararan yüzü aydınlandı:

"Rıfkı, Şakiregiller'in en küçük kızları Fatma da öldü. Hani Asile'ye benzeyeni. Ne olacak, açlık. Evin erkekleri cephede ölünce bunlara allan bakacak değil ya. Allah ta, işte ancak böyle bakar. Şimdi, haberini getirdi Musa, Asile testiyi bırakarak ağlaya ağlaya eve gitti. Haydi, Musacığım, al şu testiyi de çeşmeden doldurup getir. Bir damla suyumuz kalmadı."

Musa, testiyi alıp daha kapıdan çıkmadan kocası sarılarak Tenzile'yi öpmeye, sıkıştırmaya başladı.

"Ne yapıyorsun, Rıfkı, çocuğun yanında ayıp değil mi? Sözde koskoca adamsın, hem de polissin. Hâlâ sabretmeyi öğrenemedin mi?"

Diye onu durdurmaya çalıştıysa da kocası onu yakaladığı gibi kucağına aldı. Tahta merdivenleri inleterek yukarı çıkarıp

karyolanın üzerine attı. Bu sırada. Tenzile bir ara onun elinden kurtularak açık camdan çeşmeye doğru uzaklaşan Musa'ya seslenebildi:

"Musa, suyu getirince mutfağa bırak, kapıyı da çek olur mu?"

Dünya, Musa'nın başına yıkılmış gibiydi. Yukarda geçmekte olan serüven üzerinde uzun uzadıya kafasını yorduysa da bunun üzerinde hiçbir ilkel bilgisi olmadığından yine de temelli bir şey düşünemedi.

Testiyi doldurup açık kapıdan taşlığa bıraktı, kapıyı çekti, kulübeye doğru uzaklaştı.

Musa, kulübeye vardığında ablasının eşikte oturmuş için için ağladığını, ara sıra kolunun yeniyle gözyaşlarını sildiğini gördü. Sonra, üç kardeş, Sefer'in gölgedeki beşiğin çevresinde oturarak arpacı kumrusu gibi düşünmeye başladı. Alçak sesle bir şeyler konuşuyor, ara sıra kafalarını çevirip kulübenin içindeki alacakaranlığı dışarı püsküren kapıya ürkek duygularla bakıyorlardı.

Birden bire kulübenin arkasından anneleri çıkıp ta üstlerine doğru geliverince şaşırdılar. Anneleri, her zaman aşağıdan gelirdi, elinde de her zaman bir somun bulunurdu. Annelerinin sırtında bir yük odun olmadığı gibi kurebisiyle ip de yoktu. Alaca çarşafının etekliği de yırtılmıştı. Şakire, çocuklarının şaşkın bakışları önünde gerilemeyerek gitti, Sefer'i beşikten kaldırıp kucağına aldı, memesini giymeğinin üzerine sarkıtarak yavrusunun ağzına dayadı. Açlıktan geberen bebek, memeyi şapırtıyla emmeye başladıysa da bu şapırtının boşuna olduğu anlaşılıyordu: Şakire'nin yüzünün bozukluğu çocukları çok ürküttü. En sonra, öyküyü dinleyeceklerini bildiklerinden ona bir şey sormadılar. Şakire, onların yanı başına bağdaş kurarak Sefer'i emzirmeyi sürdürdü. En sonra, dikkatle Musa'ya bakarak:

"Oğlum, reji bu kadar erken mi dağılıyi, bu vakit evde ne gezeyisun?" diye sordu.

"Ben, rejiye gitmedim ki."

"Neden gitmedun?"

"Bilâl gelip beni almadı. Reji'nin kapısına en erken gidenler-

lerden biri bendim. Bekledim, bekledim. Bilâl gelmedi. En sonra, kapıcı rejinin kapısını kapadı. Ben de döndüm eve geldim."

"İyi ettun, evde yiyecek çok şey var. Hiçbirinuz sormadunuz şu halun nedur diye?"

Asile, sorma yürekliliğini gösterdi:

"Sahi, ne oldu sana, anne!"

"Aferum, bakayrum dilun kırılmaya başladi. Nene yerine ananne deyisun bağa artuk. Ziyani yok, bu da bir ilerlemedur kızum. Ama neylersun ki yeme içme işleri gittukçe kötüleşeyi. Boğun ormandan pelit keserken bir sürü köylü üzenime saldurdi: Odunlarumi, kurebimi, ipumu elumdan aldılar. Onlarla dövüştüm. Hiç olmazsa kurebimi almaya çalıştuysam da olmadi. Yecuç mecuç gibi köylü sürüsü iflahumi kesti. Ellerinden zor kurtuldum. Bu rezilluğu neden çektireyiler bize anlamayrum. Bu hala düşenleri hükümat döşürup denize atmali. Bunlar yazuk, günah nedur bilmez mi? Ben ne yedireceğum size bundan böyle? Bu vetan hepimuzun değil mi? Bizler, fışkı mi yiyeceğuz?»

Şakire'nin aklına sabahleyin çok hasta bırakarak gittiği Fatma geldi. Hemen yerinden fırlayarak içeri girdi. Çocuklar, ne olacağını anlamak için dışarıda beklediler. Olan oldu. İçerden annelerinin hıçkırıkları geldi:

"Oy, Fatma'm, Karadeniz gözlü güzel uşağum benum. Sen de mi gittun sevduklerimun yanina?

Oy, mavi boncuk gözlü Fatma'm. Sen de mi gelinluk urubani giymeden gittun? Sen de öbür dünyadakilere güzelluk nedur göstermeye gittun?"

Sonra, kapıya çıktı. Gözleri ıpıslak, kıpkırmızıydı. Susmuştu. Yüzünde granit gibi belli belirsiz sert bir anlam peydahlanmıştı. Sefer'in emdiği memeyi değiştirip ağzına ötekini vererek geldi, çocukların yanında bağdaş kurup oturdu. Bir zaman susarak çocukların başları üzerinden çok ötelere baktı. En çetin gerçekler karşısında insanda uyanan kadere meydan okuma gücü, denizden yükselen sivri bir kaya gibi onun içinde yükselmeye başlamıştı. Kolunu uzatarak Musa'yı, Asile'yi, Adviye'yi kendine doğru çekti. Onlardan da güç alarak şöyle konuştu:

"Uşacuklarum, çıkmayan canda umut vardır demişler. Temel eldi, Ali eldi, İseyin eldi, Fatma eldi ama biz daha elmeduk. Ezrailin silâhlarını alup başına çalacağuz. Bütün bu olanlara bakmadan yaşamaya çalışacağuz. Gerekirse yabanın hayvanlari nasil yaşayısa oyla yaşayacağuz. Mademki yeryüzünegelduk, yeryüzünün her türlü yiyeceğinde, içeceğinde bizum da hakkımuz vardur. Bütün Osmanlinun topraklarini, yiyeceklerini, içeceklerini, canlilarini korumak için bobanız, ağabeyunuz sınır boylarında canini verdi. Oysa millet bize fırından ekmek, ormanindan odun, bahçesinden zerzevat, yemişliğinden yemiş vermeyi. Vaktiyle hırsız derlerdi de onlari çok kötü görürdüm. Cehennemluk sayardum onlari. Bakayrum da o zaman çok aldanmişum. Bize boğun hiç kimse elini uzatmayi. Bize, yaban hayvanlarından birkaç başmişuz gibi davraniyler. İşte, insan bu hala tüşti mi kahrolası karnini doyurmak için çalar da çırpar da, Allah boylelerine hiçbir günah yazmaz. Böyle zamanlarda Allahun bize verduğu cani korumamız da Allaha karşi bir vazifedur. Bir yabani hayvan halına tüşurilen bizlerun yaşamamuz, içimuzde yanan can mumuni yanar tutmamuz da tanrı isteğidur. Bir tek bu Tanrı mumunun yanmasına bakacağuz. Bunun sönmemesi için yapacagumuz her türlü iş artık mubahtur uşaklarum. Erkeklerumuzi alıp vermediler, bizi de kaldırıp kedi yavrusi ölüleri gibi bir çöplüğe attılar, işte, biz kedi yavrusi ölüleri, yine de yaşayacağuz, yaşamaya çalışacağuz. Asıl kahramanluğun bu olduğunu herkese göstereceğuz. Orospi kerhanede ekmek bulayi, mapus, mapusanede ekmek bulayi, at ahırında arpa saman bulayi, koyun yaylada ot bulayi, asker cephede o kurşun yağmurlari altinda ekmek bulayi da biz burada açluktan kırılayruz. Buna hangi Allah razi olur?

Bizum şu halımuzda ahlaklı, namusli olmanın ne değeri vardur? Bütün namuslilar yerin altina girecek de salt ahlaksızlar mı yaşayacak yerun istinde?"

Şakire, içini boşaltmak için uzun uzadıya konuştu. Açlıktan, yorgunluktan renksizleşen yüzü, ateş kesilmişti. Damarlarında günden güne renksizleşen olanca kanı yüzüne çıkmıştı.

Ahlaktan, namustan söz ederken Asile, birden bire onun gözlerine bakarak yutkunmuş, bir şey söylemek isteğini anlatmak istemişti.

"Nedur? Bir şey mi diyeceksun?"

"Tenzile Ablanın oradan anlatmak istiyordum da!"

"Ne o? yoksa sana da sataştılar mi?"

"Ne bileyım? Oraya birçok bekâr polis geliyor. Benim şuramı buramı mıncıklıyorlar. Çok canım sıkılıyor."

Peki, öyleyse boğundan sonra oraya ayak basmayacaksun. Varsın, rahatça elleyebilecekleri bir başkasini bulsunlar."

O akşamüstü Asile, testiyle çeşmeye giderken Emine Hanım yolunu kesti:

"Bugün annenin bağırışını işittim. Tenzile'lere artık gitmeyecek misin?"

"Gitmeyeceğim."

"Annene söyle de bizde çalış. Bizde erkek olarak bir tek oğlum var. O da günlerini hep dışarıda geçirir. Ancak akşamdan akşama gelir. O. zaman da sen evine gitmiş olursun. Her akşam eve giderken sana bir koşma bulgur, ya da kuru fasulye, nohut, mısır, bakla veririm. Seni Tenzile gibi büsbütün boğaz tokluğuna çalıştırmam. Suyunu al getir de annene söyle, bakalım dediğimi kabul edecek mi?"

Asile, evinde güzel, yağlı yemeklerin, un tatlılarının piştiğini bildiği Emine Hanım'ın evine gitmeye can atıyordu, işi annesine anlattı. Şakire, buna çok sevindi. "Allah bir kapiyi kaparsa bir başka kapiyi açar." dedi. Yalağuz, bu kadının çok pinti olduğunu söylerler. Bakalum, deduklerini verecek mi sağa? Peki, yarın sabahleyin git."

Asile, Emine Hanım'ın yanında çalışmaya başladı. Akşama dek durup dinlenmeden su taşıyor, evi silip süpürüyor, patates soymakta, pirinç ayıklamakta, ördek, tavuk yolmakta Emine Hanım'a ayrıca yardım ediyor, akşamleyin de ambarda ağzına dek dolu erzak çuvallarından eteğine dökülen bir koşma nohutu, kuru fasulyeyi v.b. alıp eve dönüyordu. Şakire, bir koşma kuru fasulyeyi ya da nohutu ne yapacağını bilemiyordu. Suya

atıp yemek yapmak istese, ne tuz vardı, ne de yağ. Mısır'ı el değirmeninde un ederek saç üzerinde ekmek yapıyor, nohut çok kaynamak istediğinden onu kavurarak leblebi yapmaya çalışıyordu. Bu da çok ateş istediğinden yakacak bulunamıyor, nohutlar bir torbaya doldurularak bir köşede saklanıyordu. Tahar Hanım'ın sarışın gelini haftanın iki üç gününde, kara çarşafı içinde daha sarışın daha güzel görünerek elindeki mısır torbasıyla geliyor, değirmen taşlarını kurarak saatlerce un öğütüyor, giderken de öğüttüğü una göre bir ölçek un bırakıyordu.

«Kumandan», Emine Hanım'ın şehit çocuğu Asile'yi yanına alıp çalıştırmasından hoşlanmışsa da akşamları ona verdiği kuru erzaka fena halde tutulmaya başlamıştı. Bir gün, kapının önünde, Şakiregillerin de işitebileceği bir sesle:

"A iki gözüm Emine Hanım, diye bağırdı, bu zavallılar ne yapsınlar şu iki avuç kuru fasulyeyi ya da nohutu? Bunları pişirmek için ateş ister, yağ ister, et ister, tuz ister. Bunları nerden bulacak bu zavallı şehit ailesi? Versene onlara yaptığın yahnilerden etli fasulyelerden, tavuk ördek söğüşlerinden, un helvalarından birer tabakçık da benim verdiğim tayınla katık ederek kursaklarına indirsinler. Zavallılar, o kuru taneleri nasıl yesinler?"

«Kumandan», sözünü sakınmayarak sık sık bunları yinelediği halde Emine Hanım, kös dinlemişçesine aldırış etmiyordu. Şakiregilerin durumu da sıkıştıkça sıkışıyordu. Şakire, kıvranıp duruyor, hiçbir çıkış noktası bulamıyordu. Fatma'yı imamla tek başına mezarlığa götürdüğünde şaşırmıştı. Açılmış kocaman bir mezarın başında on beş, yirmi kadın ve yaşlı erkekle on tane çocuk ölüsü bekliyordu. Bunların hepsi belediyece gömdürülecek şehit ailelerinin çocuklarıydı. Fatma'nın ölüsü de gelince mezarcılar irili ufaklı, kızlı erkekli çocuk ölülerini birer birer mezara indirip toprağın üzerine yan yana dizmeye sonra üzerlerine tahta dizmeden toprak atmaya başladılar. Bir yığın çocuk bir daha kalkıp oynamamak, ekmek istememek, cıvıldaşmamak, kavga etmemek üzere bir tek mezara atılmıştı. Bu, Şakire'nin çok gücüne gitti. İçinde korkunç bir hınç kabarmıştı. Bu felek denen

şey ne korkunç bir canavardı? Babası, ağabeyi sınır boylarında mezarsız çürüyüp giden şu şehit yavrularının bir tek mutluluğu yerin altına girerek açıkta kurda kuşa yem olmaktan kurtuluşlarıydı. Şehitlerin geride bıraktığı varlıkları bu akıbet beklemiyor muydu?

Şakire, bunları düşünerek başvuracak hiçbir varlık bulamayınca saçlarına asılıp yoluyor, parmaklarının arasında yapağı gibi ak saçları kalıyordu. Şu son aylarda saçlarına yürüyen aklar, onu son kerte üzüyordu. Henüz orta yaşına varmadan saçlarına üşüşen bu karlar varlığının, damarlarındaki can iksirinin günden güne hızla tükendiğini gösteriyordu.

Her gün ufuktan yepyeni kara felâket haberleri sökün ediyor, bunlar, kara yağmurunu onun ak saçlı başına dökerek geçiyordu. Hiçbir yanda bir umut aydınlığı yoktu.

Şimdilik, yalnız, Asile her gün Emine Hanım'ın sofrasından artanları yiyerek ölümden korunuyor, Şakire ile öbür çocuklar açlığa idman ediyorlardı. Kandillerde, bayramlarda seyranlarda varlıklı mahallenin sevap kazanmak için gönderdiği ufak tefek yiyecekler onların dişlerinin kovuğuna bile gitmiyordu.

Bir gün, iki üç günlük korkunç, mayalanmış bir açlıkla eşikte oturup ne yapacağını düşünüp duran Şakire'nin gözleri gübrelikte eşinen yirmi otuz besili tavuğa ilişti. Bir de çocuklarının yüzüne baktı: Hepsinin dudakları kuruyup çatlamış, gözlerinin altı morarmış, derinleşmişti. Bacakları, boyunları incelip ipliğe dönmüştü. Bir tek mezarın taze toprağına uzatılan on şehit yavrusunun açlıktan gitmiş cılız, balmumu sarılığındaki ölülerini bir daha gözünün önüne getirdi. Birden bire yerinden fırladı:

"Uşaklarum, dedi şu tavukları görey misunuz? İşte bunları kurtaran bobanuzla ağabeyunuzdur. Onlar cephede şehit olmayi göze almasaydi bu tavuklari şimdi düşman askerleri kızartıp yiyecek istine şarap ta içecekti. İşte, bu tavuklar bizum da tavuğumuz sayılur. Onlar kapimuzun önünde dolaşıp dururken biz burda açluktan elemeyuz. Haydi, çevirun, bir tanesini yakalayıp atalum tencereye."

Bu buyruğu alan çocuklar, tavukların önüne keserek onları açık kapıdan içeri kışladılar. İki üç tavuk şaşkınlıktan içeri daldı, ötekiler kaçtı. Şakire tavuklardan en irisini yakalayarak ötekileri saldı. Ömründe ilk kez bir canlıyı kesmek üzere bıçağına elini attı. Artık, burası can pazarıydı. Ya tavuk ölecekti ya da iki üç çocuğuyla kendisi. Sanki bir manda kesiyormuşçasına tavuğun boynu ona kalın geldiyse de hayvanın kafası yere düşünce içindeki korku dağıldı.

Tavuğu çabucak yoldu. Tüylerini bir çaputa sardı, gece uzak bir yere atmak ya da toprağa gömmek üzere sakladı. Tavuğu tencerede kaynatırken hiçbir işe yaramadan bir torbada durup duran nohutların bir bölüğünü içine attı. Bunlar, et gibi çabuk pişmezse de ne de olsa haşlanır, leblebi gibi ya da tavuk suyuyla pişmiş bir nohut yemeği gibi yenirdi.

Şakire, yüreği küt küt atarak bu işle uğraşırken mahallenin yoksul çocuklarından birçoğu Musa'yla Adviye'nin yanına katılmış, dışarıda koşuşarak, bağrışıp çağrışıp ortalığı gürültüye boğarak oynuyordu.

Şimdiye dek hiçbir yemek kokusu gelmeyen bu evden ağzı sulandıran et kokularının gelişi komşu çocuklarını kuşkulandıracak diye ödü kopan Şakire, kapıyı içerden sürgülemiş, kırık pencere camlarından onları gözetliyordu. "Allah bin kere belâsını versin haram yemek yemenin. Bunca korku adamı eldürür!" diye söylendi. Tahar Hanım'ın bir süre önce kocaman bir kelle şekeri çarşafının altına saklarken duyduğu öldürücü yürek çarpıntısını şimdi sürekli olarak duyuyordu. Böyle birkaç haram iş görmek adamın ömrünü bitirmeye yeter de artardı bile.

Her an birinin kapıyı çalıp içeri girmesini 'nerden aldın bu tenceredeki tavuğu?' diye sormasını bekliyor gibiydi.

Tavuğu ancak, sımsıkı kapanmış kapılar arkasında, el ayak çekildikten sonra yediler. Kemikleri yalaya yalaya sanki incelttiler. Sonra, Musa bunları toplayarak gümüşe vermek için dışarı çıktı. Uzun uzadıya çağırdıysa da ilk kez sahibinin elinden dişe dokunur bir nesne yiyecek olan köpek gelmedi.

Musa, onu ertesi gün, fırının karşısındaki hanın fışkıları ara-

sında kabuğu zümrüt yaldızlı vız vız böceği tutup ayaklarına iplik bağlayarak uçurmak istediği sırada gördü. Hanın avlusunda, fışkıların, çamurların içine uzanmış cansız yatıyordu. Gövdesi sonuna dek gerildiğine göre ağulanarak öldürüldüğü belliydi. Musa, bu ilk köpeğinin ölümüne karşı içinde sert bir tepki, bir ayaklanış duydu. Dünya, yoksul köpeği de yoksul insanı da kardeşlerinde olduğu gibi acımadan yok ediyordu. Gümüş de kimsesizlerin, sahipsizlerin başucunda dönüp duran ölüm kartalının pençesinden kurtulamamıştı. Elden ne gelirdi? İki arkadaşıyla sıcak at fışkılarının arasında yakaladığı vız vız böceklerinin bacaklarına iplik bağladı. Vızıldayarak uçan yeni oyuncaklarıyla, gümüşün ölüsü üzerinden atlayıp caddeye çıktı.

Vız vız böceğinden hevesini alınca karakolun önünden deniz kıyısına doğru uzayan alanda mahalle arkadaşlarının oynadığı çelik çomak oyununa katıldı. Saatlerce oynadı. Sabahtan beri yediği de annesinin tavuk suyunda haşladığı bir avuç yarı çiğ nohuttu.

Yaşıtı olan çocuklarla çelik çomak oynadığı sırada kendisinden bir iki yaş büyük çocukların topluluğu, ellerinde uzun kınnaplarla sarıp çevirdikleri topaçlarıyla sökün etti. Hepsi, topaçlarını cakayla yere vuruyor, demir uçlu topaçlar delice dönüler çizerek dönüp duruyordu. Küçükler, çelik çomağı bırakarak onları seyrettiler. Musa, böyle bir topacının olmasını öyle istiyordu ki. Ne var ki bu hiçbir vakit olmayacaktı. Şundan ki bir topaç sahibi olabilmek için mutlaka karnı tok bir aile çocuğu olmak gerekiyordu. Ancak, yoksul ama becerikli kimi çocuklar, yoksulluğun karşılarına çıkardığı bu olanaksızlığı yenerek çakıyla odundan topaç yontmaya başladılar. Bunların yuvarlak demir başlarını bulmakta da gecikmediler: Deniz kıyısında sıralanan bomboş Tatar evlerinin kapılarındaki menteşeleri söküp topaç çivisine benzeyen başlıklarını alıyor, bu yüzden de bütün evleri kapısız bırakıyorlardı. En sonra bunu anlayan hükümet oralarda bekçi gezdirmeye başladıysa da bu yıkıcılığı önleyemedi. Çocuklar, evlerin kapılarını yıkmayı sürdürdüler. Topaç tutkusunu, Tenzile'nin aşkından bile ön plâna

geçiren Musa, tek başına boş evlerin arasında dolaşıyor, menteşelerin yuvarlak çivilerine özlemle bakıyor, bunları sökecek gücü olmadığını görerek elleri boş dönüyordu.

Bir gün, bir iki arkadaşıyla yine boş evlerin kapılarındaki menteşeleri yoklayarak elleri boş eve dönerken, içinde acı bir boşluk duydu. Açlıktan ölüyordu. Karakolun yanında dikilerek kulübeye doğru bir göz attı. Kız kardeşi Adviye'yle annesi uyuşuk uyuşuk içeri dışarı girip çıkıyorlardı. Evde, açlığın kol gezdiğini biliyor, oradaki açları gördükçe daha çok acıkacağını anlıyordu. Son günlerde sık sık yaptığı bir işi yaptı: Gitti, fırının karşısındaki güneşle ısınmış beton yaya kaldırıma bağdaş kurup oturdu. Yolcular ona aldırış etmeden önünden geçip gidiyordu. Bu sırada mahallenin oldukça varlıklı bir ailesinin on iki yaşındaki çocuğu Zekeriya'nın kendisine doğru geldiğini gördü, yaklaşınca koşmaya başladı; Musa'nın başının üzerinden atlayıp geçti. Sonra, utanmazca bir kahkaha atarak çelik çomak alanına doğru uzaklaştı.

Musa'nın gözleri hep fırındaydı. Camekâna dizilmiş nar gibi ekmeklerin kokusu ona dek geliyordu.

Fırının önünde mahşer gibi bir kalabalık vardı. Bunların hemen hepsi yoksul kılıklı insanlardı. Şehirde un stokları eridiğinden ekmekler ufalıp kararmış, bin türlü nesnenin karışımından yapılmaya başlanmıştı. O da her zaman bulunsa cana minnetti. Ama ne gezer! Halk bu çamur gibi ekmeği bulabilmek için sabahtan akşama dek fırının önünde dikiliyor, ayakta dikilmekten ayaklarına kara su iniyordu.

Musa, günün birçok saatinde bu yaya kaldırımda bağdaş kurup oturmakla sanki bu fırındaki bütün ekmekler kendisininmiş gibi bir doygunluk duyuyordu. Ekmeği alan, bir serçe yakalamış atmaca gibi çevresini kıskanç, korkutucu bakışlarla süzerek eve koşuyordu.

Musa, bugün de bütün yolu kaplayan araçların geçmesine engel olan bu aç, sabırlı kalabalığı gözetleyip dururken şehirden bu yana doğru tozu dumana katarak üstü açık bir asker otomobilinin geldiğini gördü. Otomobilin gelişi kimseyi yerinden

oynatmadı. Otomobil ister istemez durdu. İçinde yüksek rütbeli, parlak üniformalı, kırmızı yüzlü, iri yarı Alman Türk subayları vardı. Bir iki dakika bu yoksul insan yığınına bakan Alman subaylarından biri, cebinden bir avuç çil, gümüş para çıkarıp kalabalığın içine savurdu. Bir saniyede, bütün bu kalabalık, makineli tüfekle biçilmiş gibi yere, birbirinin üzerine serildi. Hepsi, kalın toz tabakasının içinde insancıl Alman subaylarının savurduğu paralardan bir tekini olsun ele geçirmeye çalışıyordu. Birbirlerini çiğneyip eziyor, yüzlerini tozlara yapıştırıyorlardı. Çocuklar, altta kalıp çığlık atıyordu. Paralar da kolayca bulunmadığından boğuşma bütün şiddetiyle sürüp gidiyor, yerde sürünenlerin üzerine balıklama atlayan çocuklarla kimi açık gözler, subayların yüzlerinde, seyredilen bir komedinin verdiği neşeyi uyandırıyordu.

Musa, türlü düşüncelerin, duyguların etkisiyle yerinden bile kımıldamamıştı. Bir Alman subaylarına, bir de rezil edilen yoksul, aç gözlü insan yığınına bakıyordu. O, daha saçılan çil paraların kapışılıp kapışılmayacağını düşünmeye bile vakit bulamadan, millet tozların içinde birbirini çiğneyerek bunları toplamaya bile başlamıştı. Paraları bulanlar, bunları üstlerine başlarına silerek parlatıyor, hemen hepsi büyük bir başarı kazanmış gibi birbirine sırıtıyordu. Sonra, Alman subaylarına saygıyla sırıtarak yol açtılar. Alman askeri gaza bastı. Otomobil tozu dumana katarak ırmak köprüsüne doğru uzaklaştı. On dakika sonra yine hızla dönmüş, şehrin göbeğine doğru uzaklaşırken Musa hâlâ olduğu yerde oturuyor, artık içine kuşkulu kokular da karışan güzel ekmek kokusuyla doyunuyordu.

Sonra, belki annesi bir mucize yaratarak bir yerlerden birkaç lokmacık ekmek bulmuştur umuduyla kulübeye doğruldu. Tahar Hanımgillerin evinin önünden geçerken orda Tenzile'yi gördü. Annesine konuk gelmişti. Musa'yı görünce pencereden başını uzatarak:

“Nasılsın, güzel çocuk, dedi, ablan kaçtığından beri hiç görünmüyorsun?”

İçerdeki kadınlar da onunla ilgilendiğinden hiçbir yanıt ver-

meden önüne bakarak yukarı doğru uzaklaştı. Dikkat ediyordu. Açlıktan dizleri titremeye başladığı günden beri artık Tenzile'yle kafasını pek yormuyordu. Tenzile, gittikçe külrengi güz dumanları arkasında silikleşen güneş gibi kafasında silinip gidiyordu. Ne var ki şu sırada onu görünce açlığını bile unutarak onunla ilgilenmeye başlamıştı. Kulübeye varıncaya dek Tenzile'nin selvi boyunu, güzel yüzünü, yumuşak sertliğini şimdi bile yüzünün derisi üzerinde duyduğu iri iki elma büyüklüğündeki memelerini düşündü, şimdiye dek annesinin pörsük memelerinden başka hiçbir kız, kadın memesi görmediğinden Tenzile'nin ufacık memelerini kafasında bir türlü canlandıramıyorsa da onların yüzüne değişinin büyülü tadını unutamıyordu.

Musa, eve varınca bu nazlı düşlerle düşüncelere, büsbütün yabancı en sert gerçekle karşılaştı: Annesi kendi kendine söylenerek içeri dışarı girip çıkıyor, parlayan gözleri gittikçe yuvarlaklaşarak yuvalarından dışarı uğruyordu. Musa'ya dönüp bakmadı bile. Adviye de annesinin bu doğal olmayan halini görmüş, korkudan bir köşeye sinmiş, ona bakıyordu. İkindi geçmiş, vakit akşama yaklaşıyordu. Asile, Emine Hanım'ın eteğine koyduğu bir koşma nohutu eve getiriyordu. Bir yandan da korktuğu görülüyordu. Annesi, ona Emine Hanım'dan bir daha böyle nohut ney almamasını söylemişti. Yine kızının eteğinde bunları görünce gözlerini devirerek ona baktı. Sonra bunları da şimdiye dek gelen nohutları topladığı torbaya döktü. Asile'nin eline verdi:

"Tut şunu elunde."

"Ne edeceğim bunu?"

"Tut deyrum sağa."

Küreği de Musa'nın eline verdi:

"Al, sen de şu küreğu, yürüyün arkamdan."

O önde, çocuklar arkada aşağı doğru yürüdüler.

Emine hanımın evinin önüne geldiklerinde Şakire, Asile'nin elindeki nohut torbasını alarak Emine hanıma seslendi. Emine hanım, bodrum katındaki güzel yemek kokuları gelen mutfaktaydı. Şakire'nin sesini işitince dışarı çıktı. Birden onun çılgın

gibi bakan gözlerinden ürktü. Bu kadın şimdiye dek insana ceylan gibi yumuşak bakışlarla bakardı. Bu çılgınca bakışlar neyin nesiydi? Daha bunlar üzerinde ileri geri düşünmeye vakit bulmamıştı ki Şakire, nohut torbasını kaldırdığı gibi onun başından aşağı boşalttı:

"Al şu taş gibi nohutlarun başuna çalınsun." diye bağırdı. Sonra, Musa'nın elindeki küreği alarak aşağı doğru koşmaya başladı. Bu halini görenler, ona şaşkınca bakıyorlardı. Şakire'nin bu halini atının üstünde eve dönen «Kumandan» da görmüş, hemen atını seyise bırakarak çoktan caddeye varmış olan Şakire'yle çocuklarının arkasından koşmaya başlamıştı.

Şakire, eliyle tuttuğu küreği savurarak fırına yaklaşınca orda dikilip duran bir yığın müşteri çil yavrusu gibi dağıldı:

"Bu furunu, bu ekmekleri düşmandan kurtaran Temel'le Ali'mdir. Ama onların çoluk çocuğu açluktan geberiyi. Al sana Cemekân, Al sana somunlar! Mademki biz yiyemeyruz başkalari da yemesun."

Fırının camekânını birkaç kürek vuruşuyla yere indirdi. Sıcak ekmekler caddeye döküldü. Ekmeklerin yere döküldüğünü gören halk, hayvanca bir içgüdüyle saldırdı. Yerlere dökülenlerle birlikte tezgâhtaki bütün ekmekler de birkaç dakikada yağmalandı. Bu sırada Musa, tek başına yolun ortasında durmuş olayı seyrediyordu. Annesinin, yağmaya koşan halkı ayakları altına düştüğünü gördü. Onu elinden tutup yerinden kaldırmak isterken kendisi de ayaklar altına düştü. Onu da çiğnediler, ezdiler. Tabancasını çekerek olay yerine yetişen «Kumandan», Şakire ile Musa'nın üzerinde tepinen kalabalığı dağıtarak onları kurtardı. Karakoldan bu durumu gören polisler de seğirtmiş, yağmanın daha büyümesini önlemeye çalışıyorlardı.

Ortalık yatıştıktan sonra polisler, yanlarında «Kumandan» olarak Şakire'yi karakola götürdüler. Bir tutanak tutuldu. Durumun içyüzünü yakından bile «Kumandan» kendini tanık olarak yazdırdı. Fırıncının bütün zarar ve ziyanını ödemeyi üzerine aldığını bildirerek Şakire'nin salıverilmesini sağladı. Kendisi de oradan ayrılırken polislere.

"Arkadaşlar, dedi, bu bir açlıktan çıldırma olayıdır. Ben buna ömrümde bir iki kez rastladım."

Polisler de Temel Çavuş ailesinin acısını yakından biliyorlardı. Komiser, mahalle muhtarını çağırarak bu şehit ailesini korumasını salıkladılar. Bunun üzerine ünü her yana yayılan bu açlıktan çıldırma olayının kahramanı olan kadına birçok yerden türlü yemekler, ekmekler, tatlılar yağdı. Kalaylı sahanların başına geçerek çoluk çocuk durmadan yedi. Sefer'i bile bu şölenden yoksun bırakmamak istedilerse de yavrucak bunlardan hiçbirini yiyemedi. Ancak, bir başörtüsü parçasına sarılan birkaç lokma un helvasını emmekten hoşlandı.

Gelen yemekler öyle çoktu ki, çocuklar durup dinlenmeden yediler. Sonra, herkes sahanlarını, kabını kucağına alıp gitti, bir daha da görünmedi. Yalnız Şakire'nin mavi gözlerinde yine eski uysal ruhu yüzmeye başlamıştı. Bir iki gün süren bol yemek, dünyayı birden bire gül pembe göstermeye başlamıştı. Şakire, kendi söylemekten çekinerek yaşlı şeftalinin üzerine çıkardığı Musa'ya gece yarısına dek ezberindeki bütün dertli manileri fısıldayarak söyletti. Musa, tok karnına tatlı uykusuna yaslanarak yıldızların altında annesinin dertlerini her yanda ötüp duran cırcır böcekleriyle yarasalara, Tenzile'nin evinin oradaki sık yapraklı karaağaçta ötüp duran baykuşa söyledi durdu. Açık penceresinden uzun süre bu türküleri dinleyen «Kumandan», "şu bizim halkımız ne kanaatkâr, ne temiz, ne canlı bir halktır. Karınlarına inen biraz iyi yemek onları hemen mutlu kılmaya yetiyor: Ne yazık ki bir iki gün sonra bu şehit ailesinin dramı daha hızlanmak üzere yine başlayacak. Azrail tok karınlardan hiç hoşlanmadığından bir iki gün daha bu kulübeden uzaklarda gezip dolaşacaktır." diye söylendi.

10

1916 yazında Trabzon'dan bir göçmen dalgası, Karadeniz kıyı yolunu yaya izleyerek gelip Samsun'a çarptı. Yolda tifo, tifüs, kolera vb. hastalıklardan kırıla kırıla gelen göçmenler, ırma-

ğın karşısındaki at koşusu tribünlerinin bulunduğu yerde karantina altına alındı. Karantinadan geçip şehre dağılan göçmenler arasında Şakire'nin dört erkek kardeşinden birisiyle, ötekinin de yalnız çocukları vardı. Onların babaları savaşta şehit düşmüştü. Gelen göçmenler, deniz kıyısındaki önceden boşaltılmış Tatar evlerine yerleştiriliyorsa da açlık, yoksulluk, sahipsizlik, pislik, hastalık diz boyu idi.

Bir akşamüstü Şakire'nin en küçük erkek kardeşi Ahmet çıkageldi. Bir yelkenliye kendini dar atmış, ancak tayfa gibi çalışarak Samsun'a ulaşabilmişti. Geniş omuzlu, tıknaz, saçı sakalı birbirine karışmış, ablakça yüzlü yakışıklı bir gençti. Çocuklar, çepeçevre oturmuş onu dinliyorlardı. Ablası Şakire'ye sığınmak umuduyla kulübeye gelen Ahmet, evin korkunç yoksulluğunu görünce şaşkına dönmüştü. Rus ordusunun Trabzon'u aldıktan sonra hızla Giresun'a, Ordu'ya doğru ilerlediğini, bu gidişle yakında Samsun'a da gelebileceğini, kendisinin tutsak olmaktan, ölümden zorla kurtulduğunu anlattı. Düşman mermileri altında Harşit Çayı'nı yüzerek geçmiş, suya değen çalılıklar arasında saatlerce saklanarak canını kurtarmış, sonra da sırtındaki asker giymeğini çıkararak Samsun'un yolunu tutmuştu. Evde yiyecek bir şeyler bulmak umuduyla gelen Ahmet, çoluk çocuğun açlıktan öldüğünü görünce yatsı vaktine dek güç dayandı. Sonra taundan kaçarcasına kaçıp gitti. Ertesi gün, daha ertesi gün bir iki kez daha göründü. Son gelişinde evden boş gitmedi. Şakire'nin son bakır kap kacağını da götürdü. Ondan sonra da hiç görünmedi, ne olduğu, nereye gittiği de anlaşılmadı.

Şakire, büyük ağabeyi şehit Ali'nin çocuklarını görmek üzere deniz kıyısındaki evlere indi. Ambar gibi bir toprak tabanlı odada onları da perişan bir durumda buldu. Hemen hepsi aç bilâç yatıyordu. Elleri bomboş oraya gitmek ona çok ağır geldi. Yaşar'la Havva, serpilmiş çocuklardı. Ancak, çok yorgun, açlıktan da sapsarı bitkindiler. Karınları doyurulsa ikisi de birkaç gün içinde çok güzel çocuklar olabilirlerdi. Sağa sola koşup yiyecek bir şeyler bulmaya çalışıyorlardı. Onlar da Şakire'nin kulübesine bir iki kez geldilerse de aç gelip aç gittiler. Evde bir

bardak içme suyu bile güç bulundu. Yiyecek bir şey bulamayan çocuklar nerdeyse su içmek zorunluğunu da yitirmek üzereydiler. Çeşmeden getirilen bir testi su, bir köşede günlerce dokunulmadan duruyordu. Elinde kalan son çocukların da açlıktan kırılıp gideceğini anlayan Şakire, sık sık onlara şunları salıklıyordu:

"Uşaklarım, kurt yavruları gibi olun. Artık, size hiç kimse acımaz, bir lokma ekmek vermez. Boş yere elup gideceksunuz. Siz de kurt yavruları, kargalar, serçeler, tilkiler gibi bir şeyler çalıp yeyin. Sağ kalmaya bakun. Çıkmamış canda umut vardur, uşaklarum. Görüyorsunuz, ben artık size bir lokma ekmek getirmekten uzağum. Başunuzun çaresine bakun. Çalun. Çalınacak çok nesne var yeryüzünde. Siz, burda açluktan elursanuz size neneluk hakkımı helâl etmem. Çalun, çalun da canunuzi kurtarun. Sağ kaldukça günahlarunizi her zaman affetturebilirsinuz. Elup gittikten sonra her şey biter her kapı kapanır. Yeryüzündeki bütün yiyecekler, içecekler sizundur da. Canli kalabilmek için bu yiyeceklere yanaşmaya çalişun. Ben sizden bir şey istemeyrum."

Musa:

"Nene nerden çalalım, nasıl çalalım?" diye sordu.

"Ben ne bileyum nerden çalacağunizi? Nerde yiyecek varsa sıçan gibi gizlice oraya yanaşur, çalarsunuz. Sizde sıçanlar gibi akilli olursanuz aç kalmazsunuz. Onlar, kendini akilli sanan bizum gibi eşeklerim yiyecekleruni nasil çalaysa siz de öyle yapacaksunuz. Ancak, malini çalacağunuz kimselerden daha akilli olmalisunuz. Yoksa başunuz insanlarun kanun deduğu şeylerle bir belâya girer ki bir daha bu belâdan yakanuzi kurtaramazsunuz. Anladun mi, Musa?"

"Anladum, nene. Sıçanlar gibi akıllı olacağuz." "İşte deduğum gibi. Eğer yalağuz insanlar gibi akilli olursanuz bu kulübede birkaç ay sonra salt kemiklerunuz kalur."

Şakire, bu korkunç nutukları birkaç kez yinelediği halde çocuklar bir türlü fındık sıçanlarının yaptığını yapamıyor, hâlâ canlı kalmanın çözümünü ondan bekliyorlardı. Şakire, artık hiçbir işine yaramadığından ufak tefek yiyecekler karşılığında

el değirmenini Tahar Hanımgillere verdi. Şakire de son kalan matah Ali'nin şehit maaşı cüzdanıydı. Tahar Hanım, Şakire'yi yavaş yavaş borçlandırarak bunu da elde etmek istiyordu. En sonra, bu da oldu. Maaş cüzdanını birkaç lokma yiyecek karşılığında alıp koynuna attı. Şakiregiller'in bir ay değil yirmi saat beklemeye güçleri yoktu. Artık feleğin çarkı korkunç gıcırtılar çıkararak alabildiğine dönüyordu. Şakire bu çarkın kemiklerini çatırdatarak döndüğünü baş aşağı karanlıklara doğru tekerlenerek gidişin bütün sersemliğini duyuyordu. Bu arada en çok üzüldüğü nesne, çoktan beri satmayı düşündüğü halde bir türlü satmaya kıymadığı gelinlik çeyizleri ansında eve giren kalaylı birkaç bakır kabın yitişiydi. Onları titizlikle bir köşede saklıyor, ancak en son kertede satabileceğini düşünüyordu. Ahmet'in, gözünün yaşına bakmadan bunları alıp gidişi, onu gerçekten pek çok üzmüştü. Kendi çocuklarına da "Fareler kadar olamıyorsunuz. Siz de çalın açlıktan ölmekten kurtulun!" diye en şiddetli öğütleri ondan sonra vermeye başlamıştı. Açlık ölümüne karşı durmak için kardeşin kardeşi soyması bile en olağan işlerden biri haline gelmişti. Hiç Şakire'nin evi soyulur muydu? Soyulmuştu, işte. Bunu da kardeşi yapmıştı.

Şakire'nin öğütleri, bir gün, hem de ev halkının iki üç gündür ağzına ancak birkaç yudum sudan başka hiçbir şey koyamadığı bir gün, yemişini verdi. Asile, Emine Hanım'ın yirmi - otuz tavuğundan birini eve getirdi. Ses çıkarmaması için hayvanın boynunu büküp entarisinin altına gizlemiş, kadının komşuya gitmesinden yararlanarak bir koşu yukarı çıkarmıştı:

"Bak, nene, ne getirdim."

Tavuğu şişkin eteklerinin altından çıkarınca Şakire birden bire ürktü:

"Kız, Emine Hanım anlar bunu. Hınzır tavuklarının sayısını bilir."

Emine hanım, sokakta serbest gezen tavukları birer ikişer yitmeye başlayınca onları iç bahçedeki kocaman kümese kapamış, kesip yiyordu. İşte, Asile, bu tavukların arasından en besi-

lisini seçerek yakalamıştı. Annesinin ikirciklendiğini görünce:

"Hani, açlıktan ölmemek için çalın dememiş miydin?" dedi.

"Dedum, dedum ama, bu hırsızluk seni hemen ele verur. Ben fınduk sıçanlari gibi çalun dedum. Böyle ahmakça hırsızluk olmaz."

Asile:

"Ben gidiyorum. Emine Hanım şimdi gelip beni arar, siz tavuğu ne ederseniz edin. İstersen sal gitsin." diyerek evden ayrılıp aşağı doğru koşmaya başladı.

Şakire, bu tavuk işinin sarpa saracağını bile bile tavuğu kesmeye karar verdi. Bunun eti, ölümü hiç olmazsa iki üç gün daha geriye atabilirdi. Hayvanı bu kez daha yüreklice kesti.

Şakire'nin düşündüğü çıktı Ertesi sabah kümese gidip her sabah yaptığı gibi tavuklarını sayan Emine Hanım, birinin eksik olduğunu görünce kıyamet koptu. Evde bağırıp çağırmaya başladı. Asile, gelince hemen yakasına yapıştı:

"Kız, sen çaldın bu tavuğu, çabuk koş getir, yoksa öldürürüm seni. O tavuğu kestiğiniz gibi yatırıp surda kıtır kıtır keserim seni alimallah!"

"Ben görmedim tavuğunu, Emine hanım."

"Senin işin bu, sizin işiniz. Aç köpekler! Şimdiye dek verdiklerim yüzünüze, gözünüze dursun. Ben olmasaydım çoktan hepiniz açlıktan geberecektiniz. Çingene misiniz, nesiniz? Hırsızlığı en sonra buraya da getirdiniz. Mehmet oğlum, koş polise haber ver. Bu kızı karakola teslim edeceğim."

İri yarı, aslan gibi bir adam olan oğlu Mehmet tereyağı, bal, peynir, tavuk söğüşü çay bulunan sofradan ağır ağır doğruldu. Sofradaki zengin kahvaltıya yutkunarak bakan Asile'nin yanına geldi. Ona dik dik baktı. Sonra, acır ya da umursamaz gibi bir yüz takındı:

"Bırak bu kızcağızı anne, dedi, belki senin tavuğunu arka duvarlardan atlayan birisi çalmıştır."

Emine Hanım yumruklarını sıkarak onun üzerine de yürüdü:

"Sus, şom ağızlı herif! Seni bu hırsızdan yana çıkasın diye mi askerden kurtardım. Seni askerden kurtarabilmek için bir

çuval dolusu banknot kaptırdım."

Oğlu, korkuyla annesinin ağzını kapadı. Fısıldayarak:

"Ne yapıyorsun delirdin mi sen? Kumandan yukarda, bir duyarsa ben cepheyi boylarım, sen de mapusaneyi. Aman, sözlerine mukat ol, anne!"

Bunun üzerine kadın korkup sustu. Ancak Asile'yi yakasından tuttu. Bır bohça gibi silkeleyerek taşlıktan sokağa fırlattı:

"Defol, hırsız dölü seni. Ben acıyıp evime alıyorum. O, tilki gibi birer birer tavuklarımı boğazlıyor. Zaten sizin gibilere iyilik yaramaz. Nerde bir yoksul görürsen bir tekme de sen vur."

Emine Hanım, bu son sözleri söylerken «Kumandan» ağır ağır merdivenden iniyordu. Yukarda onun söylediklerini de olduğu gibi işitmişti. Birden bire karşısına dikilerek sert bir sesle ona:

"Ne olmuş, Emine Hanım, bu kızcağız tavuğunu mu çalmış?" diye sordu.

"Evet, kumandan. Başka kim çalacak?"

"Demek, gözlerinle görmedin, öyle sanıyorsun?"

"Sanıyorum değil, biliyorum, Kumandan."

Bu sırada Emine Hanım'ın oğlu Mehmet Kumandanın karşısına dikilerek terbiyeli bir sesle:

"Kumandan, affedersiniz, dedi, annem, kafası kızınca her zaman olur olmaz konuşur. Bırak anne şu hırsızlık lâfını."

"Neden bırakacakmışım? Bu hırsızlıkların kökü kurumadıkça hiçbirimize rahat yok bu memlekette. Bin güçlükle biriktirdiğimiz malları elin iki paralık Lâzları gelip alsın, babasının malı gibi yesin. Yağma yok. Kumandan, ben bu kızları, anası olacak kaltağı polisin sopası altına yatırıp bülbül gibi söyletmezsem bana da Çarşamba'lı Emine kadın demesinler!"

«Kumandan,» bu sözler üzerine son kerte sinirlendi:

"Bana bak, Emine kadın, dedi bu sözlerini geri al, bu şehit anasıyla şehit çocuğuna bu kerte ağır sözler söylemekten seni men ederim. Onlar gidip cephede bu vatan, bu insanlar için ölsün, sen de burda rahat rahat asker kaçağı oğlunla mal biriktir. Onlar senin tavuğunu çalıp yeseler bile yerden göğe dek haklıdırlar. Verdiğin bir avuç nohutu bu zavallılar neyle, nasıl pişirip yesin?"

Sonra, sert bir yüzle Mehmet'e döndü:

"Bana bak, sen kazık gibi herif burda ne geziyorsun körpe ana kuzuları cephelerde göğüsleri kalbura dönüp can verirken?"

"Efendim, ben bedel vererek kurtuldum."

"Ama bedel kalkalı yıl oldu. Neden askere gitmedin? Sen, bal gibi asker kaçağısın, yarın sabahleyin erkenden askerlik şubesinde seni bekleyeceğim. Eğer gelmezsen gerisini sen düşün. Annenin kaltak dediği yukarıdaki şehit karısı ve şehit anasının çektiği acıların binde birini de varsın senin annen çeksin. Git şimdi kümesten iri, yağlıca bir tavuk getir, şu kızcağıza ver. Mutlaka bu akşam da evlerinde yiyecekleri bir lokma şeyleri yoktur. Bari onu pişirip yesinler. Seyis, sen de akşama onlara iki üç tayın getir benim namıma."

Mehmet, tavuğu getirip Asile'ye verdi. O, hayvanı bağırtarak kapıda dikilip bütün bu olan bitenleri görmüş, dinlemiş olan annesine götürürken «Kumandan» seyisin getirdiği atına atlayarak aşağı doğru sürdü.

«Kumandan», akşamleyin eve erken döndü. Emine Hanım'ı çağırdı:

"Aç bakalım, şu kilerin kapısını bir bakayım" dedi.

Kadın, başına bir şeyler geleceğinin önsezisi içinde titreyerek kilerin kapısını açtı. Burası, mutfaktan geçilen beton tabanlı büyük bir odaydı. «Kumandan» açılan kapıdan içeri girince bir şaşkınlık geçirdi. Ağzı bir karış açık kaldı.

"Vay canına be, diye söylendi, burda bir alayı birkaç ay besleyecek erzak var. Üst üste tavana dek istif edilmiş mermer topakları gibi kelle şeker, kuru fasulye, buğday, mercimek, patates, nohut, un çuvallarının yanı sıra tuzlu yağ, ak peynir tenekeleri, tulum peynirleri, kaşar peyniri tekerlekleri, sayısız sucuk kangalları, pastırma hevenkleri gırla gidiyordu. Şahadet parmağını dişlerinin arasında ısıran «Kumandan», neden sonra titreyerek eşikte dikilen Emine Hanım'a:

"Sen, sandığımdan da taş yürekli bir kadınmışsın, diye çıkıştı. Evinin yanı başında açlıktan ölüp giden şehit yavrularına hiç mi acımadın? Bu dağlar gibi yiyeceği mezarına mı götüre-

ceksin? Karar verdim Müslümanlık ve vatan adına senin erzağının kırkta birini bugün mahallenin şehit analarıyla karılarına dağıtacağız. Buna bir itirazın var mı?"

Oğlunun başına gelecekleri hesaplayan Emine Hanım:

"Yok, dedi, ancak benim Mehmet'imin başına iş açılmasın da."

"Orası başka. Biz şimdilik malının zekâtını yoksullara dağıtalım. Onu da sonra düşünürüz."

Emine Hanım'ın arkasında dikilen emir erine:

"Oğlum, bir koşu, bana Muhtarı çağır, dedi onu bulamazsan ihtiyar kurulundan birisi hemen gelsin."

Asker koşarak gitti. On dakika sonra orta yaşlı, esnaf kılıklı bir adam olan Muhtar, pos bıyıklarını çekiştirerek geldi. «Kumandan»;

"Bana bak, Muhtar dedi. Emine Hanım, malının kırkta birini zekât olarak mahallenin şehit ailelerine bağışlamaya karar verdi. Bunu seninle ben yöneteceğiz. Şimdi, hemen koş, mahalledeki bütün şehit ailelerini topla bana getir. Burda bekliyorum."

Muhtar, şaşkınlıktan küçük dilini yutmuş gibi gitti. Biraz sonra da şehit ailelerinden kızlar, kadınlar, yaşlı erkekler, yoksul perişan kılıkları, bitkin yüzleriyle sökün etmeye başladı. Emir eri, en başta Şakire'yi çağırmış, onu şehit ailelerinin meydana getirdiği tek sıranın en başına dikmişti. Hacet sahiplerinin ellerinde bakır tencereler, torbalar, ufak çuvallar gibi bir sürü nesne vardı. İlkin kuru fasulye, nohut, mercimek, bulgur, kuru üzüm gibi taneli yiyecekler dağıtıldı. Sonra, kelle şekerler parçalanarak pastırma, sucukla sağ yağın yanı sıra değerli erzak türünden bir arada verildi. Pek çok şehit ailesiyle öksüzü vardı. Ardı arkası kesilmiyorsa da Emine Hanım'ın ambarı da boşalacağa benzemiyordu. Mahallede her önüne gelen birbirine Emine Hanım'ın evliyalık mertebesine ulaştığından söz ediyor, onu arkasından övgülere boğuyordu. Mahallenin bu en zengin, en hasis kadını nasıl olmuştu da böyle birden bire cennetlik oluvermişti? Herkes, parmak ısırıyordu. Demek ki görünüşe aldanmamalıydı. Emine Hanım'ın bunca malı yığıp durmasının demek başka anlamı vardı. Bütün biriktirmiş zekâtlarını birden

vererek cennet köşklerinden birini birden bire kendisi için kapatıvermişti. İşte, cennetlik kadın dediğin böyle olmalıydı. Oğlunu askerden kaçırması da demek masaldı. Askerde bir kurşunla yararsız olarak geçip gidecek olan oğlan arkada anasının dağlar gibi mal mülk yığmasına yardım ederek sonra da herkese parmak ısırtan bir hayır işlemesine yardım etmişti. Eh, pes doğrusu; olursa bu kadar olurdu. Mahallede bu lâfların bini bir parayaydı. Mahşer gibi bir kalabalık, sokakları doldurmuş, hep bu işi konuşuyordu. Muhtarlığın bölgesi dışından torbalarıyla koşup gelen pek çok şehit ailesi, muhtarca geri çevriliyordu.

Öbür yandan, erzak dağıtanlarla kilere girip çıkan Emine Hanım, çuvalların eridiğini gördükçe baygınlıklar geçiriyor:

"«Kumandan», diyordu, sen malımın kırkta birini dağıtacaktın. Oysa kilerimi boşaltmaya kararlı görünüyorsun."

"Ben, senin paranın sayısını buradaki erzağın kırk katı olarak hesapladım. Bu kileri boşaltırsak ancak malının kırkta birini dağıtmış olacağız. Üzülme, millet, şimdiden seni evliyalığa yükseltmiş. Git, dışarıda hayır dua edenleri dinle."

Şehit karıları, anaları çocukları saatlerce evlerine erzak taşıdılar. Bütün mahallenin yüzü gülüyordu. Öte yandan bu erzak dağıtımının iç yüzünü ancak birkaç kişi biliyordu. Bunlardan biri de Şakire'ydi.

«Kumandan», lüks lambasını yakıp evinin önündeki masasının üzerine koymuş, karanlıkta da dağıtımı sürdürüyordu. Yatsı ezanı okunurken Emine Hanım'ın ambarı boşalmış gibiydi. Çuvalların dibinde ancak ev halkı için pek az bir şeyler bırakılmıştı.

Dağıtımın ertesi günü Emine Hanım'ın hasta olduğu işitildi. Çabucak evi dolduran yakın akrabaları, onun ağzından bir şey öğrenemediler. Şundan ki ateşi çok yükselen Emine Hanım'ı, akşama doğru komaya girdi.

Bütün mahalle, bu iyi kadının hastalığını işiterek eve koştu. Hayır duanın sağlık dileklerinin bini bir paryaydı. İki üç gün sonra ölünce herkes onun doğruca cennete gittiğine inandı. Demek ki o öleceğini anlamış, malını şehit çocuklarına dağıtmakta

ivedi davranmıştı.

Emine Hanım'ın öldüğü gün, «Kumandan»'ın da pılısını pırtısını alıp gittiği görüldü. Mahalleliler, onun bu evliya gibi kadının ölümüne dayanamayarak kaçtığı üstüne bol bol konuştular.

«Kumandan», Şakiregiller'e öyle çok erzak vermişti ki bunları bir ay yiye yiye bitiremediler. Tahar Hanım bile ertesi gün uğrayarak Şakire'den biraz erzak koparmaktan uzak kalmadı.

11

Emine Hanım'ın ambarının yağmalanmasından sonra Şakiregiller'in evinde sağ yağlı, sucuklu kuru fasulye, nohut yemekleri pişti. Un helvası bile yendi. Şakire, bunları kotarıp çocuklarına yedirirken:

"Bu padişahlığun da şunun şurasında üç günlük ömrü var ama gene de padişahluktur, yeyun, içun, uşaklarum." diye gülüyordu. Üstleri başları perişan olmakla beraber karınlarının tokluğu, onları ülkenin kendi halinden hoşnut inşaları arasına katmıştı. Şakire, oturup çocukların yırtıklarını, söküklerini yamıyor, onların kirlerini paslarını yıkayıp temizliyor, bu arada kendi üstbaşına da çeki düzen vermeye çalışıyordu. Emektar kırık aynanın karşısına geçerek keçeleşmiş ak saçlarını tarayıp bitlerini öldürüyor, sirkelerini kırıyordu. Bu iki yoksulluk yılı içinde nasıl çöküp yaşlandığını görerek bir yandan derin üzüntülere boğuluyordu.

Musa, karnını doyurduktan sonra bir yığın mahalle çocuğuyla kendi başına buyruk gezip duruyordu.

Artık, bu sürünün en büyük eğlencesi denizde saatlerce yüzmek, sonra da sıcacık kumların üzerine çırılçıplak uzanmaktı. Hepsi denize anadan doğma giriyorsa da içlerine karışan kimi yaşlıca çocuklar kirli donlarıyla giriyordu. Musa, iri yarı orangutana benzeyen İsmail gibi alabildiğine açılmak gücüne sahip değilse de denizi çok seviyordu. Onun masmavi, sepserin suyunda ancak bir kaç adım ilerliyor, iri, ölü yaz dalgaları onu beşikteymiş gibi ileri geri sallayıp duruyordu. Herkes çekilip

gittikten sonra partallarını giyinip sıcak kumlara yüzükoyun yatıyor, mutlu saatler geçiriyordu. Bu saatlerden kafasını en çok yoklayan nesne denizkızıydı. Denizkızı efsanesi onun üzerinde biraz korkutucu olmakla birlikte çok tatlı etkiler, umutlar, mutluluk düşünceleri uyandırıyordu. Denizin lâcivert dalgaları arasından çıkıp kumlar üzerinde sürüne sürüne kendisine doğru gelecek bir denizkızını bayağı bekler bir hale gelmişti. Dalgaların tepesinde parlayan her ak köpüğü, denizkızının ak gövdesine benzetiyor, mutluluktan ürperiyordu. Garibi şu ki beklediği denizkızının yüzü yalnız Tenzile'yi andırıyordu. Onun yüzünden başka bir yüz taşıyan bir denizkızı düşünemiyordu. Dişi olarak onun kafasında yalnız Tenzile yazıyordu. Kumun sıcaklığı karnını, güneşin sıcaklığı sırtını yakarken Tenzile'nin dışında bütün dünyadan kopmuş olarak küçük saatlerini dolduruyor, dalgaların serin şıpırtılarıonun küçük dünyası üzerinden mavi yelpazesini sallayarak geçiyordu. Saatlerce böyle yattıktan, bir çingene prensinin aylak mutluluğunu yaşadıktan sonra onu ancak iki nesne uyandırıyordu. Birincisi açlık, ikincisi de günün bitişiydi. Güneş, başının üstünden çekilip de kumları hoş olmayan bir serinliğe bırakırken tembel tembel kalkıyor, kumların oynak olmayan topraklaşmış şeridi üzerinde pek bol yetişmiş olan deve dikenlerinden yalınayaklarını güçlükle sakınarak eve yollanıyordu.

Gelgelelim, bu çingene prensliği günlerinin de sonu geldi. Emine Hanım'ın ambarının yağmasından kendi paylarına düşen yiyecekler suyunu çekmiş, ev halkı yine kara kara düşünmeye başlamıştı. Yine eve aç bir sıçan düşse başı yarılacaktı. Açlık, yine eskimiş bir hastalık gibi depreşmiş, çoluk çocuğun yakasına yapışmıştı. Üstelik, asker ekmeği alacağından dolayı Osman Efendi de Şakire'nin arkasına düşmüştü. İlk kez kalkıp kulübeye dek gelmiş, Şakire'yi bulamayarak borcunu getirmesi için çocukları uyarmıştı.

Şakire, ona yakalanmamak için gözünü dört açıyordu. Osman Efendi, Şakire'nin, ineğini birilerinin ahırında sakladığını biliyor, onu sattırarak alacağını almak istiyordu. Şakire, Kara

kızı nerede barındırdığını kendi çocuklarından bile saklamıştı. Çocuklar, haberleri olmadan onun çoktan satıldığını sanıyorlardı. Oysa Şakire'nin biricik gizli umudu bu hayvandı. Yakında doğurursa onun sütünü yoğurdunu satıp çocukları ölümden kurtarabileceğini hesaplıyordu. Kimi günler ortadan yitiyor, ineciğini görmeye, tımar etmeye, bakmaya gidiyordu. Hayvanın buzağısını bakıcılarına bağışlamak üzere bir barınak bulmuştu.

Ne yazık ki Karakız şu kara günlerde çoluk çocuğa hiçbir yarar sağlayamıyordu.

Bir gün açlık canına tak eden Musa, kızkardeşi Adviye'yi yanına katarak caddenin altındaki en yoksul mahallenin sokaklarına daldı:

"Bak, dedi, burda sahipleri gündüzleri içinde bulunmayan birçok ev var. Dayımız bizim sahanlarımızı nasıl çalıp sattıysa biz de buradan çalalım. Yoksa açlıktan öleceğiz. İki gündür ağzımıza bir lokma bir şey koyamadık." orda öteki evlerden ayrı duran küçük bir, evi gözlerine kestirdiler. Son kerte yoksul bir ev olduğu pencerelerinden görülüyordu. Evin ön pencerelerini bir yana bırakıp arka yandaki küçük penceresinden girmeyi gözlerine kestirdiler. Musa, uzaktan şavullayarak cama kocaman bir taş indirdi. Cam kırılıp düştü. Adviye'yi ayaklarından kaldırarak içeri soktu. İki dakika sonra Adviye elinde iki bakır sahan, yeni bir süpürgeyle pencereye geldi. Musa, bunları alıp ötedeki bir çalılığa sakladı. Sonra, kardeşinin ellerinden yakalayarak pencereden çekti çıkardı. Musa, sahanları Adviye de süpürgeyi koltuklarının altına alarak hızlı adımlarla şehrin göbeğine doğru yürüdüler. Duvarların üzeri cam kırıklarıyla örtülmüş olan cezaevinin biraz berisinde süpürgeyle sahanları yaya kaldırımın üzerine bırakarak beklediler. Bu, pek yadırganacak bir davranış değildi. Açlık, genel bir taundu. Herkes elindeki avucundaki en son değerli eşyasını, o da olmazsa namusunu pazara çıkarıyordu. Müşteri çıkmakta gecikmedi. Kara yeldirmeli sarışın, güzel Rumeli kadınları, kırmızı kuşaklı uzun boylu Rumeli erkeklerinden meydana gelmiş bir göçmen topluluğu

kendilerine son kerte gerekli olan bu eşyanın üzerine üşüşüp fiyatlarını bile sormayı gereksemeden Musa'nın avucuna birkaç çil kuruş bırakarak bunları alıp gittiler.

Biraz ötede açık tablasında kuru üzümlü keke benzer tatlı bir ekmek satan yaşlı bir adam, onların satış yaptığını gördü.

"Haydi, gelin, herhalde karnınız açtır. Birer dilim yiyin, ağzınız tatlansın, çocuklar" dedi. Daha onlar yanına yaklaşmadan dilimleri kesip hazırladı. Ellerine dilimleri tutuştururken Musa'nın avucundaki paralan da kendi avucuna aktardı:

"Haydi, güle güle, afiyetle yiyin, çocuklar. Paranız olunca yine bana gelmeyi unutmayın. Ben, her zaman buradayım." dedi. Musa, tatlı ekmeği hırsla ısırarak yutarken:

"İşte, biz de fındık sıçanı olduk, dedi, ama hem muhacirler bize az para verdiler, ekmekçi de çocuğuz diye bütün paramızı aldı. Kim bilir, o parayla böyle ne çok ekmek alır, eve de götürürdük."

"Herif bizi aptal sandı, ama bir daha gözümüzü dört açarız. Ona verdiği ekmeğin fiyatını sorarız. Paramızı çaldı diye bağırıp onu korkuturuz."

Ekmeklerini yiyerek eve vardıklarında ablaları Asile'yi Sefer'in beşiğini sallar buldular. Açlıktan yüzü, gözlerinin bir çift menekşesi solmuştu. Boynunu bükmüş, tahin helvasını tülbentten emip duran Sefer'e imrenerek bakıyordu:

"Annemiz sabahtan beri yok. Açlıktan bayılıyorum. Sizler bir şey yediniz mi?"

Musa ile Adviye kaçamak bakıştı. Asile'nin gözleri Musa'nın yanağında yapışıp kalmış mısır unu karışığı sarı bir ekmek kırıntısına takılıp kalmıştı:

"Sen, bir şeyler yemişsin Musa! Bak, şu kırıntıya. Ne yediniz?"

"Hiçbir şey yemedik."

"Yalan söylüyorsun."

"Yalan söylemiyorum. Birisi acıdı ikimize zigara kâğıdı gibi birer dilim mısır ekmeği verdi. Onları yedik, daha çok acıktık, inan ol."

"Ya ben, ağzıma iki gündür bir lokma bir şey koymadım.

Bu açlık ne fena şeymiş. Acaba annemiz bu akşam biraz yiyecek bulup getirebilecek mi dersiniz çocuklar?"

Musa:

"Allah bilir, dedi, zavallı nenemiz bizden daha çok açlık çekiyor. Bulabildiğini Sefer'e, bizlere getiriyor. Kendisi her zaman aç."

Musa, bir gün yine Adviye'yi alıp deniz kıyısındaki mahallelere indi. Dağdan inmiş aç kurt yavrularından daha çok insan değildiler. Salt dişleriyle bir şeyler öğütmek, salt içlerindeki ağrılı boşluğu doldurmak istiyorlardı. Ayakları kurt yavruları gibi yere yalın basıyor, başları yine onlar gibi güneşe açık bulunuyordu. Yeryüzünde kurt yavrularının bile hakkı olan oyundan, bunun en uzak düşüncelerinden uzak açlıklarını dindirebilecek tehlikenin üstüne üstüne yürüyorlardı. Açlık arttıkça tehlike duygusuyla birlikte tok insanın değerli hazineleri olan içlerindeki cici bicilere sahip olmak tutkusu da yitiyor, duman oluyor, içkili bir insanın aptalca yürekliliği onlara egemen oluyordu.

İki kardeş, içinde insan olmadığını anladıkları zavallı, yoksul bir Rumeli göçmen ailesinin evine dalıverdi. Boyna geçen yanı yarım ay biçimindeki kesik bir emaye tıraş tasıyla, bir iki değersiz kap kacak alarak tabanları kaldırdılar. Epeyce gittikten sonra, yaya kaldırımına dikilmiş genç bir akasya ağacının dibinde mallarını sergilediler. Biraz sonra bunlara müşteri çıkmakta gecikmedi. Yine kırmızı kuşaklı, sarışın, uzun boylu göçmen bir iki erkekle bir iki kara yeldirmeli kadın yanlarına geldi. Musa'nın eline birkaç kuruş verip malları aldılar. Kim bilir, satın aldıkları bu eşyalar belki de kendi eşyalarıydı!

Musa, kardeşinin önüne düşerek onu yine tatlı ekmek satan bir seyyar satıcıya götürdü, iki parça ekmek istedi. Avucundaki paraları uzattı:

"Babam selâm ediyor, öbür satıcıların paramızı çaldığını söylüyor. Alacağın paradan çoğunu almamanı söylüyor." dedi. Satıcı, Musa'nın avucundaki paralar içinden hesaplayıp seçerek birkaç tanesini aldı; gerisini bıraktı. Ekmeklerini yiyerek uzaklaşırlarken Adviye:

"Bu kurnazlığı iyi düşündün dedi, yoksa o da öbür adam gibi bütün paramızı alırdı. Ama Asile'yle nenemize de birer dilim ekmek almayalım mı? Onlar da açlıktan ölüyor."

Hemen geri döndüler. Ekmekçi, Musa'nın avucundaki bütün çil kuruşları alarak ona iki kocaman dilim ekmek daha verdi.

Sevinerek eve doğru giderlerken Musa:

"Bunları nerden aldınız diye sorarlarsa ne diyeceğiz?" diye sordu.

"Yolda giderken para bulduk, onunla aldık deriz olur biter."

Bu çözüme de sevinerek eve vardıklarında 'Şakire'yle Asile, Sefer'in beşiğinin başında oturmuş, dertleşiyorlardı. Musa, ilerleyerek elindeki dilimlerden birini annesine, öbürünü de ablasına verdi. İkisi de bir Musa'nın, bir de Adviye'nin gözlerine araştırıcı bakışlarla baktı. Her şeyi anlamış gibi hiçbir şey sormadılar. Ellerindeki tatlı dilimleri sonsuz bir iştahla yemeğe başladılar. Sefer, annesinin elindeki dilimi kapmak için elini uzatıyor, ona yetişebilmek için beşikten fırlayıp kalkmaya çalışıyorsa da buna gücü yetmiyordu. Şakire, çiğnediği lokmaları tükürüğüyle ıslatıp hamur yaparak onun ağzına verdi. Bebeğin bunları hırsla yutuşu Şakire'yi sevindirdi. Bir kez bu kuru yiyecekleri yemeye başlasa onun ölümden kurtulabileceğini düşünüyordu. Salt onun yaşaması için konu komşudan bir şeyler dilenebilirdi.

Şakire, şekerli ekmeğini ağzında hamur ederek Sefer'e yedirirken aşağıdan Ömer Ağa'nın geldiğini gördü. Kocası üstüne bir yığın haber vermiş olan adamcağız, herhalde Alisini anlatmaya geliyordu:

"Selâmünaleyküm, hemşire hanım."

"Sağ olasun, Ömer Efendi."

"Şu senin zavallı Ali'den bir iki söz etmeye geldim. Herhalde merak edersin."

"Meraktan çatlayudum Ömer Efendi. Yavrumun ne biçim elduğuni bilmek istemem mi? İkisinin de elumuni görmeduğum için onları şimdi bile sağ sanayrum. Her saat çıkıp gelecekler, karşıma dikilecekler gibi geleyi bağa."

Ömer Ağa, yine gitti. Ayrık otlarının yeşil kadife halısı üzerine bağdaş kurdu. Şakire ile çocuklar da bağdaş kurup karşısına oturdular, ağzına bakmaya başladılar. Ömer Ağa, tabakasını çıkarıp ağır ağır bir sigara sardı. Tellendirdi, yüzünü yukarı kaldırarak anlatmaya başladı:

"Temel Çavuş'u dondurup öldüren soğuklar, beni ağır satlıcan yaptı. Yaralıların, yarı donanların, yüz bin kişilik ordunun döküntülerinden bir yığın insanın bir çamlıkta ateş yakıp beklediği yere vardığımızda ben de ağır hasta olduğumu anladım. O gece devrilen ağaç kütüklerinin cayır cayır yandığı büyük ateşlerin başında kaputlarımıza sarınarak geceyi geçirdik. Zabaanan geri çekilme emri geldiğinde bir ana baba günü başladı. Düşman o kerte hızlı ilerliyordu ki bütün yaralıları bırakıp çekilmek zorundaydık. Ben, ateşler içinde yanarken çekilenlerin arasına Katılmak zorunda kaldım. Çünkü orda kalanların hepsini ya ölüm ya da yesirlık bekliyordu. Biz, ayrılırken orda yatan ağır yaralılarla yarı donmuşların hali yürekler acısıydı. 'Bizi bırakıp da nereye gidiyorsunuz? Bizi.de elin, bırakmayın!' diye yalvarıp yakarıyorlarsa da hiç kimsenin buna aldırış edecek zamanı yoktu. Ölmemiş son hayvanları, hafif yaralıları, yitmemiş silâhları, makineli tüfekleri, topları, yangından mal kaçırır gibi kaçırdık. Düşmanın ilerleyişi artık hiç durmadı. Bizi Erzurum'a dek kovaladı. Erzurum'a vardığımızda sınırdaki savaşlarda ölmeyip buralara dek getirilmiş olan binlerce yaralıyı ayazda, karlar arasında kağnıların üzerinde, altında inlerken, ağlarken gördük. Bu nasıl kumandanlık, nasıl memleket idaresiydi? Bizi konak gibi bir eve konuk ettiler. Bir de ne göreyim: Geniş avluda odun yığınları gibi soğuktan donmuş Mehmetçikler istif edilmiş durmuyor mu? Anlaşılan yerler kaskatı don olduğundan bunların gömülmesi için ilkbaharı bekliyorlardı. Buraya dek dişimi sıkarak gelen ben, hastalığın ilerlemesiyle kendimi yitirmişim. Beni kaldırıp hastaneye götürmüşler. Bundan sonra iyileştim, cepheye gittim, vuruldum hastaneye düştüm, iyileştim cepheye gittim derken aradan dille anlatılmaz çok kanlı, çok yoksul, çok acıklı bir yıl geçti. Ruslar Bayburt'u, Erzincan'ı

almış Suvaz'a doğru ilerliyordu. Biz de bozgun halinde geriliyorduk. Benim, çavuşlarından olunduğum yeni bölüğümün acar bir Trabzonlu onbaşısı vardı: Ali. Bütün bölük çok severdi onu. İyi nişancıydı; pireyi sektirmezdi. Çok düşman başı yemişti. Çavuşların eksikliği yüzünden benim yanım sıra da çavuşluk yapıyordu. Kumandan, ilk fırsatta onu çavuş yapacağına söz vermişti. Oğlan doğuştan çavuştu. Eğlenceyi de severdi. Kemençesiyle, söylediği Trabzon türküleriyle herkese kendini sevdirmişti. Trabzonlu hemşerileriyie horona durunca ayaklarının altında yer titrerdi. Sık sık söylediği Trabzon manilerinde hep Tenzile adı geçiyordu. Ben, bizim Tahar Hanım'ın kızı Tenzile'yi bilirdim ama onun bu Tenzile'ye yangın olacağını hiç düşünmemiştim. Var mıydı aralarında söz möz gibi bir şey?"

Şakire, uzun uzun düşündü:

"Yokti, dedi, yokti. Varsa da ben bilmeyrum."

"Onun Tenzile'si bütün bölükte ün salmıştı. Herkes onu Ali kadar tanıyordu. Onunla geçen tatlı yaşayışlarını anlatır, ötekiler ağızları açık dinlerler, ben de ister istemez kulak misafiri olurdum.

Tüfekler patlamaya başlayınca onun bütün şakaları, türküleri biter, o, tepeden tırnağa asker kesilir, her kımıldayan düşmanı mıhlardı. Makineli tüfek denilen canavarların yuvalarını dağıtmak için gönüllü ileri, atılır, kimi zaman yanındakilerden birkaçını yitirmiş, kendi de yaralanmış olarak geri dönerdi ama oradaki demir canavarları da sustururdu. Türkçesi, Temel oğlu Ali bir ateş parçasıydı vesselam. Onun göğsüne bir demir Alman nişanı bile takmışlardı. Alay Kumandanamız: "Bu oğlan okuyup subay olsaydı mutlaka paşa olurdu" diyordu.

Ezirgân'dan beride uğursuz bir gün siperlerimizden birine bir top mermisi düştü. Ali onbaşıyla mangasından yedi sekiz kişinin toprağa dağılmış parçalarını güçlükle toplayıp bir araya getirerek gömdük."

Ömer Çavuş çok hızlı konuşmuş, solumaya başlamıştı:

"Böyle yiğit insanların çoluk çocuğunun geride açlıktan ölmeye bırakılması çok acı, hemşire hanım. Çok acıyorum sizin

bu halinize, ama elden ne gelir? Biz de işte, en yoksul ailelerden biriyiz. Çabucak ölüp gitmezsek bu yeryüzünde daha çok çekeceğimiz var. Haa! Aklıma gelmişken söyleyeyim: Bizim Bilâl, rejide sormuş, Musa gibi ufakların; işe alınmadığını öğrendiğinden o sabah onu kapıda beklememiş. Bunun için de kusura bakmayın."

Kalktı, elleri arkasında yavaş yavaş aşağı inerken döndü:

"Hani sizin beyaz köpeğiniz, beni gelirken karşılamadığı gibi giderken de uğurlamıyor?" diye sordu.

Musa;

"Onu ağuladılar." dedi.

"Elbette ağularlar, oğlum. O köpek açtı. İnsanları insan bildiğinden verdikleri her yiyeceğin insanca olacağını sanmış, ağulu et parçasını bir şefkat yiyeceği sanarak yutmuş, köpek cennetini boylamıştır. İnsanlardan insanlık beklemek, hele böyle zamanlarda, boğanın altından buzak beklemek, gibi bir şey olur. Haydi, kalın sağlıcakla, hemşire hanım. Sizi yine de Allaha emanet ederim. İnsanlardan hiç mi hiç hayır yok."

Ömer Ağa gittikten sonra çocuklar annelerinin yüzüne baktılar; iri, mavi gözleri, gözyaşından bir perde arkasında düşünüyordu.

–

Musa ile Adviye deniz kıyısındaki yoksul göçmen evlerini haraca kesiyordu. Evlerden kaldırdıkları ufak tefek eşya ile satın aldıkları dersiz yiyecekler dişlerinin kovuğuna bile gitmiyordu. Bir gün hızlarını alamayarak şehit dayılarının evine de girerek birkaç bakırlarını kaldırdılar. Yok pahasına sattıkları bu kaplar yüzünden başları belâya girdi. Dayılarının kızı Havva, kapları onların apardığını anladı. Onları günlerce sıkıştırdı, ayıpladı. Bununla birlikte böyle bir iş yaptıklarını çocuklara söyletemedi. Yoksul akrabasını soymanın utancı Musa'yı bütün yaşayışı boyunca izleyecek, her usuna düştükçe yüzünü kıpkırmızı edecekti. Kurt yavruları, ilerde insan olunca bunu anmak, onlar için her an yeni bir ceza yerine geçecekti.

Musa, böylece karnını aldattıktan sonra geveze bir serçe sürüsüne benzeyen yukarı, aşağı mahalle çocuklarının topluluğuna katılıyor, saatlerce çelik çomak, seksek, saklambaç, birdirbir oynuyor, sonra onlarla birlikte denize giriyordu. Bütün bu arkadaş topluluğu arasında en çok sözü dinlenenler, mezarlığın hemen yanı başındaki teneke kulübede oturan koca kafalı, esmer, kesme yüzlü, geniş omuzlu, kısa boylu, bir orangutana benzeyen İsmail'le yukarı mahallenin orta halli ailelerinden birinin çocuğu olan Zekeriya idi. İsmail on beş, Zekeriya ise on üç yaşında vardı. İsmail hiç okula gitmemişti. Zekeriya ise okuyordu, İsmail, kuşbazdı. Her güz, ağlarını şehrin üstündeki çakırdikenleriyle örtülü bayırlara kuruyor, tuttuğu kuşları kafeslere doldurarak götürüp pazarda satıyordu. Bu yüzden mahallenin bütün çocukları, onun arkasındaydı. Musa, ağabeyinin yaşında olduğu halde İsmail'in neden askere gitmediğine şaşıyordu.

İsmail, denizde yüzerken de en önemli kişiydi. Dalgalı zamanlarında bile Karadeniz'e girmekten çekinmiyor, alabildiğine açılarak kıyıdaki seyircileri şaşkınlığa uğratıyordu. Bir kez, kendi yaşında birkaç iyi giyimli arkadaşıyla bahse tutuştu. Kapkara dalgalarıyla ıslak kumların üzerinde kapıp götürecek canlı arayan denize daldı. Kıllı, kalın kolları, geniş avuçlarıyla suyu döverek ilerledi. Gözden yitinceye dek ilerledi. Artık, görünmez oldu. Musa da içlerinde olan bir yığın çocuk, İsmail'in boğulup gittiğini sandı, İsmail, yarım saat sonra kısa, kalın gövdesiyle kıyıya çıkıp da kumların üzerine uzanınca hepsi onun gücüne hayran oldu.

İsmail, büyük çocuklarla giriştiği bahsi kazandıktan sonra ayrılıp gidince, çocukların yönetimini Zekeriya aldı. İçlerinde en büyüğü o kalmıştı. Onları, kumsalın biraz yukarısındaki boş bir eve götürdü. On bir kişiydiler. Zekeriya beş kişilik bir topluluk seçerek evin içinde köşe kapmaca oynamalarını söyledi. Ötekiler, seyirci kaldı: Ebe ortada dolaşırken köşeleri tutan çocuklar durmadan yer değiştiriyor, ebe bir ara boş kalan yerleri koşup kapmaya çalışırken köşeyi tutanlardan biri atlayıp sırtına biniyor, koşmasını engelleyerek onun bu isteğini kursağında bırakıyordu.

Musa da oynayanlar arasındaydı. Bir kez Zekeriya, sıçrayıp arkasına binmek istediyse de çok ağır olduğundan bunu başaramadı. Yalnız, onu arkadan kucaklayarak köşelerden birini kapmasına uzun süre engel oldu. Musa, baktı, Zekeriya kendisine çok tuhaf bir biçimde sarılıyordu. Silkinip kurtulmak istedi:

"Bırak be, dedi, bu ne biçim oyun?"

Bunun üzerine Zekeriya onu bıraktı. Serbest kalan Musa da oyundan çıkararak eşikte dikilip duran seyircilere katıldı. Zekeriya, Musa'nın yerine bir başka çocuğu ebe yaptı. Ona da utanmazca sarılıp Musa'ya yapmaya yeltendiği şeyleri yapmaya çalışıyordu. Sonra, onu başka oyuncular da öykünmeye başladı. Tertemiz oyun, çirkin, edepsizce bir renk aldı. Hepsi hem böyle yapıyor, hem de gülmekten kırılıyordu. İşin kıvama geldiğini anlayan Zekeriya, oyunun dışında olanları da arkasına takıp alttaki yarı karanlık bodruma indirdi.

Musa, ne olduğunu anlamaya vakit kalmadan bütün çocuklar eş tutarak pantolonlarını çözdüler. Köşe kapmacanın çıplakçasını denemeye başladılar. Zekeriya, topluluğun en güzel çocuğu olan sarışın, mavi gözlü Kazım'ı seçmişti. İçlerinden biri Musa'ya eşlik önerdiyse de o bunu tiksintiyle iteledi. Bu oyun, hergün sokakta oynanan oyunlar gibi doğal bir biçimde oynanırken Musa eşikte dikilmiş, şaşkınlık içinde onlara bakıyordu. Sıra değiştirirlerken mızıkçılık edenler oluyor, iş ağız dalaşlarına, itişmelere dökülüyordu. Musa, bu çirkin oyunun böyle birden bire başlamadığını, kendisinden önce mutlaka burada birçok kez oynandığını düşündü. Yalınayaklarını sıcacık kumlarda sürüyerek oradan uzaklaştı. Bunun, kaygısızca, tasasızca işlenmekte olan bir suç olduğunu anlıyordu. Bunların ana babaları bu işi görse mutlaka onları sopalarla kovalar, eşek sudan gelinceye dek döverdi.

Bu son kerte garip oyundan sonra bir cuma günü reji işçisi Bilâl, kumsalda yüzü koyun uzanmış, denizkızı Tenzile'yi düşünen Musa'nın şairce hülyalarının yanı başında çirkin, istenmez bir varlık olarak belirdi. Küçük, yayvan kurbağa yüzü, sulanıp duran çıpıl çıpıl gözlerinin hırslı bakışlarıyla Musa'yı sü-

zerek şöyle dedi:

"Musa, hiç saklama, ben, hepsini öğrendim. Üç gün önce şu evde on kişi seninle oynamış, Annene söyleyeceğim bunu."

Musa, yılan görmüş gibi yerinden fırlayıp oturdu. Şaşırmıştı. On çocuğun yaptığı korkunç, çirkin işin nasıl olup da kendi üstüne yıkıldığını bir süre edepsizce bir şaka sandı. "Demek ki, diye düşündü, suçu işleyen bütün çocuklar, suçlarını, bu suça katılmamış olan kendisine yüklemişlerdi. Mahalleye yayılan söylentilerin nedeni olarak yalnız Musa'yı gördüklerinden onlar da ona çullanmışlardı. Onlar, hep eski arkadaştı. İçlerinde yeni olan tek çocuk Musa'ydı. Hepsi anlaşarak onu harcamıştı.

Çipil gözlü, kurbağa suratlı Bilâl'e ne diyeceğini, suçsuzluğunu nasıl ispatlayacağını kestiremiyor, susuyordu. Bu pis oyunun bir tek suçsuz tanığı olarak onları ele vermenin, mahallede ne gürültüler koparacağını seziyordu. İşin kötü yanı, başlarında Zekeriya'nın bulunduğu korkunç oyunun suçlularını ele verince artık oyun oynamak için aşağıya inemeyecek, dövülmek, hırpalanmak korkusu, adım adım kovalayacaktı. En sonra:

"Ben, böyle şey yapmadım, dedi, kim söylemişse onlar yapmıştır. Namussuzlar!"

Ne var ki Bilâl, Musa'yı gerçek bir av bilerek şaşkınlığına, tiksintiyle söylediği sözlere bayağı bir yadsıma gözüyle bakıyordu:

"Annene söyleyeceğim!" diye yineledi. Korkutarak Musa'nın içinde türlü yankılar yapan büyük bir tiksinti yaratıyordu.

Musa, Bilâl'in bu sarkıntılık etme hevesleri yüzünden, mahalleye, caddeye, deniz kıyısına inemez oldu. İçinde çipil gözlü, kurbağa suratlı Bilâl'e karşı korkunç bir tiksinti kabarıyordu.

On kişinin, kendi gözleri önünde işlediği suç, bütün dünyayı dolduran kapkara bir leke gibi her yanını karartıyor, bu koskoca lekenin kendi suçsuz varlığına sıvanmak istenmesi onu deli ediyordu. Ah, gücünün yeteceğini bilse Bilâl'den başlayarak hepsini yakalayıp birer birer döver, ağızlarını, burunlarını kana boyar, bir suçu, bir suçsuzun üzerine yıkmanın hıncını bak nasıl onlardan alırdı. Ne yazık ki hem onlardan daha kü-

çüktü, hem de onlar gibi günde üç öğün yemek yemiyordu. Bacakları, kolları incecikti. Gözleri çukura kaçmıştı. İki üç günde bir eline geçen bir iki lokma yiyecekle yaşamak zorundaydı.

Mahalle arkadaşlarının kendisine karşı yaptığı alçaklığı bir türlü sindiremiyor, arkadaşsız, tek başına gezip dolaşmanın acılığı, üzüntüsü içinde kıvranıp duruyordu. Birden bire bütün arkadaşlarını yıtırmişti. Eski arkadaşlarının hepsini birer iblis gibi görüyordu. Uzak mahallelerin yabancı çocuklarının gürültülerle oynadığı yerlerden geçiyor, yalnızlığın acısıyla içi burkuluyordu. Sürüden atılarak tek başına kalmış bir sürü hayvanının korkunç yalnızlığı içinde yüzüyordu. Bir yanında açlık, bir yanında yalnızlık onu güdüp duruyordu. Sokaklara sarkan dut, incir ağaçlarının uçlarındaki cılız yemişleri toplayarak karnını aldatmaya çalışıyordu.

Bir gün böyle aylak aylak dolaşıp aç karnına eve döndüğünde kulübeye giden yolun bir kez daha sık dikenli tellerle çevrilmiş olduğunu gördü. Bir süre tellerin önünde dikildi durdu. Kendi başına telleri ayırıp geçemeyecekti. En sonra, annesi yukardan onu gördü. Telleri bastırıp ayırarak onu öteye geçirdi:

İşte, uşağum, dedi, artuk, bu kulübeden de bizi atayilar. O gün de geldi çattı. Artuk, bizi koruyacak «Kumandan» da yok. Yarın senunlan deniz kıyısına varıp kendimize boş bir ev arayalum."

Musa'nın eline ince bir dilim mısır ekmeği tutuşturdu. Öbür kardeşleri de ondan kemiriyorlar, Sefer beşiğinde oturmuş, görgülü gözlerle onlara baıkıyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1

Şakire, ertesi gün Musa'yı yanına alarak deniz kıyısındaki boşaltılmış Tatar evlerine gitmeye davrandı. Telleri ayırarak Musa'yı kolayca öbür yana geçirdiyse de kendisi çok zor geçti. Alaca çarşafı birkaç yerinden takılıp yırtıldı. Karakolun doğrultusunda aşağı indiler. Şakire, hemen oralarda denize paralel olarak bir yolcu katarı gibi uzayıp giden tek odalı ahşap evlerden birini gözüne kestirdi. Rumeli'den, Karadeniz'den dalga dalga gelmekte olan göçmenler, hep bu evlere yerleştirilmekteydi. Bir tren kompartımanını andıran evin sağı, solu göçmenlerle daha önceden tutulmuştu.

Hemen eve döndü. Elinde kalan tek yatakla yorganı denk yaptı. Kap kacak türünden salt bir tencereyle dört tahta kaşık, bir ekmek sacı, bir de sacayağı kalmıştı. Bir eski süpürge, bir kırık ağızlı testi, bir eski su kovasıyla eşya bütünleniyordu. Kendisi yatakla yorganı yüklenerek ötekileri çocukların eline

tutuşturdu. Sefer'i kundağıyla, Asıle'nin sırtına bağlamış, beşiğini de dengin üzerine yerleştirmişti.

Emine Hanım'ın evinin üst penceresinden, bir polisle evlenip buraya yerleşmiş olan Azime'nin esmer başı sarkıyordu. Şakire, dengi güçlükle tellerden öbür yana attı. Son kerte gerilmiş telleri aralayıp çocuklarla kendini öbür yana geçirmek onu iyice yordu. Bir kez bile başını kaldırıp yukarıya bakmaya zamanı olmadığından, genç polisin kolları arasında başını uzatıp Asile'ye hayasızca sırıtan Azime'yi görememişti. Asile, polis'in yatakta onu saran kollarını iyice görebiliyordu. Bahçelerin kıyısını izleyen yoldan ağır ağır aşağı inerlerken onlarla hiç kimse ilgilenmedi. Ancak buraya ilk geldiklerinde kendilerini karşılayan kaz sürüsünün birkaç kalıntısı tıslayarak onlara yol verdi. Şakire, bu çamurlu, pis suyun serüvenini bir daha yaşadı. O beyzadenin atıyla çarparak kendilerini bu suya yuvarlayışını, sonra Ali'nin ok gibi fırlayarak haylazı tutup bu çamurların içine bastırışını andı. Gözleri dolu dolu oldu. O güzelim varlıklar, birer avuç sıcak ikindi gölgesi gibi yitip gitmişti. Artık, yeryüzünde en ufak bir gölgeleri bile yoktu. Ancak, kendi kafasında o yiğit varlıklar boydan boya ışıklı resimler gibi yaşıyor, kımıldıyor, seslerini duyuramadan konuşuyorlardı. Kendisi gittiği gün onların ışıklı tasvirlerinden de iz kalmayacaktı. Değirmen taşlarıyla Ali'nin şehit maaşı cüzdanını da eline geçiren Tahar Hanım, artık yitiklere karışmıştı. Son kez Emine Hanım'ın erzağı dağıtıldığı gün uğrayıp Şakire'den bir ölçek erzak koparmış, ondan sonra hiç görünmemişti. İki kızını evlendirmiş, gelinini köyüne dehlemiş, iki küçük çocuğuyla baş başa kalmıştı. Yaşamak için her şeyi mubah sayan bir düşünce taşıdığından öbür şehit analarından daha kolay geçinebiliyordu.

Şakire, onun evinin önünden geçerken hiç kimse başını uzatıp bakmadı. En yoksul insan bir veba gibi mahalleden geçerken herkes korkudan kapısını, penceresini kapıyordu. Bu yoksul insanlara ufak bir iyilikte bulunmak için elini uzatmak bile vebaya bulaşmak gibi düşünülüyordu.

Şakire'yle çocukları, böylece deniz kıyısındaki Tatar evine

inip yerleştiler. Birkaç ev ötede, yine bu tren evlerden birinde kardeşi Ali'nin çoluk çocuğu oturuyorsa da görümcesi ölüm kertesinde hasta olarak yatağa mıhlanmış yatıyor, iki çocuğu yiyecek bulmak üzere çırpınıp duruyordu. İki yoksulluğun yan yana gelmesi daha korkunç bir yoksulluk meydana getireceğinden Şakire'nin ayakları bir türlü oraya varmıyordu. Hele Musa'nın, onların kap kacağını aşırıp satmış olması, iki akraba aileyi birbirinden büsbütün soğutmuştu.

Açlık, burada da boğucu bir kömür dumanı gibi ailenin başına vurdu, iki üç gün üst üste salt suyla beslenmeye çalıştılar. Musa, artık fındık sıçanlığını bir yana bırakmıştı. Salhane yolundaki mahalle, koleralı, tifolu, tifüslü hastalarla, ölülerle doluydu. Sağlık ekipleri, bütün şehre bulaşmaması için sabahtan akşama dek buradan ölü taşıtıyor, ayakyollarını, evlerin içlerini, kapıların önünü, sokakları bile ilaçlıyorlar, ortalık soluk tıkayan yoğun asitfenik kokuyordu. Mahalle karantina altındaydı. Oraya hiç kimseyi yanaştırmıyorlardı.

Çocukların açlıktan kıvrandığı, salt annelerinden medet umdukları bir gün Şakire, eve bir yığın kara koyun bağırsağı geçirdi. Çalı çırpıyla köşedeki «şömine» biçimindeki ocağı yakarak sacayağını kurdu, sacı üzerine yerleştirdi. Yıkayıp temizlediği kara koyun bağırsaklarını bunun üzerinde kızartmaya başladı. Eve mis gibi et kokusu yayıldı. Çocuklar, kıçının üstüne oturup annelerine bakan kurt yavruları gibi ağızlarının suyu akarak bir annelerine bir de sac üzerinde kızaran ince bağırsaklara bakıyorlardı.

Şakire, kızarttığı bağırsakları onlara bölüştürdü. Hep birlikte parmaklarını yalayarak şöleni bitirdiler. Şakire, ağzında çiğnediği bir parça bağırsağı Sefer'in ağzına koymayı da unutmadı. Yavru, bunu ilkin tiksintiyle iteledivse de sonra yuttu. Bu da Şakire'yi çok sevindirdi.

"Çecuklar, dedi, ha bu bağırsakları bana komşular verdi. Aç kalmaya değmez dediler. Sizin uşakları da yollayun, salhanenin oluğu altından kova kova taşisunlar. Yalağuz, salhaneye sabahları gitmek gerek. Öğleden sonra bulmak zormuş. Musa sen ya-

rın sabah şu bizum su kovasini alur, Asile'yle birlukte salhaneye gidersun. Böylece hepimuz açluktan elmekten kurtuluruz. Yapar misun bu işi, uşağum?"

"Yaparım, nene!"

"Bin yaşayasun, benum akilli uşağum!"

Musa'yı kucakladı, başını göğsüne dayayarak okşadı:

"Üstümüz başumuz da çok kirlendi. Hiç olmazsa burda çamaşurlarumuzi deniz suyiylan yıkar temizleruz. Karanlıkta sizleri de denize sokar yıkarum. Tuz da burnumuzun dibinde; deniz suyini kaynatur, tuz çıkarur, tuzsuzluktan da kurtuluruz."

Ertesi sabah, Şakire, erkenden kovayı Musa'nın eline tutuşturup yanına da Asile'yi katarak salhaneye yolladı. Musa, Asile'yle mezbahaya vardığında içerde can pazarı başlamıştı. Kesilen keçilerin melemeleri dışardan işitiliyordu. Mezbahanın ardına dek açık çift kanatlı kocaman kapısı bu sırada gelen ufak koyun, sığır, manda, keçi topluluklarını oburca yutuyordu. Musa, ablasının önüne düşerek mezbahanın arkasına dolandı. Irmağın üzerine uzamış, beton ayaklar üzerine yerleştirilmiş kalın künkün ağzından kan akıyordu. Duvarın dibine sıralanmış birçok erkek çocuk kendileri gibi oluktan dökülecek bağırsakları bekliyordu. Bunu bekleyenlerin salt onlar olmadığını da hemen ayırt etti: Biraz ötedeki böğürtlen kümelerinin içinde, dışında da birçok sahipsiz köpek, oluktan dökülecekleri kapışabilecekleri anı beklemekteydi.

Oluğun altındaki bulanık yaz suyundan boğucu, pis bir koku yükseliyordu. Asile, eliyle burnunu tıkayarak:

"Öf, bu pislik içinden alacağımız bağırsaklar da yenir mi ki?" dedi.

"Dün lezzetle yedik ya."

Ablası yanıt vermedi.

Oluktan uzun zaman salt kan aktı. Öğleye doğru bir yığın ince, kara koyun bağırsağıyla birlikte bir yığın başka atılmış nesne bol suyla birlikte güldür güldür dökülmeye başladı. Çocuklarla birlikte köpekler de saldırdıysa da çocuklar bunları kovdular. Paçalarını sıvayıp dizkapaklarına dek pis suyun içine

daldılar. Bağırsaklar kapanın elinde kalmıyor, çekiştiriyor, koparıyor, kovalarına dolduruyorlardı. Az zamanda hepsi kovasını doldurdu. Musa da ağzına dek doldurmuştu. Sevinerek sudan çıktı. Asile'yle kovanın birer ucundan tutarak uzaklaştılar. Onlardan sonra, köpekler, suya dalarak geri kalan yiyecekleri birbirlerine hırlamadan çekiştirmeye başladılar. Musa, oradan ayrılmadan önce onları da bir süre seyretmekten kendini alamadı. Ağulanan Gümüş'ü anarak bir tuhaf oldu.

Eve vardıklarında Şakire'nin gözleri sevinçle parladı. Şimdiye dek bu açlığı neden çektiklerine şaştı. Böyle bol yiyecek sulara dökülüp çürürken insan beri yanda nasıl olur da açlıktan ölürdü?

Hemen döşemeden bir tahta sökerek parçaladı. Ateşi yaktı, sacayağıyla sacı üzerine yerleştirdi. Sonra, bol suyla yıkadığı bağırsakları onun üzerine dizdi. Bağırsaklar iştah açıcı bir koku salarak cızırdamaya başladı. Adviye'nin kucağında oturan Sefer bile bu güzel kokuyu duyarak cızırtılara kulak kabarttı.

Şakire, kızarttıkça parça parça çocuklara bölüştürüyor, arada kendi yediği gibi Sefer'i de unutmuyordu. Asile, annesini uyarmaya çalıştı: "Anne, dedi, o hastalıklı keçiyi yediğimiz zamanki gibi hastalanmayalım."

"Yok, canum. Dünde yeduk, bir şey oldu mi?" Musa :

"Açlıktan ölmekten iyidir" diye bir özdeyiş yumurtladı. Bu et şöleninin bir yanı eksikti: Yedikleri metrelerce uzunluktaki bağırsağın üzerine bir tutam tuz bulup ekememişlerdi. Şakire:

"Ha bu tuzsuzluk çok fena, dedi, canum eyle tuz isteyi ki. Mübarek kimya oldi. Eskiden ineklerumuze bile yalaturduk. Hey gidi günler hey! Ama biraz sabredun, uşacuklarum. Ben, size deniz suyini kaynatarak tuz da yaraturum. O zaman kızartmalarımuz daha lezzetli olur."

–

Artık, Musa'nın çocukluğu bitmiş, ev erkekliği başlamıştı. Salhaneden bağırsak toplayıp getirme işi hemen hemen bütün

gününü alıyordu. Sabahleyin kovasını alıp gidiyor, saatlerce mezbahanın önünde bunun tersine oturup bekliyordu. Kesimevine girip çıkan herkesi tanımaya başlamıştı. Kesicilerle çırakları bunlar arasındaydı. Hele uzun boylu pehlivan Koca Yusuf gövdeli baş kesici, belindeki kocaman pırıl pırıl bıçakları, parabellum tabancası, kanlı giynekleri, kanlı sarı çizmeleriyle onun ilk tanıdığı adam olmuştu. Kimi zaman kesim gecikiyor, Musa da bir mezbaha işçisiymiş gibi içeri giriyor, şimşek hızıyla kesilen koyunların, keçilerin, ölüme meydan okumaya yeltenen iri kıyım ineklerin, öküzlerin, daha çok güçlü mandaların korkunç dramını bir adım öteden seyrediyordu. Ölüm korkusunun keçileri nasıl tir tir titreterek işettiğini, mandaları puflattığını görüyor, insanoğlunun mayasını derinden derine seziyor, içinden hızla büyüyor, boy atıyordu. İnsanların burada dilsiz hayvanları, cephelerde de insanları öldürdüğünü, onun korkunç bir öldürücü olduğunu artık iyi biliyordu. Ufaktan beri yay gibi boynuzlarından her zaman korktuğu o gürbüz mandaların burada, iki tırnak arasında çıt diye kırılan bir bit kadar güçsüz, bıçağın alçakça saltanatına boyun eğişini gördükçe insanın ne korkunç bir yaratık olduğunu daha iyi anlıyordu. Ayakları iple bağlanarak kesim oluğunun kenarına yatırılan bir dişi mandanın korkuyla kırpıp durduğu iri, güzel gözlerine kesici çırağının, avuçlarıyla şapşap vurarak onları görmez edişi, böylece o dev gibi hayvanı ölüme hazırlayışı, Musa'yı bütün yaşayışı boyunca bir kara düş gibi kovalayacak, tedirgin, edecekti.

Musa, mezbaha'nın içinde gezinirken et denen nesnenin ne korkunç bir tarladan devşirildiğini, insanın bunu nasıl yediğini düşünüyordu.

Küçük kafasının içinde böyle düşünceler cirit oynayadursun, kesim bittikten sonra beton oluktan ırmağın pis sularına dökülen bağırsakları toplayıp kovasına doldurmak için ilk koşan çocuk kendisi oluyordu. Çoğu zaman, oluğun altında iri başıboş köpeklerle karşılaşıyor, karşılıklı birbirini gözleriyle tartarak güç gösterisi yapıyorlardı. Genel olarak köpekler onun salladığı kovadan ürkerek geriliyor, birkaç adım ötede sıralarını

bekliyordu. Kimi zaman da birbirinin ağzından, elinden çekiştirerek kısmetlerini almaya çalışıyorlardı. Köpekler, çok çile çekmiş, görgülü insanlar gibi sabırlıydı, hiç de saldırgan değildi. Bu düşkün durumlarında kabadayılık etmenin kötü sonuçlarını, geçirdikleri sınavlar sonunda öğrenmişe benziyorlardı. Kuşkulu, yarı korkak gözleriyle insanı süzüyorlar, kaderlerinin, insanın arkasından gitmek olduğunu anlamış görünüyorlardı. Ancak bir gün, oraların efesi olduğu anlaşılan bir köpek, karnını doyurup gitmeden Musa'yı oluğun altına sokmadı. Ne var ki sırayı Musa'ya vermek için de yiyeceğini son kerte hızlı yiyerek deniz kıyısındaki yuvasına doğru uzaklaştı.

Musa, kimi zaman orda pek çok çocuğun hatta büyük kişilerin toplandığını görüyor, o zaman da eve istenildiğince bağırsak götüremiyordu. Yine de evdekileri aç bırakmıyordu.

Bir gün, oluktan önüne kocaman bir buzağı düştü. Sarı, alaca bir Kırım ineği yavrusunu andıran bu buzağı, Musa'yı çok düşündürdü. Demek ki gebe bir ineğe kıymışlardı. Orda da kendisinden başka kimse yoktu. Yalnız, köpekler, öteden onun, işini bitirip gitmesini bekliyordu. Musa, ufacık gövdesinin bu hayvancıklar üzerinde uyandırdığı saygıya şaşıyordu. Şuna da inanıyordu ki köpekler efendi hayvanlardı.

Buzağının, bir yığın bağırsakla birlikte düşüşü köpeklerin de dikkatini çekmişti. Ama Musa'ya öncelik tanımakta anlaşmış gibiydiler. Musa, bu güzel buzağıyı alıp almamak için bir ikircik geçirdi. Bir yanda her gün yedikleri kara bağırsak yumakları, bir yanda da buzağı vardı. En sonra, kovanın altına biraz bağırsak yerleştirerek bir sanat yapıtı bulmuş gibi güzelim buzağıcığı alıp kovaya koyduysa da talihsiz hayvancık, çok balabandı; kovadan taştı. Musa, onu çok uzak olan eve ancak dinlene dinlene taşıyabildi. Annesiyle kardeşleri bu güzel yavruyu görünce çok acıdılar. Yenip yenmeyeceği üzerinde de tartıştılar. En sonra Şakire, buzağıyı temizleyip tencereye koyarak haşladı. Haşlanan yavru paluze gibi titriyordu.

Şakire, suyunu süzerek buzağıyı bıçakla parçalamaya çalışırken alaca çarşaflı balıketli, tombul yüzlü, açık mavi gözlü,

sarışın genç bir kadın açık kapıdan içeri girdi. Yüzünde her şeyiyle birlikte umudunu da yitirmişlerin bezgin anlamı vardı. Karadeniz kıyıları göçmenlerindi.

"Nasılsın, Şakireciğim, dedi. Seni şöyle bir yoklamaya geldim."

"Hoş geldun, safa geldun, Fatma Hanum. Buyur, bak seni kaynanan seveyimiş. Bakalum bundan yiyebilecek misun?"

Fatma Hanım denen kadın tenceredeki bir yığın eti görünce canlandı. Gözleri açıldı, parladı. Sofranın üstünde tüten tencerenin başına çökmek için çokça naz etmedi:

"Bu, daha doğmamış bir buzağıya benziyor. Helbet yenir. Millet taş yiyor, Şakire Hanım, sen ne diyorsun."

"Musa, her gün bağırsak getiriydi. Bugün de bunu getirmiş. Millet, şehit ailelerine bunu reva göreyi. Kocamız sağ olsaydı buna mudara mı ederduk?"

Fatma kadın da bir şehit karısıydı. Çocukları açlıktan ölmüş, ortada kalmıştı. Şakire'yle tanışalı pek az olmuştu. Şakire'nin evinden her zaman kızartma kokuları geldiğinden bu saati denk getirip içeri dalmıştı. O da şehrin henüz bir baltaya sap olmamış açlarındandı. Şakire'nin sofranın üzerine koyup parçaladığı buzağıyı çabucak yiyip bitirdiler. Fatma Hanım:

"Ne güzel et, dedi, nesi var? Keşke olsa da her gün yesek!"

Genç kadın, yedikten sonra beş on dakika daha oturdu. Sonra, kalkıp gitti. Şakire, Musa'ya:

"Zavallı kadun, dedi, orospiluk edeyi. Demek ki orospiluk da karın doyurmayı ki gelip senin doğmamış buzağunun sümük gibi etini bile yeyi."

2

Musa'nın artık hiç bir arkadaşı yoktu. Yukarı mahalledeki arkadaşlarının hemen hepsi namussuz ve alçak çıkmış, kendi işledikleri korkunç suçu sözbirliği etmiş gibi onun üzerine atmışlardı. Sonra, kurbağa suratlı, çipil gözlü tütün işçisi Bilâl'in, onların iftirasına dayanarak kendisine sarkıntılık etmeye hevesIenmesi Musa'nın içinde kara köpüklü bir tiksintinin kabarma-

sına yol açmıştı. Bu kapkara tiksintiyi sık sık duymamak için artık yukarı mahalleye hiç uğramıyor, eski arkadaşlarından birine denk gelse bile başını çevirip yolunu değiştiriyordu. Son günlerde kapkara, parlak kıvırcık tüylü, yumuşak başlı çok güzel, ufak tefek bir köpekle arkadaş olmuştu. Bu, evlerde yetişmiş, sonra sahibini yitirmiş terbiyeli bir hayvandı. Kahverengi yumuşak bakışlı gözleriyle Musa'nın gözlerine ilk bakışında onu sahip olarak benimsemişti. Artık, bu yoksul evin de yeni bir köpeği vardı. Zavallı Gümüş'ün yırtıcı huylarından hiçbirini taşımayan bu hayvan, sabahtan akşama dek ya evin önünden geçen caddede güneşleniyor, ya da onunla birlikte deniz kıyısındaki kum tepeleri üzerinde oturup denizi seyrediyordu. Musa'nın ona yiyecek olarak verebildiği ancak bir iki bağırsaktı. Hayvancağız, yiyeceğinin geri kalanını deniz kıyısına atılan eşek, at, kedi, köpek leşleriyle insan pisliklerinden çıkarıyordu. Ne de olsa bir sahibi olduğundan hoşnuttu. O sahibi sayesinde kapının önünde efendice uzanıyor, hiç kimse onu tekmeleyip kovamıyor, taşlayamıyordu. Kara köpekçiğin Musa'dan istediği, bundan öteye geçmiyordu. Musa, ona daha bir ad bile takmamıştı. Ona salt «Kuçu kuçu» diyordu.

Deniz kıyısının ıssız zamanlarında Asile'yi, Adviye'yi, köpeğini arkasına takarak yüzmeye gidiyor, kız kardeşleri eski giynekleriyle denize dalıp çıkıyor, sonra üstlerinden başlarından sular akarak eve koşuyor, kuru partallarını giyiyorlardı.

Mahallenin yoksul aile kadınlarıyla kızları, gövdelerini temizleyebilmek için akşamın geç saatlerinde ufak topluluklar halinde denize giriyor, mayo yerine evde giydikleri eski püskü giynekleriyle çimiyorlardı. Şakire de çoğu zaman kızlarıyla onlara katılıyor, gülmeyi bile unutan bu insanlar, serin dalgaların okşamalarından, gıcıklamasından çok horlanıyorlar, bu serin, karanlık su, bütün yoksulluklarını, onun getirdiği katran gibi tortuları yıkayıp temizliyormuş gibi kendilerini yeğnikleşmiş, mutluluğa çok yaklaşmış duyuyorlardı.

Musa, bütün bu zaman içinde köpeğiyle bir kum tepesinin üstünde oturup cıvıldayan genç kızlarla, gülmeyi unutmuş ka-

dınların sevinçli çığlıklarını dinliyor bu arada Tenzile'nin ay ışığıyla yıkanmışçasına apak varlığının bir denizkızı kılığında denizden çıkıp kendine doğru sürünmesini düşlüyordu. Aysız gecelerde, Karadeniz bir geniş katran kazanına benziyor, bu katranın çalkantısı ona ürperti veriyordu. Musa, böyle karanlık suları devler, cinler, periler, korkular ülkesine benzetiyor, ondan her zaman uzak duruyordu. Genç kızlarla kadınların bu katran kazanına korkmadan dalıp çıkışları, hele bu arada duydukları aşırı sevinç, onu şaşırtıyordu. O, daha çok denizi dibinde tertemiz kumlarıyla çakılları görünen saatlerinde seviyordu. O duru, saydam sularda hiçbir korkutucu düşsel ya da gerçek korkutucu varlık barınamazdı. Gözlerinin güvenle baktığı her yer onun ülkesiydi.

Karanlık bir geceydi. Kumsalı aydınlatan salt yıldızların aydınlığıydı. Kıyıdaki evlerden hiçbirinde, gaz v.b. bulamadıklarından lâmba, ışık yanmıyordu. Ancak, Çarşamba yönünde Çaltı Burnu fenerinin yeşil kırmızı ışıkları çakıp duruyordu. Denizde hiçbir vapur ya da yelkenli gölgesi yoktu. Rus zırhlıları, denk geldikleri her türlü deniz aracını batırıyordu. Bu yüzden deniz ulaşımı günden güne azalmış, hemen sıfıra yaklaşmıştı. Ancak, pek mangal yürekli denizciler, takaları motorlarıyla yükledikleri yolcuları, canlı cansız malları, salt geceleri yol alıp gündüzleri bir limana sığınarak batının büyük şehirlerine, örneğin İstanbul'a ulaştırmaya çalışıyorlardı. Ne var ki onlar da yolda ışıklarını söndürdüklerinden, ya da maskeledikle- rinden, denizde hiçbir ışık damlası görünmüyordu.

İşte, bu gece de o birbirine benzeyen karanlık gecelerden biriydi. Annesi, kız kardeşleri, öbür kadınlar ve kızlarla çimmiş, evlerine gitmişlerdi. Musa, yanında köpeği olduğundan korkusuzca oturduğu yerde biraz daha kalmak istedi. Sağ eli köpeğinin sıcak, kıvırcık tüylü başındaydı. Bu ona güç veriyordu. Birçok geceler, köpeğiyle bu kıyılarda kovalamaca oynadığı da oluyordu.

Bu gece canı koşmak, oynamak istemiyordu. Denizde çimen genç kızların ıslak giyneklerini soyup giyinirken yanı ba-

şında kendisinden hiç çekinmeden bu işi yapmaları onun Tenzile'yle dolu düşlerini birden bire depreştirmişti. Genç kızların çırılçıplak yanında dolaşmaları, onu bayağı heyecanlandırmıştı. Kendini mutsuz bir saatte duyulan bir erkekliğin, sevmek, okşamak gereksiniminin üzgün çaresizliği içinde bunalmış duyuyordu. Burnunun dibinde ak gövdelerinin bütün yemiş bahçelerini sere serpe açıp gezen bu genç kızların hayasızlığı, onu bir yandan mutlu düşlere daldırırken bir yandan da iyice üzüyordu. Demek ki bu kızlar, onu insandan, erkekten saymıyor, belki de şu zavallı köpekle bir tutuyorlardı. Oysa o, bütün bu kızların toplam güzelliğine denk olan Tenzile'nin gümüş bir heykele benzeyen hayaliyle baş başaydı. «Kuçu kuçu» da bu güzel düşün bekçisiydi.

Bu sıcak duygularla düşünceler arasında denizin karanlık ötelerine dalan Musa, birdenbire irkildi. Sanki kanı damarlarında donmuştu. Denizin hemen kıyıya yakın bir yerinde birden bire ürkütücü bir hışıltı olmuş, dev gibi bir karaltı suları yararak yükselivermişti. Musa, bu korku salan kocaman karaltıyı ilkin denizkızıyla karıştırmak istediyse de bu, o gümüşlü varlığa hiç benzemiyordu. Bu, denizin suyundan daha kara, canlı bir nesneydi. Musa'nın, donmuş gibi, yerinden kalkacak dermanı kalmamıştı. Köpek de yerinden fırlamak istediyse de Musa'nın kımıltısız kalışı onu da yerine mıhlamıştı. Ancak, onun hayvan içgüdüsü kımıldadığından korku, korkutma anlamına gelebilen bir biçimde homurdandı. Sonra, iri karaltı denizden çıkarak kumsalda ilerledi. Kuru kumlar üzerine çökmeden önce birkaç kez şiddetle silkin di, pufladı.

Musa ile köpeği, şimdi ayaktaydı. Köpek, alabildiğine havlıyordu. Karaltının kumlara çöküşü sırasında çıkardığı sesler bunun bir karasığır ya da manda olduğunu gösteriyorsa da mandanın gecenin bu vaktinde denizde ne işi olabilirdi? Musa da, köpek de kaçmaya hazır durumda gözetlerken karaltı kalkarak bir kez başını çevirip onlara baktı, sonra onlara doğru ilerlemeye başladı. Musa, karaltının yay gibi kıvrak boynuzlarını gördü. Sırtından bir ölüm ürpertisi geçti. Tabanları yağladı. Kö-

pek de Musa ile birlikte korkudan eve girdi. Musa, olanı annesine anlatınca kadıncağız da korktu:

"Aman, yavrum, mandaya benzer de patlayıcı bir mayın ney olur. Düşman, sularımıza, millet aldansun da yaklaşsın diye böyle makineler bırakabilir. Acaba bizim eve doğri mi geleydi?"

"He, bizim eve doğru geliyordu."

"Vah, vah, Allah vere de patlamaya. Yoksa hepimuzi havaya uçurur."

Ev halkı patlayabilen bir makinenin evin yakınlarında dolaşıp durduğu korkusuyla bütün gece uyumadı.

Sabahleyin iş anlaşıldı. Karaltı, Musa'nın da seçtiği gibi bir mandadan başka bir nesne değildi. Belediyenin adamları hayvanı yakalamış bir ahıra bağlamışlar, hayvancağız durmadan işemişti. Anlatıldığına göre bu, hayvan yüklü bir takanın batmasıyla suya dökülen mandalardan biriydi. Bu takayı da Rus zırhlıları batırmış olabilirdi. Mandalar da iyi yüzücü olduğundan, mandacık kim bilir ne uzaklardan yüzerek karaya çıkmıştı.

Böyle olduğu halde artık hiç kimse geceleri denize girmek kumsalda dolaşmak yürekliliğini gösteremiyordu. Şakire'nin düşündüğü manda biçimindeki patlayıcı makine efsanesi hemen hemen bütün bu dolaylardaki mahallelerde ortaklaşa bir inanış olarak paylaşılıyordu.

Şakire, her saat Musa'yı uyarıp duruyordu: "Aman, Musa benum akilli uşağum, bir daha karanlukta inme deniz kıyisina, bir yürüyen makineya çarpar parçalanursun."

3

Musa, yukarı mahalledeki arkadaşlarından daha çok yoksul, daha çok ezilmiş halk katlarından kimi arkadaşlar edinmişti. Bunlardan bir ikisi de bağırsak toplayıcıydı. Birkaçı da çobandı. Yoksul mahallenin yavaş yavaş birikmeye başlayan koyun, kuzu, keçi, inek, öküz, eşek gibi hayvanlarını alıp ırmağın karşı tarafındaki tepelerde, ırmak boyunda otlatmaya götüren bu yeni arkadaşlarına katılan Musa, dere tepe gezip dolaşıyor, dişi eşek-

lere, türlü hayvanlara tecavüz eden çocukların yepyeni öyküsünü öğrenmeye başlıyordu. Ancak, o, bu gezintilere, bağırsak dolu kovayı eve götürüp bıraktıktan ve karnını doyurduktan sonra katılıyordu. Bu serbestlik, başıboşluk çok da hoşuna gidiyordu. Karınları acıkınca çoban çocukların tanıdığı enli yeşil, parlak yapraklı domuzelması yumrularını yerden söküyor, yaktıkları ateşte kızartarak yiyorlardı. Biraz da patates yumrularına benzeyen domuz elmalarının nişastalı tatlılığı yanında dili iğneleyen özel bir yakıcılığı da vardı. Böyle de olsa açlığı giderici güçleri, onları aranan bir yiyecek türü durumuna getirmişti. Kötüköy'ün alt yanına dek sokuluyorlar, ırmağın pek azalarak ancak ırmak yatağının en çukur yerinden akıp giden suyunun derin, akıntılı bir yerinde çırılçıplak Çimiyorlardı. Annesi, onun bunca uzaklara gittiğini bilse ödü kopardı. O, her zaman onun deniz kıyısında oynadığını sanıyordu.

Musa, annesiyle kardeşlerinin ve kendisinin açlıktan ölme korkusunu uzaklaştırdığından evde önemli bir insan durumuna yükselmişti. Onun için de kimseye bir şey, söylemeden evden çıkıp gidiyor, ne zaman döneceği de belli olmuyordu.

Bir gün, dolu kovayı eve getirip kızartılan bağırsak payını yedikten sonra çıkıp giderken eve son kerte üzücü, korkunç bir olayın kahramanı olarak döneceğini elbette bilemezdi. Mahalleden geçerken arkadaşlarını kendini bekler buldu. Bu arkadaşları da kendisi gibi yoksulluğun, olanaksızlığın en son basamağında yaşayanlardandı. Çevirecek topaçları, atacak serçe tüfekleri, bisikletleri, kuş avlama lastikleri yoktu. Bunları bir gün elde edebilme düşleri de yoktu. Onun için yalınayaklarıyla sıcak yaz tozlarını süpürerek kendilerine her zaman değişik olanaklar gösteren ırmağın yolunu tuttular. Kışın suların gürüldeyerek korkunç bir coşkunlukla akıp gittiği geniş, derin ırmak yatağına atladılar. Yaz suyu azalmış, öte kıyı boyunca küçük bir dere gibi çakılların taşlarında seslenerek akıp gidiyor, beri yakaya da ancak bir arkı dolduracak ölçüde bir sızıntı gönderiyordu. Musa, arkadaşlarıyla bu küçük suyu, kazdıkları çukurlarla kanallara akıtıyor, kumdan kaleler yaparak bunların çevresini suyla çe-

viriyor, suyun üzerine köprüler kuruyor, eğleniyorlardı.

Musa işine öyle dalmıştı ki ırmak yatağının dik kenarı üstündeki düzlükte birden bire işitilen kalabalık insan gürültüsüyle ürkerek başını kaldırdı. Başını kaldırmasıyla orta boyda kara bir köpeğin kuru çay yatağına atladığını görmesi bir oldu. Musa, köpeğin dört gözlü denen kaşlarının üzerinde göz biçiminde birer ak leke bulunan türden olduğunu ayırt etti. Setin üzerinden bir yığın insan:

"Kaçın, çocuklar, kuduz köpek!" diye bağırıp duruyordu. Köpeğin ırmak yatağına atlamasıyla Musa'ya çarpıp dalması bir oldu. Arka üstü suların içine yuvarlandı. Kalkıp doğrulduğunda yanındaki çocukların çil yavrusu gibi dağıldığını, kuduz köpeğin kendisini bırakıp karşı geçeye ulaşmak üzere koştuğunu gördü. Karşı geçede uzayan yol boyunca hava almak üzere gezinen dev yapılı baş kesici, bütün olanı biteni görmüş, köpeğin kendi üzerine doğru seğirtişine bakıyor, elindeki parabellumuyla soğukkanlıca bekliyordu. Dört gözlü kara köpek, heykel gibi dikilip duran başkesiciye çarpmak üzereydi ki üst üste üç silâh sesi işitildi. Köpek bir iki kez havaya sıçrayarak sırtüstü devrildi kaldı.

Musa köpeğin öldürülüşünü seyrettikten sonra, ırmağın yatağından çıkmayı düşünürken yanına birkaç adamın geldiğini gördü:

"Nerenden ısırdı?"

"Bilmem."

Gerçekten de Musa'nın hiçbir yanı acımıyordu. Ancak ceketinin sol cebi parçalanmış, onun altından kara bez pantolonu yırtılmıştı. Adamlar, kuduzmuş gibi ona sokulmaktan korkuyor, birkaç adım öteden bakıyorlardı. Irmağın kıyısına çıkınca orayı dolduran birkaç yüz kişilik kalabalık, ona yol vermek üzere ikiye ayrıldı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Ancak yaşlıca bir iki kişi, ona daha korkusuzca sokularak:

"Oğlum, çabuk eve koş, annen, baban kimin kimsen varsa söyle "Beni kuduz köpek ısırdı. Un fabrikasının yanında kuduz köpeği öldürdüler de. Seni hemen doktora götürsünler, yoksa

sen de bu köpek gibi kudurur, herkese saldırırsın. Seni de çekip vururlar."

Musa'yı şimdiye dek hiç bilmediği bir korku kaplamıştı. Zangır zangır titriyordu. O yürürken Hazreti Musa'nın asasıyla yardığı Kızıldeniz gibi halk, ikiye ayrılıyor, ona yol veriyordu. Musa, durumun inceliğini anlamak üzere dönüp baktığında arkadan kendisini yüzlerce yuvarlak gözün izlediğini görüyordu. Halkın kendisine dokunmaktan, sürtünmekten korktuğunu gördükçe korkusu daha çok artıyordu. Şimdiye dek kuduz köpekten söz edildiğini hiç işitmemişti. İşitmişse bile kulak asmamıştı, bilmiyordu.

O, şehre doğru ilerledikçe çevresinde biriken kalabalık daha çok artıyordu. Bu kalabalığı gören iş güç sahipleri işlerini bırakarak koşup geliyor, bir süre önce çarşıyı birbirine katan «dört gözlü» kuduz köpeğin yeni marifetlerin öğrenmek istiyordu.

Musa, ana caddeden ayrılıp daracık alt sokaklardan birine sapıncaya dek kalabalık peşini bırakmadı. Eve yaklaşırken artık tek başınaydı. Annesi, evdeydi. Sökükleri, yırtıkları yamamaya çalışıyordu. Oğlunu, beti benzi atmış korku içinde görünce sordu:

"Ne var, Musa, bir şey mi oldi uşağum?"

"He, nene, beni ırmak kıyısında kuduz köpek ısırdı?"

"Ne dedun, ne dedun, kuduz köpek mi ısırdı?"

"He, nene bak?"

Şakire, sol yanı parçalanmış ceketi, kasık üstüne gelen yanı yırtılmış olan pantolonu onun sırtından çıkarıp attı. Yırtılan yerin altındaki diş yerlerini bulmak üzere onun kirli donunu da sıyırdı. Evet, çocuğun sol kasığında iki kıpkırmızı diş yeri vardı. Dişleri deriyi iyice bastırmışsa da delememiş, kan çıkaramamıştı. Ama bunun ne önemi vardı? Kuduz köpek, çamaşırına bile değse insan kudurmuyor muydu? Şakire'nin bildiği buydu. Hemen komşulara koştu, oğlunu kuduz köpeğin ısırdığını söyleyerek bir derman aradı. Pembe Bacı diye bir kadını salıkladılar. Şakire, onu buldu. Bu, orta yaşlı sağlıklı başörtülü canlı bir kadındı. Musa'yı anadan doğma yokladı. Köpeğin diş yerleri yi-

ne kıpkırmızı duruyorsa da kan man aktığı yoktu. Ufak bir sıyrık bile yoktu. Pembe Bacı:

"Şakire Hanım, dedi, senden para mara isteyecek değilim, çünkü beş paran olmadığını biliyorum. Yine de oğlunu kurtarmak için sana yardım edeceğim. Şimdi çocuğun sırtından çıkardığımın urbaları bir değirmen taşının ya da ona benzer çok ağır bir taşın altına koyacaksın. Aman, göz kulak ol, hiç kimse taşı kaldırıp ta urubaları oradan çıkarmasın. Yoksa oğlun hemen kudurur. Şimdi, bir yassı, ağır taş bul da oldu olacak bu işi birlikte yapalım."

Şakire dışarı fırladı. Deniz kıyısına açılan koridor kapısının önüne basamak olarak konan kocaman, yassı taşı zorla kaldırıp içeri getirdi. Pembe bacı, Musa'nın giyneklerine dokunmamaya özellikle dikkat ederek Şakire'ye:

"Şimdi, dedi al bakayım şu urubaları, katlayarak şu köşeye tahtaların üzerine yerleştir."

Şakire, denileni yaptı.

"Şimdi de şu taşı bunların üzerine koy."

Şakire, onu da yaptı.

"Şimdi, gel otur şöyle yamacıma da diyeceklerime kulak ver. Bu urubalar, otuz dokuz gün otuzdokuz gece taşın altında kalacak. Bunların şu ağır taşın altına konmasının helbet bir hikmeti var diyeceksin. Var ya kuduz köpeğin ısırdığı her türlü nesne de kudurur. Urubalar da kudurur. Eğer taşla bu urubaları bastırmazsak günü gelince urubalar kudurup havaya fırlar, uçmaya başlar. Duvarlara, insanlara, hayvanlara çarpar. Çarptığı eşyayı, insanı, hayvanı da kuduza bulaştırır, işte, ağır taşı bu yüzden koyuyoruz urubaların üzerine. Bak, sana bunun üstüne olmuş bir öykü anlatayım da dinle: Bir gün bir çoban, bir ağacın gölgesinde yatıp uyur. Bu sırada bir kuduz çakal onun çarıklarından birini dalar geçer. Çoban, çakalın çarığını ısırıp kaçtığını görürse de onun kuduz olduğu aklına gelmez. Gel zaman git zaman, aradan kırk gün kırk gece geçer. Bir kış gecesi çoban ağıldaki yerinde derin uykularda iken bir gürültü işiterek uyanır. Karanlıkta ne olduğunu anlayamaz. Koyunlar, keçiler

korkudan sağa sola dalgalanır, keçiler korkudan meleyip durur. Pat pat duvarlara çarpıp duran bir nesneyi ayırt eder. Küçük pencereden içeri girerek çıkış yolu bulamayan bir baykuş sanır. En sonra çırayı yakar ki bir de ne görsün, kendi çarıklarından biri havada uçarak ağılın içinde dolaşmıyor mu? Duvarlara, keçilere, koyunlara çarpıp duruyor, hayvanlara korku salıyor. Çarığın havada uçtuğunu gören çoban, korkudan bayılayazmışsa da güç belâ kendini toplayarak elindeki kalın sopasıyla çarığın arkasına düşmüş, vurup vurup yere serdiği çarık yine kalkıp uçmaktaymış. En sonra bir de bakmış ki ne görsün: Çarık küçük camsız pencereden dışarı fırlamış gitmiyor mu? Bir daha içeri gelmemesi için hemen deliği tıkamış, yatmış uyumuş. Ama ne yazık ki kırk gün sonra çarığın çarptığı bütün keçiler, koyunlar kudurmuş, birbirini ısırmaya başlamış. İşte, bu oğlanın urubaları da o çobanın çarığına benzeyebilir. Bir kudurup mahalleye yayıldılar mı birçok kişinin kudurmasına yol açarlar. Bunların yanına çocuklardan hiçbirini yaklaştırmayacaksın. Ancak, sen ara sıra taşı biraz aralar urubaların kurtlanıp kurtlanmadığına bakarsın. Eğer onlarda kurtların kaynaşmaya başladığını görürsen hayra alamettir, oğlan kudurmayacak demektir. Kurtlanmazsa kork. Otuz dokuz gün otuz dokuz gece içinde bu taş kalkar da urubalar serbest kalırsa oğlan kudurabilir. Amma, gözünü dört aç. Otuz dokuzuncu günün gecesi, oğlan hiç uyumayacak. Gözlerini yumar da gaflet uykusuna dalarsa o saat kudurur. Bunun için sen gece bir kuduz düğünü yapacaksın. Eve çengi tutmaya paran yoktur helbet. Mahalledeki dümbelek, çalgı çalan iyi yürekli komşulara yalvarırsın. Çocuğun yanı başına bir teneke de su korsun. Gaflet uykusu bastırınca yüzüne bir maşraba su çalarsın. Bu, tanyeri atıncaya dek böyle sürer. Çaltı Burnu üstünde şafak görünür görünmez, hemen oğlanı alıp denize koşarsın. Başka bir su da olsa olur ama deniz suyu daha güzel bir sudur. Oğlanı soyar, gövdesinin bir zerresi kuru kalmamak üzere yıkarsın, sonra da, oğlanı kurtardığından Allahına şükreder, bana da dua edersin. Şimdilik, benim diyeceğim bu kadar. Ara sıra gelir seni, çocuğu yoklarım." Şakire, ağlamaklı:

"Oğlanın urubası da gitti, ben şimdi onun sırtına nerden uruba bulacağım?" diye yakındı.

"Dur hele, ben zengince birkaç aile tanıyorum. Onlara bir başvurayım. Belki oğlana göre bir şeyler bulabiliriz?"

"Sen, çok yaşayasun. Pembe Hanumcuğum. O eyiluk denen şey nerde şimdi? Herkes birbirinin gözünü çıkarmaya bakayi."

"Merak etme, daha iyi kişioğlunun köküne kıran girmedi. Benim tanıdığım iyi kişiler var. Haydi, şimdi allahaısmarladık."

Pembe Bacı, gerçekten de sözünde durdu. Aradan bir saat geçmiş geçmemişti ki koltuğunda kocaman bir bohçayla göründü. Bohçada neler yoktu ki. Musa'ya göre iki kat giynek çıktığı gibi kızlara da entariler, fanilalar, donlar çıktı. Çoluk çocuk çok sevindi. Pembe Bacıya dualar ettiler. Musa, yeni giymeğini giyerek sokağa çıktı. Bu sokak tren gibi uzayan Tatar evlerini sıyırarak dümdüz uzun Gazhane baraklarına dek gidiyor, oradan yukarı dönerek ana caddeye ulaşıyordu.

Musa yeni giymeğiyle dışarı çıkınca kapı önünde yatan kıvırcık köpeği onu yadırgadı. Sonra, onun olduğunu anlayınca ellerini yalamaya başladı. Musa, köpeğiyle böyle sevişip dururken salhane yönünden gelen on bir on iki yaşlarında yoksul kılıklı yalınayak bir çocuk, elindeki dolu kese kâğıdından bir et parçası çıkarıp köpeğe attı. Musa'nın usuna hiçbir şey gelmedi. Oğlan geçip gittikten birkaç dakika sonra Kıvırcık, yerlere yatıp debelenmeye başladı. Komşular hayvanın ağulandığını görerek sarımsaklı yoğurt yetiştirdiyse de para etmedi. Zavallı hayvan uzun uzun can çekişerek kımıldamadan kaldı, kaskatı kesildi. Musa'nın içini sonsuz bir öfke kapladı. O çocuğu eline geçirirse bütün o ağulu etleri onun ağzına doldurur, onu şu zavallı hayvan gibi yere serer, kıvrandırırdı. İkinci köpeği de ağulanmıştı. Kıvırcık, kuzu gibi bir hayvandı. Bu yüzden ona bütün komşular acıdı. Şakire de kızmıştı:

"Hükümet nasıl olayi da şu bacak kadar çecuklarun eline böyle ağulu etler vereyi? Ha bu piç kuruları yalağuz köpekleri değil insanlari da ağulayıp eldurur. Zavalli kıvırcık!" diye söylendi.

Musa, yine her gün elinde kovasıyla salhaneye gidiyor, aile-

nin demirbaş günlük yiyeceğini çıkarmayı sürdürüyordu. Ancak, eskiden hiç önem vermediği, korkmadığı köpeklere şimdi gözünü açarak bakıyor, dört gözlü köpeğin kendisine oynadığı oyun, bir kara düş gibi her saat düşüncelerinin üzerine abanıyordu. Ne var ki kuşkudan uzak gördüğü bütün köpeklere yine Kıvırcık'a baktığı şefkatli gözlerle bakıyor, onların da kıvırcık gibi kendisini tanıyıp hemen kuyruklarını sallayarak koşup geleceklerini, ellerini yalayacaklarını sanıyordu. Bir gün Asile'yle Adviye'yi yanına katarak ırmağın karşı geçesinde yeni kurulan gecekondu mahallesindeki iki katlı mini mini bir kulübede oturan üvey amcaları Piç Yusuf'u görmeye gitti. Onları, anneleri yollamıştı. Piç Yusuf'u, babalarının babası bir yerde bulmuş, evlât edinip büyütmüştü. Otuz otuz beş yaşlarında, kuru, esmer bir adamdı. Onlar da Trabzon'dan yeni göçtüklerinden çok dar durumdaydılar, açlıkla, yoksullukla, hastalıklarla boğuşuyorlardı. Bu, salt bir ziyaretti.

Kız kardeşleri, bu amcalarını daha önceden görmüşlerse de Musa ilk kez görecekti. Amcasının da kendileri kertesinde yoksul olduğunu bildiği halde bir erkeğin her zaman ekmek bulabileceğini düşünüyor, amcasının belki de kendilerine birer dilim ekmek verebileceğini umuyordu. Ana caddede gidiyorlardı. Musa, Salhanenin önündeki geniş alana kavuşan dar, ıssız bir alanda iri, ak bir koça benzeyen bir köpek gördü. Bu köpeği buralarda ilk kez görüyordu. Köpek olduğu yerde bir ileri bir geri gidiyor, sonra havada bir nesneye toslamak ister gibi düşük kulaklı kocaman kafasını yukarı atıyor, ikide bir:

«Uuuuuu!» Diye homurdanıyordu. Musa'nın görgüsü hemen kımıldadı. Kız kardeşlerine:

"Bakın, dedi şu köpek kuduruyor."

Bir süre dikilerek köpeğin garip, korkunç davranışlarını gözetlediler. Asile:

"E, kuduz köpek hep saldırmaz mı?" diye sordu.

"Bu, herhalde yeni kuduruyor."

Asile:

"Aman, kardeşlerim, gelin, bir ayak önce kaçalım burdan!"

diyerek onları sürükleyip götürdü.

Piç Yusuf'un çamurla sıvanmış küçücük evinin daracık dış merdivenlerinden yukarı odaya çıktıklarında kapıyı kilitli buldular. Dönüp giderlerken üvey amcalarına denk geldiler. Başında da kendisi gibi sipsivri bir fes bulunan üvey amcaları, onları eve götürüp birkaç dakika taş gibi peykenin üzerinde oturttuktan sonra çok önemli bir işi olduğunu söyleyerek kalktı. Musa, umduğunu bulamayacağını anlayarak üzüldü. Çoktan beridir karnına koyun, keçi bağırsağından başka bir nesne girmemişti. Canı öyle çok ekmek istiyordu ki. Amcaları başka bir yana çocuklar da eve yollandı.

Köprüye vardıklarında önlerinde uzayan cadde üzerinde sağa sola yalpalayan koca bir kalabalık gördüler. Musa hemen kalabalığın önünden kaçmaya çalışan o kocaman ak köpeği tanıdı.

"Bakın, işte size kuduracak dediğim köpek kudurmuş bile. Halk, onu öldürmeye çalışıyor. Köpek de halk da yolun üzerinde."

Asile:

"Geri kaçalım!" dedi. Musa:

"Ben sizi alt yoldan götürürüm. Koşun" diyerek bayırdan aşağı koşmaya başladı. Kız kardeşleri de onun gibi hızlı koşuyordu. İlk evlere varınca rahatladılar.

Musa:

"Siz şimdi koşarak burdan eve gidin, dedi, ben burda kalıp köpeğin nasıl öldürüldüğünü göreceğim."

Kız kardeşleri, hiç karşı durmadan tabanları kaldırdılar. Musa, onların korkulu bölgeden uzaklaştığını görünce koşarak caddeye çıktı. Caddeye çıkmasıyla kocaman kafalı, küçük gözlü çoban köpeğiyle burun buruna geldi. Hayvan, kocaman kafasını iki yana sallayarak gelirken ağzından salyalar saçılıyordu. Musa, bir şaşkınlık saniyesi geçirdikten sonra kendini toparladı. Köpeğin sol gerisindeki kalabalığa doğru koştu. Köpeğin, insanlara saldırmaktan çok panikleşmiş olarak kaçacak delik aradığını anlamıştı.

Bu sırada, meydana çıkan tabancasını çekmiş genç bir polis, köpeğin ardındaki kalabalığa:

"Yana açılın ateş edeceğim!" diye bağırdı.

Kalabalık birbirini çiğneyerek yanlara kaçıştı. Polis üst üste iki mermi attı. Köpeğin yüzündeki, boynundaki ak tüyleri kızarmaya başladı. Kurşunları yiyen hayvan, polisin gücünü anlamış olacaktı ki gerisin geri kaçmaya koyuldu. Doğru kalabalığın üstüne gidiyor, polis, arkasından boşuna kovalıyordu. Halk, köpekle iç içe olduğundan ateş edemiyor, dağılıp gitmeleri, kendisini köpekle yalnız bırakmaları için bağırıp duruyordu. Bu sırada ellerine kalın demir sırıklar geçiren birkaç kişi, kendilerine doğru koşan köpeğin kafasına birkaç vuruş indirince hayvan bu kez yine geri dönüp polisin üzerine atıldı. Polis, kendisini yandaki halkın arasına güç attı. Sonra, koşarak gelen başka bir polis, köpeğe birkaç adım öteden bir iki kurşun daha yapıştırdı. Köpek bana mısın demiyordu. Yeni gelen polisin kurşunları köpeğin yönünü şehirden un fabrikasına çevirdi. Hayvan hızlı bir koşuyla kalabalığın arkasına düştü. Kafasını sallayarak koşarken ağzından salyalar, kurşun yaralarından kanlar saçılıyordu. Öyle bir an oldu ki köpekle Musa arasında yine iki adımlık bir aralık kaldı. Ne var ki köpek şaşkınlıktan kurtulup, un fabrikasına giden yolun üstündeki küçük taş köprünün kemeri altında kararan boşluğu gözüne kestirdi. Yediği kurşunlarla kıpkızıl kesilen başını iki yana sallayıp kan ve korku saçarak oraya doğruldu. Ufak bir bataklığı geçerek kemerin altına sığındı. Kuduz mikrobundan daha korkunç olan insan korkusundan iyice yılmış olan hayvan, köprünün altındaki koyu karanlıkta birkaç dakika rahat kaldı. Polislerin attığı kurşunlar onu bulamıyordu. Bunun üzerine bir iki kişi ellerindeki upuzun demir sırıklarla yetişti. Demir çubuklar, köpeğin sığınağını başarılıca kurcalamaya başladı. Bunun iyi sonuç verdiği görüldü. Köpek, kemerin öbür yanından çıktı. Sağında bomboş kırlar, solu ilerisinde de insan yığınları vardı. Hayvan sağdaki kurtuluşu hiçe sayarak sol yana doğru koşmaya başladı. Kafasını sallayarak çevresine saçıp durduğu kanlar da halkı kudurtmuş gibiydi. Onun böyle işkenceler içinde nasıl öleceğini görmek istiyordu. Hayvan, kalabalığın üstüne öyle hızlı koştu ki

herkes birbirini çiğneyerek çil yavrusu gibi dağıldı. Yere yuvarlanıp çiğnenenler oldu. Köpek kanlar akan başından üstlerine kan püskürerek bunların yanından geçip gitti. Seğirterek caddeyi kestirdi. Caddenin öbür yanından aşağı deniz kenarına indi. Köpek, kuduz olduğunu, insanları korkudan titrettiğini unutmuş, onların önünden yel gibi kaçıyordu. Polislerin tabancaları, artık işe yaramıyordu. Köpekle kalabalık birlikte koşuyordu. Köpek, önceden beri pek iyi tanıdığı, uzun zaman yuvalandığı deniz kıyısına doğru kaçıyordu.

Musa da halkın ön saflarında koşuyordu. Bu sırada köpek, deniz kıyısındaki tek odalı bir evin merdiven altındaki bodrum kapısını açık bularak buradan içeri daldı. Ev sahipleri çoluk çocuk oturmuş yemek yiyordu. Öndeki delikten giren serin hava odaya dolsun diye odanın ortasından bodruma açılan değirmi deliğin bir kağnı tekerleği büyüklüğündeki kapağını da kaldırıp bir yana koymuşlardı. Köpeğin bodruma girdiğini görmeyen ev halkı birden bire yüzlerce kişinin kendilerine doğru geldiğini görünce şaşırdı. Birçok ağızdan bodrumda kuduz köpek girdiği yineleniyorsa da gürültüden hiçbir şey anlamadıkları anlaşılıyordu. Ancak bodruma giren köpek, arkasından kovalayan halktan korkarak yeni bir sığınak aramak için olacak kandan kıpkırmızı kesilen kocaman başını delikten yukarı çıkardı, odaya çıkmaya davrandı.

Sofranın hemen kıyısından bu kanlı başın yükseldiğini gören ev halkı, çığlıklarla kendini açık duran kapıdan dışarı attı. Onlar da şimdi öbür halk gibi birer seyirciydiler. Bir iki becerikli kişi hemen bodrumun kapısını tıkarken ötekiler de köpeğin kafasına sopalarla vurarak delikten yukarı çıkmasını önlediler. Döşemedeki kapağı da kapadılar.

Kuduz köpek, en sonra kıstırılmıştı. Birkaç aklı başında kişi, polislerle baş başa vererek köpeği orda ne biçim öldüreceklerini düşündüler. En sonra, ellerinde birer uzun demir çubuk taşıyan kişiler, bunları demirci dükkânında kızdırıp hayvanın ağzına sokmayı önerdiler. Bu düşünce doğru bulundu. Bunun üzerine iki kişi, hemen biraz ötedeki demircinin ocağında demir

çubukları kızdırıp geldi. Tabancaları ateşe hazır iki polisle bu iki kişi odaya girdi. Değirmi bodrum kapağını yavaş yavaş kaldırdılar. Kapağın hemen altında bekleyen köpek kafasını kaldırmakta gecikmedi. Bunun üzerine iki kişi birden ellerindeki kızgın demir çubukları hayvanın ağzına soktular. Hayvan bu işkenceye dev gibi dayandı. Kızgın sivri demirler, boğazını delip geçerek midesine, bağırsaklarına doğru yol aldıkça geriye kaçacağına ileriye doğru zorluyor, işkencecileri bayağı şaşırtıyordu. Polisler, demir çubukların çökerttiği köpeğin kıpkızıl başına birkaç kurşun daha sıkarak işini bitirdiler. Polislerden biri, şaşkınlığını şu sözlerle belirtti:

"Arkadaş, ben şu tabancamla epey köpek öldürdüm ama bu gibisini ne gördüm ne de işittim. Bu, yedi canlıydı."

Musa, olayı başından sonuna dek kaçırmadan seyretmişti. En sonra, biraz ötede derin bir çukurun kazılışını, kuduz köpeğin leşinin buraya atılışını, üzerine sönmemiş kireç dökülüşünü, üzerinin toprakla örtülüşünü sonsuz bir ilgiyle seyrettikten sonra olanı biteni anlatmak üzere eve yollandı. Annesi, bunları dinledikten sonra:

"Ulan, oğlum, sende hiç akıl kalmadi mi? Daha geçen gün seni bir kuduz köpek ısırdı. Daha ne olacağın belli değil. Allah etmeye, günün birinde sen de kudurursan sağa da o kuduz köpeğe ettuklerini ederler. Pirak artuk bağırsağı mağırsağı. Senin orda köpeklerce ısırılıp kudurduğuni görmektense burda açluktan elmeyi yeğ tutarum." diye ona çıkıştı.

Bu yeni kuduz olayını işiten Şakire, hemen Musa'nın kuduz köpekçe parçalanan giyneklerinin yanına koştu. Giyneklerle çamaşırlar havalanmasın diye taşın ucundan dikkatle tutarak araladı. Bunlarda kurt murt yoktu. Yoksa oğlan kötü akıbetine gidiyor da onlar uyuyor muydu? Pulathanede birçok hayvanın, insanın kudurarak şuna buna saldırdıktan sonra öldüğünü biliyordu. Bir gün köyde kuduran bir inek kesilmiş, eti bütün köylüye ilâç olarak dağıtılmıştı. Ancak, köylünün, bu etleri taze olarak yemesinden korkuluyordu. Onun için herkes eti tuzlayıp kurutmuş, bir kenara asmıştı. İlerde hiçbir biçimde kudurmamak

için herkes bu kuduz sığır etinden birer parça keserek yiyordu. Şakire de ormana oduna gidip geldiğinden kuduz bir kurt, çakal ya da köpekçe ısırıldığında kudurmamak için bu kuduz ilâcından kendisi de birkaç kez kesip yemek zorunda kalmıştı. Keşke o kurutulmuş sığır etinden birkaç lokmacık olsaydı da Musa'ya da yedirebilseydi. Oğlanın kuduracağı varsa bu onu mutlaka durdururdu. Doğrusu, oğlanın geleceğinden kaygılanmıyor değildi. Pembe Bacı'nın tedavi biçimine hiç güveni yoksa da yapacak başka bir şey de yoktu. Onun için katlanıyordu. Memlekette nice insanın kudurduğunu ya da ısırıldıktan sonra vapura bindirilip İstanbul'a yollandığını biliyordu. İstanbul'da bu melun hastalığın devası olduğu söyleniyordu. Hiç Pembe Bacı gibilerin yaptığı işler yetseydi millet hastalarını ta Trabzon'dan İstanbul'a yola çıkarır mıydı? İşte, Şakire böyle düşündükçe kaygısı, üzüntüsü artıyor, yine de günde birkaç kez yassı taşı aralayıp oğlanın giyneklerini gözden geçiriyordu.

Böylece otuz dokuz gün otuz dokuz gece geldi geçti. Şakire, son günlere doğru Musa'nın taş altındaki giyneklerinde birkaç ufak ak kurt görmüş umutlanmışsa da asıl korkulu gece gelmiş çatmıştı. Kırkıncı gece çocuk hiç uyumayacaktı. Gaflet uykusu bastırır bastırmaz kudurma da başlayacaktı. O gün Pembe Bacı, sabahtan gelerek Şakire'ye Musa'yı gündüzleyin birkaç saat uyutmasını salıkladı. Oğlan, geceki uykusuzluğa ancak böylece dayanabilecekti. Pembe Bacı, o gece için ut, dümbelek çalan bir iki kadıncağızı da peylemişti. Deniz kıyısı halkıyla yolun üstündeki oldukça varlıklı mahalle, o gece kuduz düğününün olacağını biliyordu. Bütün çocuklar, bunu merak ediyorsa da aklı başında ana babalar, çocuğun böyle tedbirlerle kuduzdan kurtulamayacağını, mutlaka kuduracağını, bu sırada kendilerini de ısırabileceğini söyleyerek onların kuduz evine yaklaşmasını önlemeye çalışıyorlardı. Buna aldırmayan bir yığın çocuksa Musa'nın uyumaya çalıştığı evin çevresinde dört dönüyor, onu görmeye can atıyorlardı. Şakire, bütün işini gücünü bırakmış, oğlunun başucunda oturuyor, yırtıklarla sökükleri yamar gibi yaparak onun uyumasını sağlamaya çalışıyordu.

Musa'nın gözüne yine de uyku girmedi. Bir aralık nenesinin evden ayrılmasını fırsat bilerek yerinden fırlayıp deniz kıyısına kaçtı. Ağulanıp öldürülen kıvırcık köpeğiyle her zaman oturup denizin uzaklarını seyrettiği tepeciğe oturdu. Denizkızlarının kim bilir ne güzel, ne şefkatli, insana acıyan varlıklar olabileceğini düşünmeye başladı. Artık, o kerte yoksulluğa düşmüştü ki bu durumda Tenzile'yi görmek değil düşünmek yürekliliğini göstermek bile istemiyordu. Bu kerte aşağılardan o mutluluğa yükselebilecek durumda olmadığını derinden derine duyuyordu. Her geçen gün, onunla kardeşlerini mutluluğa yaklaşmış insanlardan biraz daha uzaklaştırıyordu, karanlık, sonsuz bir çukura doğru çekiyordu.

Eve koşarak gelen Şakire, Musa'yı bulamayınca hemen deniz kıyısına koştu. Onu kum tepesinin üstünde garip garip oturup düşünür görünce içi bir hoş oldu. Komşuların verdiği bir dilim mısır ekmeğini eline tutuşturarak yanı başına oturdu. Musa, dünden beri ağzına hiçbir şey koymamıştı. Dünyada bu mısır ekmeğinden tatlı bir de tahin helvası olabilirdi. Bu tepeciğe gelirken Şakire'nin yalınayakları kurumaya başlamış deve dikenleriyle dolmuştu. Bir yandan bunları çıkarıyor, bir yandan da oğlunun iştahla ekmek yiyişine bakarak onun kudurmayacağı üstüne olan kanısı güçleniyordu.

"Neden uyumadın yavrum? Ya gece, Allah göstermesun, uyur da kudurursan?"

"Sen bakma ona, nene ben kudursaydım çoktan kudururdum."

Şakire: "İnşallah!" diye söylenerek eve döndü.

Akşam ezanı okunduktan sonra Şakire, bir teneke su doldurarak odanın ortasına bıraktı. Musa'yı elinden tutarak tenekenin yanına oturttu. Asile'yle Adviye de onların karşılarına oturarak Musa'yla annelerini dikkatle gözden geçirmeye başladılar. Hepsi de, bu gece korkunç bir şeyler olacak diye bekliyordu. Sabahtanberi de birer dilim kuru mısır ekmeğinden başka bir şey yemediklerinden karınları zil çalıyordu. Bu sırada paçavralar giyinmiş sivri yüzlü, sivri burunlu, eli deynekli bir kadın selâmsız sabahsız içeri girdi, doğruca Şakire'nin yanına giderek diz çöktü:

"Ayol, Şakireciğim, dedi yeni kulağıma çalındı. Nedir bu oğlanın başına gelenler?"

"Ne olsun Asiye Hanım, halumuzu bileysun. Musa, bize her gün gidip Salhaneden bir kova dolusu bağırsak getirir, onunla geçinurduk. Gelgelelum, bir kuduz köpek bizum oğlani dalayup geçmiş. Bu keçe kırkıncı gecedur. Oğlanı hiç uyutmayacağuz. Ona bir kuduz düğünü yapacağuz. Şafak atarken götürüp denizde çimdireceğum. Böylece kuduz belasinden arınmış olacak."

"Peki, çocuğu salhaneye göndereceğine bir işe filân göndersene."

"Ufaktur diye hiçbir işe almadilar."

"Dilenmeyi de mi beceremez?"

"Dilenmeyi mi? Asiye hanumcuğum, biz dilenemeyuz."

Asiye, öfkelendi, elindeki ince, budaklı değneği döşemeye vurdu:

«Ne o, siz beyzade misiniz de dilenmez missiniz? Ben, nasıl dileniyorum. Savaş başlayalı beri torbam sırtımda, değneğim elimde sabahtan akşama dek sokak sokak, ev ev gezip dileniyorum. Gezen kurt aç kalmaz derler. Para da kazandığım olur ya kazanamadığım günler hiç olmazsa şu torbam ekmekle dolu olur."

Kocaman, ak, kirli torbasını omzundan indirip onların önüne bıraktı.

Bunda kemik parçaları, haşlanmış patatesler, çürük elmalar, taş gibi kuru ekmek kabuklan, küflü, kapkara ekmek parçaları vardı. Kupkuru, kirli uzun parmaklı ellerini sokarak hepsini şöyle bir karıştırdı, sonra bunlardan birçoğunu alarak Şakire'nin kucağına attı: "Çocuklar, mutlaka açtır, bölüştür yesinler." dedi. Sesi tırtıklı tırtıklı içkici erkek sesi gibi çıkıyordu. Şakire, bunları açlıktan bayılan çocuklara bölüştürdü. Kendisi de bir sıra inci gibi sağlam dişleriyle kupkuru, kapkara bir ekmek kabuğunu kemirmeye başladı.

Asiye, orta yaşı biraz aşkın bir kadındı. Kocası, savaşlarda ölmüş, gençliğinde bir süre orospulukla geçinmiş, seferberlik sokağa gencecik, bıldırcın gibi, keklik gibi binlerce kadın dö-

künce Asiye'ye bu işte ekmek kalmamıştı. O zaman, bir dilenci kılığının gerektirdiği her şeyi bir araya getirerek dilenciliğe başlamış, böylece de açlıktan ölmekten kurtulmuştu. Üstü başı leş gibi kokuyordu. Torbasından yükselen çürük yemiş, çürük et kokuları da bu kokuyu daha çok ağırlaştırıyordu.

Çocuklar, kuru ekmek kabuklarını fare gibi kıtır kıtır yiyip tenekeden maşrapa maşrapa su içerlerken Asiye bir süre onları şefkatle seyretti. Sonra, Şakire'ye tane tane şunları söyledi:

"Şakireciğim, hadi kızları gönderme, ona diyeceğim yok ama, Musa ne güne duruyor? Onu dilenciliğe gönderirsen size bir kova kokmuş bağırsaktan daha güzel yiyecekler getirebilir. Her akşam eve bir torba ekmek kırığı getirse yetmez mi?"

"O kendi başına dilencilik edemez. Asiye Hanım. Oni bizum olan bir şeyi birinden almaya göndersem gidip almaktan çekinur. Eğer bağırsaklari da ona biri verseydi gidip alamazdi."

"Her şey alışmaya bağlıdır. Ben de anamdan dilenci doğmadım ya. Bizim de soylu bir ailemiz vardı. Yediğimiz önümüzde, yemediğimiz arkamızdaydı. Savaşlar hepimizi kırdı geçirdi. Bana da ilk günlerde dilenmek çok zor geldi. Baktım, üstüm başım temiz olunca kimse sana bir şey vermiyor, seni şefkat avcısı sanıyor. Ben de şu gördüğün bir yıldır su yüzü görmemiş entariyi sırtıma geçirip, yüzüme biraz tencere karası çalıyorum. Eski rengi ak olan şu kapkara torbayı da omzuma atınca çıkıyorum sokağa. Gez Allah, gez. Dilencilikte yoruldum dersen aç kalırsın. Aç bir kurt ne biçim gezerse sen de öyle yorulma bılmeden gezeceksin. İşte, o zaman açlıktan ölmezsin. Yoksa sana da bana da bu çocuklara da bu şehirde yapacak başka iş yok. Yarından tezi yok. Ona güzel bir torba dik, Musa'yı benim yanıma kat, götürüp dilendireyim, ilk bir iki gün, dilenmek ona ağır gelirse de sonra yavaş yavaş alışır, hepinizi besler."

Şakire, Musa'ya eğildi:

"Nasil, dilenmeye gider misun uşağum, Asiye Teyzenlan?"

Musa hiçbir yanıt vermedi. Dilenmek herhalde hırsızlıktan bile daha aşağı bir işti. Hırsızlıkta hiç olmazsa yakalanmadığın sürece hiç kimseye boyun kırmak, yalvarmak yoktu. Efendi,

efendi gezip dolaşırdın. Dilencilikse bütün şehrin insanına karşı aşağılık bir insan olduğunu peşin olarak kabul edeceksin.

Musa yanıt vermediği sürece kafasından bunları geçiriyordu. Annesi:

"Gider misun, Musa?" diye bir kez daha sorunca:

"Giderim!" demek zorunda kaldı.

O zaman, dilenci Asiye, torbasını omzuna atıp değneğini eline alarak gitmeye davrandı:

"Korkma, Şakire kızım dedi oğlun kudurmaz. Sen bu gece ona güzel bir dilenci torbası dik. Güneş doğarken burdayım."

"Dur hele Asiye Hanım, bu uşak, sabaha kadar uyumayacak. Yarın uykusuz, uykusuz nasıl dolanır?"

"Canım, yarın sabah olmasın da öbür sabah olsun, oldu mu? Öbür gün sabah erkenden ben burdayım."

"Oldi, çok yaşayasun sen Asiye Hanumcuğum. İşte, göreysun, Allah bilem bizleri unutmuş. Ne edeceğuz, bilmem?"

"Haydi, şimdi hoşça kalın, çocuk kırk gün içinde kudurma alâmeti göstermediyse bu gece de kudurmaz, hiç korkma."

Bunları söyledikten sonra yırtık pabuçlarını ayaklarına geçirerek çıkıp gitti.

4

Akşam karanlığı basıp da yoksul mahalle karanlığa gömülünce Şakiregiller'in evi canlanmaya başladı. Aylardır yanmayan kırık şişeli gaz lâmbası, ocağın üstünde sarı üzgün bir ışıkla yanıyordu. Yolun üst yanındaki varlıklı biri bu geceliğine yakmak üzere biraz gaz vermişti. Kuduzun ne olduğunu bilen evler, kapılarını sımsıkı kilitlemişlerdi. Herkes, yoksul bir evin çocuğunun bu gece kuduracağı kuşkusuyla doluydu. Buna bakmadan bir yığın meraklı kadınla Musa'nın yaşıtlarından birçok çocuk erkenden gelip Musa'nın karşısında yerlerini almıştı. Yaşlı dişlek bir kadın elindeki dümbeleğiyle bir başka yaşlıca kadın da kendisi gibi geçmiş uduyla çıkageldi. Musa'nın karşısında kuru döşemenin üzerine bağdaş kurdular.

Oda tıklım tıklım dolmuştu. Eve gelenlerden çoğunu ne Şakire ne de çocuklar tanıyordu. Hemen hepsinin gözleri Musa'nın üzerindeydi. Kimi ihtiyatlı kadınlarla çocuklar, çıkış yerine yakın oturmuşlar, bir bölüğü de koridorda dikilerek kapının pervazlarına yaslanmış, yuvarlaklaşmış gözleriyle Musa'yı gözlüyordu. Musa da bütün bu konukları birer birer gözden geçirerek yüzlerindeki uğursuz merakla korkuyu ürpererek seyrediyordu.

Şakire, bu kuşkulu bakışlar altında ezilmemesi için sağ koluyla Musa'yı sarmış, gülümsemeye, yanındaki kadınlarla başka konular üzerinde konuşmaya çalışıyordu. Birbirlerine savaşın gittikçe korkunç, öldürücü bir hal aldığından, yoksulluğun, açlığın günden güne daha daha çok insanı tedirgin ettiğinden sözediyorlardı. Şakiregiller'de bu gece kuduz düğünü olacağı haberi karakola da gitmişti. Bu yüzden polis devriyeleriyle pazvant ara sıra bu sokaktan da geçiyor, açık kapıdan başlarını uzatıp merakla Musa'ya bakmaktan kendilerini alamıyorlardı.

Gece ilerlemeye başlayınca utçu, dümbelekçi kadınlar, eski bir alaturka hava tutturarak kartaloz seslerini de buna katarak kuşku sineklerinin vızıldayıp durduğu sessizliği yırtarak elle tutulur gibi gerçekleşmiş olan genel korkuyu dağıttılar. Kadıncağızlar, çoktan beri böyle herkesin içinde çalmak, söylemek olanağı bulmamış olacaklar ki bu fırsatı kaçırmamak için uzun uzun çaldılar, söylediler. Bozulmuş, erkekleşmiş sesleri bile birçok kez dinlenebilir hale geldi.

Musa'nın kudurmasını bir ayak önce görmek için yanıp tutuşan yaşıtlarından birçoğu sonra umutsuz düşerek kalkıp gitti. Geri kalanları da anneleri kollarından tutup sürükleyerek götürdüler.

Hızını almış, kurtlarını dökmüş olan çalgıcılar da Şekire'den izin alarak kalkıp gittiler. Saat on birden sonra evde ev halkıyla yakın komşulardan bir iki yoksul, yaşlı kadından başka kimse kalmadı. Gece yarısına doğru onlar da çekip gittiler. Bir insanın ne biçim kudurduğunu görmek hevesiyle gelenlerin hepsi çekilip gittikten sonra Asile'yle Adviye de kıvrılarak birbirlerinin üzerine düştüler. Ut, dümbelek sesleriyle beşiğinde

bir süre uyanık duran Sefer de uyuyordu. Evde uyanık kalan yalnız Şakire'yle Musa'ydı. Gündüzün annesinin bütün direnmelerine kulak asmayarak uyumayan Musa, şimdi fena halde uykusunun saldırısına uğradı. Gözkapakları bir inip bir kalkıyordu. Şakire, elinde su dolu teneke maşrapayla hazır bekliyor, gözkapakları inmeye başlayınca yüzüne biraz su çarpıp onu yerinden sıçratıyordu. Korku, öyle büyüktü ki artık, bunu oğluna açıkça söylemekten çekinmiyor:

"Aman, gözlerini yumma, kudurursun!" diye onu uyarıyordu.

Şakire'nin gece yarısı başlayan çabası, tanyeri atıncaya dek sürdü. Hem kendi uykusuyla hem de Musa'nın uykusuyla boğuştu durdu. En sonra sabah horozları uzak kümeslerden seslenmeye başlayınca Şakire, dünyanın sevincini duydu. Korkulu gece, çok zor olmakla birlikte geçmiş gidiyordu. Döşeme de, Musa'nın üstü başı da sırsıklamdı. Şakire, hemen yarım teneke suyu her birkaç dakikada bir Musa'nın yüzüne çarpmış, kara ecel gibi bastıran uykuyu oğlanın yanına yanaştırmamıştı. Bütün gece de dışarıda polis düdükleri, pazvantın «tok tok» diyen değnek sesleri eksik olmamıştı.

En sonra, kırık camlardan içeri giren masmavi tan aydınlığı, Şakire'yi sevinçten çıldırttı. Hemen yerinden fırladı. Yassı, ağır taşın altında kırk gündür çürüyen giynekle çamaşırları alıp ocağa doldurdu. Sonra, bir kibrit çakarak onları tutuşturdu. Yangını düşündüren ağır bir yanık kokusu evin içini, dışını sararken Musa'yı kolundan tuttu. Deniz kıyısına doğru koşturmaya başladı:

"Aman Musa, danayı yüze yüze kuyruğuna geturduk. Şimdi, denizde bir çimmen kaldı. Ondan sonra, artuk hiç kudurmak yok."

Ta uzaklara dek deniz çarşaf gibi serilmişti. Islak kumlar üzerinde tatlı şıpırtılar çıkaran küçük, masmavi dalgalar birbirini kovalayarak geliyordu. Çaltı Bumu feneri, kırmızı yeşil ışıklarıyla çekip duruyordu. Fener burnunun feneri daha parlak olarak denizi aydınlatıyordu. Şimendifer köprüsünün oralarda balıkçılar «hissa» çekiyorlardı. Şakire, Musa'yı soyarken:

"Aman, Musa'cuğum, dedi, denizde yıkanırken seni hiç kim-

senin görmemesi gerek. Yoksa bütün işler bozulur, yine kudurursun."

Musa'yı anadan doğma soyan Şakire, kimsenin görmemesi için ona siper alarak denize soktu. Oturtarak elleriyle başına, sırtına bol bol su attı. Sonra, başını birkaç kez suya daldırıp çıkardı. Musa, suyu çok serin bulmakla birlikte ölümden kurtuluş uğruna severek katlanıyordu.

Şakire, oğlunu hem yıkıyor, hem de Çarşamba ormanları üzerinden doğması yaklaşan yaz güneşinin başlayan açık pembeliğine korkuyla bakıyordu. En sonra, kuduzdan temizlendiğine inanarak Musa'yı sudan çıkardı. Elindeki eski bir yatak çarşafına sarıp güzelce kuruladı:

"Artuk, kurtuldun, Musa, bundan böyle elmeyeceksun! Hadi, şimdi koşarak eve gidelum" diyerek onu sardığı çarşafla eve doğru koşturdu.

Eve vardıklarında yanan giyneklerin dumanı içerisini doldurmuş, çocukları uyandırmıştı. Ama Şakire'ye artık hepsi vız geliyordu. Musa'yı kudurarak ölmekten kurtarmıştı.

Ertesi sabah, durumu yoklamaya gelen Pembe Bacı, böbürlenerek Musa'yı okşadı:

"Bu güzel çocuğu kurtardığıma ben de çok seviniyorum, dedi. İlerde bu millete aslan gibi bir asker olur."

Şakire, artık asker olmakla ölmeyi bir tuttuğundan içinde ayaklanan duygularını zor tuttu. Eğilip Pembe Bacı'nın ellerini öperek:

"Çok yaşayasun, sen Pembe Hanum, dedi, oğlumu kurtardun ya Allah senden bin kez razi olsun. Eğer oğlumla birlikte birkaç yıl daha yaşarsam onun ne olacağını anca ben bilirum. Allah bilir ya, onun da ağbisi gibi gencecuk elmesini istemeyrum."

Musa, bu ilk kuduz olayında neden kudurmadığını ancak çok ileri yaşlarda kuduz köpeklerce bir kez daha ısırıldıktan sonra anlayacaktı. Dört gözlü kuduz köpeğin dişleri eğer Musa'nın etinde salt iki kızıltıyla kalmayıp da ufacık bir sıyrık bile açsaydı Musa'yı Pembe Hanım değil Tanrı bile kurtaramayacaktı.

5

Dilenci Asiye, güneş doğarken Şakiregiller'in kapısını çaldı. Keyifliydi:

"Ulan, bunlar hala yatıyor be, diye bağırdı. Nerdesin, Şakire kadın? Bütün sokaklardaki yiyecekleri kurt kuş apardı. İnsan rızkının üzerine güneş doğmadan onun başında bulunmalıdır."

Şakire, gülümseyerek çocuklarla yan yana yattığı yataktan başını kaldırdı:

"Hoşgeldun, Asiye hanumcuğum. İnsan, bir işi olmayınca gaflet uykusuna dalayi, Temel'in, Ali'nin sağluğunda haddi miydi güneş üstümüze doğsun? Ama şimdi doğayi, işsiz insanı insan saymaduğundan ne diyelum, felek."

Asiye, sırtında torbası, elinde değneği ayaklarında çarıklarıyla odanın ortasında bir süre dikildi. Onunla birlikte odaya ağır bir koku da girmişti:

"Çocuk hazırlanıncaya değin biraz oturmalı, dedi, bu gün akşamlara dek iş var. Hep ayaktayız, istersen otur, aç kaldığının resmidir. Oğlana torba diktin mi?"

"Diktum. Ama oğlanın hiç gönlü yok."

Asiye, çocukların sıralanarak yattığı yatağa doğru yürüyerek değneğiyle yorganın üzerinden Musa'yı dürttü:

"Kalk, oğlum, kalk, sen, benim medresemde okumadıkça ne kendin ekmek bulabilirsin, ne de ananla kardeşlerini doyurabilirsin? Salhaneden koyun leşleri taşımakla ölümden kurtulamazsın. Siz de insan gibi yiyecekler yemeye çalışmalısınız. Haydi, fırla."

Musa, istemeyerek doğruldu. Gözlerini ovuşturdu. Çişe gitti. Annesi, elini, yüzünü yıkadı.

"Haydi, oğlum, bir de Asiye teyzenin işini deneyelum. Bak, hergün torbası dolu geleyi. Belki sağa da bir şeyler verirler."

Bu sırada Asiye, elini torbasına atarak bir yığın takır takır ekmek kabuğu çıkardı. Şakire'nin eline tutuşturdu:

"Al şunları da çocuklar gevelesin. Aç oturup arpacı kumru su gibi düşünüp durmaktan iyidir."

Sonra giyinen Musa'yı önüne katarak evden çıktı. Ara sokaktan ana caddeye vurdular. Şakire, ellerini ovuşturarak düşünceler içinde arkalarından bakakaldı.

Asiye, değneğini yere vurarak öyle hızlı gidiyordu ki Musa yanı sıra seğirtmek zorunda kalıyordu. Osman Efendi'nin dükkânına bitişik konağın önünden geçerlerken evin on beş yaşlarındaki tombul, neşeli hizmetçisinin Samsun'da çok moda olan:

Merdivenden tıkır da mıkır inerken "Yazması boynuma dolanıyor severken" şarkısını söylüyor, gerçekten elinde silme beziyle kova olarak evin taş merdivenlerinden aşağı iniyordu.

Osman Efendi'nin dükkânını dönerek ana caddeye ulaştıklarında güneş yukarıdaki eski kulübeyle bahçelerde büyümekte olan lahanalara vuruyordu. Musa, hem güzel, hem acı çocukluk günleri geçirdiği o yerlere üzgün bakışlarla baktı. Orda birlikte mutlu günler geçirdiği bir yığın sevgili insan, şimdi, artık dünyada yoktu. Babasının, kardeşlerinin, ağabeyinin hayalleri acı çeken yüzleriyle gözünün önüne dikildi. Birisinin değneğiyle kendisini dürttüğünü duydu. Asiye:

"Ne daldın, Musa?" dedi, bir dilencinin elleriyle gözleri arı gibi işlemelidir. Durmadan yerleri, pencereleri, kapıları, gözlerinle tarayacaksın."

Musa, baktı. Osman Efendi, her zamanki kara efendi giymeği içinde dükkânının kepenklerini kaldırıyordu. Annesiyle birkaç kez veresiye öteberi, asker tayını almak üzere oraya gittiğinden onun kendisini tanımasından korkarak Asiye'ye sokuldu. Seğirtircesine ilerledi. Osman Efendi, birkaç asker tayınının parasını koparabilmek umuduyla aşağı mahallede de annesini arayıp durmaktaydı. Belki kendisini tanır da yakalar diye ödü koptu.

Hızlı adımlarla şehrin göbeğine doğru ilerliyorlardı. Asiye:

"Ne varsa şehrin göbeğinde var, dedi. Bütün yiyecek, içecek, para, alçaklık, namussuzluk, orospuluk, puştluk, pezevenklik hep ordaydı. Oraya vardık mı yenilip içilenlerin kırıntıları da bize düşer. Saathane Meydanı'ndaki pazaryerinde çürük yemişler, etli kemikler, yarı çürümüş ama yenilebilir sebzeler

bulabiliriz. Ancak ekmek denen aziz nimeti iç mahallelerdeki orta halli evlerde bulabiliriz. Zengin konakların kadınları, hizmetkârları ekmek kırıntılarını getirip sana vermeye erinir, çöplüğe, çöp tenekelerine atarlar. Onların attığı zengin yiyecekleri, tavuk kemiklerini, koca koca ekmek parçalarını ancak köpekler, kediler, başka dilencilerle cebelleşerek toplarım."

Asiye, bunları söyledikten sonra durdu. Musa'nın yüzünü canlı bakışlarıyla taradı:

"Ulan az kalsın unutuyorduk, dedi. Annenle kardeşlerine verdiğim ekmekten sen yararlanamamıştın. Böyle acı acına sabahtan akşama dek taban tepilmez. Bir şeyler yiyerek kömürümüzü, islimimizi alalım."

Elini torbasına daldırdı. Peksimet gibi kaskatı kapkara bir ekmek kabuğu çıkarıp Musa'nın eline tutuşturdu. Sonra, ona torbasından küçük bir kese kâğıdı çıkararak içinden masmavi bir küfle örtülmüş uzun bir kaşar peyniri kabuğu seçip uzattı:

"Al, bunu da katık edersin, dedi. Bunları zengin konaklarının çöp tenekelerinden topladım. Ama tiksinme, yemene bak. Açlıktan ölmekten iyidir. Kaşar peynirinin küflü olanıyla olmayanı arasında hiçbir ayrıntı yoktur. İnsan, bizim gibi sokak kedilerine, sokak köpeklerine döndü mü daha çok çeşitli yiyecek bulabiliyor. Salhanenin oluğu altından köpeklerle itişerek, hırlaşarak kokmuş bağırsakları toplayıp yemekle bunun arasında hiçbir ayrıntı yoktur."

Asiye, böylece yoksulluğun felsefesini yapıp dururken inci gibi güzel, keskin dişleriyle kıtırdatarak ekmek kabuğunu kemirmeye hemen hemen onun gibi seri, katı olan kaşar peyniri kabuğunu da katık etmeye çalışıyordu. Saathane Meydanı'na yaklaşıncaya dek hemen hiçbir nimet kapısı açılmadı. Caddenin solundaki bir kahvenin önünde yaya kaldırımına taşmış sandalyelerde oturan iyi giyimli bir efendinin çakısıyla elma soyup yediğini gören Asiye Musa'yı durdurdu:

"Bak, oğlum, dedi, şu adam hayvanın biri. Kendisi hayvan olduğu halde elma kabuklarının hayvanları besleyeceğini bilmiyor. Onu niçin çakısıyla bu güzel, tatlı, besleyici yiyecekleri

soyup sokağa atıyor. İşte, seninle benim ilk kısmetimiz bunlar. Eğer yolda inek, öküz, koyun, keçi gibi hayvanlardan biri olsaydı şu öküzün yemeyip attığı kabukları bize bırakmazdı. İyi ki öküzler sokaklarda serbest dolaşmıyor, yoksa biz dilencilere kentimizi kaldırıp denize atmaktan başka yapacak iş kalmazdı.»

Musa, baktı: Asiye'nin gösterdiği göbekli adam, sabah sabah içi yanmış olacak ki masanın üzerine yığdığı kıpkırmızı Amasya elmalarını soyup keyifli keyifli yiyordu. Sonra, elmasını soyarken becerikliliğini göstermeyi de bir sanat kertesine yükseltmek istemenin çabası içinde görünüyordu. Bir elmayı döndüre döndüre soyup hiç koparmadan bitirdiğinde gülümsedi, sonra kabuğu kaldırıp çirkef sulan akan kıyıdan biraz ileri fırlattı. Asiye, hemen Musa'nın kolundan dürterek:

"Haydi, yürü, al o kabukları" diye buyurdu.

Musa, bir tozların içinde kıvrılmış yatan elma kabuklarına, bir de kahvenin önünde oturarak gelip geçenlere bakan efendiden adamlara baktı, içinden bir utanç dalgası yükseldi. Yerinden kımıldamadı. Asiye, ikinci buyruğu vermeyi gereksemeden yürüdü, tozlara bulanmış kabukları alıp torbasına attıktan sonra elma yiyen adama, uzun parmaklı kuru elini açtı:

"Efendi, dedi, ben şehit karısıyım. Şu gördüğünüz çocuğumla tek başımıza kaldık. Öbür beş çocuğum açlıktan öldü. Bunun da ölmemesi için dilenmek zorunda kaldım. Gönlünüzden kopanı..."

Daha sözünü bitirmeden avurtları serin tatlı elmanın etiyle dolu olan adam, öfkeyle haykırdı:

"Defol be cadaloz. Sabah sabah midemi bulandırma. Şehit, şehit! Şehit olmayan kimse mi kaldı?"

Musa, az daha: "Sen varsın ya!" diye herifin yüzüne bağıracaktı. Ancak, Asiye bu lâflar kendisine değilmiş gibi yürümeye başlayınca o da yürüdü. Biraz sonra Asiye Musa'ya şöyle dedi:

"Buna alışmalısın. Bir dilenci, insanların yemeyip attığı en kötü yiyecekleri Cennet taamı gibi yemek gerektiğini bildikten başka, bu gibi heriflerin pis ağızlarının pis kokularına katlanmayı da bilmelidir. Ama günden güne insanın duyguları nasır

bağlıyor. İnsan, günün birinde artık bu lâf biçimindeki kusuntulara kanıksayarak aldırış etmez oluyor. Ben de ilk dilenciliğe çıktığım gün, senin gibi fena oldum. Şimdi, insanların nasıl birer kendini beğenmiş hayvan olduklarını anladığımdan beri daha yürekli, daha rahatım, insan yığınları arasından geçerken bir ormanın pelitleri, gürgenleri arasından geçiyormuşum gibi duyuyorum kendimi. Eline bir parça toprak bir inek, bir keçi, bir koyun ya da tavuk geçiren insan, kendini bir adam sanıyor, sanki dünyanın kurucusu imiş gibi şişiniyor. Kendisinden keçisinin bokunu istesen nerdeyse onları sana leblebi diye satacak. Onun için anladım ki en iyisi dilenci olmak, dilenciliği benimsemek. Her şeyin en kötüsünü yesen ya da giysen bile kurum, çalım satma diye bir pisliğe bulaşmamışsındır. Hiç olmazsa hiçbir bok olmadığını bilir, ona göre gerçek insan gibi yaşar ya da Türkçesi, sürünür gidersin. Ancak, şunu kafana koy ki kendini bir dilenciden üstün, namuslu gören pek çok kişi açlıktan ölür gider de bir dilenci ölmez. Bir dilenci hırsızlığa da dadanmaz. Öyle korkulu tedirgin edici, işlere mudarası yoktur. O, her zaman bir kepçe gibi göğe doğru açık duran eliyle biraz eğik boynuyla karnını doyuracak güce sahiptir. Haydi, biraz hızlı yürüyelim. Saathane Meydanı'ndaki manavlarla kasapların önü şimdi insanla kaynar. Ne varsa orda var."

Daha hızlı yürümeye başladılar. Issız yolda Asiye'nin yanı başında yürümekten utanıp biraz uzakça yürüyen Musa, kalabalık yolda şimdi ona daha yakın gidiyordu. Saathane Meydanı'na vardıklarında güneş yükselmişti. Saat kulesinin çevresi, türlü yemişlerle süslü tezgâhlarla çevrilmişti. Üzümlerin, incirlerin üzerinde balarılarıyla türlü arı yığınları vızıldayarak uçuşuyor, satıcıların, müşterilerin gürültüsü, meydana büyük bir canlılık veriyordu. Asiye, her serginin önünde durup atılacak yemişleri olup olmadığını soruyor, ötekine geçiyordu. Bir sergide açılan kuru eline birkaç ezik incir bıraktılar. Asiye incirlerden birini Musa'ya verdi, öbürünü de ısırıp yemeye yeltenirken içinden sapsarı bir yaban arısı fırlayınca inciri yere fırlattı. Sonra dayanamadı, bir kadının çiğneyip pestile çevirdiği inciri,

eline alıp üstüne silerek yemeye başladı:

"Oğlum, dedi, padişah gibi kurulup darursan açlıktan ölürsün. Her şeyden önce padişah olduğunu unutacaksın. Ben, dilenciyim arkadaş, diyeceksin. Ondan sonra, senin için her yanda yiyecek vardır: İncir de patlıcan inciriymiş, pek de tatlıymış, ıh ıh" diye güldü, parmaklarını yaladı. Bir kavuncu onlara ezik bir kavun verdi. Ötedeki caminin alçak duvarı üzerine oturarak ellerini kaşık gibi daldırıp daldırıp bunu da sömürdüler:

"Gördün mü, oğlum, gezen kurt aç kalmaz. Annen de gelip dilense ne çıkar sanki. Ama o, dilenmez. Çünkü o, hâlâ içinde bir padişah gönlü taşıyor. Onun için de açlık çekiyor, ilkin o padişah gönlünü çıkarıp çöplüğe atacaksın. Ondan sonra, açlık da biter."

Bir saat süreyle dolaştıkları pazar yerinin türlü yermişlerini ancak gözleriyle sevip okşadılar. Hiçbir satıcı, birer küçük cennet gibi güneş altında renk, koku ve güzellik saçan güzel yemişlerinin bu iki yoksul insanın da boş yere ağızlarının suyunun akıttığını sezemedi. Sezse bile aldırış etmedi. Yine de Asiye'yle Musa, bu güzel görünüşleri seyretmelerini yasak etmeyen yemişçilerin hoşgörürlüğünden hoşnuttular. Bu güzel nesnelerin varlığı bile onlara yaşamak tutkusu veriyordu. Bir gün bunlara kavuşabilmek umudu bile güzel bir şeydi. Kavunların kokusu, bütün kokuları bastırıyor, havayı serin bir balla dolduruyordu.

Asiye, en sonra hayalindeki eski yemiş bahçelerini, bu gerçek yemişler ve kokularla bir kez daha aşılayarak ordan uzaklaşırken, Musa'yı da kolundan çekerek sürükledi. Şimdi, karşıdaki kasap dükkânlarınırı önündeydiler. Kasapların önü pıtrak gibi müşteri doluydu. Millette ne de çok para vardı. İriyarı, iyi besli, tombul, kırmızı yanaklı bir kasap, bir koyunun kemiklerini temizletip lop etlerini bir yana yığdı. Etlerini iyice sıyırdığı bir kürek kemiğini yaya kaldırımın alt kıyısından akan kapkara çamurlu suyun yanı başına fırlattı. Demindenberi kasap kalfasının elinden geçen lop etlere aç bir köpekten daha hırslı bakıp duran Asiye, başka yana bakan Musa'yı kolundan tutarak sarstı:

"Koş, şu kemiği al. Bak, bir köpek geliyor, kapacak onu nerdeyse."

"Ne yapacağız o kemiği?"

Asiye hırsla güldü:

"Oğlum, sen deli misin? Biz, burada oyun mu oynuyoruz? Elbette yiyeceğiz o kemiği, sıyıracağız diyecektim, şaşırttın beni. Sözümü dinlemiyorsun, yavaş yavaş hırslandırıyorsun beni."

Asiye, Musa'ya dert anlatmaya çalışırken kalfa kaldırıma bir kürek kemiği daha fırlattı. Hemen, küçük bir köpeğin kapmak üzere olduğu ilk kürek kemiğinin üzerine atıldı, köpek inleyerek kaçtı. Kemiklerin ikisini de kapan Asiye'nin gözleri, bir yırtıcı hayvanınki gibi zaferle parlıyordu. Elindeki kemikleri ivedi gözden geçirip etlisini kendisinde alıkoyarak ötekini Musa'ya verdi:

"Al şunu da gel şu taşlara oturup öğle yemeğimizi yiyelim." dedi.

Yaya kaldırımının kenarına oturarak Mıısa'yı da yanı başına oturttu. Musa, öğle yemeği olarak bu kemiği ne biçim yiyeceğini düşünüp dururken Asiye, torbasını dizlerinin üzerine koydu. Karıştırarak içinden birkaç kuru ekmek parçacığı çıkardı:

"Haydi, şimdi, benim gibi ye bakalım, dedi. Şu kemikte kalan et kırıntılarını sıyırarak ekmeği de katık et. Et, çok kuvvetlidir, besleyicidir. Ölmemek için yemeliyiz. Varsın herifçioğulları pamuk gibi etleri yutadursunlar. Biz, bu kürek kemikleriyle bile Azraili yenmek gücündeyiz. Elverir ki bu kemikleri sıyırıp onun üzerindeki etleri yiyebilelim."

Asiye, hem söylüyor, hem de becerikli bir köpek gibi sapasağlam dişleriyle kıtırdatarak kemiği sıyırıp ekmeğine katık ediyordu:

"Musacık, dedi, ben, sana bir şey öğretiyorum: O lop etleri pişirerek yiyen efendiler, bizim şu kemikten çiğ olarak sömürdüğümüz et kırıntıları gibi güçlü bir nesne yemiş olmuyorlar. Çiğ et yemek insanı daha güçlü yapar. İnsan, hep çiğ et yese dağları devirecek güce sahip olur. Onun için hiç çekinme. Kemiği bir köpek gibi sıyır. Keşke şu kemiği de dişlerimiz bir köpek gibi kırıp un ufak edebilseydi! Kemikteki güç hiçbir nesnede yok. Ne yazık ki şu zavallı dişlerimiz bu işi yapacak güçte değil."

Üzerinde bir gram bile kanlı et kırıntısı kalmayan kemiği, demin kovaladığı kara köpek yavrusuna fırlattı. Hayvancağız, minnetle kuyruğunu sallayarak kemiği kaptı. Çatırdatarak kırıp yemeye başladı, Musa da sıyırdığı kemiği hayvanın önüne attı. Böylece kendinde başkasına iyilik yapabilen varlıklı bir insanın güven veren gücünü duydu. Sonra, Asiye, "Elhamdülillâh" diyerek yerinden kalktı.

"Gel, şimdi, Saathane Meydanı'ndan uzaklaşalım, dedi. Bugünlük burası koktu. Satıcılar, şu sırada bizi ikinci kez karşılarında görürlerse üstümüze tükürüp bizi kovalarlar. Biraz da arka sokaklara dalalım. Oralarda çok zengin de olmasa daha yüreği taş gibi katılaşmamış insanlar oturuyor. Şu yediğimiz ekmek kırıntılarını bana onlar veriyor."

O önde, Musa arkada, yürümeye başladılar, Arnavut kaldırımlı daracık bir sokaktan geçiyorlardı. Asiye, bir kapının tokmağını çaldı. Orta yaşlı yorgun yüzlü, temiz pak bir ev kadını çıktı.

"Ne istiyorsun?" diye sormak gerekliliğini duymadan:

"Dur, biraz bekle" diyerek içeri gitti. Biraz sonra, temiz bir yaygı bezine sarılmış bir yığın kuru ekmek parçası getirdi, Asiye'nin, Musa'nın da yardımıyla açtığı torbaya boşalttı:

"Haftada bir uğra, dedi, belki yine bir şeyler bulunur."

Asiye:

"Allah tuttuğunuzu altın etsin hanımcığım, dedi, bizim istediğimiz para filân değil. Böyle birkaç lokma kuru ekmek bize yeter de artar bile."

"Yanındaki oğlun mu?

"Oğlum, babası şehit. Hiç kimsemiz, malımız, mülkümüz kalmadı. "

"Ama, bu oğlanı da dilenciliğe alıştırıyorsun gibi geliyor bana."

"Yok, hanımcığım. Onu hiçbir yana bırakamadığımdan yanımda gezdiriyorum. Bana verilen bu yiyeceklerle onun da karnını doyurmaya çalışıyorum. Allah senden bin kere razı olsun."

Gözlerine kestirdikleri evlere, insanlara denk gelinceye dek yürüdüler. Asiye, birkaç evden daha ekmek istediyse de veren

olmadı. Bir sokakta efendiden, yaşlı bir adamla karşılaştılar. Asiye, Musa'yı dürttü:

"Haydi, şu adamın hayli paralı olduğunu, yüzü de iyi insan olduğunu gösteriyor. Benden ayrıl, tek başına dileniyormuşsun gibi git, elini aç ondan birkaç kuruş iste. Akşama eve beş parasız gidersen annen üzülür."

Musa, dilenci torbasını dürüp koltuğunun altına saklamıştı. Yürürken de Asiye'den birkaç adım uzakta bulunuyordu. Dilenci olarak görünmekten ödü kopuyordu. Asiye'nin uyarması, bir kulağından girdi, öbüründen çıktı. Adam, gittikçe yaklaşıyordu. Asiye, onu yine dürttü. Musa, yine oralı olmadı. Bu kez, gözüne kestirdiği önemli bir avı kaçırmak korkusuyla ileri atıldı:

"İyi yürekli efendi, şehit ayaliyim. Şu yavrumla sokakta kaldım. Bütün dünya bize karşı demir yürekli." dedi.

Adamcağız, daha çok söyletmedi. Elini cebine daldırarak birkaç çil kuruş çıkarıp Asiye'nin avucuna bıraktı:

"Benim de iki subay oğlum gitti Kafkas cephesinde, ben şehit öksüzlerine acırım" diyerek uzaklaştı. Asiye, parayı, birden kapkara kesilmiş kesesine koyup ağzını sımsıkı büzdükten sonra:

"Bak oğlum, dedi, şu efendiye el açsaydın bu paracıklar şimdi senindi. Ne yazık ki sen, dilenci olamayacaksın. Yine her gün gidip salhanenin oluğu altından getirdiğin leşleri yiyeceksiniz. Oysa biraz da paraya, ekmeğe ihtiyacımız var. Evinizde yediğiniz leşlere serpecek bir tike tuzunuz, ağzınızı tatlandıracak zırnık şekeriniz yok. En küçük kardeşiniz sütsüzlükten ölmek üzere, o yavrucuk ta süt ister. Üç beş kuruş dilenebilirsen bu eksiklerin hepsini alabilirsiniz. Annen karı da padişah karısı. O da dilenmekten çekiniyor. Aptal gibi saatlerce uzaktaki ormandan odun taşıyıp satmış. Aklına şaşayım onun, yüzüne biraz kazan karası vurup biraz gençliğini yitirdikten sonra eline bir değnek, sırtına bir torba alıp yola düşseydi boş yere ölüp giden o kardeşleriniz de şimdi sağ kalırdı."

Musa akıllıca gördüğü bu lâflara bir yandan hak verirken öbür yandan da ne kendisinin ne de annesinin bu işi kıvıramayacağını çok iyi biliyordu.

Böylece durmadan gezip dolaştılar. Musa'nın ayaklarına kara sular inmişti. Asiye, hiç yorgunluk izi göstermiyor, durmadan gözüne kestirdiği kapıların ipini çekiyordu. Birkaç yerden daha kuru ekmek parçaları alıp torbasına doldurdu. Ara sıra Musa'ya bir iki lokma ekmek veriyor:

"Sen, çocuksun, benden daha çok acıkırsın, al, ye" diyordu.

Yine dönüp dolaşıp Saathane Meydanı'na vardılar. İkindi geçmiş, pazar dağılıyordu. Asiye, çöplüğe atılmış birkaç çürük domatesle patlıcan alıp torbasına attı. Bir kasaba giderek kaynatmak üzere birkaç işe yaramaz kemik istedi. Kasap atmak üzere olduğu bir yığın koyun kemiğini onun torbasına boşalttı. Asiye, yüzü gülerek ötede bekleyen Musa'nın yanına gitti:

"Bak, yavrum, dedi. Bu işe yaramaz sandığın patlıcanlarla domateslerden, birkaç taze fasulyeden akşama güzel bir türlü yapıp yiyeceğim. Şu işe yaramaz sandığın kemikler, besleyici bir et suyu çıkarır. Sebzeleri de ayıklayıp içine.doğrayınca al sana lezzetli bir lokanta yemeği. Sizler de evde avuçlarınızı yalayın. Gezeceksiniz, arayacaksınız, dileneceksiniz. Allahtan diliyorsunuz da insandan neden dilenmiyorsunuz? Annen, mutlaka şu sırada ellerini açıp kendisine bir somun versin, çocuklarını ölümden kurtarsın diye Allaha yalvarıyordur. Bu boşunadır, oğlum. Bütün yiyecekler, içecekler, insanın elinde. Allahın her şeyini yağma edip sahiplenmişler. Bugün Allah senin benim gibi yoksul. O, belki bize acır ama bir lokma yiyecek vermez."

Musa'nın kafası, sabahtan akşama dek dilenci felsefesi dinlemekten kazan gibi olmuştu. Artık, bir ayak önce Asiye'den de, onun kuru ekmeklerinden de, bu bitmez tükenmez utandırıcı, küçültücü yürüyüşten de bıkmış usanmıştı. Eve doğru yollandıklarında Asiye, Musa'nın torbasına birkaç parça ekmek kabuğu koydu:

"Hiç olmazsa ananla kardeşlerin seni boşuna beklemiş olmasınlar. Kim billir, hepsinin şu sırada açlıktan nefesi kokuyordur" dedi.

Asiye, akşam ezanından biraz önce Musa'yı, Şakire'ye teslim ederek:

"Al oğlunu da turşusunu kur bacım, dedi. Bu oğlanda dilenme hevesi yok. Onca zorladım da kimseye el açtıramadım. Dilenmeyi beceremeyen yoksul, ölümü hakketmiştir. Yarın sabah gönder onu yine salhaneye, leş taşısın eve."

"Ben dedum sağa, Asiyeciğum. Bizum oğlan dilenemez. Yapamaz buni. Ne edelum, kaderumuz neyse o olur. Bizum da Allahumuz var."

"İlâhi Şakire! Bugün oğluna da söyledim. Yoksulun Allah'ı var ama o da yoksul. Onun ambarları da tamtakır. Onun ambarlarını insanlar yağmalamışlar. Hepsi insanların elinde; ona değil, insanlara yalvaracağız. Yoksa ölüm bizi tepelemeye hazır. Haydi, şimdilik hoşça kalın."

Değneğini döşemelere vurarak çıktı gitti. Onun arkasından odaya yayılan iğrenç, ağır koku da biraz sonra dağıldı.

6

Musa, ertesi sabah yine emektar kovasını eline alarak salhanenin yolunu tuttu. İkinci kuduz olayından sonra, şimdi köpeklere daha dikkatle bakıyorsa da yine de onlardan korkmuyordu. Bunun kanıtı da son günlerde iki güzel köpeğe sahip olmasıydı. Bunlardan biri, kara, sevimli bir fino, öbürü de kocaman, karalı, aklı bir çoban köpeğiydi. Musa, salhaneden onlara da bir şeyler getiriyorsa da bunlar onları ancak kendisine bağlamaya yarıyordu. Hayvanlar, geri kalan yiyeceklerini her zaman olduğu gibi deniz kıyısına atılan derisi yüzülmüş, eşek, at leşlerinden çıkarıyordu. Yalnız, Musa, köpeklerinin, arkasına takılarak salhaneye, öteye beriye gitmesini önlüyor, böylece ağulanmalarına, kuduza yakalanmalarına engel olmaya çalışıyordu. Yoksa, hayvanlar onunla birkaç kez salhaneye gitseler, oluktan dökülen bol yiyeceğe dadanır, çabucak da ağucularca öldürülürlerdi. İki köpeği ağulanarak öldürüldüğünden beri bu köpeklerini gözü gibi esirgiyordu. Salhaneden dönüp de annesinin saç üzerinde kızarttığı bağırsak payını yedikten sonra, en büyük eğlencesi Karabaş'la Fino'yu alıp deniz kıyısında koşmaca oynamaktı. Üçü

birlikte saatlerce koşuyor, yorulunca sıcak kumların üzerine serilip dilleri birer karış dışarıda soluyorlardı. Musa, elbette ötekilerden daha çabuk yorulup uzanıyor, onlar durmadan birbirlerini kovalıyor, yeryüzünün en mutlu hayvanlarını imrendirecek bir arkadaşlık sürdürüyorlardı.

1916 yılının yazıyla güzü, Şakiregiller'i, günden güne daha da yoksullaştırmış, her türlü umuttan yoksun kılarak geçip gitmişti. 1917 kışı bol yağmurlarla, yoksullar için pek acı olan soğuk dalgalarıyla girdi. Bütün yoksullar, çulları içinde büzülmüş, açlıktan, soğuktan tir tir titriyorlardı. Şakire, evin döşemelerini sökerek Musa'nın getirdiği bağırsakları kızartıyor; bu sırada ellerini, yüzlerini biraz ısıtabiliyor, günün geri kalan saatlerinde titreyip duruyorlardı. Ateş olan kimi komşular da çok yoksul olduklarından onları konuk olarak almaya bile yanaşmıyorlardı. Şakire, küçük Sefer'in donmaması için ara sıra Musa'yı yanına alarak ırmağın karşı yakasına uzanıyor, oradan çalı çırpı toplayarak dönüyorsa da bunlar da saman alevi gibi yanıp gittiğinden göze alınan yorgunluğa değmiyordu.

Son günlerde hükümet, durumu görmüştü: Yoksul halk, bedava oturduğu evlerin döşemelerini, kapılarını söküp yakıyor, döşemeler bitince ya başka boş bir eve geçiyor, ya da toprak üzerinde oturmayı göze alıyordu.

Bir gün, Şakireler'e Belediye zabıta memurları gelip sökülmüş tahtalar üstüne tutanak tutarak evde oturanların mahkemeye verileceğini ya da burada oturmak hakkından yoksun edileceğini söyleyerek gittiler. Pek çok evde buna benzer tutanaklar tutulmuş, gözdağı verilmişse de bir türlü yıkımın önüne geçilemiyordu. Havada insanın iliklerine işleyen bir kuru soğuk vardı. Korkunç bir poyraz Karadeniz'i yatağından kaldırıp karalara çarpıyor, dalgalar kumsala dizilmiş ilk evlerin duvarlarına çarparak bodrumlarına doluyor, buralarda oturanları daha yukarıdaki boş evlere kaçırıyordu.

Musa, bütün halkın çoluk çocuk deniz kıyısına koşuştuğunu gördü. Köpekleri arkasında o da kalabalığa karıştı. Çocuklar, ıslak kumsalda kapkara dalgalarla alay edercesine bunların kum-

lar üzerine attığı fındıkları topluyor, sonra çığlıklarla kaçışıyorlardı. Halktan aklı erenler ya fırtınanın ya da Rus zırhlılarının fındık yüklü takaları batırdığından söz ediyordu. Ancak, fındıkların gaz kokmasına bir anlam veremiyorlardı. Fındıkların ardından kalaslar, odunlar sökün etti. Bütün halk kapışmak için saldırdı. Musa da bir kalasın ucundan asılmıştı ki gelen korkunç bir dalga kumlar üzerinde şakladı, az kalsın yanı başına dek sokulan köpekleriyle birlikte onu sürükleyip götürecekti. Dalga, ancak kalası alıp götürmekle kaldı. Herkes, üstünden başından sular akarak topladığı odunları, tahtaları, kalasları evine taşıyordu. Ne var ki bu ıslak tahtaların yanar duruma gelebilmesi için günlerce bekletilmesi gerekiyordu.

Musa, kalası elinden kaçırdıysa da birçok fındık topladı. Ceplerine doldurarak eve götürdü, kardeşleriyle kırıp yediler. Bu lüks yiyecek hepsinin yüzünü güldürdü.

Denizde sürüp giden 1917 kışının korkunç fırtınaları, Musa'yı hep umutla kumsala koşturuyordu. Fırtınanın, Rus savaş gemilerinin parçaladığı yelkenlilerden işe yarar bir şeyler gelir diye boşuna bekliyordu. Bir gün Şakire, Musa ile Asile'yi yanına alıp Piç Yusuflara gitti. Evde sağlam bir erkek bulunduğundan ne de olsa Şakireler'e göre yiyebilecek bir lokma ekmek bulabiliyorlardı, Zaman ne kerte çetin de olsa bir erkeğin iş gücü her zaman birkaç kuruş ediyor, kadınlar hiçbir işe yaramıyordu.

Şakire, Piç Yusuf'ta bir lokma bir şey yemek olanağını bulamadan geri döndü. Mert Irmağı'nın üzerindeki köprüye vardıklarında orda karınca gibi insan kaynadığını gördüler. Parmaklıklara abanıp aşağı baktıklarında korkunç bulanık bir suyun anaforlar yaparak yuvarlana yuvarlana denize doğru akıp gidişini seyre daldılar. Kaynayıp duran anaforlar arasında kimi büyük ve küçükbaş hayvanlarla birlikte ağaç kütüklerinin de sürüklenip gittiğini ayırt ettiler.

Şakire, ölü hayvanların sürüklendiğini görünce çok sarsıldı. Hemen çocuklarını ellerinden tutarak köprüyü dolandı, ırmağın kıyısındaki seyirciler arasına karışarak olanları daha yakından izlemeye başladı. Bir iki inekle birçok koyun kımıldamaksızın

sürükleniyorsa da bir mandanın boğuşarak kıyıya ulaşmaya çalıştığı görülüyordu.

Irmağın suyu kıyılara silme geçiyordu. Yatağını doldurarak çağıltısız gelen sel suyu köprünün demir ayaklarına çarparak büyük bir şarıltı çıkarıyordu. Birkaç yüz metre aşağıda deniz de biteviye uğultusuyla kıyıları dövüp duruyordu. Hava, koyu külrengi bulutlarla kat kat örtülüydü. Her an soğuk bir yağmurun boşanması beklenebilirdi.

Selin gücünü bir türlü yenip kıyıya ulaşamayarak azgın denize doğru sürüklenen manda, bütün bakışların üzerinde toplandığı en önemli bir noktaydı. Şakire'yle çocukların gözleri ölümle boğuşan hayvanın üzerindeydi. Ne var ki pek çok kişi mandanın kurtulup kıyıya ulaşabileceği kanısındaydı.

Kıyının taşla örülmüş duvarı üzerinde, annesinin yanı başında dikilip duran Asile'nin birden bire selin içine düşüp gözden yittiği görüldü. Bu bir saniyelik olayı yüzlerce kişi hemen görmüştü. Şakire de Musa da yıldırımla çarpılmış gibi oldular. Mandanın, içinden çıkamadığı bir sele kapılıp gitmek ne demekti! Musa, ablasının suyun yüzüne çıkmasını boşuna bekledi. Musa, annesinin de iki saniyelik bir şaşkınlıktan sonra sırtındaki alaca çarşafıyla kendisini kaldırıp boz bulanık selin içine attığını görünce şaşkınlığı büsbütün arttı.

Şakire de atlar atlamaz sulara gömülüp gözden yitmişti. Halkta bir dalgalanma oldu. Yukardan yaşlıca bir erkek:

"Yahu, kadınla kız göz göre göre boğulup gidiyor, yok mu içinizde yürekli bir kişi?" diye bağırdı. Her kafadan bir ses çıkıyor, herkes birbirine bakıyor, birbirinden medet umuyordu.

"Boğulacaklar, boğulacaklar!" diye haykırışlar ayyuka çıkıyordu. Musa, bir yandan soğuktan donmuş olan yalınayaklarının da etkisiyle zangır zangır titreyerek öteki halk gibi annesiyle ablasını kurtarmak için ölüm ve korku saçan suya atlayacak adamı araştırıyordu. Bu sırada demin annesinin hemen biraz ötesinde dikilip duran yirmi - otuz yaşlarında yoksulca kara giynekli, uzun boylu, esmer bir adamın ceketini çıkarıp yere fırlatarak suya atıldığını gördü. Herkesle birlikte Musa da solu-

ğu kesilmiş olarak adamın atladığı yere baktı. O da annesiyle Asile gibi çamur renginde akan suya gömülmüş, bir daha da çıkmamıştı. Bütün oradakilerin yüzlerinde bu üçlü ölümün korkunç üzüntüsü okunuyordu.

Şakire, içinden gelen bir itişle suya atıldığında birdenbire ileri doğru sürüklendiğini duydu. Azgın, karşı durulmaz bir güç kendisini iterek denize doğru sürüklüyordu. Sonra, bir yere tutunmak için kollarını açınca yumuşak bir nesneye çarptığını duydu, onu sımsıkı yakaladı. Bu yakaladığı nesnenin Asile olduğunu hemen anlamıştı. Onu da köprünün demir ayaklarına takılarak can korkusuyla tutunduğunu anlıyordu. Ne var ki Asile'yi suyun yüzüne çekip çıkaracak gücü kendinde göremiyor, soluk almak için davrandıkça çamurlu suyu yutuyordu. Kendinden geçmek üzereydi ki koluyla sırtından güçlü bir elin yakaladığını duydu.

İşte, herkes soluğunu kesmiş suya bakarken, ilkin suyun yüzüne bir elin çıktığı, bunun demirlere tutunduğu görüldü. Sonra, kol, derken kurtarıcı genç adamın başı sudan çıktı. Daha sonra Şakire, öbür kolunda asılı olarak sudan yükseldi. Genç adam, insanüstü bir güçle bir daha silkinerek biraz daha yükselince Şakire'nin iki eliyle sırtından yakaladığı Asile de suyun yüzünde görüldü. Bunun üzerine köprünün üzerinden bakan birkaç kişi hemen köprünün demirlerinden aşağı inerek kurtarıcının yardımına koştu.

Biraz sonra, Şakire, Asile, genç adam, üstlerinden başlarından çamurlu sular akarak köprünün üzerinde titreşiyorlardı. Birisi:

"Ulan aferin kadına da delikanlıya da!" diye bağırdı, "Ne her anne kendini böyle bir suya atar, ne de herhangi bir yiğit, böyle bir belâlı sudan insan kurtarmaya kalkardı."

Şakire, genç adamın yüzüne minnetle baktı:

"Allah senden binlerce razi olsun, Allah seni sevenlerine bağışlasun!" diyerek çocuklarının arasında hızlı hızlı eve yollandı.

Eve vardıklarında Adviye'yle Sefer, soğuktan mosmor, titreşip duruyordu. Komşusunun keseriyle bir döşeme tahtası daha parçalayıp yakan Şakire, sırılsıklam giyneklerini bir yana a-

tarak Asile'yle ateşe sokulup ısınmaya çalıştı. Sırtlarına başka partallar geçirmişlerdi. Musa, biraz ısındıktan, heyecanı geçtikten sonra, kendisini dört gözle bekleyip duran Fino'yla Karabaş'ı yanına alıp ganimet toplayabilmek umuduyla deniz kıyısına koştu. Böyle azgın bir havada artık sedef tenli denizkızlarının kıyıya çıkmak hevesi göstermeyeceklerini düşünerek, denizden hep felaket haberleri bekliyordu. Fino'yla Karabaş, ıslak kumlar üzerinde yeryüzünün en mutlu hayvanları olarak kovalamaca oynuyordu. Sonra, biraz ötede derisi yeni yüzülmüş kıpkırmızı bir at leşinin başına çöküp akşam yemeklerini yemeye başladılar.

7

Bir gün, hükümet memurları, iki polisle gelerek Şakiregiller'i oturdukları tek odalı evden dışarı attılar. Nedeni de döşemelerin sökülüp yakılmasıydı. Oysa Şakireler oraya taşınmadan önce orda oturanlar, döşemeleri kırıp yakmaya başlamışlar, bunda da epeyce yol almışlardı. Hükümet memurları, döşemeli olmamak üzere boş evlerden birinde oturabileceklerini söylemeyi de unutmadılar. Bu kış kıyamette tabanı toprak bir evde oturulabilinir miydi? Şakire, gezip dolaştı, en sonra eskisinden birkaç yüz adım ötede ufacık, tek odalı bir ev bularak oraya taşındı. Bunun döşemesini de daha önce oturanlar söküp yakmıştı. Sökülen döşemenin altında küf kokan derin bir bodrum sırıtıyordu. Şakire, henüz bir tek döşeme tahtası söküp bağırsakları kızartmak olanağını bulamadan polisler buraya da yetişip pılıpırtılarını sokağa atarak kapıyı mühürlediler. Şakire, elleri böğründe, bir zaman düşündü, sonra denize çok yakın kerpiç duvarlı, toprak tabanlı tek odalı bir eve taşındı. Buralarda oturanların artık toplumla hiçbir bağları kalmamıştı. Hükümetle onun koruduğu insanlar, burada oturanlara sahipsiz salhane köpekleriymiş gibi bakıyorlardı. Ötekileri hiç olmazsa ağulamak için arıyordu. Buradaki insanlar, bu duruma kendi yeteneksizlikleri yüzünden düşmüş değildi. Yeni evin biraz arkasındaki kerpiç ku-

lübede on üç yaşlarındaki iskelet gibi kızıyla yarı kaçık, perişan kılıklı, yalınayak, başaçık kırk - kırk beşinde bir adamcağız oturuyordu. Sağ yanda kapısı akşamlara dek kilitli bir kerpiç evceğiz daha vardı ki içinde yirmi - yirmi beş yaşlarında yoksul ama temiz kara bir giynek giyen, kâtip olduğu söylenen bir adamla on beş yaşlarındaki güzel, sessiz kız kardeşi oturuyordu. Onlar da bir yandan kopmuş, buraya düşmüşse de neyin nesi oldukları bilinmiyordu. Buraya düşmüş insanlar, artık birbirleri üstüne bilgi edinmek merakını da yitirmişe benziyordu. Alacakları bilgi de hiçbir şeyi değiştirmezdi. On beş yaşındaki kızcağız, ağabeyinin korkunç baskısı altındaydı. Ağabeyi, sabahleyin işe giderken evin kapısına dışardan kocaman bir kilit vuruyordu. Kızcağız, akşama dek ufacık odanın demir tellerle örülmüş camsız penceresinde oturup dışarısını seyrediyor, vakti olup ta pencerenin önünde dikilen iyi yürekli ya da meraklı komşularla bir iki lâf ederek içini dökebiliyor, seviniyordu. Kendisiyle konuşan komşuların dediğine göre melek gibi bir kızcağızdı. Ağabeyinin esmer, çatık kaşlı yüzünden düşense bin parça oluyordu. Bunlar, savaşın büyük felâkete uğrattığı bir ailenin döküntüleriydi. Mahpus kızcağızın en iyi arkadaşı Asile'ydi. Sabahtan akşama dek birçok saatler pencerenin önünde dikilip onunla konuşmaktan hoşlanıyordu. Kızcağızın sakat olduğundan eve kapatıldığını söyleyeler varsa da daha çok namusunu korumak için ağabeyinin bu zulmü ona reva gördüğü sanılıyordu. Musa'nın da birçok kez ablasının yanı başında dikilerek onların konuşmalarını dinlediği oluyordu. Musa'nın anladığına göre kızcağız bütün anlamıyla mahpus bir insanın iç yaşayışını yaşıyordu. Asile'yle Musa'yı dışarıda, açık havada serbest dolaşır gördükçe onlara imreniyor, mahallenin üstünden geçen kargalara, serçelere, martılara imrenerek dalıp gidiyor, Asile'ye:

"Sizler gibi böyle sokakta birkaç saatçik dolaşabilsem dün yada başka hiçbir şey istemem. Ağabeyimin akşamdan akşama getirip bana yedirdiği birkaç lokma ekmeği bile istemem. Hele şu alabildiğine uçup giden kuşlar, beni öldürüyor. Dünyanın en zavallı canlısı insan mı?" diyordu. Asile'nin bütün ağzını arama-

larını boşa çıkarmış, onun merakını kursağında bırakmıştı.

Bir gün Musa, köpekleriyle deniz kıyısında koşup dururken bir türlü arkadaş olamadığı mahalle çocuklarından birkaçı onu yakaladılar:

"Koş, gel bak, mahpus kız yanıyor" diye bağırdılar. Musa, köpekleriyle kapısında kocaman bir kilit sallanan küçük evin önüne vardıgında, pencereden, kapının aralığından ayrılmış kumaş, kızarmış et kokularıyla dolu dumanların çıktığını gördü. Öbür çocuklarla kafasını pencereye dayayınca gördüğü nesneden tüyleri dikendiken oldu: Her zaman gördüğü o tatlı yüzlü, tatlı sesli kızcağız, yatağında sırtüstü, dizleri yukarı kıvrılmış olarak cansız yatıyor, altındaki yataktan, üstündeki yorgandan meydana gelen kıpkızıl iki ateş arasında bir koyun gibi kızarıyor, kızaran etlerinden ateşin içine damlayan sapsarı yağlar cızırdıyordu. Yer yatağının kıyısında da kömür ateşi bulunan bir mangal duruyordu. Musa'nın bildiğine göre genç kız, son günlerde hastaydı. Gelip pencereden bir kez bakan mahalleliler, korkuya kapılıyor, kızcağız ölüp gittiğinden kapıyı kırıp içeri de giremiyorlardı. Hepsi, bu işin bir kaza sonucu olduğu kanısındaydı. Ancak, Musa, ufacık kafasıyla ne kerte hasta olursa olsun yanan bir yatak yorgan içinde bulunan genç bir insanın, dizlerini havaya büküp sırtüstü uzanarak ölümü bekleyemeyeceğine inanıyordu. Hiç olmazsa yataktan dışarı kaçar, ya da durumunu değiştirir, bağırır, çağırır, acı duyan insanin aldığı durumları alırdı.

Polis, ancak üç saat sonra gelebildi. Kızcağız, bu zaman içinde kuzu gibi kızararak mahalleyi kızartma kokusuna boğmuştu. Polisler, akşamüstü, kara giynekli, esmer, asık suratlı delikanlıyı alıp götürdüler. Mahallelilerden hiç biri genç adamı bir daha görmedi. Ev mi değiştirmişti, yoksa cezaevini mi boylamıştı, anlaşılamadı.

1917 kışı, Şakiregiller için çok acı geçtiyse de, yine de geçip gitti. Acıların, ateşten halkalarla birbirine eklediği bir kalın, uğursuz zincir gibi biteviye uzayıp giden umutsuz, umarsız günler, en sonra ilkyaza, yaza ulaştı. İnsanı insan olarak doğdu-

ğuna pişman eden çakır dikenlikleri gibi sonsuz acılar, onların içini dışını kaplıyor, onları umarsızlıkları içine hapsediyor, yaşamak için boğuşmak kapılarını onlara kapıyordu.

Ailenin ölüme meydan okuma işini yalnız başına Musa, biraz da Şakire üzerine almıştı. Musa, yine her Allah'ın günü, emektar kovasıyla salhaneye gidiyor, eve durmadan bağırsak taşıyordu. Ne yazık ki son aylarda artık bağırsağa da bir yığın aç üşüşmüştü. Bir yığın kadın, erkek, kız sabahın erken saatlerinde salhanenin arkasında kocaman bir top namlusu gibi ırmağın karşı yakasını gözetleyen oluğun çevresinde bekleşmeye başlıyordu. Vakit gelip de kanlı sularla birlikte pislikler, bağırsaklar, güldür güldür kokmuş bataklık suyunun içine dökülmeye başlayınca millet saldırıya geçiyordu. İri kıyım çocuklar, güçlü kadınlarla erkekler, daha oluktan düşmeden bağırsakları havada yakalamak için paçaları sıvayıp suya dalıyor, başlarından aşağı akan pis suların altında itişip kakışarak bağırsak kapışmaya çalışıyorlardı. Kimi zaman, uzun bağırsakların birer ucundan yakalayan iki üç kişi, bunu ip gibi çekip uzatıyor, bu arada kokmuş sulara yuvarlanarak sırsıklam olanlar da oluyordu. Musa, ya bir kenarda dikilerek kavgacıların kovalarını doldurup gitmelerini bekliyor, ya da hepsine meydan okurcasına aralarına girip dökülen bağırsakların bir ucundan tutup çekiştiriyor, koparabildiği parçaları kovasına doldurup eve yollanıyordu. İlk önceleri, kovasını ne rahat dolduruyordu. Rakipleri, daha çok köpeklerdi. Onları da çoğu zaman kovarak tek başına ya da bir iki kişiyle oluğa egemen oluyordu.

Şimdi, şehirde açlık daha çok artmıştı. Her yanda kıyasıya bir boğuşma başlamıştı. İlkyaz, sonra yaz günleri boyunca, yoksullar, davar gibi alaca bulaca kırlara yayılıyor, yenebilecek otlar topluyorlardı.

Musa, son zamanlarda artık evdekilerin karnını doyurabilecek bağırsağı getirememeye başlamıştı. Kimi zaman, açıkgözlülükle, yırtıcılıkla ele geçirdiği bir iki bağırsak parçasını da yaşlılar, daha güçlü çocuklar, saldırarak elinden alıyor. Onu bomboş kovasıyla eve gönderiyorlardı. Şakire, ellerini kuru diz-

lerine vurarak dövünüyor:

"Eyvahlar olsun, artık millet bize bataklıktaki bağırsakları da çok gördü" diyordu.

Yine de iki gün aç bir gün tok günlerini sürükleyip götürüyorlar. Şakire de kendi çabasıyla buna ufak tefek bir renk katmaya çalışıyordu. Ancak, bir gün geldi ki salhanenin kırk ikilik bir top namlusu gibi uzayan beton oluğundan bağırsak adına hiçbir nesne akmaz oldu. Gittikçe artan yoksulluk yüzünden atılan koyun bağırsaklarının da iyi bir yiyecek olduğu anlaşılmış, onlara da el konmuştu. Bir gün Musa'yla birlikte salhanenin oluğu başına giden bir yığın yoksul, oluktan yalnız işkembe, bağırsak pislikleriyle kanlı suların aktığını gördüler. Irmağın kokmuş yaz suyuna bir lokma bile yenecek et parçası düşmedi. Musa, bu sırada yoksulların yüzünü kaplayan umutsuzluğu yaşadıkça unutmayacaktı.

Musa, bundan sonra, son bir umut kırıntısıyla bir iki kez daha salhaneye uğradıysa da artık bağırsakların atılmayıp bir ticaret matahı olarak satıldığını öbür yoksullardan öğrendi. Bir daha da oraya uğramadı. Yalnız, dönüşünde salhanenin önüne serilmiş tuzlu keçi, koyun derilerinden sarkan bayat birkaç kulağı keserek eve götürdü. Onları sac üzerinde kızartarak kıtır kıtır yediler. Musa, baştan beri bu kulaklardan daha çok hoşlanıyordu. Onların sertliği, dişe dokunuşu, ona ekmek yiyormuş gibi bir duygu veriyordu.

Mezbahadan gelen bağırsakların ardı kesilince Şakiregiller, açlığın kapkara uçurumuna yuvarlandılar. Kızlar, evin önünde oturup ekmek düşünüyor, Musa, deniz kıyısında Fino'yla Karabaş'ın iştahla leş yiyişlerini seyrediyor, Şakire, bu korkunç, umutsuz duruma bir çözüm bulmak için mahallede dört dönüyordu. Akşamları denize hemen komşu olan tek odalı kerpiç eve bir mezara girer gibi giriyor, bir tek yatağın, bir tek yorganın altına sığınıp bomboş karınlarının ağrısını dindirmek için erkenden uyuyorlar, sabahleyin de ortalık ışırken uyanıp kalkıyorlar, böylece yeni bir açlık günü başlıyordu. Artık, kendilerini insanın da, Tanrının da bütün anlamıyla unuttuğu bir dünya

da yaşıyorlardı. Asile de durup dururken hastalanmış, inleyerek yatakta yatıyordu. Irmakta o korkunç çimmeden sonra bile hastalanmayan kızcağızın bu yaz günü hastalanması Şakire'yi çok üzdü. Yukarı mahallede toprağa verdiği sevgili ölüler, gözlerini bir daha yaşarttı. Yoksa Asile de, bu gürbüz kızcağız da mı yolcuydu? Ona birkaç yudum süt dilenmek için mahalleyi dolaşıyorsa da hiç kimseden isteyemiyordu. Ara sıra, şunun bunun vermek iyiliğinde bulunduğu bir dilimcik kuru mısır ekmeğinin bir bölüğünü ağzında çiğneyerek hâlâ yürüyemeyen Sefer'e, öbür bölüğünü de Asile'ye yediriyordu. Asile, Azrail ile pençe pençeye uzun bir dövüş yaptıktan sonra, bir sabah değnek gibi kalmış bacakları üstünde doğrulup yataktan kalkıverdi. Bunca olumsuz koşullar altında Azrail'i yenmiş, kefeni yırtmıştı. Şakire, şimdi, öbür çocuklarını unutmuş, yalnız Asile'yle Sefer'in üzerine titriyordu.

Bir sabah yeni bir esin almış gibi Musa'yla Adviye'yi deniz kıyısına gönderip dalgaların zaman zaman kumların üzerine attığı ufak tahta parçalarıyla yongaları toplayıp getirmelerini söyledi.

"Uşaklarum, dedi, çoktan beri gövdemize tuz adına bir nesne girmedi. Biraz deniz suyu kaynatarak tuz çıkarayum da bir yandan bulduğum bir koşmacuk lâzut unuyla bir yal yapıp içelum."

Musa'yla Adviye yarım saat sonra bir yığın yakacakla döndüler. Şakire, ocağı yaktı. Derin tencereyi deniz suyuyla doldurarak ateşe bindirdi. Su, saatlerce kaynadı. Kaynayıp azaldıkça üzerine yeni su doldurdu. İkindiüstü bütün su kaynayıp uçtu, tencerenin dibinde ak bir tortu kaldı. Şakire, ilgiyle kendisini gözetleyen çocukların önünde parmağını değdirip buna yapışan ak nesneyi yaladı, yüzü sevinçle parladı:

"Siz de tadun, bakun, dedi, işte, güç oldi ama tuzu da bulduk. Şimdi, size bir lâzut unu çorbası pişireyum da içelum. Siz de açlıktan eldunuz."

Şakire, tuzun bir bölükçüğünü alıp saklayarak öbürünün üzerine kuyu suyunu aktardı. İki avuç mısır ununun bir bölüğünü yarına saklayarak geri kalanını kaynayan suya karıştırdı. Yarım saat sonra, çoluk çocuk, tencerenin başına geçerek elle-

rindeki tek tahta kaşıkla sıraya girdiler. Şakire:

"Bir daha böyle çorba pişirmek nasip olursa doğrudan doğruya deniz suyuyla yaparuz, boyle saatlarca kaynatarak tuz elde etmek çok eziyetli olayi" dedi.

Şakire, ertesi sabah kalkınca yeni bir esinle yüzü aydınlanarak "Çocuklar, dedi, hade gelun, biraz ısırgan oti döşürelum. Size ısırgan çorbasi yapayum."

Hemen, eski kapkara makası aldı, sol eline kalın bir bez sararak dışarı fırladı. Evin yöresinde kendi cennetini bulmuş, boylu boslu yığınlarla ısırgan otu yemyeşil büyüyordu, Hayvanlar da insanlar da yiyemediğinden olacak pek rahat, güvenli bir yaşayışları vardı. Ne var ki yoksul bir ailenin açlığı, onların cennetinde de güven bırakmadı. Şakire, elindeki makasla bunlardan bir kucak kesti, kaynayan tencereye basarak haşladı. Suyunu süzdü, sonra yine su koyarak kaynatırken içine dünden kalan mısır ununu karıştırdı. Dünkü tuzun artığını da içine attıktan sonra kaynattı.

Yine bütün çoluk çocuk tek kaşıkla tencerenin başına geçtiler Şakire, ara sıra Sefer'e de üfleyerek içiriyordu. Korkunç dikenleriyle gelip geçene çalım satan ısırganlar, şimdi, açlıktan büzülüp yumruk kadar kalmış midelerde uslu uslu yatıyordu.

Ancak, elde mısır unu kalmadığından bundan sonra çorba yapılamayacak, salt ısırgan haşlaması yenecekti.

Bir sabah hep birlikte ısırgan toplarlarken denizden bir cayırtı, bir gümbürtü koptu. Hemen deniz kıyısına koşarak baktılar: Üç Rus savaş gemisi, denize yanlamış, şehri topa tutuyordu. Şakire:

"Aman, uşaklar, gelun kaçalum, açıkta durmayın!" diye bağırarak kızlarla birlikte eve koştu. Musa'yı da çağırıp durduysa da o, aldırış etmedi, İnadına gidip kumsalda dikilerek gemilerin püskürttüğü dumanla ateşi korkunç bir ilgiyle seyre koyuldu. Savaş gemileri, limanda demirlemiş, büyük yelkenlileri, takaları da topa tutuyor, kayıklara dolmuş denizcilerin kıyıya doğru kürek çekerek kaçmaya çalıştığı görülüyordu. Gemiler, yarım saat şehri, kışlaları, denizdeki ufak araçları bombardıman ettikten son-

ra çekilip gittiler. Bu kez de bir Rus uçağı çok yüksekten uçarak bombardıman edilmiş yerleri gözden geçirdi. Kimi yerlere de birkaç bomba bırakarak geçip gitti. Musa, bütün bu süre içinde bombardımanı seyrederken hiçbir korku duymadı. Şundan ki kendi ulusunun bile gözden çıkardığı bu yoksul mahalleyi Rus'ların mermi harcamayacaklarını düşünmüştü. Onların aradıkları erekler, daha önceki bombardımanlarda belli olmuştur.

Bir hafta sonraydı. Rus zırhlılarının bombardımanı, sabah sabah açlıktan kırılmak üzere olan Şakiregiller'in eline yarı ölü bir tavuk düşürdü. Biraz ötede oturan bir komşu kadının getirip Şakire'ye armağan ettiği tavuk, canlıysa da ayakta duramıyor, hemen yere yıkılıyordu. Kadıncağız, Şakire'ye:

"Komşum, dedi, tavuk hastalıklı ney değil. Rus bombardımanı sırasında korkarak kaçayım derken daracık bir aralığa sıkışıp kalmış. Bu sabah gördüm hayvanı, baktım yaşaması güç, benim de uğraşacak zamanım yok. Hiç olmazsa şu çoluk çocuk kesip yesin dedim. İstemezseniz başkasına vereyim."

Şakire:

"Ne demek, sağ ol komşucuğum, bizi tüşündüğün ne nimet!" diyerek tavuğu aldı. Musa, tavuğu annesinin elinden alarak ayaküstü dikmeye çalıştıysa da devriliyordu.

Şakire:

"Oğlum, bununla boşuna uğraşmayalım. Belki ölür, ayağımıza gelen kısmetten de oluruz. Vereyim sağa bıçağı da kes."

"Ben, kesemem."

"Oğlum, ben de yukarı evde bir iki tavuk kestum, ama, şu sırada kesemem. Ben, giden canlardan sonra, bütün öbür canların değerini de anladım. Sen, daha çocuksun. Benum duyduğum acıyı duymazsun. Kes gitsin, Hiç olmazsa kırk yılda bir kursağımız tavuk eti görsün."

Ana oğul böylece bir süre çekiştiler. Tavuk da nerdeyse dünyasını değiştirmek üzereydi. Şakire son olarak Musa'yı uyardı:

"Kes deyrum sağa oğlum şu tavuğu. Nerdeyse mundar olmak üzere."

O zaman Musa, kuş gibi kalmış olan tavuğu yere yatırdı. Yalınayağıyla kanatlarına bastı. Bir yandan korku, bir yandan da bıçağın körlüğü yüzünden hayvanı güçlükle kesebildi. Hayvandan kan bile akmadı.

Şakire, hayvanı yolarak tencereye koyduğunda bir avuç kemikten başka bir şey değildi.

Şakire, pişirdiği tavuğun en güzel etlerini hastalıktan yeni kalkmış olan Asile'yle günden güne eriyip giden Sefer'e ayırdıysa da Sefer, artık bir şey yiyemeyecek kerte yiyeceğe yabancı bir hale gelmişti. Annesinin çiğneyerek ağzına verdiği etleri tükürüp atıyordu. Şakire'nin içi hop etti. Yoksa o da mı yolcuydu? Öbür çocuklar, cılız etleri kurt yavruları gibi yediler. Şakire de bir iki lokma bir şey yiyerek daha çok çocukların sıyırıp bir yana yığdığı kemikleri kemirmekle yetindi. Musa, ilk kez evden Fino'ya yiyecek verdi. Hayvan, tavuk kemiklerini sonsuz bir keyifle çatırdatarak yemeye başladı. Karabaş, birkaç gündür ortalarda görünmüyordu. Herhalde ağulamışlardı. Musa, günlerce ölüsünü aramış, bulamamıştı. Koca oğlanın gidişi, Musa'nın yüreğini boydan boya kızgın demirle dağlar gibi dağladı.

Şakire, o gece büyük bir korku içinde, Sefer'i beşiğinden indirip koynuna aldı. Sabaha dek sık sık uyanarak onu yokladı. Yavrunun elleri, ayakları demir gibi soğuktu. Yalnız, gövdesi sıcaktı. Bu da onun canlı olduğunu gösteriyordu. Küçük kalbi, cılız gövdesinin içinde Azrail'e meydan okurcasına çarpıyordu. Şakire, memesini ağzına verdikçe yavru, onu da yüzüyle itiyor, başını öteye çevirip uyumaya çalışarak artik hiç yemek yemeyecek, süt emmeyecek olanların sessiz, karanlık dünyasına doğru kendini verir gibi dönüyordu.

Çok şükür, gün ışığında Sefer daha sağdı. Apak yüzünün ortasındaki derine kaçmış gözlerindeki son tatlı bakışlarıyla annesinin kardeşlerinin yüzüne bakıyor, artık yeryüzünden hiçbir isteği olmayan bir varlık gibi sonsuz bir dinlenmeyle kımıltısızlık içinde yüzüyordu.

Şakire, kalkarak bir avuç mısır unu bulup dünkü tavuğun suyuyla bir çorba yapmanın peşine düştü. Mahalleyi şöyle bir

dolaşmaya çıktı. Adviye'yle Asile'ye Sefer'e göz kulak olmalarını söylemişti. Adviye, beşiğin yanına oturarak durmadan kardeşini sallıyordu. Bir ara, onun hiç kımıldamadığını ayırt etti. Eğilip gözlerine bakınca onların da oynamadığını gördü. Dışarı fırladı. Ablasını çağırdı. O da baktı. Artık, bu iki kardeş ölümü tanıyordu. Onu pek yakından görmüşlerdi. Asile:

"Adviye, kardeşimiz ölmüş herhalde" dedi. İkisi birden annelerini aramak üzere dışarı fırladı. Annelerinin yerine Musa'yı buldular. Durumu açtılar. Musa, içeri girip bakmadı. Beklediler. Yarım saat sonra Şakire, elinde bir iki ufak yiyecek kırıntısıyla yüz gram süt olduğu halde döndü. Çocukların yuvarlak gözlerle kendisine baktıklarını görünce içeri koştu. Üç kardeş biraz sonra içerden bir çığlık işitti. Sefer'i kucağına alarak deli gibi dışarı fırladı:

"Eldi, Sefer'um eldi. Bütün çocuklarumun başını yediler. Allah da sebep olanların başini yesun. Sefer'um, Sefer'um! Ezrail nasil acımadan kıydı sağa? Hiç gün yüzü görmeden nasıl aldi götürdi seni? Yeryüzünde, gökyüzünde hiçbir acıyanımız yok mi bizum?"

Şakire'nin, iri, mavi, güzel gölgeli gözleri bir kez daha yaşa boğulmuştu. Ağlayarak, yalınayaklarıyla kumların üzerinde, devedikenlerine basarak bir öteye bir beriye koşup duruyordu. Üç kardeşin durgun bakışlarından başka hiçbir canlı varlık, onun acısına tanık değildi.

Sefer'i bir saat boyunca kucağında gezdirip ağlayan Şakire, en sonra kendine gelerek onun ölümünü muhtara bildirdi. Belediyece kaldırılmasını diledi. Muhtar:

"Kadıncağız, mahallemizde, öbür mahallelerde öyle çok yoksul ölüsü var ki belediye de hangisini kaldıracağını bilemiyor. Mezarlıklar da doldu. Artık ölüler üst üste çukurlara atılıp üstleri topraklarla örtülüyor. Ben Belediyeye bildiririm. Elimden başkası gelmez." diyerek kestirip attı.

Şakire saatlerce beklediyse de hiçbir gelen giden olmadı. Bir daha, bir daha gitti, muhtarı yerinde bulamadı. Sefer, balmumu gibi sapsarı yüzüyle beşiğinde yatıyor, yeşil sinekler ağ-

zında burnunda bayram yapıyordu. Şakire, küçük ölünün yüzünü de sıkıca örttüğü halde yeşil sinekler ufacık boşluklardan sızarak ağzına, burnuna sayısız yumurta bırakıyorlardı.

İkindiüstü belediyeden umudunu kesen Şakire, komşulardan bir kazmayla kürek buldu. Evin biraz ötesindeki yarı toprak yarı kumsal bir yeri kazmaya başladı. Bir saat sonra yumuşak toprakta derince bir çukur açtı. Sonra, Sefer'i beşiğinden aldı. Mezarın başına götürdü. Yarı buçuk bildiği birkaç duayı çabucak okuyarak Sefer'i bunun içine indirdi. Törende Asile, Adviye, Musa ve Finodan başka cemaat yoktu. Şakire, hem mezar kazıcısı, hem de imamlık görevini yapıyordu. Elindeki kürekle çıkardığı toprakları Sefer'in üzerine atarken bir daha çılgınca boşanıp ağlamaya başladı:

"Sefer'um, şu yeryüzünde ayaklanıp yurumen bile kısmet değilmiş. Bari Cennet denen zıkkım doğru olsa da orda yaşasin! Babanun, ağabeyinun, İseyin'un, Fatma'nun, büyükannenin yaninda burda görmeduğun günü görsen!" diye söyleniyordu. Toprak, mezarın üzerinde bir tümsek oluncaya dek çalıştı. Köpekler eşip ölüyü çıkarmasın diye üstüne ağır taşlar koydu. Sonra, mezarcığın başına diz çöktü. Çocuklar da bağdaş kurup oturdular. Artık, onlar da ölüden korkmuyorlardı. Güzel kardeşçiklerinin ölüsü, sapından koparılmış sarı bir kır çiçeğinden ayırt edilir bir nesne miydi ki? Ölüm, artık, onların en yakın komşusu olmuştu. Hem de 'teklifsiz' bir komşuydu. Kapıyı çalmadan itip içeri giriyor, onlarla baş başa, diz dize oturup yarenlik ediyor, sevgili kardeşleri kılığında evden çıkıp gidiyordu. Evet, ölüm, artık hiç de korkulacak bir nesne değildi. Ölüm, Hüseyin gibi, Fatma gibi, babaları gibi, ağabeyleri gibi, büyükanneleri gibi, en sonra da Sefer gibi sevgili, sevimli, zavallı bir nesneydi.

Şakire, ağır ağır yerinden doğruldu. Çocukların dün akşamdan beri aç olduğunu anmıştı. Kürekle kazmayı sahiplerine götürürken nerden bir iki lokma bir şey bulabileceğini boşuna düşünüyordu. En sonra, sabahleyin Sefer'e bulduğu yüz gram sütle bir iki dilimcik mısır ekmeği usuna geldi. Eve döndüğünde

raftaki sütün ekşiyip bozulduğunu gördü. Ekmek dilimlerini çocuklarına bölüştürdü.

8

Şakire'nin en son umudu olan ineği Karakız, kısır çıkmıştı. Hayvanin yavrusunu almayı umanlar kısır çıktığını görünce getirip Şakire'nin başına attılar. Hayvan, bir kez doğurarak kısır olmadığını ispatlamıştı. Şakire, Karakız'ı nerde yatıracağını bilmiyordu. En sonra, komşu evlerin birini boş bularak orasını ahır olarak kullanmaya başladı. Karakız, serbest gezip dolaşmış, ceylân gibi güzelleşmişti. Şakire, onu gözünden kıskanıyordu. Salt onunla yıkılan evinin düzenini yeni baştan kurmayı umuyordu. Hayvanin döl tutmayışı, bütün hesaplarını altüst etmişti Eğer doğursaydı birkaç gün sonra sütünü sağıp satacak, onunla birçok dirimsel gereksinimlerini karşılayacaktı. Ne yazık ki bu umut da suya düşmüştü. Bir daha döl tutup doğuruncaya dek bakalım kendisi de, çocuklar da yaşayabilecek miydi? Bu kez hayvan başlı başına yeni bir güçlük doğuruyordu. Hayvanı bugün döllese, şöyle böyle dokuz ay bekleyerek ondan yararlanmak olanağını bulacaktı. Sonra, ahır olarak kullandığı evi sonuna dek kullanamazdı. Hükümet, haber alsa bugün dışarı atardı.

İnek, bir gece kapatıldığı yerden sabahleyin çıkarılarak üst sokaktan toplanarak geçen sürüye katıldı. Şakire, akşama dek hayvanın evi bulamayacağını düşünerek boşuna kaygılandı. Karanlık basarken bir geyik gibi çevik, güzel görünüşlü Karakız ara sokaktan salına salına deniz kıyısına doğru inmeye başladı. Şakire, koşarak onu karşıladı. İri, kara gözlerinden öptü:

"Benum ineğum, akılliymiş te!" diye söylendi. Hayvanı ahıra koyarak önüne bir kova soğuk kuyu suyu sürdü. Yukarıdaki bahçıvanın kulübesiyle, kocasının, ölüp giden çocuklarının, ne de olsa mutlu günlerinin kokusunu taşıyan ineğin yanından belki bir saat ayrılamadı. Onu tımar etti, sevdi, okşadı, düşündü. Hayvanın vaktiyle kevser gibi sütle dolu olan memelerini kuru elleriyle yoklayarak üzüldü. O bol süt akıtan memeler,

çekilmiş kurumuş, kaynakları toplanmış, ufalmıştı.

Şakire, bu sevgili hayvanin kendisi için yarattığı yeni sorunu çözümlemeye çalışıp dururken felâkete benzer bir şey oldu: Bakkal Osman Efendi, her zaman olduğu gibi kapkara giyneği, aksakalı, tiritleşmiş gövdesiyle bir akşam otlaktan dönen inekle birlikte Şakire'nin karşısına dikildi:

"Şakire Hanım, bir ineğin olduğunu biliyordum. İşte, en sonra onu kendi gözlerimle de gördüm. Bizim bakkal defterinde hemen hemen bir ineklik borcun var. İstersen hemen şimdi ineği bana ver götüreyim, istersen yarın satışa çıkaralım. Eğer benim alacağımı karşılamazsa geri kalan helâl olsun derim. İneği bu gece başka bir yere kaçırmaman için bizim bahçeye bağlamalıyız. Eğer hayvan sandığımızdan çok ederse paranın üstünü alır gidersin. Haydi, hemen hayvanin ipini bağla götürelim."

Şakire, donmuş kalmıştı. Büyülenmiş gibi hayvanın ipini bağladı, Osman Efendi'nin önüne düşerek hayvanı sürükleyip götürdü. Karakız'ı Osman Efendi'nin bahçesinde kuyunun yanındaki dut ağacına bağlayıp dönen Şakire, sabaha dek hiç gözünü yummadan ağladı. Karakız, kısır bir hayvandı, gideceği yer doğruca salhaneydi. Şakire, sevdiği varlıklardan birinin daha ölüme sürüklenmesine dayanamayacak kerte üzülerek sabaha karşı uykuya benzer bir baygınlığın karanlığına yuvarlandı.

Sabahleyin güneş doğup da birkaç mızrak boyu yükselince güçlükle yataktan kalktı. Bugün, bütün umutsuzluklarının külrengi duman perdesi ardında kıskançlıkla sakladığı gizli umuda Karakız'ın ölüm fermanını imzalayacaktı. Hayvancağızın satılır satılmaz kesime gönderileceğini biliyordu. Yine de bu kara düşün üstüne üstüne gitmekten başka umar bulamadı. Osman Efendi'nin dükkanından içeri yalınayaklarını attığında karşısında alıcıları buldu. Üç celepten biri, pazarlığın sonunda Karakız'ı ipinden çekerek salhane yönünde uzaklaştı. Osman Efendi, celepten aldığı paraları tezgâhın üzerinde sayarak şöyle dedi:

"Şakire Hanım, inek sandığımızdan daha az tuttu. Bana biraz daha borcun kaldıysa da onu senin şehit öksüzlerine bağışlıyorum."

Şakiye, en gizli umudunun da bıçakların korkunç şefkatine doğru uzaklaşıp gidişini bir süre gözü yaşlı seyretti. Bir ölüm mahkûmu gibi dükkândan çıkıp giderken Osman Efendi, ona bir asker tayını uzattı:

"Al şunu da çocuklar sabah kahvaltısı etsin."

Şakire, bu altından değerli ekmeği almak almamak arasında bir ikircik geçirdikten sonra almakta karar kıldı.

Eve vardığında çocukların kendisini dört gözle beklediğini gördü. Üçünün de yüzü umutla gülüyordu. Üçü de ineğin mezbahaya gideceğini biliyordu. Kesilen ineğin de en aşağı bir budunun kendilerine verileceğini sanıyordu. Annelerinin, kolu kanadı kırık eve dönüşü, hepsini düş kırıklığına uğrattı.

Şakire, elindeki taş gibi, kapkara asker ekmeğini onlara uzatarak:

"İşte, bizim Karakız bu hale geldi, alın, yiyin. Üzerine de birer meşrebe su için. Çocuklarum, yeryüzünde artık bize yer kalmadı. Belki, toprağun altında bu insanlarun elinden kurtuluruz. En sonra benum ak düşüm Karakız da gitti. Etini yiyenlere zehir zıkkım olsun. Hepsi zehirlenip etleri parça parça dökülsün, Rabbimden son dileğim budur, işte." dedi.

Sonra, asker ekmeğini dört parçaya böldü. En küçük parçasını kendi alarak büyük parçalarını çocuklarına bölüştürdü.

9

Şakire, Asile'yi Bafralı iyi bir ailenin yanına on beş günlüğüne emanet bırakarak bir sabah Musa'yla Adviye'yi yanına alıp gün ışırken Çarşamba'ya doğru yola düştü. Evde eşya olarak yatağı, tek tencereyi, tek kaşığı, su kovasıyla su testisini bıraktı. Yorganla yırtık pırtık kilimi dürerek iple sırtına sarmıştı. Çarşamba'da beş erkek kardeşinden biri oturuyordu. O da Rusişgali dolayısıyla Trabzon'dan göç edenlerdendi. Çarşamba'nın Terme'ye yakın köylerinden birinde oturuyordu. Şakire, en son umudu olan ineği de yitirdikten sonra, artık, Samsun'da kendileri için yaşamak hakkı kalmadığını iyice anlamıştı. Bir kaçış

ufku olarak Çarşamba'daki yoksul kardeşinin yaşadığı köyü seçmişti.

Üç yalınayak, yoksul kılıklı insan, deniz kıyısındaki ıssız evden çıkıp giderken hiçbir kimsenin ilgisini çekmedi. Yalnız Fino, bu işte bir tuhaflık sezmiş olacak ki onların ayakları altında fır dönüyor, Musa'nın ellerini, ayaklarını yalıyor, inliyordu. Üç kişi, evden uzaklaştıkça Fino'nun heyecanı arttıkça artıyordu. Daha şimdiden sahipsiz, yalnız kalmanın öldürücü garipliğini duyuyor gibiydi, Bir süre onlarla birlikte gittiyse de Şakire, Musa'ya onu kovalamasını, çünkü gidecekleri yerlerdeki büyük köpeklerin onu parçalayacaklarını söyledi. Musa da birkaç taş atarak hayvanı durdurdu. Fino, onları gözden yitirinceye dek durup arkalarından baktı. Fino'cuğun heyecanı boşuna değildi. Musa, on beş yirmi gün sonra geri döndüğünde onu artık bir daha hiç göremeyecekti.

Ana yola çıktılar. Irmağın üzerindeki uzun köprüden geçerlerken Musa, soldaki mezbahaya bir göz attı. Orda yine bıçaklar işliyor, yüzlerce hayvan, cayır cayır kesilip parçalanıyor, kocaman oluktan kokmuş suya taze kanlar akıyordu. Bütün bu etler, kim bilir hangi mutlu kişilerin kursağına iniyordu. O mutlu kişiler, bambaşka bir dünyanın insanlarıydı. Oluğun altında, tüyleri yumak yumak sırtından sallanan sahipsiz, kocaman köpekler dolaşıyordu. Koşu alanını, tribünleri sağda, yeni gecekondu mahallesini solda bırakarak ıssız Derbent yoluna düştüler. Deniz dik, yalçın kayalıkların dibinde uzanan kumsalda şırıldıyordu. Artık, buradan ötede yolun sağında, solunda sık fundalıklar, çalılıklar, ormanlar başlıyor, deniz kıyısına, dağlara doğru yemyeşil bir örtü olarak sürüp gidiyordu. Derbent yüksekliğinden aşağı inen taşsız tozlu yol, her iki yanı yüksek fundalıklar, ağaçlıklarla çevrilmiş olarak dümdüz bir ovayı ikiye bölüyordu. Ara sıra sağdaki ormanlar arasına sokulmuş daracık cılgalardan atlı, eşekli, kağnılı, köylü toplulukları çıkıyor, kimisi Samsun, kimisi de Çarşamba yönünde yol alıyordu. Şakire, sırtındaki yüke bakmadan köylü topluluklarıyla bir süre yan yana yürüyor, böylece ıssız yolun, ürkütücü ormanların ver-

diği korkuyla garipliği gidermeye çalışıyordu.

Ara sıra uzak ormanlardan silâh sesleri geliyordu. Köylüler, bunların jandarmalarla asker kaçaklarının kurduğu çeteler arasındaki çatışmaların gürültüsü olduğunu söylüyorlardı. Onların anlattığına göre bütün bu ormanlar, dağlar, asker kaçaklarıyla, eşkıyayla doluydu. Hele geceleri, buralarda savaş oluyormuş gibi bol silâh patlıyordu. Jandarmalar, ancak gündüzleri eşkıya kovalayabiliyor, akşam karanlığı basınca onlar da en yakın karakolda ya da köyde pusuyor, günün ışımasını bekliyorlardı. Geceleri ormanları savaş meydanına çevirenler, rakip eşkıya topluluklarıyla bunlarca baskına uğrayan köylerin silahlı köylüleriydi. En masum asker kaçaklarının gün geçtikçe kanlı birer canavar kesildiği söyleniyordu. Kendilerine silâh çeviren ilk köylüyü, ilk jandarmayı vurduktan sonra artık insanları birer tavuk gibi görmeye başlıyorlardı. Bu yüzden ormanlarda, orman kıyılarında denk gelinecek her silahlı yurttaştan ürkülüyor, korkuluyordu.

Güneş, tepelerinde yükseldikçe yükseliyor, ayaklarının altındaki kalın toz katları ısındıkça ısınıyordu. Hiç mola vermeden yürüyorlardı. Bu bölgeden geçen köylüler, durmadan fundalıkları kolluyorlar, buradan bir ayak önce uzaklaşmak ister gibi görünüyorlardı. Şakire'nin eşkıyadan yana pek korkusu yoktu. Şundan ki eşkıyanın ondan alacağı hiçbir nesne yoktu. Güzelliğini, açlık sıkıntı yılları yemişti, Artık, canı da pul etmezdi, malı da. Köylüler buraların korkulu yerler olduğundan, buralarda olagelen soygunlardan, kanlı olaylardan söz ettikçe Şakire, adımlarını daha çok açarak hiç olmazsa uğursuz ıssızlığı onlarla birlikte savuşturmak istiyordu. Eşkıyalarla karşılaşarak çocukların korkmasını istemiyordu. Kim bilir, kan dökmeye alışmış insanlar, iş olsun diye ya da tanıklık etmesinler diye iki üç kurşun da onların üzerine sıkarlardı. Kendisi için artık hiçbir şey beklemiyorsa da çocukların durup dururken ölmesine göz yumamazdı.

Biraz daha gittiler. Köylülerin heyecanı Şakire'yi de kuşkulandırıp kaygılandırıyordu. İlerde, ormana sapan bir patikadan,

bir atlı köylü topluluğu çıktı. Başlarında, bir Çerkez eğeri üzerine kurulmuş, genç, yakışıklı, iyi giyimli bir adam vardı. Öbür atlılar, onun bir ayak gerisinden saygıyla at sürüyordu. Bu zengin köylü topluluğunun meydana çıkmasıyla olay da patlak verdi: Birden bire yolun her iki yanında silâhlı, Trabzon kılıklı, birkaç adam, silahlarını uzatarak meydana fırladı. Birisi: "Dur" diye bağırdı. Durdular.

"İnin attan aşağı."

İndiler, Eşkıyanın başı olan adam, köylülere yaklaştı. Öteki arkadaşları, öteden silahlarını doğrultarak köylüleri kıpırdatmadan bekletirken çete reisi köylüleri bir güzel soydu. Ancak, zengin, genç köylünün bir kafa tutması canına mal oldu. Çete reisi tabancasıyla yüreğine iki kez ateş etti. Kurban, tozların içine yuvarlandı, olduğu yerde kaldı. İri, güzel gözleri, güneşte iki renkli gazoz şişesi bilyesi gibi parlıyordu. Eşkıyalar, atlıları eşeklileri, yayaları soyduktan sonra Şakire'nin küçük topluluğuna şöyle bir göz atarak gittiler, Çete reisi:

"Bana bakın, dedi, yolun kıyısına nöbetçiler dikerek gidiyorum. Eğer yarım saat içinde herhangi biriniz yerinizden kıpırdarsanız kurşunu yersiniz, anlaşıldı mı?" Sonra çevik adımlarla ormana daldılar.

Şakire, çocuklarla yola çökerek yarım saat dinlendi. En sonra, saatine bakan bir köylü:

"Haydin, ağalar, yarım saat oldu. Yolcu yolunda gerek" dedi. Hepsi yine yola düştüler. Ancak, beyleri ölen atlılardan ikisi, en yakın jandarma karakoluna haber vermek üzere ayrıldı. Ötekiler ölünün başında kaldılar.

Soyulan köylüler, o hızla basıp gittiler. Şakire, çocuklarıyla yolun ıssızlığını tozutarak durmadan yürüdü. Hiç dinlenmeden gittiler. Akşam karanlığında yolun sağındaki bir hanın önünde mola verdiklerinde Musa'yla Adviye'nin ayakları, tutulmuş gibiydi. Acı acına yola düşmeselerdi belki bu kerte kötülemezlerdi. Şakire, hanın önündeki küçük alanda bir yer seçti. Tozları süpürerek yırtık kilimi serdi. Çocuklarının birini sağına birini soluna alarak yorganı üstlerine çekti. Yorgunluğun ağrısından

bir zaman uyuyamadılarsa da sonra kendilerinden geçtiler. Yanı başlarında atlar, eşekler, yolcular gelip geçiyordu.

Şakire, başucunda kalın bir erkek sesinin gürlediğini işiterek yerinden fırladı. Bu, hancıydı:

"Kadın, burası yol üstü, çiğnenirsiniz. Kaldır çocukları da daha sapa bir yere yatın."

Şakire çocukları zorla uyandırabildi. İkisi de adım atamıyordu. Onları kucaklayarak hancının gösterdiği yere götürdü. Yine yattılar. Başlarını yere koymalarıyla uyumaları bir oldu.

Gece yarısını epeyce geçiyordu ki Şakire'yle çocuklar, baş uçlarında üst üste patlayan silahlarla yerlerinden fırladılar. Şakire, durumu kavrayarak çocuklarını iki koluyla sardı:

"Kımıldamayın, dedi, gene eşkıyalar. Korkmayın bize dokunmazlar."

Silahlı adamların, hancının tuttuğu gemici fenerinin aydınlığında hana girdiğini gördüler. İçerde biraz gürültü patırtı olduysa da sonra onlar da kesildi. Silahlı adamlar, yine geldikleri gibi geçip gittiler.

Şakire:

"Yalağuz bizumkiler, cephede gidip eldiler. El âlemin aygırları hep meydanda dolaşiyi. Ne olduysa bizumkilere oldi." diye öfkelendi.

Gün ışırken yolcularla birlikte davrandı. Çarşamba'ya doğru yola çıktılar. Yolcular, memlekette artık güvenliğin kalmadığından, her yanda kum gibi eşkıya kaynadığından yakınıp duruyorlardı. Sonra, adımlarını açıp uzaklaştılar. Şakire, yine yolda çocuklarıyla yalnız kaldı. Çocuklar, sünnet çocuğu gibi yürüyorlardı. Bacakları, sanki kendilerinin değildi. Yol bitip tükeneceğe benzemiyordu. Son kerte öldürücü bir yolculuktan sonra, bir ikindiüstü Çarşamba'ya vardılar. Pencereleri kiliseye bakan küçük bir evde konuk edildiler. Ellerini yüzlerini yıkayıp temizlendiler. Bu, uzak bir akraba eviydi. Sıcak akşam yemeğiyle doyurucu mısır ekmeği, birkaç günlük açlığın verdiği bitkinliği, yol yorgunluğunu, umutsuzluğu yok etti. O gece, deliksiz bir uyku çekerek gün ışırken yine yola dizildiler. Yeşilırmak'

ın yarıp geçtiği derin yatağın üzerine kurulmuş eğreti tahta köprüden suya bakarak geçerken bayağı gözleri karardı, başları döndü. Yeşilırmak köprüsü, ırmağın ikiye böldüğü şehri birleştiriyordu. Şehirde sağlam, güzel pek çok yapı vardı. Çarşı, pazar alışveriş edenlerle kaynaşıyordu. Bunların çoğu uzaktan gelmeydi.

Şehirden çıktılar. Yolun sağı solu hep sık ağaçlıklarla kaplı geniş, sebze, mısır bahçeleriydi. Dümdüz topraklar üzerinde uzayıp giden yol bir türlü bitip tükeneceğe benzemiyordu, akşama dek hiç durmadan yürüdüler. Mola verirlerse hamlaşırlar, hiç yürüyemezler diye durmada yürüyorlardı. Çoğu zaman, ağaçların yolun üzerinde karşılıklı kurduğu upuzun yemyeşil çatı altında gidiyorlardı. Yol yemyeşil, bir galeriyi andırıyordu. Akşam karanlığı basarken bahçe sahiplerine sorarak varacakları yere geldiklerini anladılar. Sola saparak sık ağaçlar altından ilerlediler. En sonra geniş bir mısır tarlasının kıyısını izleyerek bir köy evine vardılar. Karanlık basmıştı. Sivrisinekleri kaçırmak için yakılan ateşlerin aydınlığında bir yığın insan, mısır lapasının başına geçti. Musa, o zaman bayağı yorgun bir köylüden başka bir kimse olmayan dayısını, onun karısını, çocuklarını gördü. Annesiyle kendilerini gördüklerine hiç de sevinmiyorlardı. Hepsinin suratı asıktı. Hele dayı denecek adam, kendilerine hiç güler yüz göstermemiş, yüzlerini saçlarını olsun bir kezcik okşamamıştı. Musa, onların da kendileri gibi korkunç yaşayış koşulları altında ezildiklerini hemen anladı. Bundan dolayı onların kaygısızlığını çok görmedi.

Yatıp uyudular. Yatsı vaktiydi, her yandan tan tan tan teneke sesleri gelmeye başladı. Ara sıra silâhlar da patlıyordu. Musa'yla Adviye, korkudan annelerine sokuldular. Şakire:

"Korkmayın, dedi, sayvanlardaki bekçiler lâzut tarlalarını talan etmeye gelen domuz sürülerini korkutmaya çalışayılar.

Sayvanlarda uyanık bekleyen halk, gece sabaha dek teneke çalarak domuzları ürkütürler. Yoksa bir domuz sürüsü bir tarlaya girdi mi artık o tarladan hayır bekleme."

Bunun üzerine çocuklar uzak yakın her yanda çalınan tene-

kelere, bağırtılara kulaklarını tıkayarak yine uyudular.

Ertesi sabah, kalktıklarında Şakire, dayıları ve onun solgun benizli karısıyla işe gitti. Musa'yla Adviye ellerine verilen birer dilim mısır ekmeğini geveleyerek dayılarının şişman karınlı cılız, sessiz çocuklarıyla akşama dek hiç konuşmadan evin yöresinde dolaşıp durdular.

Şakire, on beş gün işçi olarak o yöredeki mısır kırma işlerinde çalıştı. Para yerine on beş yirmi kilo mısır aldı. Sonra, kardeşiyle helâlleşerek sırtında yirmi kiloluk mısırla Samsun'a doğru yola düştü. Bu kez, yorganı Musa, kilimi de Adviye taşıyordu. Musa'ya başlangıçta yeğnik gelen yük, yürüdükçe ağırlaştı, kurşun gibi oldu. Akşamüstü, Çarşamba'ya varıp da pencereleri Rum kilisesine bakan küçük, taştan evde dinlendiklerinde bir daha kalkıp yürüyemeyeceklerini sandılar. Burada iki gece konuk oldular. Ondan sonra, çekilmez Çarşamba - Samsun yoluna düştüler. Uzak ormanlardan odun taşımaya alışık olan Şakire bile yirmi kiloluk yük altında hastalar gibi inliyor, burnunun ucuna toplanan iri ter tanelerini silmek için bile elini kaldıramıyordu. Terler, buradan ağzına iniyor, Şakire, terle yitirdiği tuzu terlerini yalayarak yine alıyordu. Musa, kalın yün yorganın ağırlığı altında ecel terleri döküyordu. Onun, hiç kımıldamadan, inlemeden çektiği eziyeti anlayan Şakire, ara sıra yorganı da mısır turbasının üstüne atıyor, bir süre çocuğun dinlenmesini sağlıyordu.

En sonra, bir akşamüstü, Mert Irmağı'nın köprüsünü geçip de eve yaklaştıklarında bir cehennem azabının bittiğini sandılar. Musa, çoktan beri yitmiş olan Karabaş'ın üç ayağı üstünde sekerek, kuyruğunu sallayarak kendisine doğru geldiğini görünce pek çok sevindi. Şimdi, gözleri Fino'yu arıyordu. Ne yazık ki o, gelmedi. Musa'ya onun sevinçli iniltilerini duymak bir daha nasip olmadı. Kim bilir, şimdi köpek cennetinin hangi köşesinde bir yığın kemik olarak yatmaktaydı.

Şakire, bunca yorgunluk pahasına o uzun yollardan taşıyıp getirdiği mısırların bir ay geçmeden tükendiğini görünce bir kez daha şaşırdı, umutsuzluğa düştü, Önünde yine koskoca bir

karakış, bitmez tükenmez açlık günleri, kimsesizlik, sahipsizlik, umutsuzluk görünüyordu. Elinde kalan bu üç yavruyu yaşatabilmek için bir kez daha; belki son bir kez daha kafa patlatması gerekiyordu.

10

Şakire, mısır torbasının dibini baş aşağı silkelediği günün akşamı, eve yeni bir umutla döndü. O gün, sabahtan ortalıktan yitmiş, akşam ezanına doğru dönmüştü. Üç yavrusunu iki koluyla sararak:

"Yavrularım, dedi, sizi yarın Darüleytam'a yazdırmaya götüreceğim. Şehit öksüzlerini alayilar. Orda binlerce kiz erkek çocuk gördum. Hepsinin sırtında temiz urubalari var. Yeyip içip yatayilar. Ben ne haltettum da şimdiye dek sizi oraya yazdırmadum. Öbür yavrularum boşuna eldi gitti. Hiç olmazsa sizler ölümden kurtulursunuz."

Musa:

"Nene, bizi oraya koyacaksın da sen yine burda mı kalacaksın?" diye sordu.

"Yok, burasını artık temelli pirakayruz."

"Ama, sen nerde oturacaksın? Biz seni bir daha nerde göreceğiz?"

"Bakalum. Şimdiluk, Daruleytam'un altında bir küçük belediye hastanesi var. Başhekime yalvardum. Çektiklerimuzi bir bir anlattum. Çok acıdı. Beni bir hafta, hasta gibi orda yatıracağına söz verdi. Ben de orda birkaç gün yatarak bundan boyle ne yapacağumi tüşünurum. Sizleri bir kurtarsam, gerisi Allah kerim."

Şakire, ertesi sabah yatakla yorganı denk yaparak sırtına vurdu. Çocukları yanına alarak şehre yollandı. Tahta kaşığı, ıskarayı, kırık su testisini, yırtık kilimi evde bırakmış, tencereyi Musa'nın eline tutuşturmuştu. Musa'nın Karabaş'tan ayrılması çok acıklı oldu. Hayvan, sanki son kez birbirlerini gördüklerini biliyormuş gibi iri temiz, duru gözleriyle Musa'ya bir şeyler sor-

mak istiyordu. Çarşıya vardıklarında Şakire sırtındaki yükü indirip satılık bir yığın eşyanın yanı sıra yere serdi. Yün yatakla yorgan, bakır tencere çabucak müşteri buldu. Şakire, aldığı birkaç kuruşu kesesine atarak koynuna soktu. Sonra, yokuş yukarı tırmanmaya başladılar. Kocaman bir kartal yuvası gibi Samsun'un en egemen yerinde güzel, zengin yapılarıyla yükselen Ermeni mahallesine vardılar. Artık, buralarda bir tek Ermeni ve Rum yoktu. Savaşın demir kanunları onları yerlerinden silip süpürmüştü. Pek çok yapı bomboş duruyor, büyük genel azınlık yapılarıysa iki üç bin kişilik Türk şehit öksüzüyle kız Ermeni öksüzlerini barındırıyordu. Onlar da Türk darüleytamının bir bölümünde barındırılmaktaydı. Burada sekiz yüzü aşkın kız çocuğu vardı. Sürgün edilen Ermeni ailelerinden kalmışlardı.

Şakire, çocuklarıyla dik bir yarın dibindeki düzlükte yükselen kocaman Ermeni kilisesinin yanından geçti. Uçurumun üst kıyısını yalayarak geçen patikamsı bir yoldan biraz ilerdeki uzun, sarı boyalı büyük bir yapıya girdi. Merdivenleri çıktı. Sağa döndü. Büyük pencereleri kiliseye bakan aydınlık bir odanın kapısını çaldı, Masa başında arkası pencereye dönük oturan orta yaşlı müdür yardımcısı, Şakire'yi tanıdı:

"Çocuklar bunlar mı?"

"Bunlar, zaten üç tane kaldı."

"Peki, peki, burada hiç olmazsa yatacak, kalkacak bir yerleri, yiyecek bir iki lokma ekmekleri olur."

Sonra önündeki kocaman kara kaplı kimlik defterini açtı. En son yazılan adın altına Musa'nın babasının, annesinin, soyunun adını yazdı. Sonra başını kaldırıp dikkatle Musa'nın gözlerine baktı:

"Oğlum, iyi dinle, ezberinde tut; burada her çocuğun bir numarası vardır. Senden önce bu darüleytama 936 kişi girmiş. Seninle 937 kişi oluyor. Senin numaran 937, anladın mı?"

"Anladım."

"Söyle, bakalım."

"937. "

"Aferin, anlamışsın. Şimdi kız kardeşlerini yazayım, Sen

annenle dışarda bekle."

Şakire, Musa'yla birlikte koridora çıkarken o, başka bir kara kaplı deftere Asile ile Adviye'nin adlarını yazmaya hazırlanıyordu.

Bu sırada, Şakire Musa'nın kulağına eğilmiş şöyle konuşuyordu:

"Oğlum, Musa, yaşayışımuzun bir dönüm yerindeyuz. Artuk, benden çıktınuz. Hükümet sizi benden devraldı. Sizin nenenuz da babanuz da artuk devlettur. Benden uzakta kız kardeşleruna sen göz kulak olacaksun. Sen, bu yıl on iki yaşini süreyisun."

Musa, burada annesinin sözünü kesti:

"Hani, daha bıldır bana yedi yaşındasın, diyordun. Birden bire nasıl oluyor da on iki yaşına giriyorum? Asile bile o yaşa gelmedi."

"Gelmesun. Sen on iki yaşındasun. Erkeksun. Erkeğun yaşi her zaman beyuk olur, anladun mi şimdi deduğumi? Kız kardeşleruna, baban gibi, ağabeyin gibi,benum gibi bakacaksun, mukat olacaksun, bunu hiç aklından çıkarma."

Musa, fena halde şaşırmıştı. Annesi, sanki ona sonrasız veda ediyor gibiydi. İçinden dumanlı kuşkular geldi geçti.

Bu sırada kız kardeşleri de yazılmış, dışarı çıkmıştı. Şakire, çakır gözlerinde ağılı yaşlar birikmiş olarak çocuklarını kuluçka tavuk gibi sardı.

"Yavrularum, dedi, devletin bu yuvasi sizi elumden kurtaracak. Dışarda Allahın bir tek kuli aciyup ta size bir dilim ekmek verdi mi? Ama, bundan boyle şehit babanızla ağabeyinuzun kaniyle kızarmiş ta olsa her gün birkaç lokma ekmek verecekler size. Siz, bağa bakmayun. Ben, işte şu aşağıdaki hastanede birkaç gün yatacağum. Biraz hastayum. Çabuk iyleşir kalkarsam size uğrar, nereye gideceğumi bildirirum. Tek başuma olduğum için her yere sığarum. Boğaz tokluğuna olsun çalişur, savaşun sonini beklerum. İnşallah, sizler burda babanuzun istediğu gibi okur, adam olursunuz. Bilmezsunuz bunun için ne kadar sevineyrum. Deduğum gibi beni merak etmeyun. Hade gözleri-

nuzdan öpeyum."

Üçünü de ayrı ayrı kucaklayıp gözlerinden öptü. Hıçkırıklarını tutmaya çalışarak dışarı çıkan müdür yardımcısına yol vermek için saygıyla kenara çekildi. Müdür yardımcısı:

"Hanım, dedi, artık çocuklar, bizim malımız oldu. Çabuk helalleş de hemen onları içeri gönderip yıkatayım, temiz çamaşır, elbise verdireyim."

"Allah senden binlerce kere razı olsun."

"Sen, devlete dua et. Hepimizin anası babası odur."

Şakire:

"Hoşça kalun, Allah da devlet de koruyucunuz olsun!" diyerek çatlak topuklu yalınayaklarının uçlarına basarak taş merdivenlerden aşağı indi. Merdivenin dönemecinde bir daha dönüp çocuklarına baktı. Gözlerinden sel gibi yaş iniyordu. Dönemeçte gözden yitince şimdiye dek zorla tuttuğu hıçkırıkları işitildi. Kim bilir, belki de zavallı kadın, bu üç şehit yavrusunu bir kez daha dünya gözüyle göremeyeceğini seziyordu.

Şakire, dediği hastaneye gittikten sonra, müdür yardımcısı, iki hademe çağırdı. Musa'yı birine, kızları da öbürüne vererek okula gönderdi. Asile'yle Adviye'yi alan hademe, hemen solda, bahçesi cıvıl cıvıl küçük kız çocukları kaynaşan kızlar bölümüne götürdü. Musa'yı alan hademe ona, debboydan don gömlek, pek kaba yün kumaştan bir kat kısa pantolonlu giynek, yarı şapkaya benzeyen bir "Enveriye kabalığı" vererek başını tıraş ettirdi. Sonra, birçok çocuğun yıkandığı uydurma bir hamama sokarak yıkadıktan sonra giyneklerini giydirip nöbetçi öğretmeni Rizeli Asaf Bey'e teslim etti. Bu otuz, otuz beş yaşlarında, şık giyimli, sarışın, yakışıklık, yiğit görünüşlü bir öğretmendi.

"Oğlum," dedi, "akşamleyin zil çalınca öbür çocukların arasına karışır yemekhaneye gidersin. Sakın çekingenlik edip de bir kenarda kalma. Yemekten sonra yatakhaneye gidileceği zaman çocukları yatakhanelere götüren öğretmenlerden birine 'efendim, ben bugün geldim, yatağım yok dersin.' o sana bir yatak bulur. Haydi, şimdi in aşağı, git öbür çocukların yanına. Kaçtı senin numaran; bakayım?"

"937, efendim."

"Aferin, haydi git, senden önce mektebe yazılan 936 kişinin arasında kendine kafadarlar bulmaya çalış." Onun yanağını okşayarak yol gösterdi:

Musa, top top akasya ağaçları bulunan dümdüz, geniş bahçede karınca gibi kaynayan çocukların arasında çekingen adımlarla ilerledi. Okul, ona her nesneyi verdiyse de ayakkabı verememişti, Bütün bu kaynaşan çocuk yığınları da yalınayaktı. Bahçeyi kaplayan toz içinde koşuşup duruyorlar, göğe toz bulutları kaldırıyorlardı.

Musa'ya çok yabancı gelen bir çocuk gürültüsü, ayyuka yükseliyordu. Çocuklar, o kerte kendi dünyalarındaydı ki hiç biri onun aralarına yeni katıldığını anlamamıştı. Kalın gövdeli top akasya ağaçları iki sıra olarak boydan boya uzuyordu. Bahçenin denize bakan yarı demir çubuklu parmaklarla çevrilmişti. Aşağıya doğru yalçın bir duvar iniyordu. Bahçenin her iki ucunda tahta parmaklıkla örtülmüş bir er kapı varsa da çocuklar bu kapılar hiç yokmuş gibi davranıyorlar, hiçbiri sakağa çıkmak isteği göstermiyordu. Musa'nın usu, düşüncesi hep okulun bu akşam kendisine verebileceği birkaç lokma ekmekteydi. Karnı kazınıyor, içi eziliyordu. Kendisine yeni çamaşırlar, giynekler vermişlerse de hiç kimse karnının aç olup olmadığını sormamıştı,

O da birçok çocuk gibi taş duvarın üzerine oturup demir parmaklığa dayanmış, bin kişilik kaynaşmaya bakıyordu. İkindi geçmiş, akşam karanlığı erkenden çökmeye başlamıştı. Günler, kısalmıştı. Çabucak akşam oluyordu. Yanı başında oturan çocukların gözleri, hep kilisenin meydanındaydı. Okulun yemekhanesi, Ermeni kilisesindeydi. Oradan gözlerini ayıramayan çocuklar, hep ekmeğin hâlâ gelmediğinden yakınıyorlardı. Hepsinin beklediği ekmekti. Anlattıklarına bakılırsa arabalarla getirilen ekmekler, son günlerde artık hep yatsı vakti, ondan bile geç geliyordu. Musa bu çocukların da kendisi gibi açlıkla boğuştuğunu anladı.

Akşam karanlığı bastı. Nemli güz serinliği bahçeyi doldur-

du. Çocuklar, gittikçe susarak bahçenin kiliseye bakan yanına toplanmaya başladılar. Hepsinin gözleri, gemici fenerleri ışığında kiliseye yemek taşıyan hademelerdeydi. Yörede başkaca ışık yoktu. Ancak deniz yönünden lâcivert, puslu bir aydınlık geliyordu. Bahçedeki top akasya ağaçları, mini mini çocuk kalabalığı üzerinde kocaman kafalı devler gibi dikiliyordu.

Musa, çevresine kulak veriyordu: Şimdi, bütün çocuklar, ekmekten söz ediyor, gecikmesinden yakınıp duruyordu. Musa, bu arada ilginç konuşmalar dinliyordu: Kimi çocuklar, ötekilere şöyle uyarmada bulunuyorlardı: "Unutup ekmeğinin hepsini yeme. Ekmeğinin alt kabuğuyla üst kabuğunun yarısı benimdir. Yoksa sana bir daha hiç ekmek vermem."

Bir başkası da yani başında süklüm püklüm duran arkadaşına: Ekmeğinin içiyle alt kabuğu benimdir. İstersen hepsini ye, yarın bütün ekmeğin benim olsun diyordu. Açlıktan baygınlık geçiren çocuk, ister istemez buna boyun eğiyordu. Musa, bu tefeciliğin salt birkaç çocuğun işi olmayıp çok daha yaygın olduğunu yemekten sonra anlayıp şaşıracaktı.

Aysız, yıldızsız, sessiz güz gecesinin boşluklarına birden bire bir kıvanç, bayram şenliği uğultusu yükseldi: Bin çocuk birden yerinde zıpzıp zıplayıp sıçrıyor, bir birleriyle kucaklaşıyor, durmadan çığlık atıyor, ıslık çalıyordu: "Ekmek geldi, ekmeeeeek!"

Musa, şaşkınlıktan küçük dilini yutuyordu. Bir lokma ekmeğin karşısında gösterilen bu korkunç sevincin gücünü yaşadıkça derin derin duyacaktı. Bu şehri gürültüye boğan sevinç kasırgası, beş dakika sürdü:

Musa, kilise meydanında ekmekleri arabalardan indirip gemici fenerlerinin aydınlığında içeri taşıyan hademeleri seyretmek için duvara doğru saldıran çocuk kalabalığının baskısı altında nerdeyse ezilecekti. Güçlükle sıyrılarak oradan uzaklaştı.

Biraz sonra, yanında fenerli bir hademeyle nöbetçi öğretmeni geldi. Düdük çalarak herkesi sıraya soktu. Çocukların tek sıra olarak kapıdan çıkıp kiliseye doğru gittiklerini gören Musa, kendisini zorla girdiği sıradan itip dışarı düşürmek, yerine

geçmek isteyenlere zorbalıkla karşı koyarak kapıdan dışarı çıktı. Bir iki hademe de çocukların uçuruma düşmemesi için patikayı aydınlatıyordu.

Musa, kilisenin geniş kapısından içeri girince buraya en başta gelenlerden biri olduğunu anladı. Boydan boya uzanan masaların her iki yanında uzun sıralar vardı. Masaların üzeri kalaylı bakır tabakalarla kaşıklarla örtülüydü. Musa kapıdan girerken eline henüz sıcak kapkara bir hamur parçası tutuşturdular. Onu duvar dibinde uzayan ilk masa dizisinin dibine doğru sürdüler. Önüne rastlayan tabağa baktı. İçinde sıcak bir su varsa da yarı karanlıkta ne olduğunu pek anlayamadı. Herhalde yenecek bir şeydi. Elindeki ekmekten bir lokma koparıp ağzına attı. Sonra kaşığı daldırıp tabaktan aldığı suyu da içti. Henüz ne olduğunu anlamamıştı. İkinci kaşığı daldırınca kaşığa sarılan bir saptan bunun ıspanak çorbası olduğunu anladı. Kaşığa dolanan sapı evirip çevirip yedi. Tabakta böyle bir sap daha vardı. Onu da yedikten sonra geri kalan suyu ekmeğine katık etti.

Bu, annesinin deniz kıyısındaki evde, deniz suyuyla haşladığı ısırgan çorbasından biraz daha tatlıcaydı. İçinde yağa benzer bir nesne de yüzüyordu. Yanı başındaki bir çocuk, tabağında kuşbaşı bir et parçası yakaladı diye herkes imrenerek ona bakıyordu. O da bunu, tat versin diye en son lokmasına saklıyordu. Ne yazık ki yanı başındaki bir başka çocuk, şakaya getirerek eti kaptığı gibi ağzına atıp çiğnemeden yuttu. Bu, iri yarı bir çocuk olduğundan öbürü, acı acı bakmaktan başka bir şey yapamadı.

Musa, sıcacık ekmeği sonsuz bir açgözlülükle yediyse de bunun eski somunlarla asker ekmeklerindeki buğday ekmeği tadını vermediğini gördü. İçinden dipdiri arpa taneleri de çıkıyor, bunları diliyle ayıklayarak püskürtüyordu. Çocuklar bu ekmeğe; kara bakla ekmeği, patates ekmeği, arpa ekmeği, süpürge tohumu ekmeği, kepek ekmeği diyorlardı. Ama, ne ekmeği olduğunu temelli bilen yoktu.

Yemekten sonra, yine bahçeye dönen çocuklar arasına hararetli bir ekmek alışverişi başladı. Borçluların elinden ekmekle-

rini çekip alan alacaklılar, bunların alt, üst kabuklarıyla içlerini ayrı ayrı vererek yarın akşam bunlara karşılık borçlulardan ekmeklerinin hem alt hem üst kabuklarını ya da içlerini almak istiyorlardı. Aç kalan çocuklar, ister istemez bir içle bir alt kabuk alıp yarın akşamki bütün ekmeğini tehlikeye atıyordu. Borçlu olduğu ekmeklerini vermeyip yiyenlerse birer köşeye kıstırılarak bir güzel dövülüyordu, Çocuğun biri, Musa'ya borç ekmek vermek istediyse de o, omuz silkerek bunu iteledi. Ekmek tefeciliği yapanlar, hep iri yarı, güçlü kuvvetli çocuklardı. Borç ekmek alanlarsa sünepe, sömürülmeye elverişli olanlardı.

Yatma zamanı gelince nöbetçi öğretmen, kapkaranlık bahçede düdük çaldı. Bin çocuk, ayrı ayrı sıralar olarak dizildi. Çocukların hepsini alacak büyük bir yapı bulunmadığından sekiz büyük Ermeni evi yatakhane yapılmış, çocuklar birinci, ikinci, üçüncü... sekizinci daire diye numaralanan bu yatakhanelere bölüştürülmüştü. Herkes kendi dairesinin numarasını bildiğinden sıraya girmiş, Musa açıkta kalmıştı. Hemen, biraz ötede, elinde bir fenerle dikilen genç, esmer bir öğretmene yakılaştı:

"Efendim, ben bugün geldim, yatağım yok."

"Gel, benimle."

Öğretmen, elinden tutarak onu dördüncü dairenin çocukları arasına soktu. Sonra, bahçe kapısından çıkan çocukların hepsi, birbirinden epey uzaktaki yatakhanelere doğru uzaklaştı.

Musa'nın içinde bulunduğu sıralar bir kaç yüz metre yukarıdaki düzlükte bulunan güzel, kocaman bir Ermeni evinden içeri girdiler. Hepsi, taşlığın mermerleri üzerinde ayaklarını yıkayarak karşılıklı, üstlü altlı odalara girip kendi yatağına uzandı: Musa, üst kattaki bir salonda çocukları yatırmaya çalışan nöbetçi öğretmenin arkasında dikiliyordu:

"Haa, sen de bir yer istersin. Gir şu çocuğun yanına."

Musa'yı, hemen ayaklarının dibinde, ince bir battaniyenin altında kıvrılıp yatmış bir çocuğun yanına soktu. Musa, çocuğun sırtına değmemek için elden geldiğince bir aralık bırakarak battaniyenin altına sokuldu. Doğdu doğalı ilk kez rahat bir ya-

takta değilse de güzel bir konakta yatıyordu. Koridorda, duvara asılmış bir gaz lâmbası, salonu da şöyle böyle aydınlatıyordu. Annesini, kız kardeşlerini düşündü. Yıllardır ilk kez içinde bir rahatlıkla birlikte bir gariplik de duydu. Annesi de, kız kardeşleri de, kendisi de ilk kez devletin şefkatli elleri arasındaydı. Yiyecekleri, yatacakları vardı ama hepsi de çil yavrusu gibi dağılmıştı. Bu, onun içinde ağı gibi acı bir sızı yaratıyordu. Sonra, mışıl mışıl uyuyan bir sürü çocuğun uykusu onu da kavradı. Düşsüz, rahat bir uykunun kuş tüyü derinliğine gömüldü.

Şakire, gözyaşları içinde çocuklarından ayrıldıktan sonra doğru okul bahçesinin hemen alt yanındaki hastaneye gitti: Bir iki gün önce yalvardığı başhekime göründü. O da onun yatırılmasını buyurdu. Şakire soyunup bitli giyinekleriyle çamaşırlarını etüve vererek hastanenin pijamalarını giydi. Yalnız, iki memesinin arasında sakladığı kesesini kimseye vermedi. İçinde ilâçlık birkaç kuruşu vardı. Çocukları okula yazdırmak için davrandığında kafasında yeni bir kurtuluş plânı tasarlamıştı. Rusya'da, yakınlarda çok büyük bir karışıklık olmuş, Rus Çarı devrilmiş, Rus orduları ele geçirdikleri Türk topraklarından çekilmeye başlamışlardı. Sivas yörelerine dek sokulan Rus alayları, geri çekildiği gibi, Karadeniz kıyısında Harşit Çayı'na dek ilerleyen birlikler de Batum üzerine çekilerek buraları boşaltıyorlardı. Bu, Şakire'ye yepyeni bir umut vermişti. Çocuklar nasıl olsa devletin kanatları altında güvene alınmışken o da bu yabancı şehri bırakıp memlekete gidecekti. Belki babası bile sağdı. Onların yanına sığınarak canını olsun kurtarabilirdi. Kesesinde Samsun'dan Akçaabat'a yapılacak vapur yolculuğu için yetesi para vardı. Onu canı gibi saklıyordu. Ancak, onun çamaşırlarıyla giyneklerini teslim alan erkek hastabakıcı, parası olup olmadığını sordu. “İstersen kasaya yatır, belki çalınır.” dedi.

“Ne param var ki çalınsun. Ben, saklarum oni.”

Şakire, türlü hastalıklarla, belki de daha çok canlı cenazeye dönmüş, birçok kadın hastanın sıralandığı karyolalardan birine yatırıldı. Otuz yaşlarında görünen uzun boylu erkek hastabakıcı,

kadınlara da iğne yapıyor, doktorlarla birlikte hem kadın, hem erkek koğuşlarına kolayca girip çıkıyordu.

Şakire, o gece sabaha dek hiç gözünü yummadı. Biraz da yatak arkadaşlarının iniltileri, buna yol açmıştı. Uyanık kaldığı saatler boyunca hep yeni kurtuluş plânı üzerinde kafa yordu. Çocuklar, rahata kavuşmuştu. Onları okuyup adam oluncaya dek oradan almayacaktı. Kendisi memlekete gidince tarla, bağ bahçe işlerinde çalışır, bir kör boğazını geçindirebilirdi. İnşallah, kendisi ölüp gitmezse yetişen çocukların açtıkları yeni yuvalardan birine sığınır, ömrünün geri kalan günlerini torunlarının cıvıltıları arasında geçirebilirdi. Bayağı sevinç içindeydi. Rus «padişah» 'ının geberip gitmesi, içinden çıkılmaz gibi görünen işleri birdenbire düzeltecek gibi görünmeye başlamıştı. Başhekim, Şakire için : "O kadıncağızı altıdan yazın. Yesin de biraz aklı, gücü yerine gelsin. Çok çileli bir kadin" demiş, bu yüzden elden geldiğince beslenen Şakire, gerçekten kara düş gibi sürüp gelen korkunç yaşayışının kara tortularından kurtulmaya başlamıştı. Cuma günü taburcu olarak doğru kardeşi Ali'nin öksüzlerine uğrayacak, oralarda birkaç gün vakit öldürerek Trabzon'a kalkan bir vapur bekleyecekti. Kim bilir, belki de yine kocasıyla, çocuklarıyla birkaç yıl önce birlikte yolculuk ettiği Gülcemal vapuruna binebilirdi. Bu yeni umut yolculuğu olacaktı. Bu henüz ağılı dumanlar püsküren eski bir yangın yerinden kaçış olacaktı. İçinde yine dünyayı fethedecekmiş gibi ışıklı yeller esiyordu. Pörsümüş memelerinin altında atıp duran yüreği, daha pek çok çarpabilecek güçte olduğunu duyuyordu. Henüz otuz dört yaşındaydı. Bu, gerçek bir yaşın yarısı bile değildi. Gecelerini artık, gözlerinin rengini andıran masmavi ışık düşleri süslüyordu.

O erkek hastabakıcı, ara sıra gelip onu yokluyor, iyi olup olmadığını sorarak tilki adımlarıyla uzaklaşıyordu. Şakire, dikkat etti: Adam, salt kendisine uğruyor, öteki hastalara aldırış bile etmiyordu. Buna bir anlam vermemekle birlikte belki de başhekimin hastası olması yüzünden kendisine önem veriyor diye düşünüyordu.

Bir akşam, yine geldi. Elinde bir iğne vardı. “Nasılsın, Şakire Hanım?” diye sordu.

“Allah razı olsun hepinizden. Çok iyiyim, kardeşim”

“Dur sana bir iğne yapayım da gücün daha çabuk yerine gelsin."

“İstemez. Ben iyiyim. Boşuna milletin ilâcını harcama.”

“Yok, yok, sen evinden iki şehit vermiş bir anasın. Sana verilen ilâç boşa gitmiş sayılmaz.”

Bütün öbür hastalar kendi derdinde olduğundan hiçbiri Şakire'ye iğne yapıldığını ayırt bile etmedi. Yapılan iğneden biraz sonra Şakire derin bir uykuya daldı. O zaman iğneci hasta bakıcı yine göründü. Şakire'nin morarmış yüzüne, derin derin uyuyuşuna bir göz atarak göğsünü açtı, bez keseyi elindeki küçük makasla kesip aldı.

Sabahleyin erkenden bir kez daha gelen iğneci, Şakire’nin kuşkulu mavi gözleriyle kendisini süzer gibi olduğunu gördü. Oysa Şakire henüz büsbütün kendine bile gelmemişti. Ona yaklaştı:

“Başında ağrı var mı?”

“Var.”

“Dur sana bir iğne daha yapayım da geçsin.”

Şakire'ye bir iğne daha yaptı. Koğuştan bir iki hastaya daha iğne yaparak çekilip gitti.

Şakire kendine geldiğinde içi dışı yanıyordu. Sanki onu Cehennemde kaynayan bir katran kazanına atmışlardı. Kolları bacakları kasılıyor, boğazı kuruyor, yutkunamıyordu. Boynunun etleri kaskatı kesiliyor, başını sağa sola çeviremiyordu. Ancak, birkaç kez "Aman evlatlarımı çağırın ben eleyrum.” diye bağırdı.

“Kimdir, nerdedir çocukların kardeşim?”

«Yukarda, üstümüzdeki Darüleytam'da. İki kız bir erkek. Daha üç gün önce yazdurdum onlari oraya. Musa, Asile, Adviye.”

Hasta kadınlar, bunları ezberlerinde tutarak gelen doktora söylediler. Ne yazik ki bu sırada akşam olduğundan çocukların ayrılması ertesi güne bırakıldı.

Şakire, bütün gece kaskatı olarak yatağında uzandı kaldı. Kafası iyice işliyorsa da artık konuşamıyordu. Ara sıra koğuşa

girip çıkan erkek hastabakıcının kalkıp suratına tükürmek istiyorsa da kıpırdayamıyordu. Koynundaki paracıklarının gittiğini de anlamıştı. Bütün kötülüğü o herifin yaptığını biliyordu. Ne yazık ki hiçbir şey söyleyecek ya da yapacak gücü yoktu. Adam, keseyle birlikte onları da almıştı. Hiç böyle küçük bir para için bir insan öldürülür müydü? Ah, Musa'sına olsun söyleyebilseydi o herifin kendisini öldürdüğünü, hiç olmazsa büyüdüğünde onun soyunun sopunun kökünü kuruturdu. Kan davasının ne zaman bir Trabzon silâhı olduğunu anlardı o alçak katil, o namussuz hırsız!

Böyle düşünüyor, içinden kuduruyordu. Ne yazık ki hepsi boşunaydı. Boşuna ölecekti. Bari sabaha dek yaşayabilse, dünya gözüyle yavrucuklarını bir kez daha görebilseydi. Ondan sonra hiç olmazsa daha az mutsuz olarak öbür yana gidebilirdi. En sonra, başhekim geldi; "Bu kadıncağız hasta değildi. Ben, biraz kendine gelsin diye yatırmıştım onu buraya, ne olmuş buna?" Diye sorunca yanındaki genç doktor, kendisinin de, hiçbir şey anlamadığını, şimdi de kazıklı humma emareleri gösterdiğini söyledi.

"Yanlış iğne filân mı yapıldı yoksa?"

"..."

Şakire, bunları hep işitiyor, anlıyor, kalkıp gerçek durumu söyleyemediğinden kahroluyordu. Gece yarısını bir saat geçe can verirken hep kafasından Musa'yla kızlarını geçirdi.

O gece Musa korkunç bir düş gördü. Sözde yatakhanede değil de tozlu bayır bir yolda yatıyordu. Birden bire yukardan aşağı doğru azgın iki ak öküzün çektiği sahipsiz bir kağnının boşanıp kendi üzerine doğru geldiğini gördü. Kalkıp kaçmak istedi, kaçamadı. Öküzlerle araba kendisini çiğneyip geçmek üzereyken sağdaki öküz birden bire insan olarak karşısına dikildi. Bu, boncuk boncuk terler içinde yıkanan yüzüyle annesiydi. Körük gibi soluyordu.

"Korkma Musa, benim!" diyordu. Kadıncağız can çekişir gibiydi. Musa, düşün burasında uyandı. Gözlerini açtı. Horozlar yarı geceyi haber veriyordu. Gece lambası duvarda titreye-

rek yanıyordu.

Musa, iki gün sonra Asile'yle Adviye'yi okul bahçesinin kapısında buldu. Asile, annelerinin kendilerini görmek istediğini, müdürün kendilerini arayıp buldurduğunu söyledi.

Üçü birlikte arnavut kaldırımlı dik yoldan aşağı indi. Büyük bir Ermeni evine yerleştirilmiş olan hastanenin merdivenlerini tırmandılar. Dana taşlığa girince uzun boylu erkek bir hasta bakıcı, onları karşıladı:

"Ne istiyorsunuz?" dedi. Asile:

"Annemiz Şakire burda yatıyordu. Bizi görmek istemiş." dedi.

"Ha, anladım. Anneniz öldü. Dün öğleden sonra gömüldü."

Çocukların üçü de bütün anlamıyla şaşkına döndü. Dipdiri kadın, dört gün önce buraya girip göz açıp kapayıncaya dek mezarlığı boylamıştı. Bu ne biçim işti? Yapacak bir şey de yoktu. Hastane vızır vızır işliyordu. Erkek hasta bakıcı ya da hademe, ölüm haberini verdikten sonra uzaklaşmıştı. Kimsenin ölülerle uğraşacak vakti yoktu.

Çocukların içleri dolu dolu olduysa da gözleri kuruydu. Bu us almaz ölüm haberini yaşadıkları sürece yeniden anacaklar ve yeniden içleri dolu dolu olacaktı.

Merdivenden aşağı sersemlemiş olarak inerlerken iki erkeğin konuşmasına kulak kabarttılar: Biri ötekine şöyle diyordu:

"İki gün içinde bu hastaneden on beş ölü çıktı. Çoğu sahipsiz. Mezarlıklar ölü almıyor. Bu yüzden dün öğleden sonra iki yük arabasına yüklenen on beş ölü, mezarlıkta açılan kocaman bir çukura kütük gibi üst üste uzatılarak üzerleri toprakla örtüldü. Ölülerden yedisi kadındı. Zavallıları, yıkamadan, gâvurlar gibi elbiseleriyle mezara atı atıveriyorlar. Bir soran oldu mu, geçici hastalık, taun vardı deyip çıkıyorlar işin içinden. Allah taksiratımızı affeyleye!"

Üç çocuk ta yük arabasıyla götürülüp bir çukura atılan yedi kadından birinin anneleri olduğunu hemen anladılarsa da ellerinden hiçbir şey gelmezdi. Artık, yeryüzünde üç kardeş, yapayalnızdı. Başları önlerinde, geldikleri gibi yine okula döndüler.

Musa, kız kardeşleri kız okuluna gitmek üzere ayrılacakları sırada gözlerine baktı: İkisinin de gözleri yaş içindeydi: Ne var ki gözyaşının aptallık olduğunu sanırlar diye onları kimseye göstermemek için de gözlerini kaldırıp kimsenin yüzüne bakamıyorlardı. Musa, bunu ancak son kez Asile kafasını kaldırıp da "En sonra annemiz de gitti." der gibi kendisine baktığında gördü.

Binlerce kız, yukarıdaki bahçede, bin erkek çocuk sağdaki akasyalı geniş bahçede cıvıldıyordu. Çocuklar acıları çabuk unutuyordu. Musa da annesinin ölümünü unutmuş gibi göründüyse de onu, onun çektiklerini hiçbir zaman unutmadığını göstermek için bomba gibi bir geleceğe doğru yürüyordu.

S O N

ROMANDAKİ YERLİ SÖZCÜKLER

aca : acaba
afkurmak : havlamak
ana babula : mahşer gibi kalabalık
apotrak : eşek dikeni
bakla : fasulye
beybat : ıssız, viran
çapula : bir çeşit ayakkabı
dağar (dahor) : lazımlık
erinmek : üşenmek
evetlemek : çabuk olmak, acele etmek
fışkı : gübre, hayvan pisliği
gulum gulum : hüngür hüngür
herslendirmek : kızdırmak
kılavlamak : bilemek
kırgan : öbür

kobel	: küçük çocuk
koklis	: salyangoz
kustel	: mısır sapı
koşma	: iki avuç
kuduk	: memenin ucu
kumullamak	: yığmak
kurebi	: küçük balta
kuymak	: bir çeşit un lapası
lazut	: mısır
malez	: hayvan çorbası, yal
mudara	: müdehale, yaltaklanma
munzur	: hayvan burnu
ona mudara etmem	: ona muhtaç olmam, el açmam
ovartlamak	: onarmak, düzeltmek, tımar etmek
pasal	: kazık
sako	: caket
salıklamak	: salık vermek, tavsiye etmek
selemek	: aptal kafasız
yirinmek	: gücenmek, küsmek
zibil	: çöp
zinos	: martı
zizil	: solucan

SAVAŞ ve AÇLAR

HASAN İZZETTİN DİNAMO

Yaşar Kemal :

"O bir ermiş, bir kahraman, bir çocuk saflığında, dudaklarında hüzünlü bir gülümseme, yaşadı ve öldü. Hasan İzzettin Dinamo, su katılmamış, devrimci bir kahramandı ve edebiyatımızın da büyük ustalarından biriydi ."

Vedat Türkali :

"Bir namus anıtı gibiydi Dinamo. Ülkenin en karanlık günlerinde çok belaları göğüsleyerek demokrasiyi savunan az sayıda kişiden biriydi. Devrimci ozanlık yolunda Nazım'dan başka özgün yollar bulunabileceğinin ilk muştucusudur kanımca ."

